

T.C.
BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

ŞANLI ORDU GAZETESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ
(26 NİSAN 1909-24 MAYIS 1909)

ELİF AÇIKGÖZ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Dr. Öğretim Üyesi MEHMET ALİ KARAMAN
Üye: Prof. Dr. Öğretim Üyesi Gürsoy ŞAHİN
Üye: Doç. Dr. Öğretim Üyesi Reyhan ŞAHİN ALLAHVERDİ

BURDUR-2019

MAKÛ SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ

YÛKSEK LİSANS JÛRİ ONAY FORMU

M.A.K.Û Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun tarih ve sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından 28.06.2019 tarihinde tez savunma sınavı yapılan Elif Açıköz'ün "Şanlı Ordu Gazetesinin Değerlendirilmesi (26 Nisan 1909-24 Mayıs 1909) konulu tez çalışması Tarih Anabilim Dalında YÛKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

JÛRİ

ÛYE

(TEZ DANIŞMANI) : Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Ali KARAMAN

ÛYE

:Doç. Dr. Reyhan ŞAHİN ALLAHVERDİ

ÛYE

:Prof. Dr. Gürsoy ŞAHİN

ONAY

M.A.K.Û Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun/...../..... tarih ve/..... sayılı kararı.

İMZA/MÛHÛR

T.C.
BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ETİK BEYAN

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “Şanlı Ordu Gazetesinin Değerlendirilmesi (26 Nisan 1909-24 Mayıs 1909)” adlı tezin hazırlanması sürecinde akademik etik ilkeleri ihlal etmediğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi yerleşkelerinde erişime açılabilir.
- Tezimin 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Elif AÇIKGÖZ

25.07.2019

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti 1700'lü yıllardan itibaren askeri alanda aldığı peş peşe yenilgilerden sonra güç ve hâkimiyet sahibi olduğu Kanûn-i Kadim'e dönme çabalarını sürdürmüştür. Ancak yüzeysel hamleler ile yapılan özellikle askeri anlamdaki iyileştirmeler yeterli olmamıştır. Askerler, gelişmelerin önünde potansiyel bir direnç sistemi oluşturup devlet için savaşma görevlerine, devleti yönetme hakkını eklemeye çalışmışlardır. Avrupa'ya gönderilen öğrencilerin Avrupa'daki fikir akımlarından etkilenmeleri ile padişahın gücünü paylaşma isteğini doğurmuştur. Meşrutiyet, eşitlik, demokrasi, halk için yönetim, insan haklarını savunmak için fikir beyan etme ve basın özgürlüğü gibi kavramlar ortaya çıkmıştır.

Osmanlı Devleti'nde demokrasi kavramı uygulanmaya başladıkça padişah, asker ve halk birbiriyle daha çok muhatap olmuş; halk, her zaman siyasi olayları etkileyen zafer ve mağlubiyetlerden, kendini ilgilendiren her durumdan haberdar olmak istemiştir. Ordu, siyasi hayata yön verebilme kuvveti ile ülküsünü ve hizmet ettiği davayı bilmek isteyen askerlerin bulunduğu özerk bir kurum haline gelmiştir. Osmanlılık fikrinde birleşemeyen ve dağılmakta olan devlet mekanizması, 31 Mart Olayı ile bozulmuştur. Muhalif gruplar, Osmanlı Devleti'nin iç ve dış tehditlerle yıkılma duruma gelmesindeki sebepleri ve sorumluları ortaya koymak için de basın yolunu tercih etmiştir. II. Abdülhamid'in 31 Mart olayı ile tahttan indirilip yerine Sultan Mehmed Reşad'ın çıkarıldığı 26 Nisan 1909-24 Mayıs 1909 dönemini anlatan “*Şanlı Ordu*” gazetesi Osmanlı Devleti'nde yayınlanmış askeri niteliği öne çıkmış bir gazetedir. Bu gazete, II. Meşrutiyet'ten sonraki dönemin getirdikleri ile 31 Mart Olayı'nı içermesi, padişah-asker-halk üçgeninde bunların birbiriyle ilişkilerini okuyucularına yansıtması bakımından önem taşımaktadır. Gazetede bulunan fikir yazıları, Hareket Ordusu'nun kumandanı Mahmut Şevket Paşa tarafından siyasi bir propaganda amacıyla kullanılmıştır. Taht değişikliği sonrasında Osmanlı Devleti'nin mal varlığı, yeraltı ve yer üstü zenginlikleri, ekonomi ve eğitim politikaları *Şanlı Ordu* ile herkese iletilmiştir. Hareket Ordusu meşrutiyetin ve Osmanlılık fikrinin yegâne koruyucusu ilan edilmiştir.

Bu çalışmanın ortaya çıkarılmasında bana rehberlik eden, *Şanlı Ordu* gazetesinin nüshalarını bana temin eden, bilgi ve tecrübelerinden faydalandığım, değerli danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Ali Karaman'a, tezimi dikkatle

inceleyip fikirlerini benimle paylaşan Prof. Dr. Öğretim Üyesi Gürsoy Şahin ve Doç. Dr. Öğretim Üyesi Reyhan Şahin'e, lisans ve yüksek lisans öğrenimim boyunca üzerimde emeği olan değerli hocalarıma, maddi manevi desteklerini benden esirgemeyen aileme teşekkür ederim.

Elif Açıkgöz
Burdur – 2019

(AÇIKGÖZ, Elif, ‘*Şanlı Ordu*’ Gazetesi’nin Değerlendirilmesi (26 Nisan 1909-24 Mayıs 1909), Yüksek Lisans Tezi, Burdur, 2019)

ÖZET

Bu çalışmayı oluşturan *Şanlı Ordu* gazetesi, 31 Mart 1325 olayından (13 Nisan 1909) 13 gün sonra, 26 Nisan 1909 Pazartesi günü yayın hayatına başlamış, 24 Mayıs 1909 Pazartesi günü 29. son sayısını çıkarmıştır. Üsküdar’da Salih Zeki tarafından çıkarılan gazete, II. Abdülhamid’in 27 Nisan 1909’da tahttan indirilmesinden hemen sonra sadece bir ay yayımlanmıştır. Araştırmada, *Şanlı Ordu* gazetesinin Osmanlı Türkçesi matbu metin halindeki 29 sayısının tamamı transkript edilmiştir. Literatür taraması, Başbakanlık Osmanlı arşiv belgeleriyle desteklenerek basın tarihi ve II. Abdülhamid dönemi olayları gazete çerçevesinde değerlendirilmiştir. İstibdada karşı kişilerin yazılarından oluşan, günlük 4 sayfa her sayfada dörder sütun yayımlanan bu gazete Meşrutiyet ve Hareket Ordusu taraftarı yayınlarıyla dönemin muhalif basınının amacına hizmet etmiştir.

Osmanlı basın tarihi alanında ilk defa konu alınan *Şanlı Ordu* gazetesi, 31 Mart Olayı’nı, Hareket Ordusu’nu, Meşrutiyet yönetiminden beklenen demokrasi kavramının yansımalarını, iç ve dış tehditlerle kısıpca alınmış Osmanlı Devleti’nin 1909 yılındaki durumunu anlatmaktadır. Telgraf haberleriyle bilgi sahibi olunan dış devletler, Meclis-i Mebusân, Meclis-i Ayan, İttihâd ve Terâkki Cemiyeti, Divân-ı Harp, Kanûn-i Esâsi, “hürriyet, müsavat ve uhuvvet” politikalarının siyasete yansımaları hakkında haberler ve makaleler içermektedir. *Şanlı Ordu*, Osmanlı Devleti’nin son dönemlerindeki karışık durumu anlatması bakımından önem taşır. Gazete, II. Abdülhamid’e ve onun yönetim şekline muhalefetin en uç noktasında eleştiriler içermektedir. Gazetede en önemli durum Mahmut Şevket Paşa’nın baskın siyasi ve askeri karakteridir. Mahmut Şevket Paşa *Şanlı Ordu* gazetesini, İttihâd ve Terâkki cemiyeti ile Hareket Ordusu’nun propagandası için bir vasıta olarak kullanmıştır. Gazetede, 26 Nisan 1909-24 Mayıs 1909 günlerindeki Osmanlı Devleti’nin siyasal, askeri, hukuk, ekonomi, eğitim ve kültür durumunu tüm açılardan görmek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: *Şanlı Ordu* Gazetesi, Basın Tarihi, Hareket Ordusu

(AÇIKGÖZ, Elif, *Evaluation of 'Sanlı Ordu' Newspaper (26 April 1909-24 May 1909)*, Master Thesis, Burdur, 2019)

ABSTRACT

The Sanlı Ordu Newspaper, which constituted this thesis, started its publication life on Monday April 26 1909, 13 days after the 31 March 1325 incident (April 13, 1909). The Newspaper is 29 issue and published its last issue on Monday, May 24, 1909. Salih Zeki newspaper published in Uskudar, It was published only one month after II Abdulhamid was deposed. The newspaper printed in printing press of were transcribed to the Latin alphabet from Ottoman Turkish. The literature review was supported by thede Ottoman Archives documents of the Prime Ministry. The events last period of the II Abdulhamid, the event first period of IV Mehmed Resad and press history were evaluated according to newspaper. The newspaper was published daily 4 pages are published as four columns per page. This newspaper consists of writings of people who oppose repressive rule. It served the purpose of the opposition press of the period with its publications in support of the Constitutional Monarchy and Movement Army.

Sanlı Ordu newspaper investigated first time in the field of Ottoman Press history. The newspaper, inform 31 March Incident, the Movement Army, the concept of democracy expected from the Constitutional Monarchy, the state of the Ottoman State that was exposed from internal and external threats and the status of the external states that were informed by telegraph news. Freedom, equality and brotherhood policies imposed on the public, Parliament, the Committee of Union and Progress, the Military Court and during the reign of II Abdulhamid, he published articles and news containing various examples of the opposition. The most important situation in the newspaper is the dominant political and military character of Mahmut Sevket Pasha. Mahmut Sevket Pasha used the Sanlı Ordu Newspaper as a means of propaganda fort he Committee of Union and Progress and the Movement Army. In the newspaper, it is possible to see the political, military, legal, economic, educational and cultural status of the Ottoman Empire from 26 April 1090 to 24 May 1909 in all respects.

Key Words: *Sanlı Ordu* Newspaper, Press History, Movement Army

İÇİNDEKİLER

İÇ KAPAK.....	I
ETİK BEYAN.....	II
ÖNSÖZ	III
ÖZET.....	V
ABSTRACT.....	VI
İÇİNDEKİLER	VII
KISALTMALAR	X
TABLolar DİZİNİ	XI
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞANLI ORDU GAZETESİ VE SİYASET

1.1. ŞANLI ORDU GAZETESİNDE II. ABDÜLHAMİD	14
1.1.1. II. Abdülhamid'in Hal Edilmesi.....	17
1.1.2. II. Abdülhamid'in Emvâli.....	30
1.2. ŞANLI ORDU GAZETESİNDE İSTİBDAD.....	34
1.3. ŞANLI ORDU GAZETESİNDE II. MEŞRUTİYET.....	35
1.4. ŞANLI ORDU GAZETESİNDE SULTAN V. MEHMED REŞAD.....	36
1.4.1. Sultan V. Mehmed Reşad'a Resmî Biât.....	37
1.5. ŞANLI ORDU GAZETESİNDE SULTAN ABDÜLAZİZ VE V. MURAD.....	42
1.6. ŞANLI ORDU GAZETESİNDE BÂB-I ÂLİ VE 31 MART 1325 OLAYI.....	43
1.7. ŞANLI ORDU GAZETESİNDE YILDIZ SARAYI.....	50
1.7.1. Yıldız Jurnalleri.....	55
1.8. ŞANLI ORDU GAZETESİNDE MECLİSLER	58
1.9. ŞANLI ORDU GAZETESİNDE KABİNE.....	60
1.9.1. Tayinler.....	64
1.10. ŞANLI ORDU GAZETESİNDE KURUMLAR.....	69

1.11. ŞANLI ORDU GAZETESİNDE SİYASİ TOPLULUKLAR VE FİKİR AKIMLARI	70
1.11.1. İttihâd ve Terâkki Cemiyeti.....	70
1.11.2. Ahrar Fırkası.....	72
1.11.3. Osmanlılık.....	72
1.11.4. Sosyalizm-Sendikacılık.....	74
1.12. ŞANLI ORDU GAZETESİNDE SİYASETÇİLER VE DEVLET ADAMLARI	76
1.12.1. Midhat Paşa.....	76
1.12.2. Mahmut Şevket Paşa.....	78
1.12.3. Ahmet Rıza Bey.....	79
1.12.4. Niyazi ve Enver Beyler.....	80
1.12.5. Tevfik Paşa.....	80
1.13. ŞANLI ORDU GAZETESİNDE TELGRAFLAR.....	81
1.13.1. Dâhili Telgraflar.....	81
1.13.2. Hârici Telgraflar.....	82
1.14. ŞANLI ORDU GAZETESİNDE DİĞER ÜLKELERDEN HABERLER.....	84
1.14.1. İran.....	84
1.14.2. Arnavutluk.....	86
1.15. ŞANLI ORDU GAZETESİNDE ADANA OLAYLARI.....	86

İKİNCİ BÖLÜM

ŞANLI ORDU GAZETESİ VE ORDU

2.1. ŞANLI ORDU GAZETESİNDE HAREKET ORDUSU VE SİYASET İLİŞKİSİ.....	94
2.2. ŞANLI ORDU GAZETESİNDE İDARE-İ ÖRFİYE (SİKİYÖNETİM).....	97
2.3. ŞANLI ORDU GAZETESİNDE KIŞLALAR.....	100
2.3.1. Selimiye Kışlası.....	100
2.3.2. Taşkışla.....	102
2.3.3. Osmanlı Donanması.....	104
2.3.4. Askeri Erkân Hakkındaki Haberler.....	106
2.4. ŞANLI ORDU GAZETESİNDE HUKUK.....	107
2.4.1. Divân-ı Harpler.....	108
2.4.2. İstintak ve İsticabet (Sorgulamalar).....	109

2.4.3. Tevkif (Tutuklamalar).....	110
2.4.4. İdamlar.....	116

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞANLI ORDU GAZETESİNDE DÖNEMİN DİĞER HABERLERİ

3.1. ŞANLI ORDU GAZETESİNDE İSMİ GEÇEN GAZETELER.....	118
3.1.1. İkdam	119
3.1.2. Mizan	119
3.1.3. Volkan	120
3.1.4. Tercüman-ı Hakikât	121
3.1.5. Osmanlı Gazetesi	121
3.1.6. Osmanlı Ziraat ve Ticaret Gazetesi	122
3.2. ŞANLI ORDU GAZETESİNDE EKONOMİ, ZİRAAT, TİCARET VE MADEN HABERLERİ.....	124
3.3. ŞANLI ORDU GAZETESİNDE EĞİTİM VE SAĞLIK.....	132
3.3.1. Eğitim Haberleri	132
3.3.2. Sağlık	136
3.4. ŞANLI ORDU GAZETESİNDE EĞLENCE, SOSYAL HAYAT VE GÜNDELİK HABERLER.....	138
3.5. ŞANLI ORDU GAZETESİNDE EDEBİ VE KÜLTÜREL HABERLER...	141
3.5.1. Gezi Yazısı.....	141
3.5.2. Dergiler.....	143
3.5.3. Şiirler.....	144
3.6. ŞANLI ORDU GAZETESİNİN KAPANMASI.....	153
SONUÇ.....	156
KAYNAKÇA.....	158
EKLER	162
ÖZGEÇMİŞ	209

KISALTMALAR

a.g.e : Adı geçen eser

bkz.: Bakınız

BOA: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Osmanlı Arşivi.

C.: Cilt

DH.MKT, PRK : Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemî Perakende Evrakı

DH.MKT: Dahiliye Nezâreti Mektubî Kalemî

Haz. : Hazırlayan

HR.HMŞ.İŞO : Hukuk Müşavirliği İştişare Odası Belgeleri

HR.SYS.: Hariciye Nezâreti Siyasî Kısmı Belgeleri

HR.SFR.04: Hariciye Nezâreti Paris Sefareti Belgeleri

İ.T.C.: İttihâd ve Terâkki Cemiyeti

M.Ö. : Milattan Önce

s.: Sayfa

S.: Sayı

Z.B.: Zabtiye Nezâreti Belgeleri

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1: *Şanlı Ordu* Gazetesindeki Haberlere Göre II. Abdülhamid'in Emvâli

Tablo 2: *Şanlı Ordu* Gazetesinde Haberi Yapılan Tayinler

Tablo 3: *Şanlı Ordu* Gazetesinde İsmi Geçen Kurum ve Müesseseler ve II. Abdülhamid'in Hal Edilmesi Kararından Sonraki Durumları

Tablo 4: *Şanlı Ordu* Gazetesi 1. Sayı – 26 Nisan 1909 Pazartesi Haberleri

Tablo 5: *Şanlı Ordu* Gazetesi 2. Sayı – 27 Nisan 1909 Salı Haberleri

Tablo 6: *Şanlı Ordu* Gazetesi 3. Sayı – 28 Nisan 1909 Çarşamba Haberleri

Tablo 7: *Şanlı Ordu* Gazetesi 4. Sayı – 29 Nisan 1909 Perşembe Haberleri

Tablo 8: *Şanlı Ordu* Gazetesi 5. Sayı – 30 Nisan 1909 Cuma Haberleri

Tablo 9: *Şanlı Ordu* Gazetesi 6. Sayı – 1 Mayıs 1909 Cumartesi Haberleri

Tablo 10: *Şanlı Ordu* Gazetesi 7. Sayı – 2 Mayıs 1909 Pazar Haberleri

Tablo 11: *Şanlı Ordu* Gazetesi 8. Sayı – 3 Mayıs 1909 Pazartesi Haberleri

Tablo 12: *Şanlı Ordu* Gazetesi 9. Sayı – 4 Mayıs 1909 Salı Haberleri

Tablo 13: *Şanlı Ordu* Gazetesi 10. Sayı – 5 Mayıs 1909 Çarşamba Haberleri

Tablo 14: *Şanlı Ordu* Gazetesi 11. Sayı – 6 Mayıs 1909 Perşembe Haberleri

Tablo 15: *Şanlı Ordu* Gazetesi 12. Sayı – 7 Mayıs 1909 Cuma Haberleri

Tablo 16: *Şanlı Ordu* Gazetesi 13. Sayı – 8 Mayıs 1909 Cumartesi Haberleri

Tablo 17: *Şanlı Ordu* Gazetesi 14. Sayı – 9 Mayıs 1909 Pazar Haberleri

Tablo 18: *Şanlı Ordu* Gazetesi 15. Sayı – 10 Mayıs 1909 Pazartesi Haberleri

Tablo 19: *Şanlı Ordu* Gazetesi 16. Sayı – 11 Mayıs 1909 Salı Haberleri

Tablo 20: *Şanlı Ordu* Gazetesi 17. Sayı – 12 Mayıs 1909 Çarşamba Haberleri

Tablo 21: *Şanlı Ordu* Gazetesi 18. Sayı – 13 Mayıs 1909 Perşembe Haberleri

Tablo 22: *Şanlı Ordu* Gazetesi 19. Sayı – 14 Mayıs 1909 Cuma Haberleri

Tablo 23: *Şanlı Ordu* Gazetesi 20. Sayı – 15 Mayıs 1909 Cumartesi Haberleri

Tablo 24: *Şanlı Ordu* Gazetesi 21. Sayı – 16 Mayıs 1909 Pazar Haberleri

Tablo 25: *Şanlı Ordu* Gazetesi 22. Sayı – 17 Mayıs 1909 Pazartesi Haberleri

Tablo 26: *Şanlı Ordu* Gazetesi 23. Sayı – 18 Mayıs 1909 Salı Haberleri

Tablo 27: *Şanlı Ordu* Gazetesi 24. Sayı – 19 Mayıs 1909 Çarşamba Haberleri

Tablo 28: *Şanlı Ordu* Gazetesi 25. Sayı – 20 Mayıs 1909 Perşembe Haberleri

Tablo 29: *Şanlı Ordu* Gazetesi 26. Sayı – 21 Mayıs 1909 Cuma Haberleri

Tablo 30: *Şanlı Ordu* Gazetesi 27. Sayı – 22 Mayıs 1909 Cumartesi Haberleri

Tablo 31: *Şanlı Ordu Gazetesi* 28. Sayı – 23 Mayıs 1909 Pazar Haberleri

Tablo 32: *Şanlı Ordu Gazetesi* 29. Sayı – 24 Mayıs 1909 Pazartesi Haberleri

GİRİŞ

İnsanın bilgiye ulaşmak amacıyla hareket ettiği günden itibaren, bilgiyi kendisine sunan hizmetler de aynı paralelde insanlarla birlikte ilerlemiştir. Uygarlık tarihinde bu ileti durumu kendini ilk anda “basın” olarak isimlendirmese de; siyasal, askeri, kültürel, eğitimsel, ekonomik, bilimsel ve teknik konular hakkındaki bilgiyi paylaşma amacı ile insana ulaşabilmiştir. Basın, bulunduğu toplumun tüm bu unsurlarından etkilenmiş ve şekil almıştır.

Toplumda haberleşme olgusu ilerleyen zamanlarda yazı, kâğıt ve matbaanın icadı ile teknik anlamda yaşanan gelişmelerin bir sonucu olarak yayımlanabilir, dokunulabilir, saklanabilir hale getirmiştir. M.Ö. 1750’li yıllardan itibaren Çin’de gazeteye benzer bulgular, Mısır papirüsleri, Yunan tarihi olaylarını içeren ori ve efimeritleri, Roma senatosunun tutanakları, Sezar’ın duvar gazetesi sayılan acta diurnaları bir tür haberleşme vasıtası ve ilkel gazeteler olarak tarihte yerini almıştır. Ortaçağ’da M. S. 800’den itibaren kilisenin bilgi tekeli kurup skolastik bir tutumla feodal düzen üzerinde hâkimiyet kurmasıyla gazetecilik ve ilk basın hareketleri ilk çağdan da geri kalmış, yazılı basın yerini kulaktan dolma sözlü haberlerin gezginlerce yayılması şekline bırakmıştır. Avrupa’da durum böyle iken King Pao adında yayım yapan dünyanın en eski gazetesinin Çin sarayında okutulduğu, resmi haberlerin yayımlandığı ve bu iş için bir de büronun olduğu, ayrıca Müslüman bilginlerin de Avrupa’daki kralların dahi okuma-yazma bilmedikleri dönemde kütüphanelerinin 400 bin cilt kadar kitaba ev sahipliği yaptığı bilinmektedir. 1500’lü yıllara gelindiğinde Avrupa’da kitap düşmanlığı, matbaacılığın yasaklanması ve sansür kilisenin otoritesi ile önüne geçilmez bir hal almıştır¹. Avrupa’da yasama gücünün sadece hükümdarda olması sebebiyle, kralın emirnameleri kanun sayılmaktadır. 1566’da Moulin Emirnamesi² ile kilisedeki bu baskıcı güç kaldırılıp tüm haklar kralın otoritesine geçmiştir. Bu emirnameden sonra Avrupa yeni fikirlere açık kişilerin ortaya koyduğu eserlerle tanışabilmiştir. İlerleyen dönemlerde objektiflik, realist ve sanatsal düşünceler, ekonomik canlılık, devletlerarası ilişkiler herkesi ilgilendirmeye başlamış ve iletişim güçlenmiştir. İnsanlar arasındaki bağ kuvvetlendikçe iletişim kendine yeni yollar ve paylaşımlar aramaya başlamıştır.

¹ M. Nuri İnuğur, Basın ve Yayın Tarihi, Çağlayan Basımevi, İstanbul, 1982, s.32-40.

² V. Raşit Seviğ, “Engizisyon Muhakeme Usulünün Tedvin Devri”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/341/3503.pdf>, (21.02.2019).

Basın yayın anlamında ilk öncü yayınlar, elle yazılan haber mektupları, basılı haber mektupları, haber kitabı, broşürleri, damga, blok-kirilografi, hareketli harf sistemi aşamalarıyla matbaanın ortaya çıkması ile 1440'ta Alman Johann Gutenberg isminin duyulmasına kadar ilerlemiştir. 1638 yılına gelindiğinde Amerika'da ilk basımevi kurulabilmiş ve modern basım faaliyetleri ortaya çıkmıştır³. 14. ve 15. yüzyılların noktalayıcısı Rönesans ve reform hareketleri bilginin ve iletişimin çehresini değiştirmiştir. Günümüzdeki basın mantığında ilk gazete 1609 yılında Almanca yayınlanan Avisa, Relation oder Zeitung isimli gazete olmuştur⁴. Bu gazeteden sonra Fransa, İngiltere, Amerika, Almanya, İtalya ve Rusya'da haber ajansları doğmuştur. 1905 yılında ise gazete muhabirleri ciddi bir rekabet ortamında belli bir statü sahibi olmuşlardır.

Çalışmanın Amacı

II. Meşrutiyet döneminde Osmanlı Devleti'nin siyasi tarihini yakından ilgilendiren 31 Mart Olayı, Hareket Ordusu ve Mahmut Şevket Paşa'nın dönem içindeki propaganda faaliyetleri konularının incelenmesi amaçlanmıştır. Propaganda faaliyetlerinin en güçlü silahı olan basın ve yayın yolu Mahmut Şevket Paşa'nın da tercihi olmuş, paşa bu çerçevede II. Abdülhamid'in hal edildiği 26 Nisan 1909 gününden bir gün sonra *Şanlı Ordu* gazetesini çıkarmıştır. Çalışmada siyasi anlamda, II. Abdülhamid'in hal edilmesi ve Sultan Mehmet Reşad'ın cülûsu konuları ile İttihâd ve Terâkki Cemiyeti'nin o günkü durumu ortaya çıkarılmak istenmiştir. Osmanlı Devleti tarihinde hala tartışma konusu olan 31 Mart Olayı ve asker-siyaset ilişkisine 1909 döneminin tanığı *Şanlı Ordu* aracılığı ile ışık tutmak hedeflenmiştir. Mahmut Şevket Paşa'nın 1909 yılındaki siyasi, askeri ve basın konusundaki hakimiyeti kendisini dönemin birinci etkin kişisi haline getirmektedir. Mahmut Şevket'in güçlenmesi ve tarihi rolü bu çalışma ile gösterilmek istenmiştir. Gazete hükümete basın yoluyla nasıl müdahale edilebileceğinin açık bir kanıtıdır. Yine siyasi anlamda meclislerin ve kurumların işleyişi, taht değişikliğinden sonraki durumları, siyasi aktörlerin faaliyetleri ortaya çıkarılmak istenmiştir.

Şanlı Ordu gazetesi askeri basın anlamında ilk kez çalışılmış bir gazetedir. Osmanlı Devleti'nin 1909 yılındaki yer altı ve gelir kaynaklarını göstermesi

³ İnuğur, a.g.e., s.50.

⁴ İnuğur, a.g.e., s. 57.

bakımından ekonomik olarak da önem taşımaktadır. Gazete bir aylık kısa bir süreçte yayınlanmış olmasına rağmen Osmanlı Devleti'nin siyasi, askeri, ekonomik, kültürel, güncel bilgilerine ulaşılabilir. Bu anlamda gazetenin haberleri dönemin her konudaki çalışma sahası için birincil kaynak niteliğindedir. Tamamı transkript edilen 29 sayıdaki haberler ile dönemin siyasi, askeri, ekonomik ve güncel olaylarını değerlendirmek amaçlanmıştır.

Hükümete muhalif basın konusunda ilk sırayı alabilecek nitelikte bir gazete olan Şanlı Ordu, Mahmut Şevket Paşa'nın askeri propagandasının bir ürünüdür. Çalışma, devletin tüm bilgilerine sahip olan bir gazetenin gücünü ortaya çıkarmak için hazırlanmıştır. 1909 yılında Osmanlı Devleti'nin genel durumunu göstermesi bakımından siyasetten edebiyata her konuda bilgiler çalışmada mevcuttur.

Çalışmada Kullanılan Yöntem

Bu çalışmada, Şanlı Ordu gazetesindeki haberlerin tamamı, haber seçilmeden transkript edilmiştir. Her gazetede aynı konudan bahseden haberler gruplandırılmıştır. Çalışma 3 bölüm halindedir ve tarih metodolojisi çerçevesinde *Şanlı Ordu* gazetesi içeriği ile ilgili Osmanlı arşiv vesikaları ve literatür taraması yapılarak çalışmanın içerisine eklenmiştir. Birinci bölümde 29 gazetede siyasi haberler bir araya toplanmıştır. II. Abdülhamid'in hal edilip Sultan Mehmed Reşad'ın cülûsunu anlatan haberler, devlet kurumları, tayinler, meclisler, Yıldız Sarayı, siyasetçiler ve devlet adamları, siyasi kargaşa ve ayaklanmalar, dâhili ve hârici telgraflar ile bazı fikir akımları çalışmada bu kısımda yer alır. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi Perakende evrakı, Dâhiliye Nezâreti Mektubî Kalemi evrakı, Hariciye Nezâreti Siyasî Kısmı belgeleri, Hâriciye Nezâreti Paris Sefareti belgeleri çalışmanın birinci bölümü için incelenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ordu-siyaset ilişkisi, Osmanlı Devleti'nin kışlaları ve donanması, Mahmut Şevket Paşa'nın askeri ve siyasi karakteri ile yönetime etkisi, o dönemdeki hukuk durumu konu alınmıştır. Hukuk Müşavirliği İstişare Odası Belgeleri, Zabtiye Nezâreti Belgeleri bu kısım için incelenmiştir. Siyasi kargaşaların uzantısı olan Divan-ı harp hakkındaki konu ile ilgili literatür taraması yapılarak, Ermeni kaynakların konuya bakışı da ortaya konulmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, bir gazetede görülebilecek siyaset haberleri dışındaki tüm haberler gruplandırılmıştır. Dönemin çağdaş gazeteleri, ekonomi, ticaret, ziraat ve maden haberleri, eğitim, sağlık, eğlence, sosyal hayat ve gündelik haberler bu bölümde anlatılmıştır. Osmanlı Devleti'nin 1909'daki durumunu bu haberlerden açıkça görmek mümkündür. Bazı edebi ve kültürel yayınlar da gazetede üçüncü kısımda toplanmıştır. Gezi yazısı, dergiler ve şiirlerden örnekler bu kısımdadır. *Şanlı Ordu Gazetesinin* kapanması ve yayın hayatına son vermesi de üçüncü bölümün konusudur.

Şanlı Ordu gazetesinin ilk ve son nüshası ile fihristi ekler bölümünde gösterilmiştir. Her gazeteyi bir tabloda haber başlıkları şeklinde görmek mümkündür. Haber, fikir yazısı veya makalenin yazarını bu tablodan görmek mümkündür. Tablo içeriğinde haberin ne ile ilgili olduğu kısaca belirtilmiştir. Bir konuya ulaşmak ve gazetenin hangi sayısının hangi konudan bahsettiğini görebilmek konusunda bu fihrist fayda sağlamaktadır. Haberin gazetenin hangi sayfasında olduğu da belirtilmiştir.

Çalışmada yine ekler kısmında basın tarihi çalışmalarını ve ilerlemesini göstermesi bakımından bir tablo eklenmiştir. Bu tablo 1795-1912 yılları arasındaki basın faaliyetlerini toplu bir şekilde içerir. Gazete ve dergilerin basıldığı matbaa, basıldığı yer, gazetenin dili ve o gazete ile ilgili kişileri bu tabloda bir arada görmek mümkündür. Bu tabloyu hazırlarken basın tarihi ile ilgili kaynaklar incelenmiş, literatür taraması yapılmıştır.

Osmanlı Devleti'nde Basın

Osmanlı Devleti'nde kurulan ilk matbaalar azınlıkların kurduğu basım evleridir. 1493'te İstanbul'da ilk Yahudi matbaası, 1567'de Topkapı'da ilk Ermeni matbaası, 1584'te ise ilk Rum matbaası kurulmuş⁵ ve genellikle kendi kültürlerine göre benimsenmiş ilk gramer, hukuk veya din kitaplarını basmışlardır. İlk Türk matbaası 1727'de İbrahim Müteferrika ve Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin oğlu Said Paşa ortaklığında kurulmuştur. Bu matbaada bir lügat, tarihi konular içeren bir kitap, Amerika'nın keşfini anlatan ilk resimli kitap, dilbilgisi ve konuşma üzerine bir kitap,

⁵ Alpay Kabacalı, Başlangıcından Günümüze Türkiye'de Matbaa Basın ve Yayın, Literatür Yayınları, İstanbul, 2000, s. 12.

demokrasi sözcüğünün geçtiği ilk kitap, pusula ile ilgili bilimsel bir kitap, coğrafya ve Kopernik'ten bahseden kitaplar olmak üzere toplamda 17 eser basılmıştır. Osmanlı Devleti'nde bu matbaadan sonra İbrahim Müteferrika'nın çeşitli sebeplerle çalıştırılmayan matbaasını çalıştırmak ve Türkçe öğrenmek isteyen Fransızlar için Türkçe kitaplar da basan Fransız Elçiliği matbaası, donanmada bulunanlara coğrafya ve hendese öğretmek için Mühendishane-Üsküdar Matbaası, 1831'de *Takvîm-i Vakayi'* gazetesini basmak için Dârü't-Tıbaatü'l Âmire isimli matbaalar açılmıştır⁶. Ayrıca II. Mahmud döneminde ilk örnekleri görülen taşbasmacılığı tekniği de eğitimde kullanılmıştır. Asâkir-i Mansure-i Muhammediye Ordusu için hazırlanan kitaplar bu teknikle basılmıştır⁷.

1808-1839 yılları arasında Osmanlı Devleti'nde yüzyıllardır devam eden kendi gelenek ve kültüründe genel bir değişim meydana gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin 30. padişahı olan II. Mahmud döneminde bu değişimler bilim-teknik, askerlik eğitim alanlarında batılılaşma ve ilerleme kaydetmiştir. Tüm bu değişimleri halka iletmek ve batılı devletlerin gerisinde kalınmadığını açıklayabilmek adına Osmanlı Devleti halka bir iletişim kanalı açmak istemiş ve tebaasını bilgilendirmek için gazeteler çıkarmaya başlamıştır. Osmanlı memleketinde basın tarihi anlamında ilk gazete olarak kabul edilen *Vakayi-i Mısriyye* gazetesi 1828 yılında Bulak Matbaası'nda Kahire'de basılmıştır. Mehmet Ali Paşa'nın idare ve kontrolündeki bu gazete Türkçe ve Arapça olarak çıkarılmıştır. İlk Türkçe resmî gazete *Takvîm-i Vekayi'* ile devlet halka ulaşmak, “gazete konusunu bir düzene koymak⁸” istenmiştir. *Takvîm-i Vekayi'*nin matbaası olan Takvîmhane-i Âmire'de gazetenin Fransızca, Rumca, Arapça, Farsça ve Ermeni harfleriyle Türkçe şeklinde basıldığı bilinmektedir⁹. 1831 yılında Osmanlı Devleti'nin ilk resmî gazetesi olan bu gazetenin daha önce ülkedeki yabancılar için basılan Fransızca gazetelerden daha farklı olması beklenirken kamuoyu algısı ve yeteneğini bu gazete de oluşturamamıştır. Halk yapılanları öğrenme ve eleştirme, toplum olarak bir fikir oluşturma veya birlikte hareket edebilme yetisinden yoksun olduğu için gazetelerin bu amacı başarılı olamamıştır. Aynı amaçla ortaya çıkmış olan ikinci Türkçe gazete *Ceride-i Havadis*

⁶ Kabacalı, a.g.e., s.21-27.

⁷ Kabacalı, a.g.e., s. 41.

⁸ Fatih Özaslan, *Asker Mecmuası Üzerine Bir İnceleme*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon, 2016, s. 5.

⁹ Kabacalı, a.g.e., s. 52.

gazetesi İngiliz William Churchill'in kontrolünde 1840'ta yayına başlamıştır. Ancak *Takvîm-i Vekayi'* ile benzer aksaklıklar ve okur sayısının az olması sebebiyle kamuoyu fikrinden yine uzak kalmıştır. Bu iki gazete 10 yıllık süreçlerinde çok başarılı olamasa da kendilerinden sonraki gazeteler için emek ve mesai sarf edecek gazetecilere prototip oldukları ve onlara gazetenin ne olduğu, gazeteciliğin nasıl yapılması gerektiğini göstermeleri bakımından iyi birer örnek olmuşlardır. Bu gazetelerin yanında Çapanzade ailesinden Agâh Efendi'nin kurmuş olduğu ilk özel gazete *Tercüman-ı Ahval* ile Şinasi'nin *Tasvir-i Efkâr* gazetesi Osmanlı Devleti'ndeki ilk fikir gazetesi sayılabilmektedir. *Tasvir-i Efkâr* kadrosunda Namık Kemal ve Recaizade Mahmut Ekrem¹⁰ gibi fikir hayatında kitlelere yön veren isimler de bulunmuştur.

Osmanlı Devleti'nde basın faaliyeti anlamında kullanılacak olan gazetecilik unsuru, matbaacılık teknolojisinden ayrı olarak ilerlemiştir. Matbaacılık faaliyetleri uzun yıllardan beri kitap basma gibi faaliyetlerde kullanılıyor olmasına rağmen, günümüzdeki gazete ve kamuoyu oluşturabilen basın kültürü oluşmamıştır. Bu durumda her türlü iletişim, haberleşme imkânlarını kullanabilen ve Osmanlı Devleti'nin halini açtıkları okullar, misyonerlik faaliyetleri ve konsolosluklar vasıtasıyla öğrenebilen Avrupa devletleri için basın ve gazete diplomatik bir araç haline gelmiştir¹¹. Osmanlı Devleti'nin basın mantığını anlayabilmesi için reform yanlısı padişahlarının uzun yıllar boyunca yenilikler yapması gerekmiştir. Eğitim ve bilimsel anlamda III. Selim döneminde (1789-1807) Basmane'nin kurulmasıyla en azından bir Mühendishane matbaasında kitap basılması, Sultan II. Mahmud döneminde (1808-1839) ilk Arapça-Türkçe Osmanlı gazetesi olan *Vakay-i Misriyye* ve ilk Türkçe gazete olan *Takvîm-i Vekayi'*nin basılması, Abdülmecid döneminde (1839-1861) *Ceride-i Havadis*, ilk Türkçe dergi *Vakay-i Tıbbiye*'nin çıkarılması, Abdülaziz döneminde (1861-1876) Basmane Nizamnâmesi'nin düzenlenmesi, kitaplara ve yazarlara özgürlük tanınması, ilk tercüme faaliyetleri, ilk özel gazete, *Matbuat Nizamnâmesi*, ilk basın yasasının oluşturulması, ilk vilayet gazeteleri ve salnâmelerinin hazırlanması ile kat edilen yol basın tarihi açısından önem arz etmektedir.

¹⁰ Kabacalı, a.g.e., s. 67.

¹¹ Mehmet Ali Karaman, "Osmanlı Modernleşmesinde Basın", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.32, Ağustos 2014, s. 136.

1867'de Kararnâme-i Âlî ile dergi ve gazetelerin kapatılması meselesini 1876'da basına ilk sansür uygulaması takip etmiştir. Bu uygulamanın altında gazetelerin ülkede çıkan tüm sorunların sebebi görülmesi yatmaktadır. Sansür uygulamalarından memnun olmayan halk basının itici gücüyle Abdülaziz'i tahttan indirmiştir. Yerine hürriyetçi olarak lanse edilen Jön Türkler'in destekçisi V. Murad (30 Mayıs-31 Ağustos 1876) getirilmiştir¹². Aslında basının burada basit de olsa bir kamuoyu oluştuğunu görmek mümkündür. II Abdülhamid döneminde (1876-1909) 'hükümetin aleyhinde dil kullananlar "erbab-ı fesade"den sayılacağından' 20 Eylül 1877'de Sıkıyönetim Nizamnamesi ilan edilmiştir. II. Abdülhamid, 1877-78 Rus savaşı ve Balkanlar'da bağımsızlık ilan eden topluluklara karşı uyguladığı Osmanlı Devleti'ni koruma politikası sonucunda 13 Şubat 1878 tarihinde Meclis-i Mebusân'ı kapatmıştır. Bundan sonra kendisine karşı muhalif gruplar oluşmuştur. II. Abdülhamid bu muhalif gruplara karşı olabildiğince öngörülü, disiplinli ve baskıcı yöntemler sergilemiştir. Osmanlı Devleti ile ilgili herhangi bir kötü düşünce, yönetim ile alakalı en ufak bir eleştiriye tahammül göstermeden yasaklarını resmî-gayri resmî yollarla uygulamıştır. Ancak, "istibdad dönemi" olarak adlandırılan II. Abdülhamid'in hükümdarlığı sürecinde *Tercüman-ı Hakikat*, *Sabah*, *İkdam* gibi önemli gazetelerin yanında Ermenice, Rumca, Fransızca, Almanca, İngilizce, İtalyanca, Arapça, Bulgarca, Boşnakça, Sırpça basılmış ve Musevilerin çıkardığı çeşitli gazete ve dergiler Osmanlı Devleti basın hayatında yerini almıştır. II. Abdülhamid'in "paranoyak diktatörlük" diye düşünülen baskısı altındaki bu basın hareketinin, Osmanlı tebaasının tamamını kapsayıcı; her milletten, fikirden, farklı ekonomik gelir düzeyinden kişilerin düşüncelerini gazete, dergi ve kitaplarla ifade edebiliyor olması Osmanlı Devleti'nin o gün içinde bulunduğu durumun nezaketine nazaran büyük önem taşımaktadır.

II. Abdülhamid 24 Temmuz 1908'de gazetecilere büyük bir heyecan veren, resmî bir bildiri yayınlattır. II. Meşrutiyetin ilan edildiği günden itibaren oluşan basın özgürlüğü ile gazeteler, 33 yıldır biriktirdiklerini yazmak için fırsat bulmuşlardır. Bu döneme kadar II. Abdülhamid ile sürekli bir yarış ve muhalefet içindeki gazeteler bundan sonra sürgün, hapis cezaları, "kanuna uygun basın" özgürlüğü gibi meseleleri bırakıp özgür düşünce ortamında yazılar yazabileceklerini

¹² Hıfzı Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003, s. 48.

düşünmüşlerdir. Fakat bazı gazete çalışanlarının meşru gelirlerinin yetmediği, ekonomik zorluklar çektiği ve Rusya, İngiltere, Avusturya gibi yabancıların maddi destekleriyle Osmanlı memleketinde karışıklık çıkararak onların amaçlarına hizmet ettiği itirafları da mevcuttur.

Osmanlı Devleti'nde II. Abdülhamid'in başka bir muhalifi siyasi anlamdaki yıkıcı ve yapıcı rolü tam olarak ortaya konulamamış olan İttihât ve Terâkki Cemiyeti'dir. İ.T.C. siyasetin sorumluluğunu tam olarak yüklenmemek ama ülkenin gidişatını da elden bırakmamak adına kendi iç teşkilatında birtakım planlar üretmiştir. Bu planların biri de II. Meşrutiyet döneminin basın terörü olarak bilinen, dört gazetecinin İ.T.C. mensuplarınca öldürülmesidir. Cemiyetin gizli mensupları eliyle yapıldığı kabul edilen bu cinayetler aydınlatılamamış, *Serbesti* gazetesi başyazarı Hasan Fehmi, İngiliz yanlısı ve devletin bazı sırlarını bildiği düşünülen Ahmet Samim, brom madeni konusundaki ekonomik sorunlardan haberdar olan Zeki Bey ve eski İttihatçılardan olup gizli görevler üstlenen fakat sonraları İ.T.C. ile anlaşamayan Hasan Tahsin katledilmiştir¹³. Bu yaşananların sorumluları bulunamamış, Osmanlı hükümeti ile İ.T.C. arasında feda edilmiş basın şehitleri sayılmışlardır. Bu süreç içerisinde halkın doğru habere ulaşabilmesi konusundan ziyade devletin ve yöneticilerin iletmek istedikleri haberlerin okuyucuya ulaşabildiği fikri oluşmaktadır.

Basın tarihi açısından haber iletme konusunda bir kâğıdın gazete haline gelmesi önemli ve uzun bir süreçten geçmiştir. 1795 yılında Fransa'da başlayan bu süreç günümüze kadar ulaşabilmiştir. Bu tarihten itibaren gazetecilik konusunda yapılan faaliyetleri toplu bir şekilde göstermesi bakımından basın tarihi ile ilgili kaynaklar incelenerek tarafımızca bir tablo oluşturulmuştur. Bu tablo Ek.1'de gösterilmiş olup gazetelerin, dergilerin yayınlandığı yıl, basıldığı şehir ve matbaalar, yayın dili ve ilgili kişiler tabloya eklenmiştir. (Bkz. Ek:1)

Şanlı Ordu

Bu çalışmayı oluşturan *Şanlı Ordu* gazetesi, genel olarak hicri takvim tarihiyle bilinen ve 31 Mart 1325 Olayı'ndan (13 Nisan 1909) 13 gün sonra, 26 Nisan 1909 Pazartesi günü yayın hayatına başlamış, 24 Mayıs 1909 Pazartesi günü 29. son

¹³ Topuz, a.g.e., s. 87.

sayısını çıkarmıştır. *Şanlı Ordu*, her gazetenin sağ üst köşesinde belirtildiği şekilde Dersaadet'te Cağaloğlu'nda Ruşen Matbaasında <<*Osmanlı Ziraat ve Ticaret Gazetesi*>> İdarehanesinde basılmıştır. İmtiyaz sahibi Halkalı Ziraat Mektebi mezunu olan Salih Zeki¹⁴, mesul müdürü ise İbrahim Raşid'dir. Her gün neşr olunan *Şanlı Ordu* gazetesinin vilayet için abonesi 15 günlük 6 kuruş, 1 aylık 10, 2 aylık 20, 3 aylık 30 kuruştur. Ödemelerde posta pulu da kabul eden gazetenin nüshası 10 paradır. Her gazete günlük 4 sayfa basılır ve her sayfada matbu metin 4 sütun bulunmaktadır. *Şanlı Ordu* gazetesinde Rumi ve Hicri takvim birlikte kullanılmıştır.

Şanlı Ordu gazetesinin tüm sayıları İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır, Taksim belediye kütüphanesi ve Milli Kütüphane'de birkaç nüshası vardır¹⁵. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanesinde ise 2., 3. ve 10. nüshaları bulunmaktadır¹⁶.

Gazetenin ilk sayısı, II. Abdülhamid'in tahttan indirildiği, 27 Nisan 1909'dan bir gün önce, 26 Nisan 1909'da "Şanlı Orduya Selam" yazısıyla başlamaktadır. *Şanlı Ordu*, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra basında beklenen özgürleşme hareketi ile yayın hayatına adım atmıştır. 1909 yılının Nisan-Mayıs aralığında çıkarılmış askeri ve siyasi nitelikte bir propaganda gazetesidir. 31 Mart Olayı, Meşrutiyet yönetiminden beklenen demokrasi kavramı, iç ve dış tehditlerle kısıpaca alınmış Osmanlı Devleti'nde her şeyi düzelterek sanılan¹⁷ Kanûn-i Esâsi ile ilgili haberler mevcuttur. "Hürriyet, müsavat ve uhuvvet" politikaları, Meclis-i Mebusân, Meclis-i Â'yân ve II. Abdülhamid dönemine muhalefetin çeşitli örneklerini içeren makaleler cesur bir dille yayınlanmıştır. Gazetede, 31 Mart Olayı ile devletteki sorunları çözdüğünü düşünen ordu ve orduya destek veren tüm siyasiler vatanperver ilan edilmiştir. II. Abdülhamid'in tüm muhaliflerinden övgüyle bahsedilmiştir. Osmanlı memleketini en çok seven ve uğruna şehit olabilecek askerler, ülkeyi istibdattan kurtaran hürriyetperverler, ellerine geçen özgürlükle ne yapacaklarına karar veremeyen siyasiler, II. Abdülhamid yönetimde zayıfladığı zaman harekete geçmişlerdir.

¹⁴ Kenan Demir, "Osmanlı Ziraat Dergilerinden Bir Örnek: İkinci", *Osmanlı Bilim Araştırmaları*, S.XIX/1, 2017, s.57.

¹⁵ Mehmet Ali Karaman, "Hareket Ordusu'nun Yayın Organı 'Şanlı Ordu' Gazetesi", TTK., Sultan II. Abdülhamid Sempozyumu, Selanik, 20-21 Şubat 2014, C.3, Ankara, 2014, s. 255.

¹⁶ Eski Harfli Türkçe Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Kütüphane Başkanlığı Yayınları, C.1, Ankara, 1987, s.238.

¹⁷ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Timaş Yayınları İstanbul, 2009, s.303.

Aslına sadık kalınarak gazetede ki haberler birinci bölümde siyaset ve devlet yönetimi, ikinci bölümde ordu ve hukuk, üçüncü bölümde gazetenin konu aldığı diğer tüm ekonomik, sosyal, kültürel vb. haberler olarak farklı başlıklar altında düzenlenmiştir. Gazetede ki yazıların çoğunda imza, yazar ismi veya mahlas dahi yoktur. Yazarı olmayan haber veya yazılar için fihriste “Belirtilmemiştir” şeklinde not düşülmüştür. Fikir yazılarının ve makalelerin altında yazan kişinin ismi ve görevi var ise fihristte belirtilmiştir. Birkaç sayıda devam eden yazıların sonuna veya başına düşülen nota uygun olarak “Mâ bâ’dı var, Mâ bâd, Mâ bâ’dı yarın, Evvelki Nüşadan Mâ bâ’d)” şeklinde yazının devam ettiği yine fihristte belirtilmiştir.

Gazetenin, o dönemin basın ve gazetecilik durumunu anlatması bakımından paylaştığı haberleri önemlidir. *Şanlı Ordu* gazetesi, basıldığı tarihlerde gazeteler konusunda takip edilen matbuat yaptırımlarının nasıl olduğunu anlatmıştır. Kanuni Esasi’nin (23 Aralık 1876-24 Temmuz 1908) 12. Maddesine göre yayınlanan kanunda; «Matbuat kanun dairesinde serbesttir» denilmiştir. Bu madde aslında basının özgür olmadığına kanuni bir ispatıdır. Bu kanuna göre bir gazete hükümetin razı olmadığı bir haber yapacak olursa şu şekilde muamele görmüştür;

1- Averistman- İhtarnâme; Herhangi bir gazete hükümetin kabul etmeyeceği bir yayın yaparsa öncelikle ona bundan vazgeçmesi yolunda ihtarnâme çekilirdi, yayın tekrar edilirse bu ihtarnâme ikinci kez tekrarlanırdı.

2- Süspansiyon- Tatil (7-60 gün); iki kere ihtarnâme çekildikten sonra gazete razı olunmayan haber ve yazılara devam ederse tatil edilirdi. Bu tatil bir hafta ile iki aya kadar sürerdi.

3- Süperime – İlgâ – Kaldırma; Tatil durumu bittikten sonra gazete hükümete göre sakıncalı görülen yayınlara devam ederse gazetenin ilgâsına karar verilirdi.

Gazetelere uygulanan bu basın kanunları yeterli gelmez ve gazete yine de hükümetin razı olmayacağı haberleri yayınlarsa sonuç olarak kable’t tab’ muayene denilen “sansür” uygulanırdı¹⁸. Bu uygulama ile gazeteler basıma gitmeden önce bir

¹⁸ *Şanlı Ordu*, S. 17, 26 Nisan 1325 (9 Mayıs 1909), s.1.

muayeneden geçirilirdi. Sansür gazeteye uygulanan son engelleme ve kısıtlama uygulamasıdır.

Şanlı Ordu gazetesinin de bu şekilde bir toplattırma ve tatil kararıyla karşı karşıya kaldığı görülmüştür. Gazete, 27 Nisan 1909 tarihli ikinci sayısında II. Abdülhamid ile ilgili yayınladığı haberden dolayı Zabtiye Nezareti polislerinden birinin jurnali ile incelemeye alınmıştır. İmtiyaz Sahibi Salih Zeki ve gazetenin sorumlu müdürü İbrahim Raşid Harbiye Nezareti'ne gönderilmiştir. Bu durum, henüz taht değişikliği yaşanmadan bunun okuyucular ile paylaşılması ve bu bilgiye nasıl sahip olunduğu konusunda sorumlulardan bilgi almak amacıyla verilen bir karar gibi görünmektedir. II. Abdülhamid'in tahttan indirileceğini hal kararından önce haber yapan gazete toplatılmıştır.

Ayrıca gazetede, Divriği kaymakamının halka eza ve cefa çektirdiğinden dolayı sorumluların kaymakamla ilgilenmesi ve gerekli yaptırımları uygulaması yönünde bir uyarı haberi yayınlanmıştır. “*Sivas vilayeti dâhilinde Divriği kazası kaymakamının birtakım mütegalibeleri sahabet ederek fukara-i ahaliye eza ve cefa ettirmekte olduğunu mahallinden varid olan mektubta bildiriliyor. Makam-ı aidinin nazar-ı dikkatini celb ederiz*¹⁹” şeklindeki haber ile gazetenin devlet kademelerinde görev yapanlar ile ilgili haberler aldığını ve bunlar hakkında fikir beyanında bulunduğu görülmüştür. Bu haberden sonra gazete bir ay tatil edilmiştir. Bu şikâyeti bildiren kişinin kaymakamdan rütbe ve maaşını düşürmek üzere davacı olması için bahsedilen mektub talep edilmiş ancak mektuba, gazetenin matbaası ve idarehanesi bir ay süreyle tatil edildiği için ulaşmanın mümkün olamayacağı bildirilmiştir²⁰. Kaymakam ile ilgili verilen son karara gazete ve belgelerde rastlanılamamıştır.

Şanlı Ordu gazetesinin 26 Nisan 1909 Pazartesi gününden 24 Mayıs 1909 Pazartesi gününe kadar yayınlanan 29 sayısında bulunan yazıların ve haberlerin tamamı transkript edilmiş, fihristi birer tablo şeklinde tarafımızca hazırlanmıştır. (Bkz. Ek:2) Çalışmada, gazetede ki haberler ve ikinci el kaynaklardan yararlanılarak 1909 yılında askeri gücün bir darbe ile hakimiyeti ele nasıl geçirdiği ortaya çıkarılmak istenmiştir. Birincil kaynaklarda, Osmanlı arşiv belgelerinde Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemî Perakende Evrakı, Hukuk Müşavirliği İştişare Odası

¹⁹ “Şikâyet”, *Şanlı Ordu*, S. 12, 24 Nisan 1325 (7 Mayıs 1909), s.2.

²⁰ BOA, DH.MKT., 2885/56, (30 Mart 1909).

Belgeleri, Hâriciye Nezâreti Siyasî Kısmı Belgeleri, Nezâreti Paris Sefareti Belgeleri, Zabtiye ve Harbiye Nezâreti Belgeleri kullanılmıştır. Dönemin çağdaş bazı gazetelerinden konuyla ilgili kısımlar alınarak çalışmanın içerisine eklenmiştir. Literatür taraması yapılarak ansiklopedi maddeleri, yüksek lisans ve doktora tezleri incelenmiştir.

Osmanlı Devleti'nin II. Abdülhamid'den sonraki karışık siyasi durumu, askeri ve ekonomik hali dönemin kaynağı *Şanlı Ordu* ile sunulmaya çalışılmıştır. Gazete, Osmanlı Devleti'nin yıkılışından sonra mütareke yıllarında aktif rol oynayacak parti ve kişilere bakış açısı hakkında bilgi vermektedir. Siyasi, askeri, ekonomik anlamda köklü bir değişim yaşayan Osmanlı Devleti'nin mütareke yıllarından önceki durumunu anlatırken kullanılan dil, yapılan propaganda ve muhalif basının ne yönde kullanıldığını göstermesi bakımından gazete, bu anlamda bir boşluğu doldurabilir. Gazete sadece 29 gün çıkarılmış olmasına rağmen II. Mahmud, Abdülaziz, Sultan V. Murad dönemlerindeki hataların meşrutiyet ile giderildiğini ve demokratik faaliyetlerin bir süreç içinde ilerlediğini ifade etmiştir. Yayınlandığı 1909 yılından önceki tarihsel olayları sık sık hatırlatan gazete bir tür tehdit ile tekrarlanan herhangi bir hatada padişahın erkine ve yönetime ordu eliyle müdahale edileceğini belirtmiştir. Bu yönüyle gazetenin ve basın faaliyetlerinin siyasete etkisini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Gazetede aynı zamanda meclisi yönetme ve aldığı kararları etkileme konusunda güçlü telkinler görülmektedir. Osmanlı Devleti'nde siyaseten etkili olan kişiler, askerinin ve donanmanın güncel hali, devletin ve devlet görevlilerinin ekonomik mal varlığı, özellikle yeraltı ve yerüstü kaynakları özellikle maden varlığı ortaya çıkarılmıştır. Gazete, devletin kaotik ortamı içerisinde bir rapor gibi siyasi, askeri, ekonomik tüm bilgilerin içermesi bakımından tüm bu konular için birincil el kaynaktır. O dönemde *Şanlı Ordu* kadar cesur ve darbe bildirgesi şeklinde etkin bir gazeteye çağdaş gazeteler arasında rastlanmamıştır. *Şanlı Ordu* gazetesinin bu cüretinin askeri ve siyasi anlamda tüm gücü elinde bulunduran kuvvetlerle iş birliği içinde olmasından ileri geldiği düşünülmektedir.

Şanlı Ordu gazetesinde hürriyet, eşitlik, adalet, uhuvvet, parlamento, demokrasi gibi kavramlar adına savaşmak gayesi görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin demokrasi veya insan haklarıyla ilgilenme konusu da devletin güç kaybetmesiyle ortaya çıkmış bir "Şark Meselesi" olarak kabul edilebilir. Osmanlı Devleti güçlü iken

Şark meselesi veya Şark'ta savunulacak insan hakları²¹ ya da talep edilecek eşitlik, adalet, hürriyet gibi kavramları savunan gazeteler bulunmamaktadır. Devlet zayıfladıktan sonra bu kavramların ortaya çıkması ve ülkede uygulanması konusunda en büyük görev basın yayın yoluyla üstlenilmiştir. Kamuoyu oluşturma yolunda büyük kitlelere ulaşıncı çağın modern kavramları insanların sorgulama kabiliyetlerini yönetim ve siyasete odaklamıştır. Devletin nasıl ilerlemesi gerektiği şeklindeki yazılar, sahip olunan maddi ve manevi değerlerin farkında olmaya başladığının bir göstergesidir.

²¹ Paul Imbert, *Osmanlı'da Yenilenme ve Türkiye'nin Sorunları*, çev. Hasan Ferhad, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.11.

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞANLI ORDU GAZETESİ VE SİYASET

1.1. Şanlı Ordu Gazetesi'nde II. Abdülhamid

Yayın hayatı boyunca II. Abdülhamid ve Hareket Ordusu hakkında siyasi yazılar yazarak kamuoyu oluşturmaya çalışan *Şanlı Ordu* gazetesi dönemin siyasi aktörleri tarafından dikkatlice takip ediliyordu. Gazete 26 Nisan 1909 yılında basılan ilk sayısında, II. Abdülhamid'den başka herkesin vatanın refahı için uğraştığını ifade ederek okurlarıyla buluşmuştu. II. Abdülhamid'in tüm kirli oyun ve entrikalarıyla ağabeyi V. Murad'ı tahtından ettiğini ifade eden gazetede yer alan haberlere göre, II. Abdülhamid'in tahta çıkış süreci ardından millet harab olmuş, zulüm ile tanışmıştı. II. Abdülhamid'in meşrutiyete karşı dengesiz tavırlarından bahseden gazete, onun bazen mütefekkir, bazen kederli veya mutlu olmasının anlaşılamadığını ancak bu durumun kalplerde yaralar açtığını ifade etmektedir²².

Osmanlı Devleti'nde uzun bir süreden beri kurtarıcı yol olarak meşrutiyet rejimi görülüyordu. Gazetede Avrupa'nın meşrutiyet yönetimi ile geliştiğini, yöneticinin uğursuzlukları üzerine çeken II. Abdülhamid olması sebebiyle; Osmanlı Devleti'ne çeşitli bela, zulüm, musibetler, kıtlık ve hastalıklar yağdığını anlatan yazılar mevcuttur. Bir batıl inanca göre kuyruklu yıldız kaydığı senelerde bu tür sıkıntılar, felaketler görülmektedir ve yeryüzündeki "kuyruklu yıldız" II. Abdülhamid'di. Tüm bu sıkıntıların giderilmesi için Yıldız'ın (Yıldız Sarayı) berhevâ olması, uçurulup yok edilmesi gerekmekte idi²³. Gazete 26 Nisan 1909'daki ilk sayısında bu yazı ile okurlarının karşısına çıkmıştı.

Gazetede 'Mithad' imzasıyla yazılan yazıda; II. Abdülhamid'in kendisini tehdit eden hürriyeti devirdikten sonra ortalığa köpeklerini saldığından ve bunların Osmanlı milletinin geleceğini kemirmeye başladığından bahsetmektedir. Ancak gazete sütunlarında bir umut, özgüven ve meydan okuma ile II. Abdülhamid'e hesap sorulmaktadır. 23 Temmuz 1908 (11 Temmuz 1324) II. Meşrutiyet'in ilanı ile vatanın her köşesinde yanmaya başlayan hürriyet meşalelerini söndüremeyeceğini, milletin kalbine sapladığı hançerlerin yarasının da asla unutulmayacağını II. Abdülhamid'e sürekli hatırlatmaktadır. Hürriyetin elde edildiği güne gelinceye kadar, kendisine karşı oluşan muhalefetin, II. Abdülhamid'in büyük-küçük, erkek-

²² *Şanlı Ordu*, S.1, 13 Nisan 1325 (26 Nisan 1909), s.1

²³ "Rûznâme-i Hadisât", *Şanlı Ordu*, S. 1, 13 Nisan 1325 (26 Nisan 1909), s.1

kadın demeden işlediği cinayetlerin, denizlerde boğdurulanların, saray engizisyonlarında öldürülen evlatların ve daha nicesinin doğal bir tepkisi olarak ortaya çıktığı ifade edilmektedir.

Yazıda; “*Millet unuttu gibi görüldüyse Cenâb-ı Müttekim-i İlâhi ihmâl mi edecek? İşte ey Abdülhamid-i Sâni! Bunları düşünde akıbetin sana neler hazırladığını anla! Zerre kadar din ve imandan nasibin varsa züntikâm olan Cenâb-ı Kâdir-i Kayyum’un ne kadar adil olduğunu düşün!*” diyerek II. Abdülhamid’i tehditten geri durmamıştır²⁴.

Şanlı Ordu gazetesinde, II. Abdülhamid’in aç ve sefil bıraktığı halkıyla sürekli bir kargaşa ve kavgaya tuttuğu, halkını gömleğine varıncaya kadar soyduğu ve çeşitli bankalarda tuttuğu milyonlarını yine millete hıyanet etmek için kullandığından bahsedilmiştir. Yazıda, hükümdarın, askerleri kendi milletine kurşun atırmak için kullandığını ve 13 gün önce yaşanan 31 Mart Olayı’nın (13 Nisan 1909) asıl müsebbibinin, gerçek fâilinin yine II. Abdülhamid olduğu ifade edilmiştir. Böyle bir hükümdarın ne halife ne de hükümet sahibi bir şeriatçı nazarıyla görülmeyeceğini yazmıştır. II. Abdülhamid’i ve hükümetini vatan düşmanı olarak ilan eden gazete “*Vatan düşmanlarına galebe için bize cür’et, daima cür’et, her zaman cür’et lazımdır*²⁵” demiştir.

Gazete ilk sayısında bu yazı ile okurlarının karşısına çıkabilmiştir. *Şanlı Ordu* gibi diğer muhalif gazetelerin de dillerinde aynı sözler vardı. Fikirlerinde ne olduğunu tam olarak kavrayamadıkları hürriyet, eşitlik, adalet, uhuvvet, parlamento, demokrasi gibi kavramlar adına savaşmak gayesi bulunuyordur. Aslına bakılacak olursa o dönemde Avrupa devletlerinin her birinde bir kral mutlak hâkimiyet sahibiydi. Osmanlı Devleti’ndeki padişaktan şikâyet edilmesinin altında farklı siyasi, ekonomik, dini, kültürel ve sosyal sebepler yatmakta idi.

Şanlı Ordu gazetesi okurlarına sürekli istibdadın konusunu açarak hafızalarını taze tutmaya çalışmıştır. Ziya imzalı yazıda;

“...bizi 33 sene diktatör ızdırablarıyla isyankâr edenlerin her an beynimize atılan istibdad kamçılarının acılarını unuttuk mu? Muhafaza-ı vatan uğrunda ka’r-ı

²⁴ “Rûznâme-i Hadisât”, *Şanlı Ordu*, S. 1, 13 Nisan 1325 (26 Nisan 1909), s.1

²⁵ “Rûznâme-i Hadisât”, *Şanlı Ordu*, S. 1, 13 Nisan 1325 (26 Nisan 1909), s.1

deryada, Fizan çöllerinde can veren erbâb-ı hamîyyetin gaybubet-i ebediyelerinden duyduğumuz elim hislerin size kanlı yaşlar döktürdüğünü unuttunuz mu?

Vatan, hamîyyet, millet kelimelerinin tefavvuhunda bulunan evlâd-ı vatanın zindanların mezalim köşelerinde esir olduklarını, gözlerinin kanlı parmaklarla oyulduğunu, dişlerinin söküldüğünü unuttunuz mu?

Kahraman ordumuzun tesis ettiği meşrutiyet, Kânûn-ı Esasî'ye uzanacak eyahe-i istibdadı dışlarımızla parçalayacağımıza, icab ederse kanımızın son katresini ısarla mehicalle can vereceğimize dair ettiğimiz yeminleri unuttuk mu?

O mader-i müşfika ihanet eden alçaklara karşı, biz de mevcudiyetimizi gösterirken yalnız <<Yaşasın hürriyet>> teraneleriyle, alkışlarla mı muhafaza edeceğiz?” diyerek halkı heyecanlandırmaya çalışmıştır. Ayrıca Kadıköy ahalisinden başka herhangi bir grubun veya matbuatın Hareket Ordusu'nun şehre girişini yansıtmadığını ve vatana duyurmadığını belirtmektedir. Özgürlüğe ulaşmak yolunda gayret etmek ve Hareket Ordusu'na katılmak gerektiğini yazmıştır.

“Fakat biz de mevcudiyetimizle orduya hâdim olduğumuzu göstermeli bu irsalin yavrularını pek mütehalikâne Çatalca'da mütekabil onlara iştirak etmeli idik.” şeklinde düşünen Ziya, aslında ordunun istibdada karşı başarılı oluşunda sadece sevinmemiş, kendisinin de bir hürriyetperver olduğunu ifade etmeye çalışmıştır.

Gazete, meşrutiyet rejimini erbâb-ı hamîyyet ve vatanperverlere emanet etmiştir. Rumeli dağlarından, Anadolu sahralarından, Arabistan çöllerinden kısacası vatanın her köşesinden devletle ilgili binlerce şikâyet duyulup, aksaklıklar ortaya çıktıkça vatanperver kalpler, hükümete karşı meşrutiyet rejiminin muhafazası için bir kuvvet olarak gösterilmiştir. Bunların sıkıntılarını giderilmesi için canlarını fedaya hazır oldukları ve hükümeti tehditlerinin ciddiye alınması gerektiği belirtmiştir. Onları oyalamak ve yatıştırmak adına alınan önlemlerin yetersiz olduğundan bahseden gazete, 9 Haziran 1908 Reval Görüşmeleri'nden çıkan sonuçların 1909 yılında tekrar konuşulmaya başlandığını, Rus zırhlısının Karadeniz Boğazı'na, İngiliz donanmasının da Akdeniz Boğazı'na dayandıklarını hükümete hatırlatmıştır²⁶.

²⁶ “Osmanlı Tarihine Şanlı Bir Sayfa İlavesi”, *Şanlı Ordu*, S. 2, 14 Nisan 1325 (27 Nisan 1909), s.1.

Gazete kendilerinden başka bir medeniyet unsuru görmeye katlanamayan Avrupalıların Osmanlı Devleti ve İslamiyet'i önceden beri küçümsediğinden bahsetmişti. 17. yüzyıldan beri yaşanan olaylar ile Osmanlı Devleti'nin parlayan yıldızı sönmüş, en büyük padişahların bu devletlere ihsan ettiği imtiyazlar, devletin istikbâlini tehdit ve hatta geleceğini yok etmek için birer kanun şeklini almıştı. Islahat Fermanı'nın ilan edilmesi yabancıları bir müddet susturmuş olsa da hiçbir fermanın uygulama konusunda tam bir başarı sağlayamaması, bu yöndeki çalışmaların da sürekli küçümsenmesine sebebiyet vermişti. Gazeteye göre bunların başarısızlıkla sonuçlanması hükümetin kabahatidir ve vatanseverlerin de başarılı olmasını engelleyen, geciktiren hükümetin bu tutumudur.

Şanlı Ordu gazetesinin dördüncü sayısında bulunan "Avrupalılar ve Biz" başlıklı yazıda, 11 Temmuz 1324'te (24 Temmuz 1908) ilan edilen II. Meşrutiyet'in o dönemde bütün dünyayı hayrete düşürdüğü ancak en ufak bir hatanın veya gösterilecek küçük bir müsamahanın zaten Reval görüşmelerinde paylaşılmış Osmanlı Devleti'ni Avrupalıların istilasına maruz bırakacağı fikri vardır. 31 Mart Olayı'nda Hareket Ordusu'nun tepkisi, milletin meşrutiyete ve dolayısıyla hürriyete layık olduğunu göstermesi bakımından 11 Temmuz'a benzetilmişti. Bunun Avrupa'yı bir kez daha hayrete düşürdüğü ifade edilmişti. Avrupalılar için büyük bir siyasi sıkıntı, Osmanlı Devleti için bir varlık sorunu olan Şark Meselesi'nin, Osmanlı Devleti meşrutiyet ve hürriyet ile terâkki ederse çözülebileceği, vatanın ve milletin selameti için bunun şart olduğu yazılmıştır²⁷. Gazetede Avrupalılar ve meşrutiyet ile ilgili haberlerin tamamında halkı sabırla yükselme ve ilerleme için çalışmaya teşvik etme gayreti vardır.

1.1.1. II. Abdülhamid'in Hal Edilmesi

27 Nisan 1909 günü II. Abdülhamid tahttan indirilmişti. Bu durum *Şanlı Ordu* gazetesinin 2. Sayısında "Osmanlı Tarihine Şanlı Bir Sayfa İlavesi" şeklinde ilan edilmişti. II. Abdülhamid'in halledilmesi için, 33 seneden beri hizmet eden kişiler gazetenin her satırında birer kahraman olarak yüceltilmiştir. Bir zamanlar Osmanlı Devleti'nin aslan yürekli cengâver askerleri, hamiyet timsali dilâverlerinin kılıçları altında dünyanın titrediğinden ve bunların Avrupa'ya boyun eğdirdiğinden

²⁷ "Avrupalılar ve Biz", *Şanlı Ordu*, S. 4, 16 Nisan 1325 (29 Nisan 1909), s.1.

bahsedilmiştir. Bu kahramanlıkları her Osmanlı ferdinin sevinerek okuduğu ancak bu sevinçli ve gurur verici durumun artık bir anı olarak kaldığı yazılmıştır.

Saraylarda hüküm süren isrâf ve sefâhat, ahalinin cahilliği, yeniçeri askerlerinde oluşan itaatsizlik yüzünden ordunun bozulduğu ve hükümetin aciz kaldığı hatta ecdâd kanıyla sulanmış toprakların elden çıktığı konuları hatırlatılmıştır. Gazeteye göre bunu bilip de ağlamayan bir Osmanlı hayal edilemez ve bunlara sebep olduğu düşünülen II. Abdülhamid'in 33 seneden beri milletin üzerine bir kâbus gibi çökerttiği istibdadı detaylıca anlatmak veya tarif etmek gereksizdir. Burada adeta “Şeytan gitti; biz kurtulduk” mantığında yazılmış yazıların çoğu imzasızdır. Bu isimsiz muhalefet her satırda kendisini göstermiştir.

II. Abdülhamid'in hal kararını büyük bir sevinçle karşılayan *Şanlı Ordu*, 27 Nisan 1909 tarihli ilk sayısında, II. Abdülhamid'i “vatanın ah ve iniltileriyle iftihar eden ve halkının yarım asırdan beri her türlü medeni ilerlemeden mahrum kalmasından rahatsız olmayan bir hükümdar” olarak ilan etmişti. Gazete, II. Abdülhamid'i ve birlikte çalıştığı devlet erkânını, biçâre vatani ve Osmanlı milletini sefalet ve felaket uçurumuna yuvarlamaya gayret eden, istibdad ve irticâ faaliyetlerini vatanın üstüne bir perde gibi örtmeye çalışan insan suretinde birer canavara, zehir saçan yılanlara benzetmişti. II. Abdülhamid'in çevresinde bulunan insanların kendisinden korktukları için ona sadık davrandıkları, bir mal alıp satarken bile devlet hesabını değil sarı altınları sevdikleri ifade edilmişti. Bu kişiler “mütebasbıs” (yardakçı, yaltaklanan) ve “acayip mahlûklar” olarak tanımlanmıştı. II. Abdülhamid'in ise bu kişilerin gerçek yüzünü görmekten bile aciz bir hükümdar olduğundan, saltanatının ve sarayının sonunun geldiğini tahtından indirildiği gün fark ettiğinden bahsedilmişti. Hem II. Abdülhamid'in hem de bu tür insanların karşısında durabilecek tek kuvvetin ise Osmanlıların arslan yürekli askerleri olduğunu ifade edilmiştir.

II. Abdülhamid'in tahttan indirilişini, çekirgenin üçüncü sıçramasına benzeten “Müneccim” imzalı yazı, gazetenin hal kararına bakış açısını göstermesi bakımından önem taşır. Müneccim'in çocukluk zamanında, bir meddah oyununda; bir oduncunun tesadüfen saraya baş müneccim olduğu bir hikâye anlatılmış. Müneccim o hikâyeyi gazetede şu şekilde yazmıştır;

“Zamanın hükümdarı bir gün bahçede gezerken bir çekirge ile bir gülü avucunun içine alarak o sahte müneccime sormuştu.

Padişah- Sağ elinde ne var?

Müneccim- Ha ha, güleyim bari.

Padişah elini açar. Gül meydana çıkar.

-Ya sol elimde.

-(Zavallı müneccim, kendi kendine yüksek sesle) Ey çekirge, bir kaçarsın çekirge, iki kaçarsın çekirge en nihayet ele geçersin çekirge.

Deyince padişah o elini de açınca çekirge meydana çıkar.

Ey yıldız şimdiye kadar kaçtın, kaç kaçta kurtuldun, fakat en nihayet kapana tutuldun” demiştir. II. Abdülhamid’in aslında liyakati olmadan hükümdar olduğu, tesadüfi başarıların nihayete erdiği, hatalarının sonuçlarından şimdiye kadar bir şekilde kurtulabildiği ancak artık sonunun geldiği bu yazıyla okurlara ifade edilmişti. Aynı şekilde II. Abdülhamid’in 33 yıl saltanat süreceğini rivayet eden bir Kürd şeyh bulunduğunu, bu bilgiye nasıl ulaştığını anlamakta güçlük çektiğini bildiren Müneccim sultanın sonunu kendisinin hazırladığını ifade etmek için şu hikâyeyi paylaşmıştır:

“Nasrettin Hoca merhum, oturduğu dalı kesiyormuş! Oradan geçen bir oduncunun ihtarını müteakip düşer ve hoca:

-Sen benim düşeceğimi bildin öleceğimi de bilmelisin diyerek zavallı adamı yakalar. Şimdi ben de o şeyhin kerametfer ve şadân kırk yıllık müneccim olduğum halde akıl erdiremediğim bu meseleyi halletmiş istirham eylerim”²⁸. İfade edildiğine göre II. Abdülhamid’in saltanatının sonunun geldiğini görmek ve bunu saltanat senesine kadar bilmek zor değildir.

Şanlı Ordu gazetesinin satırlarında yer verilen nefret söylemleri ve hakaretler II. Abdülhamid’in şahsıdır. Neredeyse ondan başka her devlet adamı Osmanlılık için hizmet eden hâdimler olarak gösterilmiştir. Gazetede belirtildiğine göre; milli tarihimizdeki Fatihler, Yavuzlar, Kanûniler devrinde cihangir olma yolunda ilerleyen Osmanlı Devleti birkaç defa uçuruma yuvarlanmak üzere iken Cenâb-ı Adil-i Mutlak devletimizi ve İslamiyet’i korumuştur. Osmanlı Devleti’nin

²⁸ “Rûznâme-i Hadisat”, *Şanlı Ordu*, S. 4, 16 Nisan 1325 (29 Nisan 1909), s.1.

tüm padişahları bu uğurda çabalayan birer nefer olarak belirtilen gazetede ki yorumlara göre; Sultan Abdülaziz zamanında israf ve sefâhat ile iki kez iflasa uğrayan bedbaht vatan, II. Abdülhamid devrinde kanlı bir zalimin sahnesi halini almıştı. Gazetenin bu tutumunu II. Abdülhamid'e muhalif devlet adamlarına olan bağlılıkta da görmek mümkündür. Gazete, Osmanlı Devleti'nin köklerinin çok sağlam olduğunu, Fuad Paşa'nın şu sözleriyle ifade ederek kabul etmiştir. “*Bu devletin temeli pek sağlam kurulmuş olmalı ki birkaç asırdan beri hârici ve dâhili marûz bulunduğu sademât-ı müthişe ve mütevaliyeye karşı tâb-âver-i mukavemet olmuştur*”²⁹.

Şanlı Ordu, II. Abdülhamid'in bundan sonra saltanat makamında kalırsa vatani ve milleti yok edeceği fikrindedir. II. Abdülhamid'in halline fetva verildiğini, kararın da Ayestefanos'ta gizlice toplanan Meclis-i Milli tarafından onaylandığını, güvenilir bir kaynaktan haber aldığını belirterek “...*fîl-i hallin dün gece icrâsı mesmû idi ise de bugün millet-i Osmaniyece bir yevm-i meş'ûm addedilen Salı olması hasebiyle padişah-ı nevcâh tarafından resmî beyanâtın bugün icrâsı tensib edildiğinden yarına talik edilmiştir...*” şeklindeki haberi okuyucularına iletmiştir. Gazetenin, birkaç günden beri aslında Ayestefanos'ta gerçekleşen Meclis-i Mebusân-ı Osmanî toplantılarının, 26 Nisan (1909)'da Dersaadet'te Daire-i Celile-i Mahsusa'da bazı önemli meseleleri müzakere etmek için gizlice toplanması hakkındaki haberi³⁰ II. Abdülhamid'in hal kararıyla ilgili görüşmelerin gizli yapıldığı sonucunu ortaya koyar.

Şanlı Ordu gazetesi, 28 Nisan 1909 Çarşamba (15 Nisan 1325) 3. sayısında “*Suret-i Fetvâ-yı Şerife*” başlığı ile II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi için yazılmış olan fetvayı yayınlamıştı. Fetva şu şekildedir;

“*Bâb-ı Fetvâ-yı Daire-i Meşihat*”³¹

İmamü'l Müslümin olan Zeyd bazı mesail-i mühimme-i şer'iyeyi kütüb-i şer'iyeden tayy ü ihrac ve kütüb-i mezkûreyi men'u hark ve ihrâk ve beytü'l-mal'de tebzir ve israfla mesmû şer'i hilafında tasarruf ve bilâ-sebeb-i şer'i katl ve habs ve tağrib-i raiye ve sair guna mezalim-i itiyad eyledikten sonra salaha rücu'

²⁹ “Osmanlı Tarihine Şanlı Bir Sayfa İlâvesi”, *Şanlı Ordu*, S. 2, 14 Nisan 1325 (27 Nisan 1909), s.1.

³⁰ *Şanlı Ordu*, S. 2, 14 Nisan 1325 (27 Nisan 1909), s.4.

³¹ Eskiden İstanbul'da din işlerini tedvir eden Osmanlı Devleti'nin Diyanet İşleri Dairesi.

etmek üzere ahd ve kasem etmişken yemininde hanis olarak emval ve umur-ı Müslimini bi'l-küllüye muhtel kılacak fitne-i âzimeye ihtasında ısrar ve mukatele etmekle men'a-i Müslimin Zeyd mezburun tegallübünü izale ettiklerinde bilâd-ı İslamiye'nin cevanib-i kesiresinden mezburu mahlû' tanıdıklarına dair ahbar-ı mütevellîye vürud edip mezburun bekasında zarar-ı muhakkak ve zevalinde salah melhud olmağını Zeyd-i mezbura imamet ve saltanattan feragat teklif veya hal' suretlerinden hangisi erbab-ı hal' ve akab ve evliya-yı umur tarafından erceh görülürse icrâsı vacib olur mu? El-Cevab: Olur.

Ketebehu el-fakir Es-seyid Mehmed Ziyaeddin Afi Anh"³²şeklinde imzalı fetvada II. Abdülhamid'in şer'i kitapları yasakladığı ve yaktırdığı, içlerinden bazı önemli meseleleri çıkarttırdığı, devlet hazinesini israf ettiği, sebepsizce insanları öldürdüğü veya hapsedtiği, farklı zulümler uyguladığı, doğru yolda gideceğine yemin etmesine rağmen sözünden döndüğünden bahsedilmişti. II. Abdülhamid'in Müslümanlar arasında fitne çıkardığı fikrinde olanlar, II. Abdülhamid'in tahtta kalmasının zarar getireceği ve tahttan ayrılmasının daha hayırlı olacağı konusunda emindir. Alınan kararda II. Abdülhamid'in halifelik ve sultanlıktan vazgeçmesini veya halledilmesi için verilen kararın uygulamaya konulmasının uygun olup olmadığı sorulmuştu. Bu fetvada zikrolunan her iki seçenek de II. Abdülhamid'in artık tahtta kalmaması yönünde bir karardı. İlk seçenek tahttan çekilme konusunda bir istifa niteliği, ikinci seçenek halledilmek ise bir ihtilal niteliği taşımakta idi. En nihayetinde II. Abdülhamid'in halledilip yerine Sultan Mehmed Reşad'ın tahta geçtiği, bu suretle mutasarrıflık ve konsolosluk binalarına bayraklar çekilmesi emredilmişti³³.

II. Abdülhamid'in hal kararı bir fetva ile netleştirildikten sonra fetvanın imzalandığı kalem tarihi bir yadigâr olarak saklamak isteyen mebusândan ve ulemeden kişiler olmuştu. Ahmet Rıza Bey; "*Ben bu mübarek kalem almak ve temine hıfz ve tekrim etmek için sabahtan beri bekliyorum*" diyerek kalem almıştı³⁴. Uzun zamandan beri beklenen bu fetvanın imzalandığı kalem almak, II. Abdülhamid'i uzaklaştıran her şeye bir anlam ve kıymet yüklemek o dönemde II. Abdülhamid'e muhalif olan herkesin genel tavrı olmuştur.

³² *Şanlı Ordu*, S. 3, 15 Nisan 1325 (28 Nisan 1909), s.1.

³³ BOA, HR.SFR.04, 835/36, (28 Nisan 1909)

³⁴ "Fetvayı İmza Eden Kalem", *Şanlı Ordu*, S. 4, 16 Nisan 1325 (29 Nisan 1909), s.4.

Hal kararının Meclis-i Milli kararı olduğu vurgusu gazetede her defasında tekrarlanmıştır. “...*Meclis-i Milli'nin kararıyla hal' olunduğu kendisine resmen tebliğ etmek üzere Yıldız'a izam kılınmış olan Heyet-i Mahsusa'nın vürudu Cevad Bey tarafından Abdülhamid'e haber verildiği sırada Hakan-ı mahlû' Cevad Bey'i tekdîr ile hakikati kendisinden ketm ettiğini ve binaenaleyh yalancı olduğunu ilâve etmiş ve fakat mümaileyh Cevad Bey bu sıfatın Abdülhamid'e daha münasib olduğunu cevaben beyan etmiştir...*”³⁵ şeklindeki haber ile bir Osmanlı sultanına gösterilen saygının ve kullanılan hitapların nasıl değiştiğini görmek mümkündür.

Hal kararının Millet Meclisi'nin kararı olduğunun II. Abdülhamid'e tebliğ edilmesi için Halep Mebusu Mustafa Efendi, Dıraç Mebusu Esad Paşa ile Heyet-i Ayan'dan iki kişinin Yıldız Sarayı'na gittiği gazetede belirtilmişti. Esad Paşa'ya daha sonra İşkodra Mebusu denilmişti. Ayrıca Yahudi Selanik Mebusu Emanuel Karasso'nun da tebliğ heyetinde olduğu bu haberden anlaşılmaktadır. Ancak Emanuel Karasso'nun bu heyete seçilmesi daha sonra İttihâd ve Terâkki Cemiyeti'nin aşırı derecede Türkçü, Pantürkist olması konusunda itici bir kuvvet olduğu, Türk milletinin de onurunu zedelediği fikrini oluşturmuştur³⁶. Hal kararının nasıl tebliğ edildiği ve II. Abdülhamid'in tepkisi gazetede şu şekilde bildirilmiştir;

“Hal' kararının Abdülhamid'e suret-i tebliği hal' hakkındaki fetevay-ı şerifeyi ve Millet Meclisi'mizin kararını tebliğ etmek üzere mebusândan ve ayandan mürekkep olarak intihap edilen heyet-i mahsusa Yıldız Sarayı'na âzimetle başkâtip Cevat Bey'e hitaben Meclis-i milli tarafından izam olunduklarını ve Sultan Hamid'e bazı tebligat-ı resmîye de bulunacaklarını beyan etmeleri ile mumaileyhi Cevat Bey derhal sarayın harem dairesine âzimetle Abdülhamid'in bulunduğu Çit Kapı Kasrı'ndaki kabul salonunun kapısını bir müddet vurduktan sonra kapı açılmış ve içeriye duhul ile Meclis-i Mebusân tarafından gönderilen bir heyet-i mahsusanın huzura çıkmak üzere mâbeyn dairesinde intizar da bulunduğunu tebliğ etmesi üzerine gelmeleri cevabını aldığından bunu müteakip heyet-i müşarünileyh yanına gitmişlerdir. Nezdinde en küçük oğlu Abdürrahim olduğu halde paravan denilen müteharrik perdenin arkasında bulunan Abdülhamid heyete sebab-i ziyaretlerini sual

³⁵ “Abdülhamid ile Ser-kâtib Cevad Bey”, *Şanlı Ordu*, S. 9, 21 Nisan 1325 (4 Mayıs 1909), s.2.

³⁶ Angelo Iacovella, *Gönye ve Hilal İttihâd-Terâkki ve Masonluk*, çev. Tülin Altınova, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998, s.6.

etmesi üzerine İşkodra mebusu Esad Paşa bir adım ilerleyerek askeri bir vaziyette selam verdikten sonra:

-Makam-ı adinden istihsal olunan bir fetva mucibince millet hal'inize karar verdi demesi üzerine: Abdülhamid şaşalayarak:

-Kader böyleymiş fakat hayatım?

-Millet hayatımızı temin ediyor.

-Evet, evvelce öyle derler fakat sonra!...

Ben biraderimin hayatını 32 sene muhafaza ettim.

Karasso Efendi- Sizi temin ederim ki korkacak bir şey yoktur.

Abdülhamid biraz müteselli olarak:

-Nerede oturacağım?

Esad Paşa- Bu cihet bizim selâhiyetimiz hâricinde bulunduğundan bu babda bir şey diyemeyiz.

Abdülhamid- Çırağan Sarayı'nda ikamet etmek arzusundayım fakat Şehzâde Selahattin Efendi ile imtizaç edemeyeceğimiz derkâr olduğu için onun oradan çıkması icâb eder.

Bundan sonra yanında pek az bir hizmetçi bırakıldığından şikâyet etmiştir. Heyet yeniden bazı teselliyatta bulduktan sonra Meclis-i Milli'ye avdet etmiştir.”

II. Abdülhamid askeri bir darbe ile tahtından indirilen padişahların dokuzuncusudur³⁷. Bu karar Meclis-i Umûm-i Milli Kararnâmesi ile gazetede; “1327 senesi ve Rebî'u'l-Evvel ayının 7. ve 1325 senesi Nisan'ın 14'ü Salı günü saat 6 buçukta ayan ve mebusândan oluşan heyette, halledilmesi ciheti oybirliği ile tercih ve kabul olunarak Sultan Abdulhamid-i Sâni, hilafet-i İşlamiye ve Saltanat-ı Osmanîye'den ıskât ve veliahd meşru' Mehmed Reşad Efendi Hazretleri Sultan Mehmed Han-ı Hamis unvanıyla makam-ı hilafet ve saltanata cûlûs eylemiştir.” şeklinde ilan edilmiştir.

³⁷ Şanlı Ordu, S. 5, 17 Nisan 1325 (30 Nisan 1909), s.1.

Elif. Mim. imzalı yazıda II. Abdülhamid'in 33 sene boyunca istibdad ile yönettiği devlette, saltanatın son günlerinin, askerlerin dayatmaları sonucu Kânûn-ı Esâsî'yi uygulayarak geçtiği belirtilmişti. Bu son dönemlerden önce II. Abdülhamid'in 93 Harbi'ndeki (1877-1878) başarıları ile kendisine bir cesaret geldiği böylece 31 Mart Olayı'nı oluşturup uyguladığı, ancak kazdığı kuyuya yine kendisinin düştüğü, sonunda tahtından indirildiği yazılmıştır³⁸.

Sultan II. Abdülhamid'in halledilmesinden hemen bir gün sonra 27 Nisan 1909'da, Yıldız Sarayı'ndaki saraylıların Topkapı Sarayı'na nakledildiği ve dışarıyla irtibatlarının yasaklandığı gazetede belirtilmiştir. “*Yıldız Saraylılarından bir kısmı arabalarla Çamlıca'ya doğru gitmekte oldukları gibi mütebakisi de saraydan çıkmak üzere*” şeklindeki haberler ile gazetede sarayın durumuyla ilgili anlık haberler verildiği de görülür.

II. Abdülhamid'in Selanik' e gönderilmek üzere Yıldız Sarayı'ndan ayrılması şu şekilde hikâyeleştirilmiştir;

“Hakan-ı Sâbıkın Son Vedâ

(Jamanak) Gazetesi muharrirlerinden birisi Yıldız'da nöbetçi bulunan bir zabitle muhaveresini şu vechle hikâye ediyor.

Zabit- Abdülhamid'in buradan müfarekati hengâmında nöbetçi olarak burada bulunuyordum. Fakat bir şeyden malumatım yok idi.

Yalnız kapıda bulunan neferlere nezarete memur idim. Gece saat 11 raddelerinde iki arabanın kapıya yaklaştığını gördüm. Arkalarını bir zırhlı otomobil takip ediyordu. Otomobili idare eden Yüzbaşı Hamdi Bey'i tanıdığım için sebeb-i teşriiflerini sordum. Cevaben:

-Hamid Ağa'yı gezmeye götüreceğiz!

-Nereye?

-Bilmem! Fakat uzun bir seyahat icrâ edecektir.

³⁸ “13 Ağustos ve 14 Nisan”, *Şanlı Ordu*, S. 3, 15 Nisan 1325 (28 Nisan 1909), s.2.

Bunun üzerine yüzbaşı içeri girip saraya doğru ilerledi. Biraz sonra içeriden iki fenerlinin kapıya doğru gelmekte olduklarını gördüm. Ve yavaş yavaş takrib edip fenerleri takib edenlerden 3 zabıttan ikisi binbaşı üçü de yüzbaşı idi. Bunların arkasından Abdülhamid üzerinde uzun bir kaput ve elinde kalın bir baston olduğu ve başını önüne eğmiş bulunduğu halde bir vaz'-ı mahzunane ile gelir ve iki saraylı, on nefer, dört saray hademesi tarafından teşbiğ ediliyordu. Abdülhamid' in kapıya vurûdunda lambaların aks eden ziyası arasında kendisini iyiden iyiye müşahade ettim.

Muharrir- Nasıl idi?

Zabit- Doğrusunu ister misiniz? Ben ile bilumûm arkadaşlarım binbaşından başlayarak bir nefere kadar bilâ istisna Abdülhamid'e karşı büyük bir husumet beslemekte ve hepimiz kendi elimizle teczi' etmek azminde idik. Fakat nasıl ki yüzünün rengini atmış, gözleri fırlamış nim mürde bir halde göründü. İşte o zaman, kalbimde derin bir merhamet hissettim, o dakikada Abdülhamid hakikaten cezaların en büyüğünü görüyordu. (Mülâzım gayet müteessir bir halde hikâyesine devam ederek)

Sarayın kapısına gelince durdu ve arkasına mütehamarne baktı.

Ve kendisini takip eden saray ağalarına hitaben:

<<Artık gidiyor muyuz?!.. >> dedi.

Onlar cevab vermeyerek birden bir selamla mukabele ettiler. Abdülhamid durdu. Ayağı ileri gitmiyor ve adeta Yıldız'dan ayrılmak istemiyordu. Binbaşılardan biri yüksek sesle yürüyelim mi? >> demesi üzerine Abdülhamid'i bir ra'se istila eyledi. Ve düşecek gibi oldu. Ağalar derhal koşup kollarına girdiler. Şu sırada Abdülhamid artık ağlıyordu!. Ağlıyordu!... Bilâhâre ağaların muavenetiyle adeta çekişe çekişe arabaya girdi. Önümüzden geçtiği sırada ben maiyetimde bulunan nezaret selama durmuştuk. Abdülhamid muttasıl (Allah Allah Allah) diyordu. Kendisiyle beraber merkum ağalar arabaya girdiler. Arabanın kapısını kaparken Abdülhamid başını dışarı çıkararak <<rica ederim yavaş gidelim!.>> demiş ve

*arabalarla otomobil gecenin zulmetleri arasında kaybolmuş idi*³⁹.” II. Abdülhamid ile ilgili bu hikâyede artık kendisine “Hamid Ağa” denilmesi oldukça dikkat çekicidir.

Dersaadet’te ikameti mahsurdan salim olmayacağı cihetle Memur-i Mahsusi tarafından II. Abdülhamid Alâtini Köşkü’nde ikamet etmek üzere 28 Nisan gecesi saat yedi de özel trenle Selanik’e nakledilmişti. II. Abdülhamid, bir saray arabasını takip ederek yanındaki 11 kadın, 1 çocuk, 2 haremağası ve birkaç hizmetçi ile Yıldız Sarayı’ndan alınmış ve Sirkeci İstasyonu’na gönderilmişti. İstasyonun askerler tarafından korunduğu ve II. Abdülhamid’in de ümitsiz bir halde bulunduğu yazılmıştı⁴⁰.” Gazetede II. Abdülhamid’in yanında bulunanların isimleri belirtilmemiştir.

“Abdülhamid-i Sâni evvelki gece Selânik şehrinin hariç istasyonuna çıktığı sırada orda bulunan zabitan ve asâkire hitaben elini göğsü üzerine vaz’ ederek <<merhaba>> demiş ve selamdan sonra otomobile râkib olması teklif edilmiş ise de Selânik belediye reisi tarafından hazırlanan kira arabalarından birine binmeyi tercih etmiştir. Sultanlardan biri arabaya binecekleri sırada kendisini Hakân-ı sâbıktan ayırmamalarını asâkirden rica ettiğinden asâkirlerden biri <<siz bizi 33 seneden beri anamızdan, babamızdan, ailemizden dūr ve muhacir ettiniz isede biz âli hâli necib Osmanlıların evladı bulunduğumuzdan size afv ile muamele edeceğiz ve arzunuzu yerine getireceğiz.>> demiştir. Badehu Abdülhamid onların karşısında olduğu halde önde bir arabaya binerek ve diğer arabalar onları takiben süratle tramvay deposu civarındaki Alâtini Köşküne muvasalat etmiştir.” Haberden anlaşıldığına göre; II. Abdülhamid köşke girişinde önceden emrinde olan askerlerin merhametine bırakılmış bir sultan olarak muamele görmüştü. Sultan Mehmed Reşad için düzenlenen şenlikler icrâsıyla meşgul olan ahali ise <büyük misafirlerinin> vürudunu geç haber almıştı⁴¹.

Trenin Selanik’e varması ve tramvay deposu civarındaki Alâtini Köşkü’ne gidildiği, demiryolu istasyonunun askerler tarafından muhafaza edildiği “*Selanik 17*

³⁹ “Hakan-ı Sâbıkın Son Vedâi”, *Şanlı Ordu*, S. 6, 18 Nisan 1325 (1 Mayıs 1909), s.2.

⁴⁰ *Şanlı Ordu*, S. 4, 16 Nisan 1325 (29 Nisan 1909), s.2.

⁴¹ *Şanlı Ordu*, S. 7, 19 Nisan 1325 (2 Mayıs 1909), s.3.

Nisan (Gece)” şeklinde başlayan bir telgraf haberiyle okurlara duyuruldu⁴². Bu durumda Selanik şehrinin, buradan çıkmış fikirler çerçevesinde hem hürriyetin merkezi, hem de istibadın mezarı olmuştur. II. Abdülhamid Selanik’e gidip yerleştikten sonra dahi ikamet edeceği yerler hakkında çeşitli haberler vardır. *La Türki*’den aktarılan habere göre II. Abdülhamid’in Selanik’ten Manastır’a nakledileceği kararlaştırılmış⁴³. Bu kararın ne zaman alındığı, Meclis-i Milli tarafından alınıp alınmadığı ise gazetede yazılmamıştır. Zaten II. Abdülhamid Manastır’a nakledilmedi, dolayısıyla haberin doğru olmadığı anlaşılmıştır. Bu gibi durumlarda gazete birkaç gün sonra tezkib yazısı veya düzeltme yazısı yayınlayarak yanlış haberleri, yazım yanlışı içeren haberleri, anlam bozukluğuna sebep olan harf hatalarını düzeltmiştir.

II. Abdülhamid’in Selanik’te nasıl yaşadığı ile ilgili yazılan haberlerde alaycı ve şikâyetçi bir üslup görülmektedir. II. Abdülhamid’i nazenin bir kişi olarak gösteren çoğu haber onun isteklerinin bir türlü bitmediği yönündeydi.

“*Abdülhamid daha geldiği gece Selanik’in suyundan hoşlanmamış, çitli maden suyu⁴⁴ aramıştır. Kaç vakit civardaki eczâhaneler kapalı olduğundan çitli suyu bulamadı.*

“*Abdülhamid’in süt hususundaki ihtiyacâtını def etmek üzere Selanik’e Yıldız ahırından 5 inek sevk olunmuştur. Hakan-ı sâbık gül şurubu ve Yemen kahvesi talep etmiş olduğundan, Selanik belediyesince tedarik olunmuştur⁴⁵”.*

Dün gece gelen tren ile Abdülhamid’in birçok mefruşatı, yatak takımları, matbah ve sofrta takımları gelmiştir. Ba’de-mâ Hamid’in yemekleri menfâ sarayında istihzar olunacaktır. Korkarız ki nazenin Selanik’in suyunu beğenmediği gibi burada İstanbul’un o nefis sebzelerini ve meyvelerini de bulamayacak, keyfi kaçacaktır. Zira

⁴² “Dâhili Telgraflar”, *Şanlı Ordu*, S. 6, 18 Nisan 1325 (1 Mayıs 1909), s.3.

⁴³ *Şanlı Ordu*, S. 6, 18 Nisan 1325 (1 Mayıs 1909), s.3.

⁴⁴ Sinan Çuluk, “*Ahmet Vefik Paşa’nın İstanbul’a Çitli Maden Suyu Göndermesi*”,

[https://2.bp.blogspot.com/-](https://2.bp.blogspot.com/-W57sMTtMVkM/Vrm932B8taI/AAAAAAAAAFKo/2HpxWgs660g/s1600/20.jpg)

[W57sMTtMVkM/Vrm932B8taI/AAAAAAAAAFKo/2HpxWgs660g/s1600/20.jpg](https://2.bp.blogspot.com/-W57sMTtMVkM/Vrm932B8taI/AAAAAAAAAFKo/2HpxWgs660g/s1600/20.jpg), (12.04.2019)

Bursa İnegöl Çitli Köyü’nde çıkarılan demir eksikliği, sindirim sistemi, kırışıklık, karaciğer ve pankreas rahatsızlıklarına iyi geldiği bilinen bir tür maden suyu. İlk defa 1858’de dönemin Bursa Valisi Ahmet Vefik Paşa tarafından keşfedilmiştir ve İstanbul’a gönderilmiştir.

⁴⁵ *Şanlı Ordu*, S. 13, 25 Nisan 1325 (8 Mayıs 1909), s.4.

şimdi milletin kendisine kıymaya tenezzül etmeyeceğine kâni olunca yemekten başka düşünce ve eğlencesi olamayacak gibi görünüyor.

Şimdi bulunduğu bu saray çamlıklar ve güzel bahçelerle muhattır. Abdülhamid burada bol bol pek sevdiği cinâi romanlar okumaya vakit bulacak, pencereden Selanik'in her tarafını şu saf hürriyet, namus-ı faâliyet ufkunu temâşâ edebilecektir.”

II. Abdülhamid'in kitaplarıyla ilgili olarak detaylı bir haber de şu şekildedir;

“Hakan-ı mahlû'un en ziyade mütalaâ etmiş olduğu romanlar cinâyete müte'allik olup bunlardan bir hayli Yıldız Kütüphanesi'nde bulunmuştur. Abdülhamid'in en ziyade hoşlandığı roman “Eşkîyâ Reisi” namında ahali için memnû olan eser olmuştur. Makyavel'in, “Prens” nam eserini daima üstünde hıfz ederek gece yastığının altında bulundurur idi. Kendisine gece gündüz verilen jurnallerin mütalaâsından bazı def'a fevkalâde bir heyecan-ı kalbe duçar olup 48 saat mütemâdiyen göz kapamadığı ve hayali bir düşmana karşı tedâfü 'î planlar tertib ettiği görülmüştür.” Burada II. Abdülhamid hayali düşmanlarına karşı planlar kuran, paranoyak bir sultan olarak gösterilmişti⁴⁶.

II. Abdülhamid'in Selanik'te oluşundan halkın memnun olmadığı yönündeki bir haber şu şekildedir;

“Selanik'te intişâr eden Progradi Salonik gazetesi Hakan-ı mahlû'un Selanik'te ikamet etmesi sebebiyle şehre dâhil olan veyahut şehirden çıkanları taht-ı tarassudda bulundurmaya mecburiyet hâsıl olacağı ve bu da öteden beri devr-i sâbıkta bile hür yaşamaya alışmış olan Selanik ahalisini taciz edeceği cihetle Abdülhamid'in bahr-i sefid adalarından birinde misafir edilmesini teklif ederek nâminin bu sayede meydandan kalkacağını ümid etmektedir⁴⁷.

Gazetede, tüm bu hengameden sonra saltanatı biten II. Abdülhamid'den çok fazla bahsetmez. Genellikle ondan sonraki Sultan Mehmed Reşad ve veliahdlar ile ilgili haberlere ağırlık verilmiştir. II. Abdülhamid'in saltanat süresinin 33 sene 7 ay 27 gün olduğu kısa bir satır haber ile tarihe not düşülmüştür.

⁴⁶ Şanlı Ordu, S. 20, 2 Mayıs 1325 (15 Mayıs 1909), s.4.

⁴⁷ Şanlı Ordu, S. 20, 2 Mayıs 1325 (15 Mayıs 1909), s.4.

II. Abdülhamid'in halledilmesi kararından sonra "veliahd-ı saltanat" makamında en büyük şehzade olan Yusuf İzzettin Efendi olmuştu. Sırasıyla veliahdlar "*Veliahd-ı meşhur Yusuf Efendi, Veliahd-ı Sâni Süleyman Efendi, Veliahd-ı Sâlise Vahdettin Efendi, Veliahd-ı Râbi' Selahattin Efendi, Veliahd-ı Hâmis Mecîd Efendi, Veliahd-ı Sâdis Selim Efendi* hazretleri diğer zevât da müşârünileyhimâdan en ihtiyar 52 ve en genci 39 yaşlarında" olduğunu Şanlı Ordu yazmıştır⁴⁸.

Yusuf İzzettin Efendi devletin resmî işlerinde diğer şehzadelere göre daha fazla yer alıyordu. Sultan Mehmed Reşad'a resm-i bîat edileceği zaman şehzadelerden en önce Yusuf İzzettin Efendi gitmişti. Haberlerde kendisinin ismi yazıldığı halde diğer şehzadelerin ismi yoktur. Bu durum gazetenin de Yusuf İzzettin Efendi'yi veliahd şehzade olarak siyaseten öne çıkarmaya çalıştığını göstermektedir. II. Abdülhamid'e suikast düzenlemek ve V. Mehmed Reşad'ı tahta geçirmek için, Büyük Damat Mahmut Paşa başkanlığında bir komite kurulduğu ve Kurban Bayramı alayında Osmanlı saltanat sitemini değiştirmeyi planladıkları ihbar edilmişti. Komite aslında Reşad Efendi'yi tahta çıkarmaya hazırlandıkları ancak ortalığı ikna için amaçlarının Yusuf İzzettin Efendi'yi tahta çıkarmak olduğunu söylemişti⁴⁹. Bu ihbardan anlaşıldığına göre; Yusuf İzzettin Efendi, halkı teskin etmek için kullanılan bir şehzade idi. Ancak, II. Abdülhamid'in kendisine halef tayin etmek üzere uzun zaman uğraştığı şehzade, küçük oğlu Burhanettin Efendi'dir. Burhanettin Efendi'nin, II. Abdülhamid'in hal kararından sonra Avrupa'ya firar ettiği *Seyyah* gazetesinde yazılmış olsa da gazete bu haberi *La Türki* gazetesinden aktardığı haberler ile yalanlamıştı⁵⁰. Bu şeklide *Şanlı Ordu* gazetesinin diğer gazeteler ile irtibatlı çalıştığı ve haberlerinde onların bilgilerinden ve muhabirlerinin aktarımlarından faydalandığı sıkça görülmektedir. "*Abdülhamid, en sevgili oğlu Şehzade Burhaneddin Efendi'nin nezdinde bulunmasını arzu eylemişse de Manastırda ikamet ettirileceği cihetle işbu talebi hükümetçe isâf olunmadığını Osmanişer Loyd yazıyor*" şeklindeki haber⁵¹ ile II. Abdülhamid'in oğulları arasında, Burhaneddin Efendi'yi yanında bulundurmak istediği anlaşılmıştır.

⁴⁸ "El Hâletü Hazihî", *Şanlı Ordu*, S. 4, 16 Nisan 1325 (29 Nisan 1909), s.2.

⁴⁹ T.C. BDAGM, *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı'da İstihbarat, Seçil Ofset, İstanbul, 2017, s.293.*

⁵⁰ *Şanlı Ordu*, S. 4, 16 Nisan 1325 (29 Nisan 1909), s.4.

⁵¹ *Şanlı Ordu*, S. 20, 2 Mayıs 1325 (15 Mayıs 1909), s.4.

II. Abdülhamid'in halledilmesinden sonra isminin de “*Hakan-ı mahlû* ismine muzaf olan ne kadar müessesât ve mâbeyn var ise cümlesinin unvânları tebdil edilmekte ve bu gibi mensubiyeti havi bulunan levhalar mağazalardan indirilmektedir” haberiyle kaldırıldığı anlaşılmıştır⁵².

II. Abdülhamid'in isminin ortadan kaldırılmasından başka, II. Abdülhamid'i halkın gözünde iyice alçaltacak haberler de vardır. Öyle ki; “*Abdülhamid'in validesi bir Çerkes halayık olub talim ve terbiyesi ol vakit sarayda pek ziyâde nüfûzu hâiz olan diğer bir halayika tevdi edilmiş imiş. Pederleri Cennetmekân Sultan Mecid Hazretleri kendilerini hiç sevmemiş gibi saray sükkânında da teveccühüne mazhâr olamamış ve her zaman biraderlerine varıncaya kadar cümlesi hakkında jurnal yazar ve mükabilinde para talep ederek pederine takdim edermiş*”⁵³ denilmektedir. Bu haberde II. Abdülhamid'in, babası Abdülmecid'ten para alabilmek amacıyla hafiyelik yaptığı ve annesini sevmeyen babasının sevgisine de mazhar olamamış bir evlat olduğu vurgusu yapılmıştır.

1.1.2. II. Abdülhamid'in Emvâli

Şanlı Ordu gazetesinde II. Abdülhamid'in halledilmesi kararından sonra şahsına ait tüm mallara devlet ve millet hakkı olarak el konulabileceğini bildiren haberler yayınlanmıştı. 33 seneden beri milletin sırtındaki gömleğini dahi aldığı iddia edilen haberlerde artık milletin kendisine verebilecek ne malı ne de gösterecek sabrının kaldığı şeklinde yorumlar bulunur. Meclis-i Mebusân kararıyla II. Abdülhamid'in menkul ve gayrimenkulünden bir kısmının alınması meselesi de görüşülmüştü. Gazetede II. Abdülhamid'in serveti ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu bilgilere göre tarafımızca hazırlanmış tabloda II. Abdülhamid'in o dönemde sahip olduğu iddia edilen serveti hakkında bilgiye ulaşmak mümkündür.

“*Hakan-ı mahlû'un bilumûm kıymetli şeyleri tenhir edilip Harbiye Nezareti'ne irsal olunmuştur. Evrak meyanında zuhur eden bir defterde servet-i umûmiyesi alelmüfrit zat mukayyed bulunmuş olmakla hangi bankalarda muhafaza edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Kurye ve Doriens gazetesinin kavlince Yıldız'da zuhur eden meblağ 150.000 lira banknottan, 2 milyon liralık tahvilattan ve 3 milyon kıymetinde mücevherattan ibaret olup emlâk vesaire ile mecmuğ serveti 30 milyon*”

⁵² Şanlı Ordu, S. 7, 19 Nisan 1325 (2 Mayıs 1909), s.2.

⁵³ “Abdülhamid'in Hafiyeliği”, Şanlı Ordu, S. 8, 20 Nisan 1325 (3 Mayıs 1909), s.4.

liraya baliğ olmaktadır. Meclis-i Mebusân tarafından verilen karar mucibince Abdülhamid'in memalik-i ecnebiyedeki banka ve sair müessesatta vaz' etmiş olduğu nukudu hacz etmek için teşebbüsât-ı lazimedede bulunulması hususu Bâb-ı Âlî'den Hâriciye Nezareti'ne emr ve tebliğ olunmuştur⁵⁴”.

Tablo 1: *Şanlı Ordu* Gazetesindeki Haberlere Göre II. Abdülhamid'in Emvâli

Tablo 1:	II. Abdülhamid'in Emvâli	II. Abdülhamid'in Halledilmesi Kararından sonra Emvâlin Durumu
1	5.150.000 liralık 700 adet Rumeli Şimendiferi tahvil	(Osmanlı refikinden nakledildiğine göre)
2	At ve arabaları	Dolmabahçe İstablına nakledilecektir
3	Şirket-i Hayriye'nin Hisse Senetleri	Devlete aktarılmıştır
4	150.000 lira banknot	Harbiye Nezareti'ne irsal olunmuştur.
5	2 Milyon liralık tahvilat	Harbiye Nezareti'ne irsal olunmuştur.
6	3 milyon liralık mücevherat	Harbiye Nezareti'ne irsal olunmuştur.
Toplam Servet	30 milyon lira	

Ayrıca Hazine-i Hassa'dan Sultan Mehmed Reşad'ın emriyle Beytül Mal'e iâde edilen mallar aşağıdaki gibi detaylıca gazetede yazılmıştır;

“Taşoz Madenleri, dünyanın en zengin damarlarından sayılan ceziretü'l ağrib petrol menbaları, Dicle ve Fırat Nehirleri üzerinde seyr-i sefain ve tersane vesaire tesisatı imtiyazları.

Hereke Dersaadet Fabrikaları, porselen fabrikası, Şişli'de mesalike kadar imtidad eden ve büyük bir kıymet ve itibarı haiz olan balmumcu çiftliği arazisi,

Kırşehirde ve havalisinde Sultan-ı mahlû' Abdülhamid'e aid olan bütün haneler, hanlar vesair emlâk ve ikâlar, Gaziköy rıhtımı, Selanik rıhtımı ve hemcivarı olan arazi. Yalova kaplıcaları, Memalik-i Osmaniye'de ve Teselya'da bulunan bütün

⁵⁴ *Şanlı Ordu*, S. 14, 26 Nisan 1325 (9 Mayıs 1909), s.4.

çiftlikler. Rivayete nazaran Hakan-ı mahlû'dan evvelki hükümetlerin Osmaniye zamanından kalma olan çiftlikat ve bilhassa Bursa'daki Mihaliç Çiftlikatı vesair bu gibi malikâneler bir sâbık-ı uhte-i atebe hükümetleri de bırakılacaktır. Topkapı'daki hazinenin dahi me'zun-ı milliye maârif nezareti namı hesabına terki muhtemeldir. Ancak emanet-i şerife-i nebevi Evkaf Nezareti'nce hıfz edilecekmiş⁵⁵”.

“Paris'te münteşir Tan gazetesine Selanik'ten yazılan bir mektupta Meclis-i Mebusân reisi vekili Talat Bey'in geçenlerde Selanik'e gidip hakan-ı mahlû' ile görüştüğü ve bu mülâkâtta maksad bankalarda mahfûz bulunan servetinin millete terki için muvâfakatini istihsâl etmek olduğu gösterilmiştir. Bazularının kavlince Talat Bey'in Abdülhamid'i görmekten maksadı yedinde bulunan bazı kasa anahtarlarını talep etmek ve diğerlerinin rivayetince serveti hakkında müzâkerâta bulunmak imiş⁵⁶” şeklindeki haberde II. Abdülhamid'in bazı kişiler ile görüşme amacının serveti ile ilgili konuşmak olduğu fikri savunulmuştur.

II. Abdülhamid'in yurt dışında olduğu iddia edilen servetini hacz etmek için görüşülen Alman ve Fransız bankaların yorumları gazetede şu şekilde belirtilmiştir;

“Geçen gün Berlin Bank müdürlerinin efkârı burada beyan olundu. Bu def'a Fransız vükelâ-yı davâsının en meşhurlarından bazısının bu babdaki efkâr ve mütâlaâtını arz edelim.

Metri De Manj – Haciz için iki şey lazımdır. Birincisi, alacaklı olmak. İkincisi elde bir i'lâm bulunmak. Hükümetin böyle bir matlûbu var mıdır? Matlûbâtının mâhiyeti nedir? Bu babda ma'lûmâtım olmadıkça hacizin mümkün olup olmadığına diâr beyan-ı mütâla'a edemem. Ma'a mâ fih zann-ı âcizâneme nazaran böyle bir hacizin vaz'ı hususunda hükümet-i Osmâniye duçar-ı müşkilât olacaktır.

Mebûs Metri Lakas – Mevki-i iktidarda bulunan bir reis-i hükümetin Fransa'da bulunan emvâlini haciz etmek mümkün değildir. Abdülhamid mahlû' olduğu sebeble mesele değişir. Vesâit-i diplomatikiyye ile müracaat vukû bulur ise Fransa mahkemelerinin muvâfakat edecekleri memûl olunur. Hakan-ı mahlû'un Fransa'da bulunan nukûdunun vatanın emvâl-i mağsûbesi olduğunu nâtik mehâkim-i

⁵⁵ “Hükümete İade”, Şanlı Ordu, S. 11, 23 Nisan 1325 (6 Mayıs 1909), s.2.

⁵⁶ Şanlı Ordu, S. 21, 3 Mayıs 1325 (16 Mayıs 1909), s.3.

Osmâniye'den sudûr etmiş bir ilâm ibrâz olunduğu takdirde vaz'-ı hacize müsaade olunabilir.

Vükelâ-yı davâ heyeti erkânından Metri Tezenar – Bu meselede iki şık vârid-i hatır olabilir.

Meclis-i Mebusân'dan bu hususda itâ olunacak karar bir karar-ı siyasî addolunarak bunun kabul olunamayacağı derkâr.

Eğer mehâkim-i Osmâniye tarafından usûlü dairesinde bir ilâm sâdır olur ise mesele değişir. Hükümet-i Osmâniye ile olan muâhedâtımız ahkâmınca mehâkim-i Osmâniye'den sâdır olan ilâmâtın istinâf veyahut temyîze hak ve salahiyetimiz yoktur. Fransa mahkemelerinin bu babdaki vazifeleri ibrâz olunan ilâmın nizamı dâiresinde tanzim ve itâ olunmuş olduğunu tedkik etmekten ibarettir. Binâen aleyh hakan-ı mahlû'un Fransa'da olan emvâlinin haciz edilebileceği reyindeyim. Şu halde hükümet-i Osmâniyece ittihâz olunacak tedâbir ber vech-i âtîdir.

1- Fransa'nın filan bankasında hakan-ı mahlû' tarafından vaz' olunan nukûdun memleketin malı olduğuna dair Meclis-i Mebusân'dan itâ olunmuş bir karar.

2 – İşbu kararı mehâkim-i Osmâniye'nin birisi tarafından tasdik ettirmek.

3- Karar-ı mezkûrun icrâsını Fransa mahkemelerinden talep etmek.

Tedâbir-i marûza sayesinde nukûd-ı mezkûrenin haczi kâbidir⁵⁷”.

Görüldüğü üzere Fransız bankaların müdürü, II. Abdülhamid'in servetinin haciz işlemlerinin bir alacaklı-borçlu meselesi olması gerektiğini, bunu belgelendirmenin mecburî ilk adım olduğunu belirtmektedir. Fransız banka müdüriyeti II. Abdülhamid'in hükümetinin düşmesiyle haczin mümkün olabileceği yönünde bir karar beyan etmiştir. Gazete Fransa tarafı haciz işlemlerinin nasıl yapılacağı ile ilgili haberi detaylıca açıklamıştır. Almanya bankaları haciz konusunda fikir beyan etmemiştir. Bu haber Almanya'nın tarafsız kaldığını göstermektedir. Ancak sonuç itibariyle, yeni Osmanlı kabinesinin II. Abdülhamid'in servetini

⁵⁷ “Abdülhamid'in Ecanibde Olan Serveti”, Şanlı Ordu, S. 19, 1 Mayıs 1325 (14 Mayıs 1909), s.3.

müsadere ettiği ve haberlerin *Fremdenblat*, *Wiener Allagemeine Zeitung*, *Wiener Mitag Zeitung* gibi Avrupa gazetelerinde yayınlandığı bilinmektedir⁵⁸.

1.2. Şanlı Ordu Gazetesinde İstibdad

İstibdad, *Şanlı Ordu* gazetesinde en çok şikâyet edilen yönetim şeklidir. II. Abdülhamid ile ilgili yazılarda bahsedilen genel konu istibdadın ne kadar uzun zaman halkı hürriyetinden alıkoyduğu ile ilgilidir. İstibdadın baskı ve zulüm unsuru olduğu tüm yazarlar tarafından peşinen kabul görmüştür. II. Abdülhamid ve istibdad taraftarı olanlar hakkındaki ötekileştirici tutumlar ile gazete, istibdada karşı muhalif duruşunu son cümlesine kadar muhafaza etmiştir.

Gazetede halkın istibdad konusuna nasıl yaklaştığını gösteren haberler de mevcuttur. İstibdad döneminde görev yapmış rütbeli kişilerin kovulması veya görevlerinin askıya alınmasından sonra halk bu kişileri kendi adaletlerine göre infaz etmiştir. Örneğin; istibdad döneminde Üsküdar mutasarrıflığı yapmış olan Hamdi Bey isimli bir kişi bu görevinden alz edildikten sonra Üsküdar ahali tarafından tutuklanarak Üsküdar İskelesi abdesthanelerine hapsedilmiş, Hamdi Bey buradan kaçmış ve kendisini denize atarak intihar etmiştir. Kişilerin istibdad dönemi memurlarından oluşu veya intihar etmesi sebebiyle cenazesine saygı duyulmadığı naaşlarının çöpçü arabası ile taşınmasından anlaşılmaktadır⁵⁹.

İstibdad taraftarı olduğu iddia edilen kişilerden nefretle bahseden gazetede kişilerin ülke içindeki hareketleri okuyucular ile paylaşılmıştır. “*İstibdadın ricatına hizmet etmek emeliyle asâkir ve ahali arasından tohum-u fesad ektikten ve kirli, lekeli elleriyle İstanbul muhitini telvis ettikten sonra Mısır ve Avrupa’ya firar edenler arasından birinci sınıfı teşkil edenlerden Kâmil Paşazade Amiral Said melunu Mısır’da İzzet haini ile birleşmek üzere İskenderiye’ye firar etmiştir*” şeklindeki haberler kişilerin suçları sabit olmasa veya yargılanmasa dahi cezalarını bulacakları tehditlerini içermektedir. Bunların rütbe ve maaşlarının hazineye bir yük olduğunu ifade eden haberler mevcuttur. Habere göre Kâmil Paşa önce Aydın’a kaçmış, oradan Atina’ya daha sonra da İngiltere’ye iltica etmiştir. Bu tür firar haberleri doğru bir bilgi sahibi olmadan yazılmış ve daha sonra gazetede yazılanların tekzib haberinin

58 BOA, HR.SYS., 200/6, 11.05.1909

59 Şanlı Ordu, S. 4, 16 Nisan 1325 (29 Nisan 1909), s.2.

yayınlandığı görülmüştür. Kaçtığı iddia edilen Kâmil Paşa'nın aslında 15 gündür rahatsız olduğu konağına gönderilen bir muhabirin malumatlarıyla anlaşılmıştır. Kâmil Paşa aslında Erenköy'de oğlunun yanında bulunmaktadır⁶⁰. Gazete haberlerin gerçekliği netleşmeden okurlarıyla fikrini paylaşmıştır.

O dönemde İstibdada yaklaşımı göstermesi bakımından gazetede bir şiir muhalefetin en son noktası sayılabilir.

“Câdû-i İstibdat İçin

Pençesi bir câm camdır içkisi kandır, bütûn zevkinin kurbanı olmuştur da millet ah eder bitse de enfâs nâmadüdesi olmaz yine ruhunu almaktan Azrail istikrâh eder.

&

Bir oğulluk diye iblis kabul etse bile

Benim oğlum diyemez Hazreti Âdem kızarır

Rehgüzârında durup lânet okur kavm-i Yezit

...Seni gördükçe cehennem kızarır.

Eşref”⁶¹

Bu şiiri yazan Şair Şer-i ateşzaban Eşref şeklinde tanıtılmış kişinin vefat ettiği haberi gazetelerde yazılmış. Ancak aslında vefat etmediği öğrenilince büyük memnuniyet duyulduğu ifade edilmiştir. İstibdad için her kim muhalif bir kelime yazarsa gazete onu desteklemiş ve varlığından memnun olmuştur.

1.3. Şanlı Ordu Gazetesinde II. Meşrutiyet

Meşrutiyet kelimesi *Şanlı Ordu* gazetesinde bahsedildiği haliyle devrin kurtarıcı fikri ve Osmanlı Devleti'nin Avrupa devletlerine karşı sağlam bir duruş sergileyebileceği bir kalkan olma özelliğine sahip tek demokratik oluşumdur. Gazeteye göre, I. Meşrutiyet'in eksikliklerinin giderildiği II. Meşrutiyet ile Osmanlı memleketi, bu demokratik tutumunda azimli olup kararlı ve taviz vermez bir tutum

⁶⁰ “Tekzib”, *Şanlı Ordu*, S. 5, 17 Nisan 1325 (30 Nisan 1909), s.1.

⁶¹ “Câdû-i İstibdat İçin”, *Şanlı Ordu*, S. 6, 18 Nisan 1325 (1 Mayıs 1909), s.4.

sergiler ise yükselme dönemindeki gücüne tekrar sahip olabilir. “Şark Meselesi” konusu kapanır ise Avrupalı devletler kendileri kadar hür olan bir devletin politikalarına karışmaz. Kurdukları planlar meşrutiyet ile yönetilen devletler için yönlendirici olamaz.

Meşrutiyeti korumak ve halkın hep bu bilinçte olmasını sağlamak amacıyla Bursa gibi bazı şehir valileri müdafaa-i meşrutiyet için hayırlar dağıtmıştır.

1.4. Şanlı Ordu Gazetesinde Sultan Mehmed Reşad

Sultan Mehmed Reşad 27 Nisan 1909 Salı (14 Nisan 1325) günü İslam milletinin halifesi ve Osmanlı Hükümeti'nin meşru hükümdarı olarak “Sultan Mehmed Han-ı Hamis” unvanı ile saltanat makamına çıkmıştı. *Şanlı Ordu* gazetesinde, II. Abdülhamid'in 33 yıllık “kahır ve istibdadından kurtulmak için gece gündüz Allah'a yalvaran” Osmanlı milletinin artık adil bir padişaha kavuştuğu sevinci paylaşılmıştır. Vvatanın selamete çıkacağı ümidinden bahsedilmiştir. Sultan Mehmed Reşad'ın senelerdir II. Abdülhamid'in istibdadı altında yaşadığı için bu durumdan rahatsız olduğu ve kendisinin, II. Abdülhamid gibi davranmayacağını belirten gazete, İslamiyet ve Osmanlı milleti için hayırlı ve mübarek olması için dua etmiştir.

Sultan Mehmed Reşad'a, II. Abdülhamid'in hal kararının kabul edildiğini iletmek için, o zaman Sultan Mehmed Reşad'ın ikamet ettiği Beşiktaş Sarayı'na gelenler arasında Dersaadet Mebusu Mustafa Asım, Tekfur Dağı Mebusu Agob Babikyan, Edirne Mebusu Talat Bey, İzmir Mebusu Aristidi Paşa, ayandan Ahmet Muhtar Paşa bulunmaktadır. Resmî bîat için Sultan Mehmed Reşad hakkında;

“Zât-ı Hazret-i Padişahi beraberinde ayandan Gazi Ahmet Muhtar Paşa Hazretleri ve bulunduğu iki atlı saray arabasına rakip olduğu halde saraylardan çıkıp Dolmabahçe rıhtımına gelmişler ve oradan bir istimbotla Sirkeci istasyonuna geçmişlerdir. En öndeki arabada Zaptiye Nazırı İstanbul Polisi Müdürü bulunduğu ve Hareket Ordusu'nun süvari ve piyade askerleri olduğu halde Zât-ı Şâhâne tekrar kendilerine Hûmayûn' a rakip olarak Sirkeci İskelesi'nden hareketle ahalinin asâkir-i şâhânelerinin alkışları “Padişahım çok yaşa” nidaları arasında Bâb-ı Âlî divân yolu Çemberlitaş tarikini takiben ve Eski Saray namıyla maruf Harbiye Nezareti'ndeki Hünkâr Dairesi'ne teşrif buyurmuşlardır. Harbiye mektebi talebesi esvap süvar olarak kerdüne-i Hûmayûn' u takip eylemişlerdir.” Bu tören ile resmî

*bîat sona erdikten sonra Sultan Mehmed Reşad, asâkir ve ahalinin alkışları arasında Çemberlitaş tarikiyle Ayasofya civarında vuku' olan Hırka-i Saadet Hazret Nebevi dairesine gitmiş ve saat on bir raddelerinde tramvay yolu ve köprü tarikiyle Saray-ı Hûmayûnları'na geri dönmüştür*⁶²” denilmiştir. Resm-i bîatın icrâsı için Harbiye Nezareti'ndeki Hünkâr Dairesine bir törenle giden Sultan Mehmed Reşad, burada mebuslar, ayanlar, vükela, ulema, vüzeray-ı âzam, ümeray-ı askeriye ve Beyoğlu Mevlevi Dergâhından kişiler tarafından karşılanmış ve resm-i bîat icrâ edilmiştir⁶³. Osmanlı Devleti'nde bir gelenek olarak resm-i bîatın başında ve bîat sona erdiğinde dualar okunmakta idi. Bîat esnasında padişahın eteği öpülerek kendisine bîat edilirdi. Sultan Mehmed Reşad bîat esnasında etek öpülmesi geleneğini terk etmiş ve kendisine bîat edenlerin bu teşebbüslerini kabul etmemiştir. Mebusân ve ayan vekillerinin ellerini sıkarak tevazu göstermiş ve tebrikleri kabul ederek orada bulunan erkâna, milletin saadet ve refahına, vatanın gelişmesine gayret edeceğini beyan etmişti. Şeyhülislam tarafından yeni padişahın vatana ve millete hayırlı ve mübarek olmasını dileyen dualar edilmişti. Sultan Mehmed Reşad bu dualardan sonra, Şeyhülislam ve Sadrâzam Tevfik Paşa kabinesinin de görevlerine devam etmelerini ferman buyurmuştu⁶⁴.

1.4.1. Sultan V. Mehmed Reşad'a Resmî Bîat

Sultan Mehmed Reşad'ı tebrik etmek ve resmî bîatlarını sunmak için Topkapı Sarayı'na gelenler arasında Osmanlı Devleti'nin veliahdı olan Yusuf İzzettin Efendi ve bir şehzade de bulunmaktadır. Beraberindeki şehzadenin kim olduğu gazetede belirtilmemiştir.

Şeyhülislam Mehmed Ziya Efendi, Harbiye Nezareti'nin kapısından çıktığında Osmanlı askerleri tarafından “mübarek el” ilan edilmiştir. Resmî bîat sona erdiğinde Sultan Mehmed Reşad abdest alarak Kânûn-i Esâsi'ye riayet edeceğine dair yemin etmiştir⁶⁵. Harbiye Meydanı'ndan ve İstanbul'un çeşitli yerlerinden, Donanma-i Osmanî'den 101'er pare top atılmıştır. Her bir top atılışından sonra ahali ve askerler tarafından “Padişahım çok yaşa” denilmiştir. Gazete burada “semahâtli, devletlü Şeyhülislam Efendi Hazretleri” şeklinde Şeyhülislam Mehmed Ziya

⁶² “Resmî Bîatın Suret-i İcrası”, *Şanlı Ordu*, S. 3, 15 Nisan 1325 (28 Nisan 1909), s.2.

⁶³ *Şanlı Ordu*, S. 6, 18 Nisan 1325 (1 Mayıs 1909), s.3.

⁶⁴ “Resmî Bîatın Suret-i İcrası”, *Şanlı Ordu*, S. 3, 15 Nisan 1325 (28 Nisan 1909), s.2.

⁶⁵ *Şanlı Ordu*, S. 5, 17 Nisan 1325 (30 Nisan 1909), s.4.

Efendi'yi övmüştür. II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesinde katkısı olan her zat, gazetede birer kahraman ve saygı duyulması gereken bir kişi olarak ifade edilmiştir. II. Abdülhamid'den, "sultan-ı mahlû", Hakan-ı sâbık, Sultan Abdülhamid-i Sâni, Hamid" gibi basit unvanlar ile bahsedilirken, Sultan Mehmet Reşad'ın ismi her yazıldığında, "Zat-ı Hazret-i Padişahi" gibi unvanlar kullanılmıştır.

Gazetede cülûs kutlamalarının Osmanlı memleketinin birçok yerinde top atışlarıyla yapıldığını belirten haberler mevcuttur. Mısır'dan alınan bir telgraf haberine göre burada da Sultan Mehmed Reşad'ın cülûsunu kutlamak için 101 pare top atılmıştır. Cülûs-ı Hümâyûn şerefine resmî dairelerin Cuma, Pazar ve Pazartesi günleri 3 gün tatil edilmesi Meclis-i Mebusân'a teklif edilmesine rağmen sadece Çarşamba günü tatil uygun görülmüştü. Ayrıca Cülûs-ı Hümâyûn Sadaret Makamı'ndan tüm vilayetlere telgraf çekilmiş ve buralarda da 101 pare top atılarak şenlik yapılmasını emredilmişti. Tüm Osmanlı sefirlerinin memleketlerine Cülûs-ı Padişahiyi bildirmek üzere Hâriciye Nezareti makamından telgraflar çekilmiş ve yabancı sefirler "Aray-ı Hümâyûn" da denilen huzura kabul yerine gelerek Sultan Mehmed Reşad'ı tebrik etmişlerdi. Mehmed Reşad'ın cülûsundan 3 gün sonra Ayasofya'da selamlık resmî düzenlenmiştir. Sefir-i rüesa ve ruhaniye, müessesat-ı maliye ve sanayi müdürlerinin tebrikleri kabul edilmiştir.

Sultan Mehmed Reşad'ın tahta çıktığında okunan dualar arasında;

"*Ve kalellezi amene ya kavmittebiuni ehdikum sebiler reşad*⁶⁶" ayeti de zikredilmişti. Bu ayet, muradına ermek isteyenlerin takip etmesi gereken yolun Sultan Reşad'ın yolu olduğu fikrini oluşturmaktadır. Bu ayeti duyan kişiler heyecanlanarak, bunun ilahi bir lütuf olduğunu "Büyüksün ya Rab, büyük yanında kalır pek küçük" diyerek belirtmişlerdi. *Şanlı Ordu* gazetesinde bu tür tesadüfi olayların kutsallaştırılması veya bir anlam kazandırılmaya çalışılan batıl inançlara çokça yer verilmiştir.

Şanlı Ordu gazetesi 1 Mayıs 1909 tarihli 6. sayısında Sultan Mehmet Reşad için okunacak hutbenin nasıl olacağını metin halinde aşağıdaki gibi yazmıştır. Bu hutbe Selatin Camii ve civardaki camilerde hutbeyi okuyacak kişilere bildirilmiş ve

⁶⁶ Bu ayet, 40. Sure Mümin suresi'nin 38. Ayeti; "وَقَالَ الَّذِي آمَنَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُونِ أَهْدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ" şeklindeki ayettir. "O iman eden kişi ise: "Ey kavmim, gelin arkamdan size reşad yolunu (murada erdirecek yolu) göstereyim" anlamına gelmektedir. Ayet, "Ve kalellezi amene ya kavmittebiuni ehdikum sebiler reşad" şeklinde olmasına rağmen gazetede sadece "fettebiuni ehadikum sebiül-el reşad" şeklinde yazılmıştır. <https://acikkuran.com/search?q=sebi%C3%BCI+re%C5%9Fad> 04.04.2019.

hutbenin bu şekilde okunup okunmadığının teftiş edileceği bildirilmiştir. Okunması Mahkeme-i Teftiş-i Evkâf tarafından karar kılınan hutbe gazetede;

“Aynen

Hutbelerde nam nâmi ve unvan

Ali’ Hazret Hilâfet Penahi

<<Es Sultan İbn-i Sultan İbn-i Sultan>>

<<Mehmed Han İbn-i Sultan El Gazi>>

<<Abdülmecid Han İbn-i Sultan El Gazi>>

<<Mehmed Han>> şeklinde yazılmış ve tüm gazetelerde bu hutbenin yazılması gerektiği bir gün öncesinden ilan edilmiştir⁶⁷. Ayrıca Mühr-i Hümayûn’un imâl edilmesi için ne gerekli ise yapılması sadaret makamına emredilmiştir.

Şanlı Ordu gazetesinin 29 sayısında da Sultan Mehmed Reşad’ın kılıç alayı ve cülûsuyla ilgili haberler, şiirler, tebrikler paylaşmıştır. Cülûs’tan dolayı Avrupa devletleri de kendisine tebrik telgrafları iletmiştir. İlk tebrik telgrafi gönderen devlet İngiltere olup sırasıyla İtalya ve Yunan kralları da tebriklerini beyan etmişlerdi⁶⁸. Gazetenin diğer sayılarında tebrik telgrafi gönderen kralların telgraf metinleri şu şekildedir;

“*Fransa Reis-i Cumhuriyunun telgrafi Taht-ı Âli’ye bahat-ı Osmaniye’ye cülûsunuzdan mütevellit memnuniyetime terdifen tebrikâtımı takdim ederim.*”

“*İran Şahi’nin Telgrafi*

Cülûs-ı Hümayûnunuzdan dolayı en samimi elkalb Zât-ı Şâhânenizi tebrik eder ve tebâ-ı mülükaneleriyle ezdiyad-ı şan-ı şevketinizi temenni eylerim” şeklinde olduğu gibi verilmiştir⁶⁹. Sultan Mehmed Reşad’ın yabancı devletlerin bu tür tebrik telgraflarına teşekkür ederek cevap verdiği görülmüştür⁷⁰.

⁶⁷ *Şanlı Ordu*, S. 6, 18 Nisan 1325 (1 Mayıs 1909), s.1.

⁶⁸ *Şanlı Ordu*, S. 4, 16 Nisan 1325 (29 Nisan 1909), s.3.

⁶⁹ *Şanlı Ordu*, S. 5, 17 Nisan 1325 (30 Nisan 1909), s.1.

⁷⁰ BOA, HR.HMS.İŞO., 227/72.

27 Nisan 1909 cülûs günü sabah, öğle, ikindi, akşam ve yatsı vakitlerine denk gelen zamanlarda İstanbul'un çeşitli yerlerinden toplar atılmıştı. Tüm resmî daireler süslenmiş ve aydınlatılmış 28 Nisan'a kadar uzayan kutlamalardan herkes memnun kalmıştı. Sultan Mehmet Reşad tarafından 28 Nisan günü Davut Paşa Kışlası'nda Rumeli'den gelen Hareket Ordusu askerlerine mükemmel bir ziyafet verilmişti⁷¹. Sıkıyönetim ilan edilmiş olmasına rağmen kutlamaların ikinci gününe özel olarak halkın gece saat üçe kadar sokaklarda gezmelerine izin verilmişti. II. Abdülhamid ile karşılaştırmalar yaparak Mehmed Reşad'ın varlığından memnun olduğunu gösteren yazılardan biri İstanbul halkının o günlerdeki durumunu şöyle belirtmiştir;

“Düinkü yevm-i mes‘ûd şehrimizde hemen misli görülmemiş bir îd-i millî, bahar içinde bir yevm-i rebî‘î idi. Kalpler münferih gönüller münşerih, zihinler lebrîz-i neşât olmuştu. Sabahleyin uykusundan kalkup da kılıç alay-ı ihtişam vâlâsını temâşâ etmek için fevc fevc sokaklara koşan yüzbinlerce halkın dudaklarında tebessüm, yüzlerinde beşâset rûnümâ oluyordu.” Bu tarih Sultan Mehmed Reşad'ın cülûsundan sonra 10 Mayıs 1909 tarihindeki kılıç alayını anlatmaktadır. Halkın yeni padişahlarını görmek için gösterdiği gayreti tanımlarken gazetenin yazıları huzur, neşe ve heyecan doludur. Gazete yazarları, II. Abdülhamid'in yüzünü dahi göremeyen ve sevildiğini hissedemeyen halka Mehmed Reşad'ın kucaklayıcı merhametini ve halka yakınlığını ifade etmeye çalışmıştır.

“Herkes hür milletin hür ve adil padişahının kılıç alayını, dîdâr-ı hümayûnunu görmek için tehâlûk gösteriyor, akın akın güzergâh-ı hümayûna tesadüf eden sokakların başına can atıyordu. Senelerden beri padişahları tarafından sevildiğini anlamamış her türlü kahr ve tehdid ve zulüm ve tagallüb altında yaşatılmış kendilerinden tevahhuş eden eski hükümdarlarının yüzünü görmeye muvaffak olamamış bir millet; adalet ve meşrûtiyet perver bir padişah fârûk câhlarının ru'yet-i dîdârıyla müşerref olmak ve can u gönülden alkışlamak için câ-be-câ ahz-i mevki'-i ihtiram, teşkîl-i sufûf-i ihtişam eylemişler idi.”

Sultan Mehmed Reşad'ın kılıç alayı programı gazetede dakika dakika yazılmıştır. Mehmed Reşad, 10 Mayıs 1909 günü dördü on geçe Dolmabahçe

⁷¹ Şanlı Ordu, S. 4, 16 Nisan 1325 (29 Nisan 1909), s.2.

Sarayı'ndan kendisine mahsus Söğütlü vapuruna gelmiş, bu vapuru on tane istimbol takip etmişti. Tophane'nin önüne geldiğinde yabancı sefirlerin vapurlarından sancaklar çekilmiş ve resmî selam ifa kılınmıştı. Mehmed Reşad'ın vapuru Bahriye Nezareti önüne gelinceye kadar tüm vapurlarda bayraklar çekilmiş ve düdüklere çalınmıştı. Bostan iskelesinde 40 dakikalık teşrifat merasim programı yapıldıktan sonra Ebû Eyyûb el-Ensârî türbesine gidilmişti. Bu türbede nakibû'l-eşrâf kaymakamı Çelebi Efendi hazine kethüdası Ethem Bey, Gazi Ahmed Muhtar Paşa, Zihni Paşa ve devlet erkânından bazı yetkili kişiler Mehmed Reşad'ı karşılamıştı. Çelebi Efendi Sultan Mehmed Reşad'a Hz. Ömer'in kılıcını takdim etmişti.

Sultan Mehmed Reşad'ın cülûsundan (27 Nisan 1909) 4 gün sonra 1 Mayıs 1909 Cumartesi günü Meclis-i Mebusân Dairesi'ne gideceği haberi ve hangi sarayda ikamet edeceği ile ilgili tahminler, ayrıca bir iki ay kadar sonra bazı Osmanlı vilayetlerine seyahat edeceği, Osmanlı memleketinin Bursa İzmir, Söğüt gibi çeşitli yerlerinden gelen telgraflar ile sultanı davet edenlerin heyecanı belirtilmiştir⁷².

Şanlı Ordu gazetesi yazarlarından Meclis Mebusân Heyet-i Tahririyesi'nden Ziya'nın yazıları; Sultan Mehmed Reşad'ın tüm acıları şefkatle sardığı, 31 Mart Olayı'ndan beri eziyet ile kamçılanan ruhların artık bir "oh" çektiği ve gözlerin hürriyet ışığına bakmakla kamaştığı, faaliyet alanından mahrum kalmış fikirlerin söndürülmüş akılların kısa zamanda parlayacağı, yıllardır baykuşların harabelerine benzeyen vatanın az zamanda Batı'nın bir dershanesi ve mamur bir gül bahçesi olacağı ümidini taşımaktadır. Mehmed Reşad'ın bunu sağlamak için kendi maaşından kısmî feragat ettiği ve bazı gazetelerde söylendiği gibi yüksek maaş almadığı haberi şu şekildedir; "*Meclis-i Mebusan tarafından geçende Zât-ı Şâhâne'nin tahsisat-ı şehriyesi için 25000 lira tayin edilmiş olduğu malumdur. Bu def'a La Türki gazetesinde mütalaâ olunduğuna nazaran şehri 20000 liranın kifayet edeceği Zât-ı Şâhâne tarafından irade buyurulmuştur*"⁷³.

⁷² *Şanlı Ordu*, S. 3, 15 Nisan 1325 (28 Nisan 1909), s.3.

⁷³ *Şanlı Ordu*, S. 10, 22 Nisan 1325 (5 Mayıs 1909), s.4.

Sultan Mehmed Reşad'ın doğum günü 20 Şevval 1260 (2 Kasım 1844) senesinin Cumartesi gününe denk geldiği ve veladet şenliklerinin o gün yapılacağı gazetede yaklaşık 7 ay kadar önceden ilan edilmiştir⁷⁴.

Padişah Sultan Mehmet Reşat Cuma namazını Ayasofya Camii Şerifi'nde kılmak istediği için Selamlık resm-i âlisi devlet erkânı ile beraber sabah saat dört buçukta Dolmabahçe Saray rıhtımından başlamış, öğle namazı vaktinde Ayasofya'ya kadar sürmüştü. Cuma namazını Şeyhülislam Ziyaeddin Efendi kıldırmıştı. Arabada nezd-i hümâyûnlarında Gazi Ahmet Muhtar Paşa Hazretleri bulunmakta idi arabanın yanlarında Hareket Ordusu Kumandanı Mahmut Şevket Paşa ile Seryaver Remzi Bey ve önde piyade muallimi Campuhofner Paşa ve Bulgaristan komiseri esbakı Sadık el Müeyyid Paşa ve Seryaver sâbık Şeker Paşa Erkân-ı Harb ferikanından Sâbit Paşa, ikinci fırka kumandan-ı sâbık ve esbak Cevat ve Şevket, Damad Ahmet Zülküfl ve Halide Nur Alaaddin Paşalar ve arkada tarafında da Rikâb-ı Şâhâne' ye mahsus hademe erkânı bulunmakta idi. Selamlık resm-i âlisi de Sultan Mehmed Reşad'ın bir kez daha “padişahım çok yaşa” nidalarıyla son bulan siyasi ve İslami kabul görmüşlüğüünün dualar ile süslenmiş ve övülmüş bir töreni olmuştu⁷⁵.

1.5. Şanlı Ordu Gazetesinde Sultan Abdülaziz ve Sultan V. Murad

Elif. Mim. imzalı yazıda, padişahın milleti için faydalı işler yapmadığı düşünülürse vatanperver kişilerin, vatanın selameti için padişahın halledilmesine karar verdiği ifade edilmiştir. Sultan Abdülaziz'in (1861-1876) israf ve sefahatının milletin geleceği için vahim sonuçları olacağını o zaman düşünenlerin onun halledilmesine karar verdiğinden bahsedilen yazıda bu hamiyet ehlinin kimler olduğundan ve ne sebeple bu kararı aldıklarından bahsetmemiştir. Aynı şekilde Sultan V. Murad'ın, Avni ve Süleyman Paşaların teşvikiyle Mekteb-i Harbiye şakirtleri tarafından tahttan indirilmesinin de sırf vatanın selameti için olduğunu iletmektedir. Ancak burada 93 Harbi (1887-1888) sonucunda, V. Murad'ın mağdur edildiğini, yerine geçen II. Abdülhamid'in muzaffer olduğunu belirtmiştir⁷⁶. Hakkı elinden alınan bir padişah olarak Sultan V. Murad'a, 32 sene boyunca millet hazinesinden kendisine ayrılmış olan 517 bin liradan sadece 2500 lirasının ödendiği

⁷⁴ *Şanlı Ordu*, S. 4, 16 Nisan 1325 (29 Nisan 1909), s.2.

⁷⁵ “Selamlık Resm-i Âlisi”, *Şanlı Ordu*, S. 6, 18 Nisan 1325 (1 Mayıs 1909), s.2.

⁷⁶ “13 Ağustos ve 14 Nisan”, *Şanlı Ordu*, S. 3, 15 Nisan 1325 (28 Nisan 1909), s.2.

belirtilmiştir. Ayrıca toplam paranın maliye hazinesinden alındığı ve Sultan V. Murad'a ödenmemiş kısmın Hazine-i Hassa'ya bırakıldığı yazılmıştır. Bu haberdan, II. Abdülhamid'in V. Murad'ın hakkı olan parayı Hazine-i Hassa'ya devrettiği iddia edilmiştir.

1.6. Şanlı Ordu Gazetesinde Bâb-ı Âli ve 31 Mart (1325) Olayı

31 Mart 1325 günü Hareket Ordusu'nun şehre girişini *Şanlı Ordu* gazetesi detaylı bir şekilde anlatmaktadır. Kahraman askerler gece saat 9 buçukta Mukavvi Köyü'nden trenle Sirkeci'ye geldikleri sırada Ahur Kapı'da bulunan dökümhanenin önünden geçerlerken orada bulunan askerler, teslim olmaları teklifine rağmen Hareket Ordusu askerlerinin bulunduğu vagonlara doğru ateş etmişti. Hareket Ordusu askerleri de zabitanın emriyle ateşe karşılık vermişler, atılan kurşunlar ve top güllerine karşılık veremeyen askerleri itaat altına alabilmişlerdi. Yaşanan bu olay sonucunda ahaliden birkaç kişi yaralanmıştı ve Bâb-ı Âli'nin sadaret dairesi fena halde zedelenmişti. Mücahidin-i Hürriyet askerleri Bâb-ı Âli caddesine geldikleri sırada askeri kulübenin önünde bir softa belirmiş ve bu softa cephanesini arabasına bir dinamit atmıştı. Arabanın üzerinde bulunan bir asker şehit olmuş ve birkaç asker de yaralanmıştı. Bundan sonra top kulübeye çevrilmiş ve birkaç el ateş edilerek itaat sağlanmıştı. Bu sıralarda Hareket Ordusu'na karşılık vermeleri için halka telkinlerde bulunan irticâ'îyun, gelen askerlerin az ve kuvvetsiz olduğuna onları inandırmaya ve karşı koymalarını sağlamak için ikna etmeye çalışmışlardı. Ancak gelen ordunun kararlı ve kalabalık olduğunu gören halk bu fısıltıların gerçeği yansıtmadığını görünce teslim olmuştu.

Haberde; *“Mehterhanede bulunup irticâ'îyunun, millet hainlerinin dinden zehr ifşaya tesemmüm eden efrad-ı silah bediyyet olarak mukabeleye, din ve vatan kardeşlerine kurşun atmaya amade iken Rumeli'den gelen bir-iki yüz kişiden ibaret olduğu hakkında kendilerine edilen telkinâtın aksini görmeleriyle bir kûne cüret gösteremeyerek teslim olmuşlardır”* denilmektedir.

Aynı şekilde Tophane'de bulunan askerler ve Beyoğlu İtfaiye erleri küçük çaplı çarpışmalarla mukavemet gösterdiyse de Hareket Ordusu askerlerine teslim olmuşlardır. *La Türki* gazetesinden aktarıldığına göre, Selanik'ten de Dersaadet'e 1200 jandarma ve 120 polis gelmiştir. Bursa ve Edirne vilayetinin de istibdad silahıyla mukabele etmek üzere, Osmanlı memleketinin her tarafında oluşan hamiyet

duygusuna dâhil olduğu, Edirne'den toplananların başında Kırca Ali olduğu halde martin⁷⁷ tüfeklerle İstanbul'a geldikleri gazetede belirtilmiştir⁷⁸.

Gazetede “Nişantaşı'nın orta tepelerine ve Yıldız Sarayı arkasına yerleştirilen topların Hareket Ordusu piyadeleri tarafından tamamen abluka altına alındığı ve Yıldız'ın hiçbir çaresinin kalmadığı ifade edilmiştir. Yıldız Sarayı'ndaki askerler de “...*harekât-ı irticâ' kerânelerinin telef-i nefsinden başka bir netice göstermeyeceğini anlamalarıyla bilâ mukavemet teslim olmuşlardır*”⁷⁹.

Hareket Ordusu şehre girdiği gün her yerde bir teyakkuz, bir tedbir ve gerginlik hasıl olmuştu. Yıldız telgrafhanesi Hürriyet Ordusu tarafından zapt edilip mâbeyne ulaşan teller kırılmış ve mâbeynin her taraftan irtibatı kesilmişti. Mâbeynin yetiştirdiği ve gazete tarafından baskıcı olarak tanımlanan kişiler de yine Hürriyet Ordusu tarafından yakalanmıştı. Ayrıca Beyoğlu'nun çeşitli yerlerinde düşman asâkir-i bagiyeden zapt olunan silahlar Şanlı Jokrevi Şirketi otobüsleri vasıtasıyla Maçka Kışlası'na nakledilmişti⁸⁰.

“*Topkapı Sarayı kapıcılarından Mustafa isminde Sirkeci'de birinin üzerine hürriyet asâkiri tarafından taharri edilmek istenildiğinden muhalefet ile beraber itâle-i lisanda bulunduğundan derhal süngülerle icabına bakılmıştır*” veya “*Softa kıyafetli hainlerden biri asâkir meyana fitne ilga etmek teşebbüsünde bulunduğu haber alınarak derdestle isticvab edildiği sırada askerlere (millet hainleri) hitabında bulunmaktan çekinmemiş ise de bu dahi rüfekây-ı habisatına hemdem olmuştur*” şeklindeki haberler askerlerin de aslında kime nasıl davranacaklarını bilmediklerini göstermektedir. Yapılan her askeri hareketin resmî bir emir olmadığı, fevri ve nefsi hareketlere açık, yanlış anlaşılmalara çok müsait bir zaman diliminden geçildiği satırlardan anlaşılmaktadır. Zorbalığa varır derecede Yıldız subaylarını boğazlayıp, ağır işkenceler eden isyancılar, mebusları, talebe ve genç subayları öldürülmüştü. Asar-ı Şevket zırhlısı kaptanı deniz binbaşısı Ali Kabuli, geminin erleri tarafından sokaklarda sürüklenip Yıldız Sarayı'na götürülmüş ve II. Abdülhamid'in görebileceği şekilde şehid edilmişti. Gazetenin Hareket Ordusu'nun yaptığı bu tür yaralama ve öldürme vakalarını ‘icabına bakma, pis arkadaşlarının yanına katılma

⁷⁷ Tek kurşun atan bir tür tüfek.

⁷⁸ *Şanlı Ordu*, S. 2, 14 Nisan 1325 (27 Nisan 1909), s.4.

⁷⁹ “Şanlı Ordu'nun Şehre Duhûlü”, *Şanlı Ordu*, S. 1, 13 Nisan 1325 (26 Nisan 1909), s.3

⁸⁰ *Şanlı Ordu*, S. 2, 14 Nisan 1325 (27 Nisan 1909), s.3.

veya lâıyıkını bulma' şeklindeki haberlerle açıklamasından, *Şanlı Ordu* gazetesinin Hareket Ordusu hesabına çalıştığı ve onu yücelten bir yayın organı olduğunu anlamak mümkündür. Hareket Ordusu'na karşı yapılan her muhalif hareket anında karşılık bulmuştur. Birkaç haberde Ali Kabuli'nin katillerinin durumu hakkında bilgi verilse de genellikle İttihâd ve Terâkki ileri gelenlerinin de isyancılar tarafından aranması, Hüseyin Cahit, Cavit Bey, Rahmi, Talat ve Enver Beylerin saklanması, yurt dışına gitmesi veya Rus Elçiliği'ne sığınması⁸¹ durumun karışıklığını göstermesi, bakımından önemli bir detaydır.

Gazetede bulunan "Kaç Para Verildi?" başlıklı 27 Nisan 1909 tarihli haberde "*Bulgar ajansları tarafından resmen tahakkuk edildiğine nazaran Yıldız'dan ihtilalcilere 70.000 lira dağıtılmış ve bu suretle ihtilale teşvik edilmişlerdir*" denilerek aslında II. Abdülhamid'in ihtilâli hazırladığı ve buna zemin oluşturmak için maddi-manevi fedakârlıklardan geri durmadığı iddia edilmiştir. Ancak gazetenin bu haberinden hemen bir gün sonra yayınlanan sayısında "Yıldız'da Hürriyet Ordusu tarafından yakalanan asâkir-i âsî üzerinden 27.000 lira kadar para çıktığı rivayet ediliyor"⁸² denmiştir. Gerçekliği tam belli olmayan haberlerde eğer haber, Hareket Ordusu'nun lehine ve II. Abdülhamid aleyhine bir fikir oluşturacak ise yayınlanmıştır. Haberin devamında "...*mücahidin-i hürriyet tarafından birçok casuslar derdest ve ceza-yı sezaları verilmek üzere tevkif edildiği uyun-ı meserretle müşahede edilmektedir. Dün bu kabilden olarak asâkir arasına tohum-u melanet kaçırmakta olan derviş kıyafetli birisiyle yaver bir kaymakam ve birkaç softa kıyafetli yılanlar ve birkaç eşhas-ı menhuse derdestle taht-ı tevkife alınmışlardır*" denilmiştir.

Şehre girildiğinde, muhalif kişilerin hangi makam ve mevkide, hangi görevde olduğuna bakılmaksızın silahla kendilerine karşılık verilmişti. Hareket Ordusu askerler aynı saatte bütün karakolları teslim almışlardı. Fatih Karakolu'nda bulunan askerler de hürriyet kahramanlarına karşı silah kullandığı için bu karakola ateş açılmıştı. İtaat altına alınan karakoldan birkaç şehit çıkarılmıştı. Aynı şekilde hürriyet askerleri Mekteb-i Hukukân önünden geçerlerken mektebe bitişik bir binadan üzerlerine bir el ateş edilmişti. Kurşunun mâbeyne mensup bir kişi tarafından bir revolverden atıldığı tespit edilince o hane bombardıman edilmiş, atan

⁸¹ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, C.9, Ankara, 2011, s. 93.

⁸² "Çıkan Paralar", *Şanlı Ordu*, S. 2, 14 Nisan 1325 (27 Nisan 1909), s.4.

kişi de yakalanmıştı. Hürriyetin bütün manasıyla muhafazası ve meşrutiyetin tamamıyla tesisi amacından başka bir hedefi olmayan Hareket Ordusu taarruza hedef olmamaları için yabancı misafirlerin dairelerini ve tüm bankaların idarelerini taht-ı muhafaza ve temine almıştı.

Şanlı Ordu gazetesinde irticâ' faaliyetlerine karıştıkları iddia edilen şahıslar isimleri ve meslekleriyle birlikte yayınlanmıştır. Maliye müsteşarı Abdurrahman Bey, Duyûn-ı Umûmiye komiserliği kâtibi ve Murat Bey refik-i tahriri Zeki Bey, rüsumat müfettişlerinden Celal Bey, Dağistanlı Ferit Bey, Rauf Paşazade Sadık Bey, Kaymakam Faik Bey, Geredeli Karakaş Hüseyin, Bağdatlı Hoca Şakir Efendi, Jak Kaldiron, Polis komiseri Hüsnü Efendi, Behçet Paşazade Hakkı Bey tutuklanmıştı. Tutuklananlar arasında Harbiye Nezareti'nden 600'den fazla kişi ve Duyûn-ı Umûmiye Komiserlik kâtibi, kaymakam ve polis komiserlerinin yanında maliye müsteşarı ve rüsumat müfettişleri gibi devletin önemli kademelerindeki insanlar da vardı⁸³. Bunlar derdest edilerek Harbiye Nezareti'ne gönderilmişlerdi. Polisler ve komiserler de askerler tarafından tabur halinde Zaptiye Nezareti'ne götürülmüşler ancak mahkemede yemin ettirildikten sonra mevkilerine iâde edilmişler olaya karışan bazı şahıslar sürgüne gönderilmişti⁸⁴. Selanik'ten gelen askerlerin yanında Beyoğlu jandarma kumandanlığına Rumeli zabitanından Haydar Bey tayin edilmişti. Bu durum fikrî ve fiziki olarak Rumeli zaptiyesinin payitahta hâkim oluşunun bir göstergesidir. Batılı fikirlerin Osmanlı Devleti'ne giriş kapısı olarak bilinen Selanik ve Rumeli, fikrî aşaması tamamlanan hareketlerin koruyuculuğunu da fiziki olarak bu şekilde yapmıştır. İrtica hareketine cür'et ettiği düşünülen, harekete dâhil olduğundan şüphelenilen herkes Payitaht 'ta olmasa dahi tedbir amaçlı tutuklanmıştır.

“İzmir'den:

Harekat-ı irticâ'kariyeye cür'et etmek istedikleri uzak edvâlarından istidlal olunan eşhasından Kömürcü Ahmet, Tulumbacı Ali Bey, şadırvan altında Kebapçı Hüseyin Efendi ile daha bir kaç şahıs hasıl olan lüzum üzerine taht-ı tevkife alındıkları bunlardan Kebapçı Hüseyin Efendi'nin dükkanı teharri olundukta birkaç bomba zuhur etmesinden dolayı ciheti adliyece bu babda tahkikatı âmike icrâ edilmekte ve bir hadise-i elimeye meydan verilmemek ve ahalinin heyecanını teskin

⁸³ “Mevkufin”, *Şanlı Ordu*, S. 2, 14 Nisan 1325 (27 Nisan 1909), s.3.

⁸⁴ BOA, ZB., 414/66, (27 Mayıs, 1909).

etmek için her türlü tedabir-i ciddiye ve tekidat-ı lazıme ika edildiği İzmir'den iş'ar olunuyor.” Şanlı Ordu gazetesi bu tür haberleri genellikle Sabah, Zaman, La Türki, Osmanişer Loyd, Servet-i Fünûn gibi gazetelerin bildirdiklerine göre aktarmıştır.

13 Nisan 1909'dan 25 Nisan 1909'a kadar geçen sürede yaşanan olayların bütününe bakılacak olursa Hareket Ordusu, Bâb-ı Âlî'ye girişinden sonra halkı teskin etmeye çalışmıştı. Hareket Ordusu ve onun muhalifleri arasında heyecan ve şaşkınlık içinde kalan halkın huzurunu sağlamak da yine Hareket Ordusu kumandanı Mahmut Şevket Paşa'ya düşmüştü .

“Evvelki gün sabahleyin erkenden şehrin afakında tanin-i endâz olan top sadaları herkesi uykularından bidar etmiş ve hepimizi bir meydan-ı mearikede bir zan ettirmişti. Bir gün evvel neşredilen Şanlı Ordu kumandanının beyannâmesi şehir halkını oldukça temin ve teskin eylemiş ise de ömürlerinde böyle bir hal görmemiş olan ahalide yine bir eseri heyecan meşbud idi. Sabahleyin top bombardımanının devam ettiği müddetçe kimse evinden çıkmaya cesaret edemediği için top ve silahların nerelerde atıldığı anlaşılamıyor. Bu hal herkesin merak ve heyecanını mucib oluyordu. Öğle vaktine doğru top sadaları kesilmiş, ahali yavaş yavaş sokaklara yayılmaya başlamış, şehrin yıkılan yerlerini Hürriyet Ordusu'nun askerlerini seyretmek için ahalide bir merak ve heves hasıl olmuş olduğundan akşamüzeri hayli kalabalık görülebiliyordu. Evvelki gün akşama kadar İstanbul'un bütün çarşıları birkaç fırıncı dükkânlarından mâadâ kâmilen mesdud kalmış, tramvaylar, şimendiferler, vapurlar, arabalar tatil amed ve şedhe mecbur olmuş idi. Sabahleyin top, tüfenk sadaları sükûtu ihlal ediyordu ise de öğleden sonra şehir içinde bir sükûn-ı amik hükümferma idi. Galata köprüsü asker tarafından işgal edilmiş olduğundan kimsenin geçmesine müsaade edilmiyordu. Öğlene kadar kazaen tüfenk tanelerine, top güllerine hedef olmak korkusu bulunduğu için sokağa çıkmak, asker arasına karışmak büyük bir tehlike idi. Fakat öğleden sonra herkese sükûn ve emniyet gelmiş olduğundan sokaklarda hayli erbabı tenzihe peyda olmaya başlamıştır.

Bâb-ı Âli, Cağaloğlu, Zaptiye Kapısı, Taşkısla, Fatih taraflarında atılan toplar ora ahalisinin hayli heyecanını mucib olmuş ise de bilâhere herkese sükûnet-i

tamme gelmişti. Galata ve Beyoğlu semtleri daha gece birkaç tabur hürriyet askeri tarafından taht-ı muhafazaya alındığı için oralarca hiçbir tehlike mevcut değil idi."⁸⁵

Şanlı Ordu gazetesinin tarihsel olayları hatırlatırken kullandığı üslûp oldukça duygusaldır. Meşrutiyet, 31 Mart Olayı, II. Abdülhamid'e muhalif olanların yaşadığı olaylar, V. Murad'ın durumu gibi konularla ilgili haberler gazetede bir tür acıma ile bahsedilmiştir. Yazılar okuyucusuna fikir veya bilgi vermektense onları harekete geçirme, hedef gösterip yaptırma, haberleri ve mesajları kulaklardan çok kalplere duyurmak maksadıyla yazılmıştır.

Gazete, 31 Mart Olayı'ndan bahsederken istibdadın geri geleceğinden duydukları korkuyu onu mezarından hortlayan bir cadıya benzeterek belirtmiştir. II. Abdülhamid dönemini elim bir dönem olarak tanımlayan gazete bu dönemi hayal ettiklerinde tüylerin ürperdiğini, kalplerin eziyet içinde kaldığını, kan ağlayan milletin ciğerinden ve kalbinden kötü idare yüzünden parçalar koptuğunu ifade etmiştir. İstanbul'da bir kısım halk ve saray erkânına para yetiştirmek için uğraşan taşra halkının aç, sefil ve çıplak bir halde olduklarını, kendileri bu durumu bildikleri için görünürde bazı iyi olaylara güldüklerini fakat için için kan ağladıklarını belirtmiştir.

Gazete yayın hayatına başladığı 26 Nisan 1909 tarihinden iki hafta kadar önce Salı günü yaşanan 31 Mart Olayı sırasında, hamiyet ehli olan kişilerin yaşadığı heyecanı tanımlamanın mümkün olmadığını yazmıştır. O gün herkesin benzi kül gibi olmuş ve halk ümitsizlik ve matemden yapılmış birer heykel halini almıştır. Eğer ki bu vaka bastırılmamış olsa idi gazetenin belirttiğine göre "şeriat isteriz" adı altında düzenlenen bu istibdad planı hem meşrutiyeti hem de vatani ve milleti müthiş uçurumlara sürükleyecektir⁸⁶.

Hareket Ordusu askerlerinden 2. ve 3. Ordular ve bunlara atılan gönüllerden 31 Mart Olayı sırasında şehit olanların anısına Şişli Yeşiltepe'ye bir şehit mezarlığı yapılması, Yedikule'ye bir anıt ve Meclis-i Mebusân Daire'si önündeki meydana da bir zafer sütunu dikilmesi kararlaştırılmıştır⁸⁷. Bu abide için bir iane ve inşaat komisyonu oluşturulmuştur ve bu hizmet için çalışanlar, bağış yapılacak saatler ve bağışı toplayabilecek sorumlular gazetede şu şekilde belirtilmiştir;

⁸⁵ "Şehrimizin Evvelki Günkü Hali", *Şanlı Ordu*, S. 1, 13 Nisan 1325 (26 Nisan 1909), s.3

⁸⁶ "Osmanlı Tarihine Şanlı Bir Sayfa İlavesi", *Şanlı Ordu*, S. 2, 14 Nisan 1325 (27 Nisan 1909), s.1.

⁸⁷ *Şanlı Ordu*, S. 4, 16 Nisan 1325 (29 Nisan 1909), s.4.

“Selamet-i vatan uğruna, feda-i can eden şüheda-i hürriyetin namı için Şişli’de Yeşiltepe’de inşa kılınacak abidenin mesarifına medar olmak üzere ayana Cuma ve eşhâsa nezaret edilmesi zimmında taht-ı himaye-i mefhama-i Hazret-i Padişahi’de merbud pusulada asılması muharrir zevattan mürekkeb teşkil eden komisyon bu gündən itibaren suret-i resmîyede inkiad ile iane cemine bade-i ve mübaşerat eylemiş olduğundan bu babda gerek Dersaadet gerekse taşraca iane iğta edecek hamiyetmendan vatanperveranın hergün saat 4’ten itibaren 6. Daire-i Belediye’de müteşekkil komisyon-ı mahsusana müracaat edilmeleri ilan olunur.

Taht-ı himaye-i Hz. Padişahide bulunmakla mübahi abide-i şehidayi hürriyet iane ve inşaat komisyonu

Reis-i şehremini Hazım Bey Efendi Hazretleri

Reis-i Sâni 6. Daire-i Belediye Reisi Hacı İhsan Bey Efendi

Aza Sermimar Vedat Bey Efendi

<<Sabah>> gazetesi sahib-i imtiyaz-ı Mihran Efendi Hazretleri

Aza Kanburlu Ali Aleksandır Paşa

<<Servet-i Fünun>> sahib-i imtiyaz –ı İhsan Beyefendi

Aza 6. Daire-i Belediye azasından Jak Amon Efendi

Aza Erkan-ı Harbiye Umûmiye Dairesinden Erkan-ı Harbiye Binbaşısı Refik Bey

Aza 6. Daire-i Belediye mühendisi Mahmud Bey

Askeriyeden nezarete memur mümileyh Refik Bey’in inşaat dairesinden maiyetinde bulunacak zabitan

Kolağası Ali Galib Bey

Mülazım Bekir Efendi”

1.7. Şanlı Ordu Gazetesi'nde Yıldız Sarayı

Şanlı Ordu gazetesinde II. Abdülhamid ile kötü ünlenmiş bir kimlik kazanan Yıldız Sarayı'nı, Sultan Mehmed Reşad'ın cülûsundan sonra tamamen siyasi ortamdaki uzaklaştırılmaya çalışılan bir saray olarak görmek mümkündür. 31 Mart Olayı'ndan sonra Sultan II. Abdülhamid'in halledilmesi kararından sonra Yıldız Sarayı'nda kalacağı kararlaştırılmış olsa da ilerleyen zamanlarda Çırağan Sarayı'na nakledileceği okurlara aktarılmıştır. Fakat II. Abdülhamid'in Selanik'e gitmesinden sonra Çırağan Sarayı'nda oturma ihtimalinin geçerliliği kalmamıştır. Şanlı Ordu gazetesinin Yıldız Sarayı' nı detaylı bir şekilde tarif ettiği “Yıldız’ da (cihan) köşkünde açık bir pencereye mevzî, ihtirâat ahira-i fenniyyeden gayet mükemmel bir dürbün bulunmuştur. Bu dürbün pek uzaktan en küçük eşyayı tamamıyla göstermekte imiş⁸⁸” veya “Yıldız Sarayı’nda eşya-yı nadireden gayet kıymetdar bir vazoda bulunmuştur. Şehir emin-i esbaki merhum Rıdvan Paşa’nın hakan-ı mahlû’a hediye kabilinden olarak takdim edildiği mezkûr vazodun pırlanta zümrüd yakud ile müzeyyen ve son derecede hayret feza bir tarz-ı mükemmeliyette bulunduğu söyleniyor⁸⁹” gibi haberler ile sarayı görmemiş halkın dikkatini buraya çekmektedir. Ayrıca gazete, Yıldız Sarayı’nın bir millet bahçesi yapılması ve herkese orayı ziyaret edebilme imkânının verilmesi fikrini şu şekilde beyan etmiştir;

“Şimdiye kadar cihana esrarengiz bir halde görünen ve milyonlarca liralara sarfıyla vücuda getirilen Yıldız Sarayı kâmilten tahliye edildi. 33 sene bir velvele şamatayla memlû olan saray-ı mezkûr bugün ıssız bir orman haline geldi. Yıldız bahçesinin bazı taraflarını gezmeye muvaffak olanların rivayetlerine nazaran köşkün baraka, ormanı çiçek bahçeleri pek mükemmel ve muntazam bir tarzda tarh ve tanzim edilmiş, sına-i dağlar, sinai şelaleler, güller câbecâ kameriyyeler pek nazarpaye bulurlar. Muntazam yollarla Avrupa’nın münzüm parklarına gibta bahşa bir hale getirilmiştir. Dünyanın her cins ağaçlarından vücuda getirilen sinai ormanlar Paris’in Bulunya (Boulogne) ormanını geride bırakacak bir letafettedir. Hala saray dairelerinin elektrik teçhizat ve tertibatı terakkiyat-ı ahirey-i fenniye icabetine tevfikan yapılmış bir elektrik müzesi halindedir. Sarayın henüz birçok yerleri karineye böyle meçhul bir halde kalmıştır. Yıldız Sarayı bir duhûliye

⁸⁸ “Yıldız’da Neler Bulunmuş”, Şanlı Ordu, S. 7, 19 Nisan 1325 (2 Mayıs 1909), s.3.

⁸⁹ Şanlı Ordu, S. 20, 2 Mayıs 1325 (15 Mayıs 1909), s.4.

mukabilinde erbab-ı temâşâyâ açık bulundurulduğu takdirde seyr için tanınan her tarafında İstanbul'a bîkârca züvvâr ve ashâb merak kılacağı şüphesizdir. İstanbul refikimiz Yıldız Köşkü'nün Fransa'nın Boulogne ormanı tarzında umûmi bir millet bahçesi yapılmasını tavsiye etmektedir. Hakikaten ferah-fezâ bir mevkide kain olan yıldız Köşkü umûmi bir bahçe halinde herkese küşade bulundurulursa hakikaten pek dilküşa olur.” Gazetede, Yıldız Sarayı'nın artık halka teslim zamanının geldiği ve daha sonra ziyaretçilere açılacağı haberleri bulunmaktadır. Ayrıca sarayın nebatat ve hayvanat bahçesi olması konusunun müzakere edilmesi için Dâhiliye Nazırı Adil Bey riyasetinde bir komisyon teşkil edildiği⁹⁰ bildirilmiştir. Yıldız Sarayı'nın daha sonra halka açılmış ve buraya gidenlerin adeta cenneti yerde buldukları fikrine kapıldığı ifade edilmiştir. İçeride bir silah fabrikası ve silah deposu, bir ordu karargâhı, II. Abdülhamid'in icadı olan pervaneli bir yangın merdiveni, çeşitli ağaçlar, çiçekler, bir ada, bir havuzda çeşitli balıkların olduğundan bahsedilmiştir. Detaylı bir şekilde yazılan yazı gazetede şu şekilde yer almıştır;

“Yıldız yalnız letâfetin timsali mücessemi değildir. Gül gibi dikenleri topları tüfenkleri de vardır. Kapıdan girince sağ cenâhı teşkil eden kargir bina kalbe haşyet verir. Pencereden içerisini seyr eden kimse kendini eslihâ fabrikasında bulur. Burası öyle bir eslihâ deposu veyahut öyle muntazam bir ordu karargâhıdır ki intizâmına sarf edilen i'tinâ intizâm pür setânı da hayretlere ilkâ eder. Depoda vâki' mavzerlerin, martinlerin, revolverlerin hâsılı envâ'-ı eslihânın adedini tahmin etmek pek müşkildir belki de birkaç yüz bin adedi bulur. İki tarafı latif, zümürdîn çimenlerle mutarrâ bu tarîk takib edilirse Avrupa'nın en muntazam fabrikalarından gıpta âver olacak bir surette tertib ve inşâ edilmiş doğrama haneye vâsıl olunur ve biraz ileride bir mahalle konmuş hakan-ı mahlû'un kendi icadı olan ve hususî pervanesi vasıtasıyla açıldığı halde 15-20 metre bir mahalle kadar uzayan bir harîk merdibanı görülür aşağıda gönüllere inşirâh, vicdanlara fevz ve felâh bahş eden ve latif râyihalarıyla havayı tatîr eyleyen çiçekler gayr-ı mahdûd ve fakat muntazam ağaçlar arasında 500 metre kadar bir vüs'ate mâlik ve derûnunda eşcâr-ı müsmire ve sâireyi ihtivâ eden bir küçük adayı hâvî ve mülevven balıklarla mâlî bir havuz daha doğrusu bir deniz görülür ve ilerisini aynı letâfetle, koruluklar, çamlar, defneler, ıhlamurlar takip eder.

⁹⁰ Şanlı Ordu, S. 11, 23 Nisan 1325 (6 Mayıs 1909), s.3.

İnsan burada mest olur hülyâya dalar. Aşağıya deniz tarafına doğru giden bir yol insanda acı biz hatıra uyandırıyor...

Çırağan Sarayı engizisyonu göz önünde tecessüm ederek bâ'is-i havf-i haşyet olur. Diğer bir tarik takib olursa bütün bedâyi'yle temâşası yine hayretleri celb eden bağçe arz-ı dîdâr eder. Azîm bir hisar boyunca gidilip de büyük bir kapıdan girilir Salı köşkü denilen merâsim dairesi görünür. Buraları Almanya imparatorunun Dersaadet'i ziyaretini hatırlatır. Bu köşkün sağ cebhesinde vâsi' ve mu'azzam camekânla muhât sebze ve çiçek saraylarına tesadüf edilir köşkün etrafı latif çimenler, müzeyyen şecîreler ile pek güzel tarh ve tanzîm olunmuştur. Salı Salı köşkünün hemen karşısına tesadüf eden büyük bir kapıdan istabil dairesine girilir. Fen dairesinde inşâ edilmiş iki taraflı uzun ve büyük ahurlarda bulunan Arab, yerli, İngiliz, Rus, Macar cinslerinden yüzlerce atlar ayrı ayrı estal yani bölmelerde bağlanmış beyhude hizmet bekleniyor.

Bu atların mikdarı evvelce iki bine karîb idi ise de bi'l-âhire en iyilerinden bir kısmı istabl-ı âmireye ve bir kısmı ordulara nakl olunduğundan şimdi ancak iki yüz kadar kaldığını orada bulunan hademelerden biri haber verdi. Sâ'ika-i merakla baş taraflarındaki yaftalardan bazılarının isimlerini kayd ettik. "gayûr, keyan, aşiret, kumaş, süslü, karagöz, muhabbet, sasar, hirre, matlub, ferhan, kahraman, metin, kaçar, küheylan, tair, mürih, sehab, lale, limon, keşan, lespika, lübnan, burak, yar, faris, muhtar, latif, firuz, zarif, numuna, keman, küpeli, pelenk, portakal, nazlı ve sairedir. Karşı ahur atlarla merkeblere tahsis edilmiştir. Burada bulunan bir çift yabani merkeb hakikaten görülmeye sezâdır. Arabistan'dan Ahmed Ratib Paşa tarafından gönderildiği rivayet edilen bu merkebler sırtlarındaki tabii ve beyaz kurdelelerin zerâfeti ve manzaralarının letâfeti ile cidden nazar-ı riba idi istabil dairesinden çıkıldıktan sonra kış sebze bahçesi takip edilerek birinci kuşhaneye gelinir. Burada nağamât-ı ruh efzâlarıyla teşnîf-i samâh eden zerafet-i tabiyyeleriyle nazar-ı karîb elvânıyla insanı hayran eyleyen envâ' kuşlar, sünlüler tavuklar, kediler kendi muhîtləri içerisinde vakûrâne cevelân ediyorlardı⁹¹

Bu kuş haneler boyunca gidildiği vakit her renkten mütenevvi papağanları, ve her nevi cins kedileri hâvî daireler görülür. Müteâkiben mükemmel ve muntazam

⁹¹ "Yıldız Bahçesini Temâşâ", *Şanlı Ordu*, S. 24, 6 Mayıs 1325 (19 Mayıs 1909), s.3.

motorları hâvî bir elektrik dairesine tesadüf edilir. Burası hakikaten Yıldız'ın bir enmûzec sanâyi' olduğunu î mâ eder. Bu daire geçildikten sonra tesadüf edilen bir çeşmenin üzerinde "Hamidiye Çeşmesi" ibaresi insanı elim bir hatıra ile tire tire çeşmenin su tası üzerinde şu kelimeler muharrer görülür.

İç hünkâr suyu ile dua

Kıl niyaz padişahım çok yaşa

1321

İç bu âb-ı kevseri kana kana

Dua eyle hazret-i Abdülhamid Han'a.

**

Bundan sonra devr-i berbad mezâlimin lütf-i dîdeleri olan hünkâr çavuşlarının ikametgâhına gelinir. Ve harem daire kurbunda tiyatro dairesi görülür. Buraya geldiğimiz zaman refakatimizde bulunan kimse tarafından hakan-ı mahlû'un maiyetinde yüz elli tüfenkçi ve birçok efrad olduğu halde bazen buralarda tenezzüh ettiğini ve fakat üç senedir bu tarafa geçtiği görülmediği ve harem ile merasim dairesi arasında bir dehliz olduğu ifade kılınyordu. Buradan infikâkla çini fabrikasına gittiğimiz zaman fuzulî azîm masraflar ihtiyar edilen ve bir takım pespayegânın me'keli olan bu mahalde çini sobalar ve sâ'ire gayr-ı muntazam bir halde etrafa atılmış bulunuyordu, orada tesadüf ettiğimiz harbiye nezâreti muhasebât dairesi yaverlerinden mülazim-i evvel Mehmed Mahir Bey acı, sûzeşli hatıratını nakl etmeye başladı. Bu zat 314 senesinde Beşir Fuad, Ahmed Muhtar; ve Celaleddin Paşalardan mürekkebe İstanbul'da teşekkül etmiş bir komite-i fesadiyenin efradından olduğu ve Mısır'la muhâberâtta bulunduğu beyanıyla Cevdet Paşa'nın riyaseti tahtında teşekkül eden komisyonca taht-ı tevkîfe alınmış ve hakan-ı mahlû'un müvâcehesinde istintâk edilerek Mecidiye Camii kurbunda orman arasında geçen bir derenin içinde iskaralar altında mevcut bir zindanda 45 gün işkence edildiğini kemal-i te'essürle söylüyor. Ve letâfetine hayran olduğumuz bu mahalde dingin kalpleri rikkate getirecek surette icrâ edilen mezâlimi tadad eyliyordu. Hatta Oseb isminde biri tarafından imtiyazı alınan madende güya 150 bin lira i'tâ ederek madene iştirak eylediği hakkında bi'l-kerâhe imza alan Gani Bey Fransa

matbûâtının ve “eşkiya çeteleri, haşiler dağda bulunur bilirdik, halbuki evlerde kâşânelerde, saraylarda tesadüf edilirmiş” yollu tarizlerine de hedef olmuş idi.

Hâsılı Yıldız’ın latif bahçesinde felaket, mezâlim bir mevcud-i gayr-i mer’î halinde dolaşıyor ve musâdif-i nazar olan her şey yek nazarda letâfet-nesâr görünürken az bir te’emmül arasında bir hakikat tecellî ediyor. O da Yıldız’ın hüznün ile ferahın, felaketle saadetin, husûn ile kubhun el-hâsıl, umrân ile harabinin meşher olmasıdır.” Bu detaylı yazının sonunda Yıldız Sarayı’nın aslında güzelliklerinin ardında bir zalimlik beslediği ifade edilmiştir⁹².

Yıldız Sarayı, 31 Mart Olayı yaşandığında, hürriyet askerleri tarafından muhasara edilince saraya erzak vesairenin girmesi yasaklanmıştır. Ayrıca saraydaki hava gazı boruları ve elektrik pilleri tahrip edilmiştir. Bu sebepten dolayı muhasara süresince sarayda bir kıtlık yaşandığı 13 Nisan 1909’dan 26 Nisan 1909’a kadarki sürede sarayda bulunan erzak ile idare edildiği ancak erzak bitince saray halkının, saray bahçesindeki otları ve pancarları toplayıp yiyerek açlıklarını bastırdıkları ifade edilmiştir. Saraydaki kadınların ve erkeklerin 4000 kişi kadar olduğu ifade edilen haberde durumun ne kadar vahim olduğu anlaşılmaktadır. II. Abdülhamid’in 31 Mart Olayı’nı bir nümâyiş olarak gördüğü ve konuya ehemmiyet vermediği için saraya erzak tedarikini dahi önemsemediği belirtilmiştir. Kıtlık ve karanlık içinde kalan Yıldız Sarayı’ı sakinleri; Yaveran: kâtipler, tüfenkçiler 350, kadınlar 370, Erkan-ı Saltanat 160, Harem-i Humayûn ağaları 227, Matbah-ı Âmire efradı 390, arabacılar 350, bahçivanlar 453, kapucular vesaire 250, neferat 1450, Yekün 4000 kişi olarak yazılmıştır⁹³.

II. Abdülhamid’in yanında bulunan Cevad ve Nuri Paşalar artık bir umudun kalmadığını atılan top sesleri arasında konuşurlar iken, saltanatın teslimi hakkında müzakere etmek isteyen II. Abdülhamid saat onda yaverandan bir kişiyi ordu kumandanlığına göndermiştir. Bu konuda “şartsız teslim” yanıtını alan II. Abdülhamid, Beylerbeyi Sarayı’na nakledilmek üzere Hamidiye Camii karşısındaki saraya geçmesi teklif edilmiş ve harem tarafından yola çıkması şeklinde emir verilmiştir. Gazetede II. Abdülhamid ile muhatap olan kişilerin saygısızlık etmedikleri, kendisine halledilmesi kararını bildirenlerin de bir nezaket içinde

⁹² “Yıldız Bahçesini Temâşâ”, *Şanlı Ordu*, S. 25, 7 Mayıs 1325 (20 Mayıs 1909), s.4.

⁹³ *Şanlı Ordu*, S. 4, 16 Nisan 1325 (29 Nisan 1909), s.3.

oldukları, onu teselli ettikleri görülmektedir. Ancak bir durum eğer Meclis-i Umûmi kararı ise bu karar doğrudan padişaha dahi emredilmiştir. Burada kanun üstünlüğünün uygulanması için Meclis kararının bağlayıcılığı kullanılmıştır.

Sultan Mehmed Reşad, Yıldız Sarayı milletin nezdinde zulüm ve baskı ile kirlendiği için orada ikamet etmek istememiş, Topkapı veya Dolmabahçe Sarayı'na gidebileceği halka duyurulmuştur⁹⁴.

1.7.1. Yıldız Jurnalleri

Yıldız Sarayı'nın en önemli konularından birisi istihbarat meselesidir ve bu istihbaratın en büyük kaynağı jurnaller olmuştur. Yıldız Sarayı tahliye edildikten sonra tüm jurnaller toplatılmış ve Ordu Kumandanlığı'na bırakılmıştır. Dîvân-ı Harb'in son bulmasından sonra bu jurnallerin bir komisyon tarafından tek tek incelenmesi kararlaştırılmıştır. Resmî dairelerdeki jurnal sahiplerinin eğer jurnalın altında imzası varsa kadro dışına çıkarılacağından ötürü tüm memurların bir korku ile titrediklerinden bahsedilmiştir⁹⁵.

Bazı gazete başmuharrirlerinin jurnallerde imzasının bulunduğu ve bu jurnallerin Jön Türk Gazeteleri'nden önce bazı haberleri öğrenip Yıldız Sarayı'na bildirdiği anlaşılmıştır. Gazete Jön türk Gazeteleri'nin hangi gazeteler olduğunu belirtmemiştir fakat Paris'te çıkan gazeteler olduğu aşağıdaki jurnaleden anlaşılmıştır.

“<<Şerefsadır eden ferman-ı Hümayûn'a imtisâlen bugün Paris'ten Dersaadet'e geldim. Zât-ı melai eksemet cihanbanalarının ve saltanat-ı seniyyelerinin en sadık bir hâdim-i hakiriyim. 15 senedir Avrupa'da bu mesalik-i sadık ve ubudiyete vakıf amel eyledim. Vaktiyle Murat Bey kullarını bed hâhân ecanibe karşı olmasak medhuu bırakarak daire-i itaata sokmaya çalışan bu abd-i ehgarları idi. Bîlâhere ömrü aliyyeye imtisalen gerek Paris'te ve gerek Mısır'da birçok efsadatın önünü almaya muvaffak oldum fakat şu son zamanlarda Avrupa'da işler her nedense yüzüstü bırakıldığı için gerek Zât-ı velinimet âzamları ve gerek saltanat-ı seniyyeleri aleyhinde her tarafta mühlik fesatlar çıkarılmakta olduğunu kemâl-i hayretle gördüm. Gördüklerimi de kitabet-i celile ve vesaid-i saire ile atebe-i zıll-i ilahilerine arz eyledim.

⁹⁴ Şanlı Ordu, S. 3, 15 Nisan 1325 (28 Nisan 1909), s.3.

⁹⁵ Şanlı Ordu, S. 6, 18 Nisan 1325 (1 Mayıs 1909), s.3.

Yine Manastır'a ve memalik-i sâire-i şâhâneye gönderilen yaftaların, beyannâmelerin aslını, hakaik-i ka'bel tab' ihbar eyledim. Şimdi Fransa'nın İngiltere'nin bazı evrâk-ı mühimme-i havadisini iğta-i saltanat-ı hümayunları ele aldılar. Şiddetle icrây-ı hüküm eyliyorlar. Avrupa'da bu gazeteleri mütalaâ edenler memalik-i şâhânelerinde kan gövdeyi götürüyor sanıyorlar.

Saye-i şu kuvve-i hümayunlarında vaktiyle Murat Bey kullarının Dersaadet'e avdeti esnasında ittihaz edilen tedabire yeniden iktifa olunursa bütün bu uygunsuzlukların önünü almak bugün gayet kolaydır.

İşlerin böyle yüzüstü terk edilmesinden cesaret alarak gerek Hidiv Abbas Paşa ve Muhtar Paşa ve gerek saireleri a'dây-ı hümayâna muavenetten geri kalmıyorlar ferman.

Kulları Ali Kemal⁹⁶” şeklindeki İkdam gazetesi sermuharriri firari Ali Kemal Bey'in imzasını havi bu jurnalın, diğer jurnallerle beraber Yıldız'da komisyon-ı mahsusa tarafından zabt ve müsadere olunan evrâk meyanında Kahire'ye ihraç olduğu bilgisi verilmiştir.

Yıldız Sarayı ile ilgili bazı haberlerde II. Abdülhamid'in bazı kişilere çok fazla hizmet ettirildiği yönünde yazılar mevcuttur. Bu yazılarda haber başlığı 'Yıldız Canileri' şeklindedir.

“Dîvân-ı harb tarafından icrâ kılınan tahkikata nazaran Yıldız'da tertib olunan entrikalarda Cevher Ağa'nın büyük dâhli olmuş ve İkdam gazetesi sermuharriri ve sahib-i imtiyazının da münasebeti bulunmuştur. Nadir Ağa Abdülhamid'in emriyle hareket etmiş ve Sultan-ı mahlû'un hastalığı hengâmında 30 gün ve 30 gece uykusuz kalmaya mecbur edilmiş ve kesb-i ifâkat ettiği zaman mükâfaten cezaya düçar edilmiştir.

Yıldız Sarayı'nda oluşturulan komisyon sonrasında ortaya çıkan evrâk ile II. Abdülhamid'in güvendiği Ali Kemal Bey'in jurnallerinden İttihâd ve Terâkki Cemiyeti hakkında tam anlamıyla doğru bir bilgiye erişemediği anlaşılmıştır. Alınan jurnallere göre İttihâd ve Terâkki Cemiyeti üyelerinin tamamı herhangi bir icrâat ile meşgul olamayacak kadar güçsüz ve tecrübesizdir. Bu bilgiler ile II. Abdülhamid'in

⁹⁶ *Şanlı Ordu*, S. 12, 24 Nisan 1325 (7 Mayıs 1909), s.2.

aslında yanıldığı ve cemiyeti ciddiye almadığı, Ali Kemal Bey'in istemeden ve bilmeden hürriyet için bir hizmette bulunduğu belirtilmiştir.

“Jurnalciler meyânında Abdülhamid'in en ziyade takdir edip hoşlandığı jurnaller Zeki Paşa ile Zülüflü İsmail Paşa taraflarından verilenler olmuştur⁹⁷”.

Bundan ayrı olarak Yıldız Sarayı'nda gizli bir taş oda ve 2 milyon lira kıymetinde mücevherat çıkarıldığı bilgisi de okurlarla şu şekilde paylaşılmıştır;

“Abdülhamid'in etrafında pervane gibi dolaşmış ve onun zevkine hizmet etmiş olan saray halkından dahi Abdülhamid'e karşı ayu bir fakr başlamadıkları görülmektedir. Çimentolu duvarlar ile muhât olan Taş oda hakkındaki esrâr-ı harem halkı tarafından ifşa olunmuştur. İki milyon lira kıymetinde olan mücevherat dahi yine aynı vasıta ile meydana çıkmıştır.

Hal-i hazırda Yıldız'da iki komisyon mevcut olup bizi iki adliye memuruyla bir kaymakamdan mürekkebe ve tahkikat ile meşgul olmakta ve diğer komisyon orada mevcut eşya ve nukudu sebep defter etmişlerdir. Yıldız'da zâhire çıkarılan evrâka nazaran Hakan-ı mahlû' Ali Kemal Bey'in jurnallerinden aldanıp İttihâd ve Terâkki Cemiyeti'nin kuvvet ve suret-i terkibi hakkında bir fikr-i sahih peyda edememiştir. Ali Kemal i'ta etmiş olduğu jurnallerde cemiyet-i mezkurede bulunan zevatın kafesi de tecrübeden aray-i gösterilmiş olduğu gibi bunların hiçbir icrâate iştirak edemeyecekleri dahi suret-i mahsusada beyan olmuştur. Şu halde İkdâm'ın ser muharriri tekmil habasetiyle beraber hürriyet uğrunda dolayısıyla hizmet-i hasenede bulunmuş olduğu tahakkuk etmektedir⁹⁸”.

“İstihbarat-ı mevsukemize göre şimdiye kadar Yıldız'da çıkan meblağın mecmu'ü 1.800.000 liralık muhtelif bankalara mevduu eshâm ve tahvilat ve senedat 900.000 kûsûr lira nakit, 1.000.000 liralık kıymet-i tahminiyeyi haiz-i mücevherat.

Yıldız Sarayı'ndaki hazinede ve Avrupa bankalarında bulunan servetinin kafesinin millete devr ve terk edildiğini mübin Abdülhamid'den imza alınacağı da müstahbirdir⁹⁹”.

⁹⁷ “Abdülhamid'in Hayat-i Maziyesinden”, *Şanlı Ordu*, S. 16, 28 Nisan 1325 (11 Mayıs 1909), s.4.

⁹⁸ “Yıldız Canileri”, *Şanlı Ordu*, S. 13, 25 Nisan 1325 (8 Mayıs 1909), s.2.

⁹⁹ “Yıldız'da Çıkan Paralar”, *Şanlı Ordu*, S. 14, 26 Nisan 1325 (9 Mayıs 1909), s.2.

Yıldız Sarayı'ndan çıkarılan eşyalardan II. Abdülhamid'in şahsına ait olanlar var ise gazetede bunlar tüm detayı ile okurlarla paylaşılmıştır.

“Yıldız'da Abdülhamid'e mahsus olan dairelerde bin adet kadar boyun bağı, gömlek bir hayli fes yüzlerce elbise ve mektup kâğıtları bulunmuştur. Abdülhamid'in kolalı beyaz gömleğe öteden beri merakı olup Hürriyet Ordusu'nun Dersaadet'e doğru hareket ettiği günlerde bile Mâbeyn gömlekçi başısı İstirunkilus mağazasına sipariş verildiği istihbar kılınmış idi¹⁰⁰”.

Bütün bu şahsi eşya ve jurnallere rağmen II. Abdülhamid'in yatak odasının henüz bulunamadığı bilgisi *“Yıldız'da Abdülhamid'in yattığı yer henüz bulunmamıştır. Ancak demirden ma'mûl ve kâbil-i nakil bir karyola zuhûr edüp hakan-ı mahlû'un bunun üzerinde uzanup elbisesiyle yattığı anlaşılmaktadır¹⁰¹”* şeklinde paylaşılmıştır.

1.8. Şanlı Ordu Gazetesinde Meclisler

Meclis-i Mebusân II. Meşrutiyet'in ilanından sonra siyasi faaliyetlerine güç katarak devam etmiştir. Gazetede Meclis-i Mebusân ve Ayân, hürriyetin beşiği olarak algılandığından dolayı her zaman demokrasinin büyüdüğü bir toplantı salonu halinde gösterilmiştir. Meclis-i Mebusân resmî toplantıları, Meclis-i Mebusân-i Osmani'nin saat kaçta toplanacağına varıncaya kadar haberler, devlet ricalinin tüm toplantıları, hükümet değişiklikleri, atamalar, gizli buluşmalar dahi gazetenin sayfalarında yerini almıştır. *Servet-i Fünûn* gazetesinden aktarıldığına göre *“24 Nisan 1909'da Meclis-i Mebûsan Ayestefanos'ta gizlice toplanmıştır ve akşamüstü yüzü geçkin meclis azası İstanbul'a dönmüştür”* veya *“Mebusân-ı Ayan Ayastefanos'taki hanelere taksim edilmiştir. Ayan reisi Said Paşa İngiliz tercümanının hanesinde, mebusân reisi Ahmet Rıza Bey Efendi Meclis-i Maârif Reisi Said Bey Efendi' nin hanesinde sakindirler”* şeklindeki haberler ile meclis üyeleri hakkında günlük, detaylı haberler de verilmiştir. Meclis-i Mebusân'da Sultan Mehmed Reşad'ın Kânûn-ı Esâsî'ye sadık kalacağı yönünde ettiği yemini birkaç mebusun karşısında ettiğini, ancak bazılarının bu yemini duymadıklarını söylemeleri sebebiyle tekrar yemin ettirmek için Meclis'in toplandığı yönünde haberler

¹⁰⁰ *Şanlı Ordu*, S. 15, 27 Nisan 1325 (10 Mayıs 1909), s. 4.

¹⁰¹ *Şanlı Ordu*, S. 16, 28 Nisan 1325 (11 Mayıs 1909), s.3.

mevcuttur. Mehmed Reşad resmî bîattan sonra abdest alarak Kanun-i Esâsi'ye riayet edeceğine dair yeminini etmiştir¹⁰². Bu şeklide padişahı tekrar yemin konusunda Meclis'e çağırarak Meclis-i Mebusa'nın o dönemde siyasi başarısı olarak görülmektedir.

Şanlı Ordu gazetesinde, Meclis-i Mebusân Heyet-i Tahririyesi'nden Ziya imzasıyla II. Abdülhamid'e karşı yazılmış bir haber, o dönemde Meclis-i Mebusân'ın istibdada karşı tutumunu yansıtmaları bakımından önem taşımaktadır. Gazetenin o günkü 14 Nisan 1325 tarihinden 15 gün önce yaşanan 31 Mart (1325) Olayı'nın Osmanlılar'ın ufuktaki geleceği üzerine bir korku saldırısından bahsedilmiştir. Vatanın harab olmasından zevk duyanlara karşı son ümit meşrutiyettir ve gazeteye göre bu meşrutiyet gücünün padişahın tasarrufunda olması ancak bir teselli, bir teskindir. II. Abdülhamid'in meşrutiyete karşı dengesiz tavırlarından bahseden gazete, onun bazen mütefekkir, bazen kederli veya mutlu olmasının anlaşılacağı ancak bu durumun kalplerde yaralar açtığını ifade etmiştir. Hz. Muhammed (sav)'in dahi istişaresiz hareket etmediğini hatırlatan Ziya Bey, Abdülhamid'in tek başına karar almasına karşı çıkmıştır. Ziya Bey'e göre, II. Abdülhamid'in "*terâkki-i memleket, temin-i saadet-i millet meşrutiyetin tesisine mütevakkıftır. Bu da müstahsil ve taht-ı teminindedir*" sözü ile meşrutiyet taraftarı olması karşın bu cümlesinden hemen sonra "*bin kulüb hamıyyeti zehirleyecek milleti müthiş bir uçuruma itecek bir kuvve-i istibdadiyeyi haizim*" demesi onun samimiyezsiz bir meşrutiyetperver olduğunun ispatlamaktadır. II. Abdülhamid bu cümleleri peş peşe söylerken tüm şehitlerin ruhlarına eziyet vermektedir. Bunu bilen ve hisseden halk ise Rumeli'den Şiran'a koşup gelen askerlere güvenmektedir. "Ya hürriyet, ya ölüm" kelimeleriyle şehre giren bu aslan yavruları 11 Temmuz'da (1324) meşrutiyetin kalplerde yaktığı ışığı tekrar parlatmıştır¹⁰³.

Şanlı Ordu gazetesi bazı durumlarda siyasetin ne yönde ilerlediği konusunda bilgi alma amaçlı meclise soru sormuş ve aldığı cevabı okuyucularıyla paylaşmıştır. 31 Mart Olayı'na sebep olmuş kişilerin, çıkan karışıklıklarda öldürülen zabitanın katillerinin ve bunları teşvik edenlerin hak ettikleri cezayı bulacaklarını yazmıştır. *La Türki* gazetesinden aktarılan habere göre Meclis-i Âli Milli Osmaniye; "*Te'min edebiliriz ki meclis-i mezkûr dahi hareket-i irticâ'ıye tehlikesinden azad*

¹⁰² *Şanlı Ordu*, S. 5, 17 Nisan 1325 (30 Nisan 1909), s.4.

¹⁰³ "Lem'a-ı Hürriyet", *Şanlı Ordu*, S. 2, 14 Nisan 1325 (27 Nisan 1909), s.2.

olarak meşrutiyet dâhilinde yaşamak arzusunda olan milleti tatmin için hareket-i ahireden mes'ul olanları süratle zahire çıkaracaktır"¹⁰⁴ şeklinde cevap vermiştir.

Meclis-i Mebusân'ın hürriyet için öldüğünü düşündüğü vatan şehitlerine özel olarak karar çıkardığı görülmektedir. 31 Mart Olay'ında ölen Binbaşı Muhtar Bey'den şehid-i vatan olarak bahsedildikten sonra mebusân ve ayandan oluşan topluluğun Muhtar Bey'in mezarını ziyaret ile vazifelendirildiği belirtilmiş, bu görev mukaddes bir vazife olarak sayılmıştır.

Meclis-i Mebusân'ın çalınmaları bir ya da iki gün sonra gazetede belirtilmiş ve hakla ilan edilmiştir. Meclis-i Milli Umûmi'de verilen ilk önemli önerge kişilerin geçen her sene sonunda servetlerini ve mallarını meşru bir yoldan kazandıklarını ispat etmeleri için mal beyanında bulunmaları yönündedir. Eğer kişi bunu ispat edemez ise malı ve serveti müsadere yoluna gidilir. Diğer önerge ise Yıldız Sarayı'nda bulunacak kul ve cariyelerin azad edilmesi ve bundan sonra kul ve cariye istihdam edilmemesi yönündedir¹⁰⁵. Mebusân-ı Kiram'a ve Heyet-i Tahririye'ye birer kimlik dağıtıldığı¹⁰⁶ haberi de okuyucularla paylaşılmıştır.

1.9. Şanlı Ordu Gazetesinde Kabine

Şanlı Ordu gazetesinde belirtildiğine göre II. Abdülhamid'in tahttan indirildiği gün kabine de istifa etmişti. Yeni kabineyi oluşturan kişiler gazetede şu şekilde okurlara iletilmiştir;

"İstifa eden kabinenin yerine teşekkül edecek heyet-i vükelâ atideki zevattan mürekkep olacaktır.

Sadrâzam Ahmet Rıza Beyefendi,

Dâhiliye nazırı Hüseyin Hilmi Paşa,

Maârif Nazırı Hüseyin Cahit Bey,

Maliye Nazırı Mehmet Cavit Bey,

Hâriciye Nazırı Sâbık Ref'et Paşa,

Orman ve Maadin nazırı Vitalis Efendi,

¹⁰⁴ *Şanlı Ordu*, S. 2, 14 Nisan 1325 (27 Nisan 1909), s.4.

¹⁰⁵ *Şanlı Ordu*, S. 4, 16 Nisan 1325 (29 Nisan 1909), s.3.

¹⁰⁶ *Şanlı Ordu*, S. 6, 18 Nisan 1325 (1 Mayıs 1909), s.3.

*Nafia Nazırı sâbıkı Gabriyel Noradunkyan Efendi'dir*¹⁰⁷.

Sadrâzam Ahmet Rıza Bey olarak belirtilmiş olmasına rağmen Nisan ayında Ahmet Tevfik Paşa bu görevi yürütmüştü. Gazetenin bu haberinden sonraki haberlerinde de Ahmet Tevfik Paşa'dan sadrâzam konağına gelen Meclis-i Vükela üyeleriyle buluşmalarından, kendisinin de Saray-ı Hümayûn' a gitmesinden bahsedilmiştir. Bu da gazetenin yazdığı kabine listesinden farklı bir kabinenin görev yaptığını göstermektedir.

Aynı şekilde Heyet-i Vükelâ'nın;

“Sadrâzam Tevfik Paşa

Dâhiliye Nezareti'ne â'yândan Aydın vali vekili Ferid Paşa.

Hâriciye Nezareti' ne ibkaen Müteceddiden Refet Paşa.

Şuray-1 Devlet Riyaseti'ne ibkaen Raif Paşa.

Harbiye Nezareti' nne İkinci Ordu Kumandanı Ferik Salih Paşa.

Bahriye Nezareti' ne Nazır-1 Esbâk Birinci Ferik Rıza Paşa.

Maliye Nezareti' ne Nazır-1 Esb'ak Refet Bey

Maârif Nezareti' ne ibkaen Abdurrahman Bey

Ticaret ve Nafia Nezareti' ne ibkaen Gabriyel Efendi

Orman Maadin ve Ziraat Nezareti' ne ibkaen Mavri Kordatu Efendi

Evkâf Nezareti' ne ibkaen Halil Hamdi Paşa'nın tayin olunduğu bilgisi paylaşılmıştır¹⁰⁸.

Siyaseten önem arzettiğinden gazetede yer verilen tayin haberleri gazetenin o kişileri desteklediği fikrini oluşturmaktadır. Çünkü göreve atandığı söylenen bazı kişiler o görevde değildir, ayrıca asıl görevlerinin gazetede belirtildiğinden farklı olduğu da görülmüştür. Gazete'nin yayınlanmış olduğu 26 Nisan–24 Mayıs 1909

¹⁰⁷ *Şanlı Ordu*, S. 2, 14 Nisan 1325 (27 Nisan 1909), s.4.

¹⁰⁸ *Şanlı Ordu*, S. 7, 19 Nisan 1325 (2 Mayıs 1909), s.4.

tarihleri arasındaki asıl devlet görevlileri ve göreve başladıkları tarih aşağıdaki gibidir;

Sadrâzamlar; Ahmet Tevfik Paşa (Nisan 1909), Hüseyin Hilmi Paşa (Mayıs 1909),

Adliye Nazırları; Hasan Fehmi Paşa (14 Nisan 1909), Necmettin Molla Bey (14 Mayıs 1909),

Bahriye Nazırları; Emin Paşa (14 Nisan 1909), Arif Hikmet Paşa (5 Mayıs 1909),

Dâhiliye Nazırları; Adil Bey (Nisan 1909), Mehmed Ferid Paşa (Mayıs 1909),

Evkaf Nazırı; Halil Hamdi Hamada Paşa (25 Mart 1909),

Hâriciye Nazırı; Mehmed Rifat Paşa (Şubat 1909),

Maârif Nazırı; Abdurrahman Şeref Bey (16 Şubat 1909), Mustafa Nail Bey (5 Mayıs 1909),

Maliye Nazırları; Osman Nuri Bey (14 Nisan 1909), Mehmet Rifat Bey (1 Mayıs 1909),

Nafia Nazırı; Naum Paşa (2 Ağustos 1908),

Orman ve Maadin Nazırları; Mavrokordato Efendi (7 Ağustos 1908), Aristidi Paşa (4 Mayıs 1909),

Posta ve Telgraf Nazırı; Fuad Bey (3 Mart 1909),

Seraskerler; Ethem Paşa (14 Nisan 1909), Salih Hulusi Paşa (5 Mayıs 1909),

Şeyhülislam; Mehmed Ziyâeddin Efendi (Şubat 1909), Mehmed Sahib Molla Bey (Mayıs 1909),

Şuray-ı Devlet Reisi; Mehmed Raif Paşa (16 Nisan 1909),

Ticaret ve Ziraat Nazırı; Gabriel Noradonkyan Efendi (7 Ağustos 1908),

Zaptiye Nazırı; Sami Faruki Paşa (14 Ağustos 1908),

Serkurenâ; Lütfi Simavi Bey (Nisan 1909),

Mâbeyn Başkâtibi; Halid Ziya Bey (Nisan 1909),

Sadaret Müsteşarı: Ziya Bey (Ağustos 1908)

Meclis-i Â'yân Reisi; Mehmed Said Paşa (Kasım 1908)

Meclis-i Â'yân azaları; Aram Efendi ve Mehmed Ferid Paşa 1909 yıllarında bu görevleri yürütmüştür. *Şanlı Ordu* gazetesi ordunun bir yayın organı sayılabileceğinden askeri erkândan kişilerin isimleri de gazetede sıkça geçmektedir. Gazetenin yayınlandığı dönemdeki askeri teşkilat görevlileri şu şekildedir;

Birinci Ordu (Hassa Ordusu) Komutanları; Yâver Paşa (14 Nisan 1909), Hüseyin Nazım Paşa (Nisan 1909),

İkinci Ordu (Edirne Ordusu) Komutanı; Salih Hulusi Paşa (Ocak 1909),

Üçüncü Ordu (Rumeli Ordusu) Komutanı; Mahmud Şevket Paşa Ağustos 1908, Mehmed Hadi Paşa (Mayıs 1909),

Dördüncü Ordu (Anadolu Ordusu) Komutanı; Süleyman Şevket Paşa (Eylül 1908),

Beşinci Ordu (Arabistan Ordusu) Komutanı; Abdullah Paşa (Mart 1909),

Altıncı Ordu (Irak Ordusu) Komutanı; Abdullah Paşa (Mart 1909),

Yedinci Ordu (Yemen Ordusu) Komutanı; Hasan Tahsin Paşa (Ağustos 1908)

Şanlı Ordu gazetesinde Osmanlı Devleti'nin çok uluslu yapısından dolayı dini temsilcilikleri patriklik makamınca temsil edilmektedir, gazetenin yayınlandığı tarihler arasında bu patriklerin kimler olduğu ve göreve başladıkları yıllar aşağıdaki gibidir;

İstanbul Rum Ortodoks Patriki; Joakim III (Mayıs 1901),

İskenderiye Rum Ortodoks Patriki Fotios (Ocak 1900),

Antakya Rum Ortodoks Patriki Gregorios IV Haddad (Haziran 1906),
Ermeni Gregorien Patriki; Mateos III. İzmirliyan (1908), Yeğişe Turyan
(1909),
Ermeni Katolik Katagikosu; Bogos Bedros XIII (Terziyan) (1910),
Hahambaşı; Hayim Nahum Efendi (1908)¹⁰⁹.

Mateos III. İzmirliyan Efendi ve İstanbul Rum Patriki Joakim III gibi ruhani kişilerin isimlerinin gazetede birkaç yerde geçtiği görülmektedir. Bunlar genellikle Ermeniler ile ilgili kargaşa ve iğtişaş durumlarında, yaralı askerlerin ziyareti veya Ermenilerin hükümetten talepleri konusundan bahseden haberlerde bulunmaktadır.

Kabinenin yanı sıra bir göreve tayin edilen kişiler ve becâyışler de gazetede belirtilmiştir. Bu konudaki haberleri kısa kısa vermiş olan gazetede bilgileri göre bu kişiler aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.

1.9.1. Tayinler

Şanlı Ordu gazetesinde bir mevkiye atanan kişi ismi ve hangi mevkiye tayin olduğu, becâyışler kısa bir haber halinde belirtilmiştir. Görev ve kadro değişiklikleri yapıldığı için hemen hemen her gazetede bir veya iki tayin haberi mevcuttur. O dönemde hangi görevde kimin olduğunu göstermesi bakımından aşağıdaki tabloda bu tayinler gazetede sırasıyla belirtilmiştir.

Tablo 2: *Şanlı Ordu* Gazetesinde Haberi Yapılan Tayinler

Tablo 2:	Tayin Edildiği Kurum- Görev	Tayin Edilmeden Önceki Görevi- Kişiler
1	Başmâbeynci	Hâriciye Kâtibi Latif Bey
2	Üsküdar Jandarma Kumandanlığı	Üçüncü Ordu Muktadiresinden Edirne Merkez Jandarma Taburu Kumandanlığına Tayin Edilmiş Olan Mümtaz Kolağası Asım Bey

¹⁰⁹ Sinan Kunalp, *Son dönem Osmanlı Erkân ve Ricali (1839-1922) Prosopografik Rehber*, İSİS Yayınları, 1999, İstanbul, s. 24.

3	Saray-ı Hümayûn İkinci Mâbeynciliğine	Matbuat-ı Dâhiliye Müdürü Tevfik Bey
4	Mâbeyn Hümayûn İkinci Kitabetine	Tâbiyyet Kalemi Müdürü Salim Bey
5	Mâbeyn Hümayûn Başkitabetine	Edib Şair Halid Ziya Beyfendi
6	Mâbeyn Hümayûn Kitabetine	Zaptiye Nezareti Ketebesinden İhsan Bey Sadaret Mektubi Kaleminden Mustafa Mehdi Bey
7	Padişah Yaveri	Erkân-ı Harb Binbaşısı Suad Kolağası Rafet Süvari Kolağalarından Mustafa Beyler
8	Dâhiliye Nezareti	Hüseyin Hilmi Paşa'ya (Teklif Edilmiştir, Kabul Etmemiştir.)
9	Maliye Nezareti	Cavit Beyfendi'ye (Teklif Edilmiştir, Kabul Etmemiştir.)
10	İkinci Ordu Kumandanlığı'na	Mahmud Muhtar Paşa
11	İstabl Umuru Müdüriyetine	Süvari Binbaşlarından Şeref Bey
12	Mâbeyn Hümayûn Kitabeti'ne	Ceyb-i Hümayûn Kitabeti'nden Mekteb-i Hukuk Mezunu Hakkı
		Mekâtib-i Rüştîye Müdürü Ahmed Nazım Bey
		Tabiyyet Kalemi Müdürü Salim Bey (Vücudunun Zafiyetinden Dolayı Bu Görevi Kabul Etmemiştir)
13	Mekteb-i Harbiye'ye	Tabib Mirlivası Tîşahl Paşa (8260 Kuruş Maaş)
14	Harbiye Nezareti Veznesi (Yıldız Sarayı'ndan Elde Edilen Çantalardaki Nakit	Haleb Mebusu Âli Ziya Trabzon Mebusu İmamüddin Efendi

	Paranın Hıfzı İçin Kurulan Nezarete Memur)	Trabzon Mebusu İzzet Efendi
15	Hassa Ordusu Kumandanlığı'na	Ferik Nazım Paşa (İstifa Etmiştir) Birinci Ferik Mahmud Muhtar Paşa
16	Üçüncü Mâbeynciliğe	Rum veya Ermeni (Sultan Mehmed Reşad Bu Milletlerden Biri Olmasını Arzu Etmiştir)
17	Amerika Sefaret-i Osmaniye Müsteşarlığı	Alfred Bey (Raif Bey İle Becâyiş)
18	Petersburg Sefareti	Raif Bey (Alfred Bey İle Becâyiş)
19	Adalar Kumandanlığı'na	Resneli Yüzbaşı Osman Bey
20	Londra Sefareti	Sadr-ı Sâbık Tevfik Paşa
21	Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi Müdürüyet-i Sâni	Suad Bey
22	Adliye Nezateri	Meclis-İ Mebusân Hukuk Encümeni Reisi Hayri Bey (Hakkı Bey Tayin Edilmiş Olmasına Rağmen Roma'dan Çektiği Bir Telgraf İle Nezareti Kabul Edemeyeceğini Bildirmiştir.)
23	İkinci Ordu Müşirâtı	Dördüncü Ordu Müşir-i Sâbıkı Abdullah Paşa
24	Dar'ül Saadet'ül Şerife Ağalığı	Fahraladdin Bey
25	Sermusahiplik	Enver Ağa
26	Sersubaylık	Sabit Bey
27	Kilercibaşılık	Mahmud Bey
28	Bosna Sürre-i Hümayun Ağalığına	Hırka-İ Saadet Hademesinden Mehmed Efendi
29	Mâbeyn Hümayûn Kitabetine	Şuray-ı Ümmet Gazetesi Müdür-i Sâbıkı Asım Bey

30	Kosova Vilayetine	Senice Sancağı Vekâletindeki Celal Bey
31	Hicaz Vilayeti Mektupçuluğuna	Kosova Vilayeti Mektupçusu Mehmet Ragıb Bey
32	Kosova Vilayeti Mektupçuluğuna	Van Mektupçusu Hilmi Bey
33	Van Vşlayeti Mektupçuluğuna	Ebussüreyya Sami Bey
34	Kosova Vilayeti Dâhilinde Kalkandelen Kazası Kaymakamlığına	Geylan Kaymakamı Süleyman Efendi
35	Geylen Kazası Kaymakamlığına	Kalkandelen Kaymakamı Hüseyin Hüsnu Efendi
36	İzmir Vilayeti	Hicaz Vali-i Sâbıkı Kazım Paşa
37	Saray-ı Hümayûn Serkurenalığına	Lütfi Bey
38	Diyarbakır Valiliği	Bingazi Mutasarrıfı Galip Paşa
39	İzmit Mutasarrıfı	Menteşe Mutasarrıfı Galib Bey (Seyyid Ali Bey istifa edince tayin olmuştur.)
40	Hâriciye Nezareti Müsteşarlığına	Belgrad Sefiri Azaryan Efendi
41	Mısır Komiserliğine	Rauf Paşa (Tekraren)
42	Aydın Sancağı Mebusluğuna	İzmir'de Doktor Hacı Hüseyinzade Edhem Bey
		Aydın Ticaret Reisi Edhem Bey
		<i>Köylü</i> Gazetesi Sahib-i İmtiyazı Sıdkı Efendi
		Kuşadası Kaymakamı Hasan Tahsin Bey
		(Namzed oldukları ilan edilmiştir.)
43	Umûr-ı Politikiye Müdüriyeti	Muhâberât-ı Siyasiye Müdürü Emin Bey

44	Belgrad Sefiri	Budapeşte Şehbenderi Ali Fuad Bey
45	Belçika Sefiri	Kont Dodzel
46	Üçüncü Ordu Kumandanlığına	Hadi Paşa
47	Adliye Nezareti Vekâletine	Esad Efendi
48	Adliye Müsteşarı Vekâletine	Mektupçu Keşfi Efendi (İstifa eden Şükrü Efendi'nin yerine gelmiştir.)
49	Antalya Mutasarrıflığı	Akif Bey (Burdur Mutasarrıfı Nahid Bey ile becâyiş)
50	Burdur Mutasarrıflığı	Nahid Bey (Antalya Mutasarrıfı Akif Bey ile becâyiş)

Tabloda dikkat çeken bir konu, Hüseyin Hilmi Paşa'ya ve Cavit Bey'e teklif edilen nazırlık kadrolarının kabul edilmemiş olmasıdır. İttihâd ve Terâkki Cemiyeti üyeleri olan bu iki kişinin, cemiyet istemediği için bu görevleri kabul etmediği bilgisi okurlara aktarılmıştır. Ayrıca Heyet-i Vükela'ya dâhil olan nezaretten her bir kişinin yanına diğer meşrutiyet hükümetlerinde olduğu gibi birer müsteşar tayin edilmiştir. Bu müsteşarların memuriyetleri de refakat ettikleri nazır görevden alınca son bulmaktadır¹¹⁰. Memurların aylık maaşları da gazetede bazı haberlerde belirtilmiştir. Bazı tayinlerde kişilerin göreve layık olamama korkusu veya sağlıklarının el vermemesi ensişesi ile memuriyeti kabul etmedikleri ve bunu bir telgraf ile bildirdikleri de görülmüştür.

“Meclis-i Mebusan reisi Ahmet Rıza Bey suret-i katiyyede istifaya karar vermiştir. İstifasının sebebi de fırkaların kendisinin leh ve aleyhinde idare-i lisan eylemeleridir. Müşarünileyh Avrupa'ya bir seyahat icrâ ettiğinden sonra Dersaadet'e avdet ederek bir mebus sıfatıyla vatana hizmet etmek emelindedir. Makam-ı riyaset Samsun Mebusu Nail Bey'e teklif edilmiş ise de müşarünileyh de kabul etmek istemediğinden reis vekili ve Edirne mebusu Talat Bey'in vazife-i riyasete intihab ve tayin olması âğleb ihtimaldir¹¹¹” şeklindeki haberlerden; kabineden kişilerin istifa etmekte özgür oldukları, ayrıca hükümetteki fırkalar

¹¹⁰ Şanlı Ordu, S. 6, 18 Nisan 1325 (1 Mayıs 1909), s.3.

¹¹¹ Şanlı Ordu, S. 8, 20 Nisan 1325 (3 Mayıs 1909), s.2.

arasında olumlu ve olumsuz yorumların o makamı işgal edecek olanları endişelendirdiği de anlaşılmaktadır.

1.10. Şanlı Ordu Gazetesinde Kurumlar

Osmanlı Devleti'nin II. Abdülhamid dönemine kadar varlığını sürdüren müesseseler, işlevselliğini yitirdiği veya devlet hazinesinden tasarruf yapmak gerekçeleri ile başka bir kuruma devredilmiş, bağlanmış veya tamamen lağvedilmiştir. Bu şekilde bir uygulamaya gidilen kurumlar *Şanlı Ordu* gazetesinde aktarıldığı şekliyle aşağıdaki tabloda gazetedeği sırasıyla belirtilmiştir.

Tablo 3: *Şanlı Ordu* Gazetesinde İsmi Geçen Kurum ve Müesseseler ve II. Abdülhamid'in Hal Edilmesi Kararından Sonraki Durumları

Tablo 3:	II. Abdülhamid Dönemi'ndeki Kurum ve Müesseseler	II. Abdülhamid'in Hal Edilmesi Kararından Sonraki Durumu
1	Hazine-i Hassa	Maliye Nezareti'ne (devr ve rabt)
2	Sefarethanelerin muhafazasına memur karakollar	Kaldırılmıştır
3	Bahriye Sübyân Tabyaları	Kaldırılmıştır
4	Şirket-i Mahsûsa ile Şirket-i Hayriye	Birleştirilmiştir
5	Birinci Ordu Taburları	Üçüncü Ordu'ya ilhâk edilmiştir
6	Birinci Hassa Ordusu	Lağv edilmiştir.
7	Telgraf ve Posta Nezareti	Evkâf Nezareti'ne terk edilmiştir.
9	Tahrirât-ı Hâriciye Kitâbeti	Umûr-ı Siyasiye Müdüriyeti
10	Şişli Etfâl Hastanesi	Şehremanetine (Rabt)
11	Mülgâ Tahrirat-ı Ecnebiyye Başkitabeti	Umûr-ı Politikiye Müdüriyeti

Kurum değişikliklerinin yanında işleyiş konusunda yapılan düzenlemeleri de *Şanlı Ordu* Gazetesi okurlarıyla paylaşmıştır.

“*Meclis-i Mebusan azasından nezaretlere birer müsteşar tayin olunacağı yazılmıştır. İstihbarat-ı mahsusamıza nazaran bunlara hazine-i devletten maaş tahsis olunmayacaktır.*”

Dilekçe takdimi için doğrudan Bâb-ı Âlî'ye girebilen halkın artık polis efradına başvurması gerektiği şu haberle duyurulmuştur;

“İstid’a takdim edecek olan zevatın doğrudan doğruya Bâb-ı Âlî’ye duhulleri bundan böyle caiz olmayıp bu babda polis efradının tavassuduyla müracaat edebilecekleri karargir olmuştur¹¹²”.

1.11. Şanlı Ordu Gazetesindeki Siyasi Topluluklar ve Fikir Akımları

Şanlı Ordu gazetesinde bulunan en açık fikir II. Abdülhamid’e ve onun faaliyetlerine muhalefet olan tüm düşüncelere saygılı olmaktır. Hükümetin yeni fikirlere serbestlik tanınması ile meşrutiyetin getirmiş olduğu demokratik havayı gazetede görmek mümkündür. Özellikle Avrupa’ya gitmiş gençlerin masonik fikirlerinin meydana dökülmesi İslamiyet’in sembol ismi II. Abdülhamid’e muhalefet olmalarındaki sebeplerden biridir¹¹³ ve bunu her fırsatta ortaya koymuşlardır. Şanlı Ordu gazetesindeki fikirler ve partilerin programları haberlerin içeriklerinden anlaşıldığı haliyle aşağıda bir araya getirilmiştir.

1.11.1. İttihâd ve Terâkki Cemiyeti

Gazetede İttihâd ve Terâkki cemiyeti de II. Abdülhamid’e muhalif olduğu için kendilerinden büyük bir saygıyla bahsedilmiştir. Yaptığı her işte bir hikmet olduğu ve meşrutiyetin kurulup korunması noktasında büyük hizmetleri olduğuna inanılan İttihâd ve Terâkki Cemiyeti, Osmanlı tarihine şanlı sayfalar eklemiştir. İttihâd ve Terâkki Cemiyetinin bir başarısı olarak ifade edilen habere göre; 2. ve 3. Ordu¹¹⁴, Rumeli’nin kahraman dilaverleri Bulgarların fırsattan istifade ayaklanmalarını hazmedemeyerek İstanbul üzerine yürümüşlerdi. Bu haberin İstanbul’a ulaştığını okuyucusuyla paylaşan gazete vatanseverlerin bu olayla yüzünün güldüğünü ifade etmiştir. İstibdada hizmet etmenin milli duygularımıza ve namus-ı askerimize sürülen bir leke olduğunu ifade eden gazeteye göre Osmanlı milleti bir daha esaret zincirine bağlanamayacaktır. Bunu dünyaya göstermek ve meşrutiyeti hakkıyla kurmak gereklidir. Şanlı Ordu’nun Rumeli’nden hareket etmesi

¹¹² Şanlı Ordu, S. 13, 25 Nisan 1325 (8 Mayıs 1909), s.3.

¹¹³ Ernest Edmondson Ramsour, *Genç Türkler ve İttihat Terakki 1908 İhtilâlinin Hazırlık Dönemi*, çev. Hasan Yüncü, Kayıhan Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 122.

¹¹⁴ 2. Ordu: Edirne Ordusu-Redif Alayları ve 3. Ordu: Selanik Ordusu-Üsküp, Bosna, Manastr Kışlalarıdır.

Avrupa kamuoyunu tekrar lehimize çevirmiş ve itibarımızı İttihâd ve Terâkki Cemiyeti ile ordumuz sayesinde iâde etmiştir¹¹⁵.

İttihâd ve Terâkki Cemiyeti'nin yurtdışından tebrikler ile desteklendiği İngiltere Liberal Fırkası'nın yayın organı *Standart* gazetesine yazılmış bir mektuptan anlaşılmaktadır. Bu mektuba göre Osmanlı Memleketi' nin gelişmesi konusunda atanacak memuriyetler için kendilerinin ilk defa aday olmadıkları, tecrübeli kişilerin tayin edileceği konusunda ümit beslediklerini yazmışlardır¹¹⁶. Bu haberden İngiltere'nin şimdiye kadarki memuriyetlere talip olduğu ve işleri yakından takip etmek istedikleri bundan feragat ederken de artık durumu uzaktan izlemeye çekildikleri anlaşılmaktadır.

İttihâd ve Terâkki Cemiyeti' nin gazetede, tüm mevcudiyetiyle II. Abdülhamid'in istibdadını yıkmaya çalışan, hatta hilafetin dahi yarım asırdan beri milletin üzerine bir volkan gibi bela yağdırdığı için kanlı bir ele dönüştüğünü ve bu elin de artık kırılması gerektiğini ifade eden muhterem bir cemiyet olarak tanımlandığı görülmüştür. 31 Mart Olayı'nın büyük ölçüde İttihâd ve Terâkki Cemiyeti içindeki genç subayların, Üçüncü Ordu yüzbaşı ve binbaşılarının faaliyetleri sonucu olduğu ve devrimin sonunda da siyasal hayatta vazife almak zorunda kaldığı bir gerçektir¹¹⁷. Ayrıca cemiyet içindeki hizipleşmeler ve disiplin problemlerinin önüne geçmek, siyasi bir amaç doğrultusunda, bağımsız eylemlerden uzak durulması için topluca hareket etmek gerekmiştir¹¹⁸. Cemiyetin adeta bir gölge diplomasisi ile batı devletlerindeki kamuoyunu etkilemeye çalıştığı, Jön Türk temsilcilerinin özellikle Fransız yöneticilerden destek beklediği hakkında çeşitli mektuplar bulunduğu ifade edilmiştir¹¹⁹. Saltanat değişikliği kısmındaki siyasi unsur gazetede açık bir şekilde her yazıda bahsedilmiştir ancak hilafet makamının kaldırılması ile ilgili yazılar çok nadirdir. Enver ve Niyazi Beyler'in Resne dağındaki faaliyetleri ile istibdadın seçeresini devirdiklerinden bahsedilen aynı yazıda hamiyet sahibi askerlerin İstanbul'a İttihâd ve Terâkki Cemiyeti tarafından gönderildiği açıkça ifade edilmiştir. Meşru meşrutiyetin ve Mehmed Reşad gibi mukaddes

¹¹⁵ *Şanlı Ordu*, S. 2, 14 Nisan 1325 (27 Nisan 1909), s.2.

¹¹⁶ *Şanlı Ordu*, S. 4, 16 Nisan 1325 (29 Nisan 1909), s.3.

¹¹⁷ Erik Jan Zürcher, *Milli Mücadelede İttihâdcılık*, çev. Nüzhet Salihoğlu, Bağlam Yayınları, Ankara, 1987, s.87.

¹¹⁸ Hasan Babacan, *Mehmed Talat Paşa 1874-1921*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s.22.

¹¹⁹ Paul Dumont, *Osmanlılık, Ulusçu Akımlar ve Masonluk*, çev. Ali Berktaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000, s.98.

görülen bir padişahın İttihâd ve Terâkki cemiyeti tarafından millete adeta ihsan edildiği fikri ile 31 Mart Olayı'nın yaralarını saracak, vatana şifa olacak merhem in bu eller tarafından sürüldüğü belirtilmiştir¹²⁰.

1.11.2. Ahrar Fırkası

İttihâd ve Terâkki Cemiyeti'nin dönemin diğer partilerinden daha önde gelir bir vaziyette oluşu Ahrar Fırkası'nın İttihâd ve Terâkki Cemiyeti genel merkezine sığınmasından anlaşılmaktadır. Hareket Ordusu'nun şehre gelişini bir telgrafla şikâyet eden Ahrar Fırkası İstanbul'daki merkez idaresiyle Şuray-ı Millet ve Tanin gazetelerinin idarehanelerinin yeniden inşasını istemiştir. Ahrar Fırkası Cemiyeti'ne yapılan hakaretlerin giderileceğini bildirirse de talebi İttihâd ve Terâkki Cemiyeti tarafından reddedilmiştir.

1.11.3. Osmanlılık

Gazete Osmanlılık ve Osmanlı devleti olgularına oldukça bağlı ve saygılı bir tavır sergilemiştir, ancak bu sadece sevilen ve takdir edilen, peşinden gidilmesi gerektiği düşünülen bir fikir olarak karşımıza çıkmaktadır. Kulüp ve cemiyetlerle temsil edilen Osmanlılık, devletleşmeye çalışan tecrübesiz siyasetçiler tarafından benimsenen bir fikir olmasına rağmen bu cemiyet mensuplarının devleti yönetme yükünü sırtlanmaya niyetli olmadıkları ifade edilmiştir. Şahsi menfaatçilik ile hareket eden devlet adamlarının da siyaseten başarısız olduğu ancak yine Osmanlılık fikrinin memleketimizi kurtaracağı düşüncesi gazetede “*Sahâif-i tarihiye-yi Osmaniye nazar-ı tetkikinden geçirilecek olursa Osmanlıların fitraten ne kadar cesur oldukları, ölümü ne derece istihfâf ettikleri anlaşılıyor. Bir aşiretten cihangirane bir devlet çıkaran Osmanlılar ilk şiddet ve muhabbetini gaib etmedikleri için hamlesi pek âteşindir. Toplarla, tüfeklerle üzerlerine gelen düşmanları yumruklarıyla püskürten Osmanlılar öyle ufak tefek görüntülere pabuç bırakmazlar*¹²¹” şeklinde bir cesaret ve gururla ortaya konmuştur. Gazetenin yazarlarında bulunan genel fikrin Osmanlılık ve Meşrutiyeti muhafaza olduğunu, vatanın gelişmesi için okurlara Osmanlılık fikrinin gücünü ve bağlayıcılığını göstermeye çalıştıkları görülmüştür. İlerlemek için, gelişmek ve Avrupa karşısında dik durabilmek için kişilere bağlı kalınmadan sürekli gayret ve çalışmanın gerekliliği vurgulanmıştır. Yazarlar özeleştiriyi yaparak 50-60 senelik kötü bir idarede yaşatılan irticâ'ya ve geri kalmışlığa

¹²⁰ “Çare-i Terâkki”, *Şanlı Ordu*, S. 6, 18 Nisan 1325 (1 Mayıs 1909), s.1.

¹²¹ “Millet Artık Uyanmıştır”, *Şanlı Ordu*, S. 4, 16 Nisan 1325 (29 Nisan 1909), s.1.

gerekli muhalefetin gösterilmediğinden bahsetmiştir. Küçük meseleler ile oyalanırken diktatör yöneticilerin veya Avrupa'nın Osmanlı Devleti ile alay edişlerinin farkında olunamadığı, meşrutiyeti ilan etmemize rağmen düşmanlarımız tarafından sürekli bir hatamızın arandığı, Osmanlı Devleti'nin medeni devletlerarasına giremeyeceği gazetede Elif. Mim. imzalı yazıda şu şekilde belirtilmiştir:

“11 Temmuz İnkılâbı'nda vatanımızı paylaşmak üzere iken ele geçen fırsatın zâyi' olduğunu gören Avrupalılar neye uğradıklarını bilemeyerek beht ve hayret içinde şu hareketimizin takdiri havani olmuşlardı. Nazarlarında Avrupa'nın en zayıf bir hükümeti kadar haiz-i ehemmiyet olmayan Osmanlılık onların ne kadar aldandıklarını göstererek her türlü haksızlıklarını itirafa mecbur eyledi. Fakat şu muvaffakiyetimizin atiyesini temin, faaliyetle kabil olacağını münasebet geldikçe bize ihtar ettirilir. Bir say' medîdin, ancak vazifeşinaslığın memleketimizin düçar olduğu vehn ve ihdadı izale edebileceğini de defaatle söylediler. Şuraya da dikkat etmek lazım gelir, ki öteden beri haklı, haksız taarruzat-ı biinsafanesine düçar olduğumuz düşmanlarımız kıyam-ı mezkuri bir nümayiş gibi telakki ederek inkılâb-ı mesudemizin rehâkâr olamayacağını âleme karşı ilana ve medealarını ispat için efâl ve hareketimizi bütün teferruatına varıncaya kadar tetkike himmet ettiler. Fırsat düştükçe en ufak bir hatamızı mahza Avrupa efkâr-ı umûmiyesinden bizi düşürmek için pek büyük bir cüret, bir kabahat suretinde göstermeye olanca kuvvetleriyle çalıştılar.

Günler, aylar geçtiği halde hiçbir şey yapmadığımızı ve bu sebeple alemler medeniyette bir a'zâ sıfatıyla bulunmamız münasip olamayacağını her gün bir başka kisve altında beyan eylediler. İlk günlerde kazandığımız teveccühat-ı umûmiyenin pek cüz'i bir zaman zarfında az, çok mümkir olduğunda kemal muvaffakiyetle kurdular.” Gazete, Avrupa'nın Osmanlı Devleti'nin yaptığı demokratik faaliyetleri küçümsediği ve her gelişme hareketinin az görüldüğünü belirtilmiştir. Fakat uzun yıllardan beri yapılan siyasi, ekonomik, ticari hataların meşrutiyetin ilanı ile birkaç yıl içinde hemen düzelemeyeceğinin de farkındadır. Bu savunmanın yanında çalışmak ve gayret etmek, irticâ' faaliyetlerinin karşısında durmak konusunda da lakayt bir tavır sergilendiğinin özeleştirisi yapılmıştır. Devletin ne durumda olduğunu düşünmek ve çareler bulmak yerine *“bir müddet müstebitlerin, daha sonra*

*yekdiğerimizin ahval-i hususiyesini teşhire koyulduk. Arkadaşımızın kravatının eğriliği, kundurasının eskiliği, fesinin vaziyeti onu terzil için elimize bir vesika, yapmış olduğunu ufak bir hata cinayet rengini aldı. Bu tecavüzler, bu hakaretler nihayet bir dereceyi buldu ki, vicdanımızın emrine her vechle muhalefet ederek yekdiğerimizin namus ve haysiyetiyle oynamak bizim için en büyük bir eğlence oldu*¹²² denilmektedir. Hükümetin intizamsızlığı açık bir şekilde görüldüğü halde kendi fikrindeki fırkaya mensup kişilerin hareketleri desteklenmiş “*esvab değıştirmek kabilinden kabineyi düşürerek*” kendini başarılı görmekten memnun grupların varlığından şikâyet edilmiştir. Gazete, Osmanlılık fikrinden uzaklaştıkça faydadan çok zarara uğrandığını ve hükümete muhalefet etmenin de bir sınırı olduğunu fark eden yazarları da bünyesinden barındırmıştır. Hükümeti desteklemenin sadece Osmanlı milleti ve Osmanlılık için olabileceği yönündeki destekleyici genel fikir hem II. Abdülhamid hem de Mehmed Reşad döneminde görülmüştür. Osmanlı ülkesinin ilerlemesi ve fikirsel olarak da yücelmesi konusunda Osmanlılık fikrinin Türkçülük fikrine tercih edilemeyeceği ve ikisinin beraber bir hükümette varolması mümkündür. Türkler’den farklı milletler iyi bir hükümet talep edebiliyorlar ise Türkler’in de en az onlar kadar bu iyi yönetimi talep etme hakları mevcuttur¹²³.

1.11.4. Sosyalizm-Sendikacılık

Şanlı Ordu gazetesindeki fikir yazılarından birisi; Anadolu’daki milyonlarca işçinin kayıtsız ve iş hukukundan yoksun çalıştığından bahseder. Osmanlı Devleti’ndeki işçilerin kendi hakları konusunda, Avrupa’da amele ve müstahdem sınıfının sahip olduğu haklara sahip olmaları konusunda cesur davranmaları gerektiğini savunur. ‘*Hakikat daima ilerler, onu hiçbirşey tevkif edemez*’ fikri ile müstahdemlerin ilerlemesi, sendikalar ve cemiyetler teşekkül etmesinin onların en büyük hakları olduğunu ifade eder. Gazete, Fransa’da 1791-1884 yılları arasında patron-işçi arasında düzenlenmiş bazı kanunları ileterek Osmanlı Devleti’nin de bu kanunlar çerçevesinde ilerlermesinin büyük bir eksiği kapatacağı fikrindedir.

Fransa’da sendikacılık konusunda uygulanan kanunlar gazetede şu şekilde belirtilmiştir;

¹²² “İlk Vazife”, *Şanlı Ordu*, S. 6, 18 Nisan 1325 (1 Mayıs 1909), s.2.

¹²³ Hâşim Nihat, *Türkiye İçin Necât ve İ’tilâ Yolları*, Tablet Yayınları, Konya, 2002, s.188.

“<<1791>> tarihinde Fransa’da neşr olunan bir kanun amelelerin ittihadına manî olmuştur. Bu kanun adeta terakkiyat-ı medeniye ve içtimaiyeye, ruh-ı serbestiye bir darbe-i ahnin idi. İkinci bir kanun daha sıkıştırmaya hizmet etti o da patronların tenzil-i icrâat zamanında ittihâdını tasvibi ile ameleyi kasıp kavuruyordu. Fakat 1849 kanunu ile hem ittihâd eden amele ceza alıyor, hem de icrâatları tenzil zimmında birleşen patronlar tedib olunuyordu. Fakat bu kanun-ı içtimaiye çok zaman mukavemet edemedi nihayet hal-i tabiiyesiyle bunun şiddeti muferrakı tayin etmeye başladı. Zaten bazı yerlerde şiddet tazyîkar, kanun fill-i kavilde kalıyordu. Nihayet 1884 tarihinde neşr olunan kanun amele cemiyetlerini <<sendika>> diye tanıdı o kanun aynı yahut mümessil sıfatlar amelelerinin bir serbesti-i tâmmе malikiyetlerini neşr ile bu yoldaki cemiyetlerin idare memuru da Fransız tabiyesinden ve hukuk-ı medeniyesine malik kimselerden olmak da şarttı.

Bade muhtelif sendikaların içtimağıyla <<unvân>>lar tesis etmek selahiyeti de bahş olundu.

Sendikalar birçok müessesat ve teşebbüsat-ı medeniye rehberinde oluyor misal:

Meavenet müteakabile sendikaları, şirket-i teâvuniye harîk ve hayat sigortaları itibar-ı şürekânları Allah Allah...

Bunların fevaid-i bast ve beyandan müstağni olacak derecede âzimidir.

Bütün manasıyla her teşebbüsü amele hayatından dolayısıyla insaniyetten kuvvet önde safbeste gayri evlatlarının terfih ve istirahatına hazim olan müessesat-ı mezkureyi takdir ile alkışlamak her terakkiper ver zat için vazife-i mukaddese hükmündedir. Daire-i meşrutiyet ve hürriyete mecdaden dâhil olan ve birçok müstahdemin ve ameleyi âgûş ihtivasında bulunduran memleketimiz bu yolda müessesat-ı aliyyeye cidden muhtaçtır¹²⁴”.

Aynı yazıda, gücünü sadece vatanın sahiplerinden alan “uhuvvet-i müstahdemin-i muhtelif” isimli bir cemiyetin kurulmuş olduğunu ve bu cemiyetin vatanın önemli ve büyük bir eksikliğini giderdiğini iletterek cemiyet tebrik edilmiştir.

¹²⁴ “Sendikalar”, Şanlı Ordu, S. 15, 27 Nisan 1325 (10 Mayıs 1909), s. 1.

1.12. *Şanlı Ordu* Gazetesindeki Siyasetçiler ve Devlet Adamları

Şanlı Ordu gazetesinde dönemin devlet adamlarını II. Abdülhamid'e muhalif, meşrutiyet taraftarı veya II. Abdülhamid taraftarı, irticâ'cı olarak ikiye ayırmak mümkündür. Gazetede genellikle II. Abdülhamid'e muhalif tüm kişiler yüceltildiği için daha çok II. Abdülhamid'in siyasetine veya sadece kişiliğine muhalefet haberler paylaşılmıştır.

1.12.1. Midhat Paşa

Osmanlı Devleti'nde en önemli devlet adamlarından biri olan Ahmet Şefik Midhat Paşa, Abdülaziz döneminde (1861-1876) sadrâzamlık yapmış ve devletin ilk anayasası kabul edilen Kanûn-i Esâsi'yi (1876) hazırlamıştır. Kânûn-ı Esâsi'yi ilan ve devamını sağlamak için II. Abdülhamid'e yemin ettiren iki kişiden biri Midhat Paşa diğeri Rüştü Paşa'dır¹²⁵. *Şanlı Ordu* gazetesi Midhat Paşa'yı, I. Meşrutiyet'e giden yolu açıp hürriyet kelimesini akıllara kazıyan başarılı bir devlet adamı olarak tarif etmektedir. Midhat Paşa'nın bu gayretleri kendisinin 'vatanın aziz pederi' olarak kabul edilmesini; şahsına saygı, sevgi ve hürmet gösterilmesini sağlamıştır. Hem I. Meşrutiyet'i hem de II. Meşrutiyeti oluşturan ortamı hazırlayıp resmîleştirmesi, fikrî zemini hazırlaması, padişah Abdülaziz ve II. Abdülhamid'e bir şekilde bunları resmen kabul ettirmesi onun "devletin sadrâzamı, milletin babası, hürriyet tohumu saçan koca bir zat" olarak ilan edilmesini kaçınılmaz kılmıştır. Bu yönüyle Midhat Paşa *Şanlı Ordu* gazetesinin en çok zikrettiği ve fikirlerini okurlarına yansıtmak istediği kişi olarak karşımıza çıkar.

Midhat Paşa'ya hitaben gazetede yazılan yazıda "...aradan tamam 32 sene geçti. Sen şehit edilirken beşikte sallanan tıfl nevzat-ı hürriyet büyüdü. Alçakça öldürülen babasının mezarını arayan, babasının intikamını erkekçe alan Hamlet gibi bu alinejat millet işte bugün senin intikamını alıyor" denilmiştir. Bu ifadelerde Osmanlı Devleti'nin Midhat Paşa'nın sayesinde özgürlüğüne kavuştuğunu düşünen yazının sahibi Ethem Ruhi, hürriyeti milletin kendisinin alamayacağını, millete o hürriyetin ihsan edildiğini de eklemektedir, Midhat Paşa'yı saygıyla anmaktadır¹²⁶.

¹²⁵ *Şanlı Ordu*, S. 3, 15 Nisan 1325 (28 Nisan 1909), s.2

¹²⁶ "Ruh-ı Mithâd Şâd Olsun", *Şanlı Ordu*, S. 1, 13 Nisan 1325 (26 Nisan 1909), s.2

Şanlı Ordu gazetesinde Midhat imzasıyla yazılmış olan yazıda ise Midhat paşa'nın II. Abdülhamid hakkındaki düşüncesini görmek mümkündür. V. Murat saltanatından feragat ettikten sonra, Midhat Paşa, Sadrâzam Mehmet Rüşti Paşa'ya; <<Bu zat devleti de, milleti de, bizi de mahv edecektir, hissiyâtım böyledir>> demiştir.

Şanlı Ordu'ya göre; Kânûn-i Esasi'yi korumak için üç kere zorla yemin ettirilen II. Abdülhamid, çevirdiği dolaplar ve oynadığı rollerle zalimlerin karşısında duran herkesi mahvetmiştir. Vatanın müdafaası için uğraşan zavallı askerleri boğdurtmuş; cahil ve zehirlenmiş dimağların elleri altında vatanperver ve kahraman olan kişileri de ortadan kaldırmıştır.

“Hamid-i Sâni ilk def’a, <<zalimler için gayz-ı mukaddesle mücehhez>> bulunan <<O sebai masalı>> ni mahv etmek yolunu aramaktan bir an hâli kalmadı. Çevirdiği dolaplar, olanca manasıyla müfsidetkârane oynadığı rollerle en nihayet ona da muvaffak oldu. Geçen Salı olduğu gibi onu, o düşman mesavetini halkı nazarında dinsizlikle ithâma, ve bugün lisân-ı hürmetle yâd olunan nâm biltedini <<mürted>> liğe tecviyle sai oldu. O vakitte vatanın müdafii olan zavallı askerleri, kendi harekât-ı istibdâdiyesine alet-i ittihâd ile cennetmekân katranlı işlerle vatan, din feryatları içinde boğdurttu. Cahil, zehirlenmiş dimâğların yine o elleri altında Rüşti ve Mahmud Paşaları da mahv ettirdi¹²⁷.

Midhat Paşa'nın ölümünden (8 Mayıs 1884) sonra bile askerler üzerindeki manevi etkisinin ve kıymetinin ne derece önemli olduğunu göstermesi bakımından gazetede “Midhat Paşa merhumun kelimesi ve merhum Tosun Paşa'nın haremi hanım Rumeli ordusunun kahraman askerlerini görmek arzu etmiş ise de rahatsız bulunması hasebiyle bu emeline nail olunamadığından müteessir bulunduğunu işiten kahramanlardan 55 kişi evvelki gün müşarünileyhanın Üsküdar'daki kâin konaklarına âzimet ederek ziyaret etmişler ve pek müessir lütuflar irad eylemişlerdir.

Hanım müşarünileyha askerlere Midhat Paşa merhumun Bağdad'tan göndermiş olduğu mektupları göstermiştir. Badehu bir da' tilâvetini müteakib kahramanlar hanımefendinin ellerini öperek avdet etmişlerdir¹²⁸” şeklindeki haber önem taşımaktadır.

¹²⁷ “Fasıla-i Hilâfet”, Şanlı Ordu, S. 1, 13 Nisan 1325 (26 Nisan 1909), s.1.

¹²⁸ Şanlı Ordu, S. 6, 18 Nisan 1325 (1 Mayıs 1909), s.3.

1.12.2. Mahmut Şevket Paşa

Tayms (Times) gazetesinde baş makale olarak yayınlandığı bildirilen Rumeli Ordusu'nun İstanbul'u zapt etmesi haberi ile Mahmut Şevket Paşa İstanbul'un amiri ilan edilmiştir. Tayms (Times) gazetesine göre askeri başarılar siyasi başarıları beraberinden getirecektir ve Mahmut Şevket Paşa Osmanlı Ordusu'nu adeta bir askeri makine gibi yöneterek kabiliyetini dünyaya ispat etmiştir. İslam'ın İslam üzerine ateş etmeyeceği konusunda ümitvar olunmasına rağmen Mahmut Şevket Paşa'nın tedbirli davranması ve hazırlıklı olması takdir edilmiştir. Avrupa basınında da Mahmut Şevket Paşa hem askeri hem de siyasi anlamda övgüler almıştır.¹²⁹ Gazetede en etkin kişilerden biri olarak Mahmut Şevket Paşa'nın yapmış olduğu görevler, ordu ve hukuk alanında etkin davranışları övgülerle yazılmıştır. Ancak Mahmut Şevket Paşa, Selanik'ten bir anayasayı yürürlüğe koymaya ve anayasaya tabi olunması için bir ihtilâl yapmaya gelmiş olmasına rağmen, bu anayasanın kendisini dizginlemesine de izin vermek istememiştir¹³⁰. Muhalif bir gazete olan Şanlı Ordu gazetesinde İttihâd ve Terâkki Cemiyeti'nin veya mensuplarının genellikle övülmesi bekleneni karşılamaktadır ancak Kamil Paşa Kabinesi'ni düşürmeleri olumlu karşılanmamıştır. Bu kabineyi ihanet ile suçlayan Mahmut Şevket Paşa'nın Edirne'yi kaybettiği, Midye Enez hattına çekildiği, Bulgaristan'ın bağımsızlık hareketleri kargaşasında milyonlarca lirayı israf ettiği ve birçok şehit verildiği, asıl ihaneti kendisinin yaptığı belirtilmiştir¹³¹.

Mahmut Paşa'nın hayatının anlatıldığı *Osmanişer Loyd Gazetesi*'nin başmakalesi *Şanlı Ordu Gazetesi*'nde şu şekilde aktarılmıştır;

“Mahmut Şevket Paşa Bağdat'ta tevellüd edip 49 yaşında 1. Ferik rütbesine nail olmuştur. Müşarünileyh mekteb-i harbiyeden yetişmiş bir zabıt olup muahhiren Almanya'nın <<Oprendorf>> şehrinde Hükümet-i Osmaniye hesabına imâl olunan eslihânın tesellümüne memur olan komisyonun riyasetiyle Almaya'ya izam olunmuş ve orada bulunduğu müddetçe tedris'at-ı askeriyesini tamik etmiştir. Dersaadet'e avdetinde Tophane destgahları heyetinin riyasetine tayin olunmuş ve fakat hal ve

¹²⁹ “İstanbul'da Muharebe”, *Şanlı Ordu*, S. 6, 18 Nisan 1325 (1 Mayıs 1909), s.2.

¹³⁰ Feroz Ahmad, *İttihat ve Terakki 1908-1914*, çev. Nuran Yavuz, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1984, s. 71.

¹³¹ Mehmet Selâhaddin, *Bildiklerim İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Maksad-ı Teessüs ve Suret-i Teşekkülü ve Devleti-i Aliyye-i Osmaniye'nin Sebeb-i Felâket ve İnkısâmı Muhalif Hatıralar*, Vadi Yayınları, Ankara, 2006, s. 78.

hareketindeki samimiyet ve istikamet Yıldız erkânının amâline muvaffak görülmediği için Kosova vilayetine tayin olunarak Dersaadet' ten teb'idi cihetine gidilmiştir. Böyle bir memuriyette bir askerinin istihdamı münasib olmadığını iddia ederek makam-ı şikâyette bulunmuş ise de Yıldız erkânınca bu cihet sem' ve itibara alınmayarak 7 sene mütemadiyen Üsküp'te bir menfâ suretiyle ibka edilmiştir. Müşarünileyh gayet nazik bir surette 3. Ordu kumandanlığına tayin olunmuş ve Arnavudların kıyamını teskine muvaffak olmuştur. 2. Orduda Nazım Paşa'nın icrâsına muvaffak olduğu intizamı müşarünileyh 3. Orduda temin edip Avrupa ordularına temevvüne-i imtisal olabilecek bir mertebeye isal etmiştir. Kuvve-i askeriyenin suret-i mükemmelede tensikine hiçbir manîâ mevcut olmadığı hadisat-ı ahirenin zuhuruyla tebeyün ve tahakkuk etmiş olmakla müşarünileyhin vatani tam bir milli orduyla tezyin edebileceği kuvviyen memuldür. Böyle bir ordu milleti istibdad tesiratından tamamiyle temizleyeceği muhakkaktır. Muhadereatta bulunan vatani iki def'aa müdafaa ve muhafaza eden bir ordudan böyle bir hizmet herhalde mamur ve mütezardır¹³²". Ayrıca;

"Osmanişer Levid gazetesi hürriyet ordusu kumandanı Mahmud Şevket Paşa'nın insaniye etmiş olduğu hidemât-ı fevkalâdesinden bahs ile her sene İsveç hükümeti tarafından i'tâ olunmakta olan nebel mükâfatının bu sene müşârün ileyh i'tâsı her suretle münasib olduğunu beyan etmektedir¹³³" şeklindeki haber ile Mahmut Şevket Paşa'nın belli evrensel değerler için aday gösterildiği gazetede önemli haberlerden birisidir.

1.12.3. Ahmet Rıza Bey

Şanlı Ordu gazetesi, Ahmet Rıza Bey'i vicdan sahiplerini vatansever feryatlarla uyandırmak ve yuvarlanmak istendikleri istibdad uçurumundan kurtarmak amacıyla Avrupa'ya firar ettiğini yazmaktadır. Öyle ki asi askerlerin Ahmet Rıza Bey'in vücudunu canavarcasına parçalamak için 27 Nisan 1909 Salı günü toplandıklarını iddia etmektedir. Gazete, Ahmet Rıza Bey'in daha dün (26 Nisan 1909) Meclis-i Mebusân-ı Osmaniye'nin riyasetinde olduğunu fakat bugün kaçmak zorunda kaldığını belirttiği bu haberini "kahrolsun erbâb-ı istibdad" şeklinde sonlandırmıştır.

¹³² "Hürriyet Ordusu Kumandanı", Şanlı Ordu, S. 15, 27 Nisan 1325 (10 Mayıs 1909), s. 2.

¹³³ "Dâhiliye", Şanlı Ordu, S. 20, 2 Mayıs 1325 (15 Mayıs 1909), s.3.

1.12.4. Niyazi ve Enver Beyler

Şanlı Ordu gazetesi, İttihâd ve Terâkki liderlerinden Enver Bey ve Resneli Niyazi hakkında hürriyet kahramanları olarak bahsetmiştir. İstibdad'a karşı yaptıkları faaliyetlerden ötürü Enver ve Niyazi Beyler gazetede sürekli övülmüştür. Resneli Niyazi Bey, 'Resne Milli Taburu' dediği 200 kişilik bir kuvvetle II. Abdülhamid hükümeti'ne karşı dağa çıkmış bir kişidir ve onun bu hareketi İttihâd ve Terâkki Cemiyeti'ne mâl olmuştur. Gazetede "*Zat-î Hazret-i Padişahi Cuma selamlığından sonra kahraman-ı hürriyet Niyazi Bey' i İstimbotlarına alarak beraber saraya götürmüşler ve pek çok iltifat etmişlerdir. Esna-yı mülâkatta Zat-î Şâhâne bir hatıra olmak üzere Niyazi Bey' e kendi altın saatlerini ihâta buyurmuş ve mir müşarünileyh tarafından da maalteşekkür kabul olunmuştur*"¹³⁴ şeklindeki haberden Sultan Mehmed Reşad'ın da Niyazi Bey'e çok değer verdiği anlaşılmaktadır.

Gazete muhabiri Niyazi ve Enver Bey'ler ile mülâkat yaptıklarını ve 31 Mart Olayı'nın detaylarını kendilerinden dinlediklerini belirtmiştir. Niyazi ve Enver Bey'in çok yorgun ve üstleri başlarının toz içindeki hallerini okurlarına iletmiştir. Haberin devamında Yıldız Sarayı'nın tamamının işgal edildiğini, böylece meşrutiyetin tam anlamıyla ancak tesis edildiğini aktarmıştır. Enver ve Niyazi Beyler tebriklere cevap olarak da vazifelerini yaptıklarını mülâkatlarında söylemişlerdir.

Niyazi Bey'in bir hürriyet kahramanı olarak gazetede asayişi sağlamak için uğraştığı ve düzeni bozanlara karşı şiddetle uyarılarda bulunduğu yönünde haberler mevcuttur. Niyazi Bey'in yaptığı faaliyetler, yakaladığı firarilerden bahsedilen haberlerde onun bir kahraman olduğunu düşündürecek şekilde yazılar yazılmıştır.

1.12.5. Tefik Paşa

Şanlı Ordu Gzetesi'nde ismi geçen bir diğer önemli siyasetçi Tefik Paşa'dır. Hal kararından sonra yeni kabinenin teşekkül ettiğini duyuran gazete, kabine'nin istikbâli olup olmadığı endişesini taşımaktadır.

"Tefik Paşa'nın gayr-i kabil inkâr bazı meziyete malik olduğunu herkes bilâ tereddüt teslim ve itiraf eder. Bunların birincisi ve en kıymetlisi müşarünileyh umûmun hiss-i teveccühünü kazanmış namuslu bir zat olmuştur. Tefik Paşa

¹³⁴ *Şanlı Ordu*, S. 7, 19 Nisan 1325 (2 Mayıs 1909), s.1.

müstakim olup vatani sevdiği gibi herhangi bir du'ava veya meselenin müdafası için bir vadede bulunur ise bilâhere onun halefinde bir hal ve muamelede asla bulunmaz.

Bu şayan-ı takdir bir fazilet, bâis-i şeref bir meziyettir. Hal-i hazırda serkarda bulunan zat suret-i cedideye ve şedidede içeri hükümet etmek arzusunu haiz olmalıdır. Bugün başvekilden en ziyade intizar olunan cihet kuvvet ve şeditir. Tevfik Paşa buna malik midir? Şimdiye kadar bu nokta-i nazardan emniyetimizi celb ve du'avet davet edecek ahvalde bulunmadı.

Meselenin bu cihetini kayd-ı ihtiyadla telakki etmek hakkını muhafaza-i ulva ederiz ki müşarünileyhin Meclis-i Mebusan'ın itimadına mazhar olmakla beraber umûmun teveccühünü kazanacağı malumdur¹³⁵” şeklindeki haber ile Tevfik Paşa'nın kabiliyetli bir insan olduğu ancak vazifenin geciktirilmeden yapılması gerektiği, ilk olarak işsizlere istihdam sağlanması, Avrupa sermayedarlarının ülkede tutulması, ekonomik hukukun sağlanması, israfın önlenmesi, sanayi ve ticaretin gelişmesi için hamleler yapılması gerektiği belirtilmiştir.

Tevfik Paşa'dan beklenen Kânûn-i Esâsî'ye uymasıdır. Eğer Tevfik Paşa hükümeti yönetmek için gerekli kaynağı ve emri Sultan Mehmed Reşad'dan alırsa; yönetimde II. Abdülhamid döneminden bir fark olmaz. Hükümette emr-i idarede acziyet göstermenin caiz olmadığı ve Tevfik Paşa'nın mevcudiyetini hükümet olarak ıspat etmesi kendisinden beklenmektedir.

1.13. Şanlı Ordu Gazetesinde Telgraflar

1.13.1. Şanlı Ordu Gazetesinde Dâhili Telgraflar

Şanlı Ordu Gazete'si Osmanlı Memleketi'nde yaşanan olaylarla ilgili haberleri telgrafları doğrudan ileterek okuyucularıyla paylaşmıştır. Gazetenin ilk dâhili haberi Selanik ile ilgilidir. Hal kararından sonra, II. Abdülhamid'i Selanik'e nakleden trenin Selanik'e vardığı ve tramvay deposu civarındaki Alâtini Köşkü'ne gidildiği, demiryolu istasyonunun askerler tarafından muhafaza edildiği “Selanik 17 Nisan (Gece)” şeklinde başlayan bir telgraf haberiyle okurlara iletilmiştir.

¹³⁵ “Yeni Kabine”, *Şanlı Ordu*, S. 9, 21 Nisan 1325 (4 Mayıs 1909), s.2.

Selanik'ten Osmanişer Loyd'a yazılan bir mektuba göre Çatalca'dan Selanik'e 600 softa ve asi asker gönderilmiştir. Kolları bağılı şekilde şehirde teşhir edilip yürütülen bu asker ve softaları istibdadın büyükleri şeklinde tabir edilen kişiler takip etmiştir¹³⁶. Gazete bu büyüklerin kimler olduğundan bahsetmemiştir ancak istibdad ve irticâ' yanlısı olanlara yapılan muameleyi göstermesi bakımından bu haber önem taşımaktadır.

1.13.2. Şanlı Ordu Gazetesinde Hârici Telgraflar

Birçok ülkede haber almak için muhabir bulunduran Şanlı Ordu gazetesi diğer ülkelerde yaşanan olayları en fazla birkaç gün sonra okurlarıyla buluşturmuştur. Yaşanan olayların değerlendirilmesinde ve yayımlanmasında genellikle kendi fikrine yakın olan olaylardan bahseden gazete, meşrutiyet, hürriyet, ülke liderleri, dış devletlerin günlük durumları, sosyal ve kültürel hayatları hakkında haberler yapmıştır. Gazete sütunlarında haberi yazılacak olan ülkenin değil o ülkenin başkentinin ismi belirtilmiştir. Gazete tarihleri belirtirken şehir, gün ay şeklinde "Viyana 26 Nisan" veya ayı belirtmeden "Viyana 26" şeklinde haberleri iletmiştir. Hârici telgraflar genellikle ülkelerin başkentlerinden gönderilmiştir. Ancak başkent dışındaki bazı şehirlerden de haberler nakledilmiştir, Şanlı Ordu'da, bazı çağdaş gazetelerin haberlerinden aktarma haberler de vardır.

Gazete ilk dış haberini 27 Nisan 1909 yılında basılan ikinci sayısında Avusturya-Viyana'dan okurlarına iletmiştir. Viyana 26 Nisan notuyla başlayan haber *Servet-i Funûn* gazetesinin 23 Nisan 1909 tarihli nüshasından nakledilmiştir. Habere göre padişah II. Abdülhamid, Avusturya Macaristan ordusunun Makedonya'yı istila etmesini sefiri Pallavicini'ye teklif etmiştir. Sefir Pallavicini bunu Viyana'ya iletmiş ancak Viyana hükümeti bunu reddettiğini sadrâzam sefiri Reşit Paşa vasıtasıyla II. Abdülhamid'e iletmiştir. Gazete bu haberin yalan haber olduğunu kesin olarak belirtmiştir, bunu yalanlarken de Avusturya sefiri Pallavicini'nin 8 aydan beri II. Abdülhamid ile görüşmediğini yazmıştır¹³⁷.

Şanlı Ordu gazetesinde telgraf yoluyla en sık haberi yapılan şehirlerden biri Paris'tir. Paris'ten gelen haberler sadece Paris'ten bahsetmez. Diğer ülkelerin de o

¹³⁶ Şanlı Ordu, S. 6, 18 Nisan 1325 (1 Mayıs 1909), s.3.

¹³⁷ "Telgraflar", Şanlı Ordu, S. 2, 14 Nisan 1325 (27 Nisan 1909), s.3.

günkü durumu ile ilgili bilgi vermesi bakımından diğer şehirlerden gelen telgraf haberlerinden ayrılır.

Paris'ten gelen telgraflarda II. Abdülhamid'in hal edilmesi ve Sultan Mehmed Reşad'ın cülûsundan duyulan memnuniyet iletilmiştir. Bu telgraflarda Türkler lehinde kelimeler sarfedilip Osmanlı Devleti'nin ilerleme yolunda olduğunu belirtmişlerdir. Paris'ten gelen siyasi içerikli haberler Osmanlı memleketinin yakından takip edildiğinin bir göstergesidir. Prens Sabahaddin için "II. Abdülhamid'in en birinci düşmanı" diyerek kendisinin Harbiye Nezareti'nde sorguya alındığını belirten telgraf bu tür Paris telgraflarından biridir.

Şanlı Ordu gazetesinde İtalya ile ilgili haberler genellikle İtalya'nın ilgili olduğu İskenderun gibi liman şehirleri ve donanma haberleridir. İskenderun'da yaşanan hareketlilik dolayısıyla İtalya'nın buraya iki torpido gönderdiği şeklindeki haberler burada İtalya'nın etkisini göstermesi bakımından önem taşır. Ayrıca Adana olaylarında fikir beyan eden İtalya'nın Adana kargaşasını diktatör hükümetin çıkardığı yönünde bir telgraf çekmiştir¹³⁸.

Sofya da hârici telgrafların gönderildiği şehirlerdendir ve *Şanlı Ordu* gazetesi istihbarat ağını ilerleterek buradan güvenilir bilgiler aldığını okurlarına belirtmiştir. Sofya'dan alınan haberler arasında Sultan Mehmed Reşad'ın ikamet etmeye karar verdiği sarayın Dolmabahçe Sarayı olduğu konusu gibi detaylı bilgiler veren haberler mevcuttur¹³⁹. Sofya'nın 14 Nisan telgraflarından Bulgaristan'ın Meclis-i Umûmisi' nin toplandığı ve Kral Ferdinand'ın büyük devletler tarafından tebrik edilip bağımsızlığının resmen tasdik edildiği gibi haberler iletilmiştir.

Telgraflar arasında Almanya Berlin'den gelen haberlerin Almanların Osmanlı Memleketi, Meşrutiyet, Hareket Ordusu, Mahmut Şevket Paşa hakkında düşüncelerini göstermesi bakımından önem taşıdığı görülür. Almanların Osmanlı Ordusu'na ettiği hizmetler için II. Abdülhamid'in bu hizmetleri takdir ettiği, Von der Golç (Goltz) Paşa'nın Dersaadet Almanya ateşemiliterliğine yazdığı bir mektupta Mahmut Şevket Paşa'ya övgüsünden bahsetmiştir.

¹³⁸ *Şanlı Ordu*, S. 4, 16 Nisan 1325 (29 Nisan 1909), s.2.

¹³⁹ *Şanlı Ordu*, S. 4, 16 Nisan 1325 (29 Nisan 1909), s.2.

Bunların dışında kısa telgraf haberleri ile o günkü durumu iletilen şehirlerarasında Lizbon ve Kalbiryâ'da bir deprem olduğu, New York telgraflarına göre Güney Amerikada bir fırtına zuhur ettiği ve bazı yerlere kar ve dolu düştüğü gibi hava olayları, Petersburg'tan İran haberleri, Kahire'den Sultan Mehmed Reşad'ın cülûs kutlamaları için 101 pare top atıldığı belirtilmiştir. Lahey 30 Nisan telgrafına göre Kraliçe Wilhelm bir kız çocuğu dünyaya getirmiştir. Bütün ahali sevinç içindedir. Bu çocuk Avranches âile-i kraliyesini inkirâzdan kurtarmıştır¹⁴⁰. Bu telgraf haberleri ile gazete tarihi arasında genellikle iki gün vardır, gazete o şehirde yaşanmış olayı, olaydan iki gün sonraki tarihte okuyucusuna ulaştırmıştır.

1.14. Şanlı Ordu Gazetesinde Diğer Ülkelerden Haberler

Şanlı Ordu gazetesinde dış devletlerle ilgili yazılarda o dönemde yaşanan olayları görmek mümkündür. Okuyucularına fikir vermek amacıyla çeşitli devletlerin politikalarını, siyasi hamlelerini, sosyal ve kültürel durumlarını paylaşan gazete, meşrutiyetin tüm dünyaya yayılması gerektiği fikriyle haberler yazmıştır. Baskıcı rejimlerden bahsederken kendi ülkemizdeki istibdad ile ilgili sıkıntıların meşrutiyetle aşıldığını söylemiştir.

1.14.1. İran

Dış devletlerle ilgili olarak *Şanlı Ordu* gazetesinde verilen bir haber Rusya'nın İran üzerine yürüdüğü ile ilgilidir. Rusya çarının çeşitli devletlere verdiği beyannâmeğe göre Aynüddevlî Tuluraze Rıza, erzak ithal etmeyi yasaklamıştır. Bu yüzden şehirde bir kıtlık baş göstermiştir. Davraz'ın kapıları kilitlenmiştir ve ahali sefaretlere sığınmıştır. Kadınlar feryat içindedir ve Rusya buraya bir tabur¹⁴¹ asker göndermiştir. Gazete haberine göre İran Şahı'nın da kendi vatanını al kanlara boyayan, halkına baskı ve zulüm gösteren bir diktatördür, bu despotluğuyla kendisine lanet okutmaktadır. Gazete bu haberini "kahrolsun erbâb-ı istibdad" diyerek bitirmiştir.

İran Ahvâli başlıklı 27 Nisan 1909 tarihli yazıda; Tebriz Encümen-i Saadet'e encümen-i eyaletten gelen bir telgrafta, İngiltere ile Rusya'nın İran şahı ile görüştüğü ve kapatılan yolların açılması için şaha altı gün müsaade verdiklerini yazmıştır. Ancak şah bunu reddedince, Rus kuvvetleri İran'ın Cülfa kasabasına 350 piyade göndermiştir. Tebriz ahali yabancıların müdahalesindense aç ve susuz

¹⁴⁰ "Hârici Telgraflar", *Şanlı Ordu*, S. 7, 19 Nisan 1325 (2 Mayıs 1909), s.2.

¹⁴¹ 300-1300 kişilik askeri grup.

kalmayı tercih ettiklerini şaha bildirmişlerdir. Bunu üzerine şah meşrutiyetin müzakere edilmesi kararını alarak şehrin yollarını açtırmıştır¹⁴².

İran halkının, tıpkı Osmanlı Devleti'nde olduğu gibi yönetimden memnun olmadığını görmekteyiz. Ancak halk, yabancı devletlerin İran'ın iç işlerine müdahalesi yerine kendi kendilerine bir düzenlemeye gidilmesini tercih etmektedir. Bu durum aslında meşrutî her siyasi hareketin arkasında bir halk talebi olduğunun göstergesidir. Bunda yöneticilerin her ne kadar tek başına karar alabildikleri varsayılsa da halkın istediklerini bir şekilde yapmak zorunda oldukları anlaşılmıştır. Halkı memnun eden hükümdarın kurduğu düzenin kabul edilmesi ve dış devletler tarafından onaylanması daha kolay görülmektedir. İran devletinde görülen bu olayın gazetede aktarılması meşrutiyet taraftarlarının izlemesi gereken yolu belirtmekle beraber, eğer meşrutiyet korunmazsa yabancı devletlerin müdahalesinin gecikmeyeceği hususunda bir hatırlatma niteliği taşımaktadır.

“İstanbul’da Encümen-i Saadet-i İraniyan Cânib-i Vâlâsına” yazılmış olan bir haberde *“Aynüldevle ve Samed’in orduları ile Ahrar arasında vuku’â gelen müsademedede istibdad ordusu mağlub ve muhakkir, Ahrar-ı İraniyan ise galib ve muzaffer oldukları 19 Mart efrenci Odesa tarikiyle vurud eden telgrafnâme ve buna istinaden neşr olunan ilâvede meşhud olan galibiyet-i ahrara bilcümle İslamiyan ve Osmaniyanî müstağrik sürur etmiş olduğuna şüphe yoktur. Ahrargirleri muzafferiyetlerinden dolayı kendilerini kemal-i ciddiyetle tebrik eder bütün kıt’a-i İraniyein hürriyet sancağı altına dâ¹⁴³hil olmalarını Allah’tan temenni eylerim. Yaşasın Ahrar-ı İraniyan! Kahrolsun müstebidin bedhevahan!”*

Dönemim gazetelerindeki haberlere göre II. Abdülhamid taraftarı yazarlarıyla tanınmış olan *Volkan* gazetesi de İran’daki özgürlük hareketine destek vermektedir. Bu hürriyet kelimelerini hemen hemen her gazetede görmek mümkündür. Ancak her fikrin hürriyet kelimesinden aynı şeyi anladığı söylenemez. Mutlakîyetçilerin hürriyeti, meşrutîyetçilerin hürriyeti ve sosyalist grupların hürriyeti birbirinden farklıdır. Gazetede yansıtılmaya çalışılan ise kesinlikle meşrutîyetçi bir hürriyete mecbur olduğumuzdur. Şanlı Ordu askerleri vasıtasıyla, hükümdarın erk hürriyetini elinden almış bu fikrin de iyi değerlendirilmesi gerekmektedir. Bilinen bir gerçek Osmanlı ülkesine dikte edilen ve meşrutîyete lazım olan hürriyetin, gerçek

¹⁴² “İran Ahvali”, *Şanlı Ordu*, S. 2, 14 Nisan 1325 (27 Nisan 1909), s.3.

¹⁴³ “İstanbul’da Encümen-i Saadet-i İraniyan Cânib-i Vâlâsına”, *Volkan*, s 82, 9 Mart 1325(22 Mart 1909),s 4.

anlamıyla o dönemde hiçbir Batı ülkesinde uygulanmadığıdır. *Şanlı Ordu* gazetesinde de dönemin diğer gazetelerinde olduğu gibi hala kraliçe ve kralların emriyle ile yönetilen ülkelerin işgal tehditleri ile ilgili birçok haber yayınlanmıştır.

1.14.2. Arnavutluk

Arnavutluk, II. Abdülhamid döneminde Osmanlı Devleti'nden ayrılan devletlerden biriydi. Özgürlük ve bağımsızlık hareketleri adına çalışan Arnavutluk'ta bazı mebusların isyan hareketlerine dahil olduğu ifade edilmişti. *Şanlı Ordu* gazetesinin Selanik'te yayınlanan *Liria* gazetesinden aktardığına göre Arnavut mebus İsmail Bey, bir isyan hareketine karışmıştı. Ancak bu askeri isyan hareketinin Arnavutlar tarafından desteklenmediği ortaya konulmak istenmiştir. “*Manastır Başkim Klubü'nden Selanik'in Arnavut klubüne bir telgrafnâme keşide kılınmış ve dersaadet hadise-i askeriyesinde Berat me'busu Avlonyalı İsmail Kemal Bey'in zimedhal olduğu bildirilmiştir. Arnavutlar haysiyetlerine sürülen işbu lekenin kanla temizlenmesini bir vazife bildiklerini beyan eylemişlerdir*¹⁴⁴” şeklinde aktarılan haberde, Hareket Ordusu'nun dış devletlerce de tanındığı ve gücünün kabul edildiği görülmektedir. Hatta Arnavutlar, Hareket Ordusu'na karşı gelmenin bir haysiyetsizlik olduğunu düşünmektedirler¹⁴⁵.

Arnavutluk halkından, Hareket Ordusu taraftarı olmayıp, II. Abdülhamid'i destekleyen kişilerin irticâ'iyundan sayıldıkları ve hal edilmesi kararından sonra bu kişilerin çok üzüldükleri belirtilmiştir. Ancak II. Abdülhamid kendilerini mahveder korkusuyla ona saygılı hareket etmekten vazgeçmeleri gerektiği, hükümete sığınma zamanının geldiği ifade edilmiştir¹⁴⁶.

1.15. Şanlı Ordu Gazetesinde Adana Olayları

Şanlı Ordu gazetesinin 26 Nisan 1909 tarihli ilk sayısı çıkmadan 12 gün önce 14 Nisan 1909'da Adana'da Ermeniler Fransız destekli bir ayaklanma başlatmışlardır. Ermeniler'in Çukurova ve Adana civarındaki bölgeyi kutsal kabul ettikleri ve burada eski Kilikya Devleti'ni tekrar canlandırmak istemeleri sebebiyle

¹⁴⁴ *Şanlı Ordu*, S. 2, 14 Nisan 1325 (27 Nisan 1909), s.4.

¹⁴⁵ Abdülhamit Kırmızı, Halep-Kosova Hattı, 1909: Arnavutluk'ta Meşrutiyete Karşı Bir İsyân Teşebbüsü, *Disiplinler Arası Çalışmalar Dergisi*, C:14, S.26, 2009, s.129.

¹⁴⁶ *Şanlı Ordu*, S. 6, 18 Nisan 1325 (1 Mayıs 1909), s.2.

ayaklandıkları bilinmektedir. Gazetede ki kargaşa haberlerinden Ermenilerin dini merkezi olan katagikosluğun Adana’da olması sebebiyle buranın bu amaç için toplanma merkezi olabileceği anlaşılmaktadır. Nitekim Adana olayları, Müslümanlar ve Ermeniler arasında başlayan karşılıklı ölümler ile 13 Nisan 1909 da şehre yayılmıştır. Adana’nın Müslüman halkı yaklaşık 200 Müslüman’ın Ermeniler tarafından öldürüldüğünü, evlerin yakıldığını, halkın tehlikede olduğunu belirterek telgraflar ile ilgililerden yardım istemişlerdir¹⁴⁷. Adana’daki Ermeniler’in durumunu yakından görmek isteyen İngiliz konsolusu Ermeni mahallesinde iken Ermeniler konsolusu kolundan vurmuştur. Türk askerlerine ateş eden Ermenilerin, ölenlerin üzerlerine gaz yağı dökerek yaktıklarına da şahit olunmuştur¹⁴⁸. Bu ayaklanma gazetede çok sayıda habere konu olmuştur. Bu haberler arasında ayaklanmanın nasıl çıktığı, olaya dâhil olanların sonunun ne olduğu, iğtişâşın Osmanlı Devleti’ne ve Adana ahalisine verdiği zararlar ve duruma karşı devletin tutumu gibi konulardan bahsetmektedir. Gazetenin ilk sayısında Adana olaylarıyla ilgili ilk haber, Adana’dan alınan çeşitli mektuplara nazaran durumun sakinleştiği ile ilgilidir¹⁴⁹. Diğer bir habere göre; olumsuz telkinlerde bulunmak için Adana’ya gönderilen iki saray silahşörü yakalanmıştır¹⁵⁰. Ancak bu kişilerin kim tarafından gönderildiği veya amaçlarının gerçekten ne olduğu konusunda bilgi verilmemiştir. Gazete olayın yaşandığı 13 Nisan 1909 günlerinde ve sonraki iki haftada henüz çıkarılmadığı için olay günüyle ve sebepleriyle ilgili haberler yorumlardan ibarettir. Ancak, birer cümlelik Adana haberlerinin, oradaki durumu tam açıklamasa da II. Abdülhamid’i hedef gösterdiği bir gerçektir. Çıkan kargaşanın sorumlularının oraya gönderilen saray silahşörleri olduğundan bahsedilmesi bunun bir ifadesidir. Bu silahşörleri II. Abdülhamid’in bir isyan başlatmaları için Adana’ya gönderdiği iddia edilmiştir. Adana’dan gelen mektuplarla kargaşanın durulduğu ve ticaretin başladığı¹⁵¹ şeklindeki haberler, çatışmaların 13 Nisan 1909’dan 6 Mayıs 1909’a kadar bazı günlerde şiddetinin azaldığını göstermektedir.

Gazete müdürü İbrahim Raşid’in Adana iğtişâşı hakkında Dâhiliye Evrak Müdürü’nden bilgi istediğini ancak herhangi bir malumat alınmadığı cevabını aldığı

¹⁴⁷ BOA, DH.MKT, PRK, 289/124.

¹⁴⁸ Recep Karacakaya, “1909 Adana Ermeni Olayları”, <http://turksandarmenians.marmara.edu.tr/tr/1909-adana-ermeni-olaylari/>, (11.05.2019).

¹⁴⁹ *Şanlı Ordu*, S. 1, 13 Nisan 1325 (26 Nisan 1909), s.4.

¹⁵⁰ *Şanlı Ordu*, S. 2, 14 Nisan 1325 (27 Nisan 1909), s.4.

¹⁵¹ *Şanlı Ordu*, S. 11, 23 Nisan 1325 (6 Mayıs 1909), s.3.

bildirilmiştir¹⁵². Gazetenin ülkede olan olaylar hakkında ilgili birimlere sorular sorduğu ve aldığı cevapları doğrudan okuyucusuyla paylaştığı da görülmüştür.

Sorumluların ortaya çıkarılması, te'dib edilmeleri ve iğtişâşın teskini ile ilgili olarak Enver Bey ile Ermeni Patrik Kaymakamı arasında geçen bir mülâkatta, Mahmut Şevket Paşa'ya resmen müracaat edilmek koşuluyla 3. Ordu'dan bir Heyet-i Mahsusa-i Askeriye'nin Adana'ya gönderileceği belirtilmiştir¹⁵³. Bu haberden anlaşıldığı üzere Mahmut Şevket Paşa isyanların veya karışıklıkların bastırılması noktasında da yetki sahibidir, ülkedeki genel asayiş kendisine bağlıdır. Tedbir amaçlı Adana vilayet polis ve komiserlerinin yeteneksizliği sebebiyle, Adana'ya İzmir ve Selanik'ten geçici olarak polis ve iki komserin acilen gönderilmesi Bâb-ı Âli'den talep edilmiştir¹⁵⁴. Ayrıca Adana olayından haberi olan meclisteki kişilerin, bildiklerini anlatmaları için müracat etmeleri ve Adana'ya 30.000 lira gönderilmesi için maaşlarından kesinti yapılacağı konusu kararlaştırılmıştır¹⁵⁵. İğtişâş sonrası Lazkiye'ye iltica eden Ermenilerin geri getirilmesi masraflarının toplanan 30.000 liradan mahsuplaştırılması Dâhiliye Nezareti'nden Maliye Nezareti'ne emredilmiştir¹⁵⁶. Ayrıca “*Adana'da vukaa gelen hadiseden mutazarrır olan Ermeni fikirâsına tevziğ olunacak meblağın cem ve tedarikine memur ve Zât-ı Şâhâne'nin riyaset-i celilesiyle mebahi olan komisyon-ı mahsus riyasetini Meclis-i Â'yân Reisi Said Paşa kabul etmiş olduğu gibi mebusan azasından birçokları ve ümeray-ı askeriyeden bazıları dahi aza sıfatıyla kayd olunup işe mübaşeret olunmuştur. Bu def'a Osmanlı Bankası tarafından 500 ve Ermeni Patrikhhanesi muhtacın komisyonu tarafından dahi 1000 lira mahall-i mezkura irsal olunmuştur*¹⁵⁷” şeklindeki haberler ile Adana olaylarında her kesimden kişinin üzüldüğü ve ihtiyaç sahiplerine yardımda bulunmak istediği görülmüştür.

Adana'da yaşanan olaylarda mağdur olanlara devlet erkânı ve eşleri, memalik-i şarkiyedeki Hristiyanların himayesinin öteden beri kendi himayesinde olduğunu söyleyen gerekirse Adana'ya asker çıkarabilecek olan Fransa¹⁵⁸, fakirleşen

¹⁵² Şanlı Ordu, S. 9, 21 Nisan 1325 (4 Mayıs 1909), s.2.

¹⁵³ Şanlı Ordu, S. 7, 19 Nisan 1325 (2 Mayıs 1909), s.4.

¹⁵⁴ Şanlı Ordu, S. 9, 21 Nisan 1325 (4 Mayıs 1909), s.4.

¹⁵⁵ Şanlı Ordu, S. 10, 22 Nisan 1325 (5 Mayıs 1909), s.4.

¹⁵⁶ Şanlı Ordu, S. 18, 30 Nisan 1325 (13 Mayıs 1909), s.4.

¹⁵⁷ Şanlı Ordu, S. 13, 25 Nisan 1325 (8 Mayıs 1909), s.3.

¹⁵⁸ Şanlı Ordu, S. 25, 7 Mayıs 1325 (20 Mayıs 1909), s.4.

halkın iâşesini karşılamak isteyen Almanya gibi dış devletler¹⁵⁹, ruhani başkanlar maddi manevi yardımda bulunmuşlardır. Sultan Mehmed Reşad ihtiyaç sahibi Ermenileri tespit etmek için farklı milletlerden özel bir heyet oluşturmuştur. Bu heyette doktor Bezzâziyân, Balkiyan, Kılıçyan ve Melakin Efendiler bulunmaktadır. 1513 kuruşluk harc-ı râhlarının Dâhiliye Nezareti tarafından ödenen¹⁶⁰ bu heyet-i tıbbiye azâsının Adana'ya ulaştıkları gazetede bildirilmektedir. Bu yardımlardan sonra Ermeniler Galata Kilisesi'nde Ermeniler'in millet-i sadıka ve vatanperver olduklarını, Adana Olayları'nın müzakere edilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir¹⁶¹.

Adana Olayları ile yakından ilgilenen dış devletlerin sefaretlerinin Ermenilerin özel bir heyeti ve Ermeni Katolik Patriki¹⁶² tarafından ziyaret edildiği ve Ermenilere yardımları için teşekkür ettikleri “*Ermeniler namına bir heyeti-i mahsusa bugünlerde İtalya sefarethanesine âzimetle İtalya Harb sefinesi tarafından Adana Ermenileri'ne muavenetten dolayı arz-ı teşekkür ve İtalya Kraliçesi'ne takdim olunmak üzere Ermeni kadınları tarafından hazırlanmakta olan bir el işini i'tâ edeceklerdir*¹⁶³” şeklindeki haberlerden anlaşılmıştır.

Tayms (Times) gazetesinden aktarılan bir habere göre Beyrut'ta bulunan bir Amerika misyoner cemiyeti Adana iğtişası sırasında zarar görenler için Londra'daki merkezinden 10000 İngiliz lirası harcanmasına izin vermiştir. Ermeni Patrikhanesi'nce oluşturulan İane Komisyonu'na mecrûhîn ile muhtacın mikdarı otuz bine karîb olduğundan büyük mikyasda iânât taleb edilmiş¹⁶⁴ ve birçok yardım yapılmıştır. “*Tekfur Dağı'nda 200 lira ile 12 denk melbusât gönderilmesine karar verilmiş olduğundan bunların da patrikhanece Dersaadet'ten Adana'ya gönderilmesi tensib kılınmıştır.*

Mısır'da dahi iane cemine teşebbüs olunmuş ve ilk fırsatla 200 lira cem' olunarak bir Paşa marifetiyle Mersin'e gönderilmiştir.

Patrikanede müteşekkil iane komisyonu Adana vuku'u ahiresinde birçok kimselerin hastalandıklarını ve mecruh olduklarını nazar-ı itibara alarak etebbâdan, talebe-i tıbbiden ve yardımcı kadınlardan mürekkebe bir heyet gönderilmesine karar

¹⁵⁹ Şanlı Ordu, S. 18, 30 Nisan 1325 (13 Mayıs 1909), s.1.

¹⁶⁰ Şanlı Ordu, S. 16, 28 Nisan 1325 (11 Mayıs 1909), s.4.

¹⁶¹ Şanlı Ordu, S. 12, 24 Nisan 1325 (7 Mayıs 1909), s.3.

¹⁶² Şanlı Ordu, S. 13, 25 Nisan 1325 (8 Mayıs 1909), s.2.

¹⁶³ Şanlı Ordu, S. 10, 22 Nisan 1325 (5 Mayıs 1909), s.2.

¹⁶⁴ Şanlı Ordu, S. 27, 9 Mayıs 1325 (22 Mayıs 1909), s.2.

vermiştir. Üçü yardımcı kadın olmak üzere 11 kişiden mürekkebe bulunan heyet-i mezkûra evvelki akşam Mersin'e müteveccihen şehrimizden hareket etmişlerdir.

Heyet-i mezkure azasına her kûne tahsilattan araesi zimmetinde Hareket Ordusu kumandanı 1. Ferik Mahmud Şevket Paşa tarafından tavsiyenâmeler verilmiştir. Bir takım etebâ ve mekteb-i tibbiye talebesi yalnız harc-ı râh alarak Adana'ya âzimet arzusunu izhâr ettiklerinden ihtiyaç hissolunduğu takdirde bunlardan dahi bir heyet teşkili iane komisyonunca teklif edilmiştir¹⁶⁵”.

“Adana muhtacîni için iâne cem'i zımnında teşkil olunan komisyon-ı mahsus tarafından a'yândan Ârâm Efendi ile patrikhane meclis-i muhtelit azasından Karayan Estepan Efendi evvelisi gün Saray-ı Hümâyûna azîmetle serkâtip Hazret-i şehriyârî Halid Ziya Bey tarafından kabul buyurulmuş ve komisyon azasının esâmîsini hâvî defter ser-kâtib-i müşârun-ileyhe vasıtasıyla arz-ı atebe-i ulyâ kılınmıştır. Padişah-ı nevcâh komisyonun himayesini maal-memnuniye kabul buyurmuş olduğunu Ziya Bey tarafından tebliğ olunmağla heyet-i mezkûre kemal-i mesrûriyetle avdet etmiştir.

Adana havalisinde vukû'a gelen hariklerden mütezarrır olanlar için sigorta kumpanyalarına edilecek müracaat hakkında müzâkerâta bulunmak üzere Ermeni patrikhanesinin davetiyle Ermeni vükelâ-yı daâvâsından ve meclis azasından mürekkebe bir heyet-i mahsûsa dün Beyoğlu Ermeni kilisesinde ictimâ' ederek bu babda müzâkerât-ı lazımede bulunmuştur.

Rum Patrikhanesi tarafından bir metropolid ile tüccardan Köseoğlu Adana meselesinden dolayı Rum milletinin te'essüfât-ı azîmesini Ermeni patrikhanesine beyan etmeye memur olmuştur.

Adana Ziraat Bank idaresi tarafından vârid olan bir telgrafta dâhil-i vilayette hayvanâtın kısm-ı azamı telef olduğu gibi 500,000 liralık ziraat makinesi dahi zâyi' olmuştur. Merkez-i vilayette tesis olunmuş olan numune çiftliğinde bir gûne hasâret vukû' bulmadığı çiftlik müdürüriyetinden ziraat nezâretine malumat i'tâ olunmuştur.

Adana iğtişâşâtında iki yüz kadar Rum'un telef ve bazılarının dahi emvâl ve eşyası zâyi' olduğu Rum patrikhanesince telgrafla malumat alınmış olmağla iâne

¹⁶⁵ Şanlı Ordu, S. 14, 26 Nisan 1325 (9 Mayıs 1909), s.2.

cem'i için bir metropolid tüccardan Çavuşoğlu'ndan mürekkeb îâne komisyonu teşekkül etmiştir¹⁶⁶.

“Adana'ya sevk olunan heyet-i tıbbiye dün Rusya kumpanyasının çar vapuruyla limanımızdan hareket etmiştir. Heyet iki tabibden, bir dışçiden, bir eczacıdan ve sekiz de tımarcıdan mürekkeb idi. Adana'ya mahsûs olmak üzere İngiltere Hâriciye Nezâreti ser-kâtibi tarafından 400 kadar İngiliz gazetelerinde neşr olunan îâne davetiyesi üzerine bir hafta zarfında 1003 lira cem' olunup peyderpey her taraftan îâneler vürûd etmektedir¹⁶⁷.

Haberlerde görüldüğü üzere Adana'da meydana gelen karışıklığın maddi manevi zararlarının herkes farkındadır, olaylar durulduktan sonra resmî ve gayri resmî olarak hükümet, asker ve sivil halktan Adana'ya adeta bir yardım seferberliği başlatıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca *Jamanak* gazetesi Adana'daki kendi muhabirlerinden Adana olaylarında zarar görenlerin mükemmel bir surette eksiksiz bir defterinin tutulmasını insanlık namına istemiştir¹⁶⁸.

Türkler'in ve Müslümanlar'ın Adana olaylarına tepkisini ve Ermeniler'e karşı Osmanlı vatanperverliğini göstermesi bakımından gazetede yayınlanan haberlerden biri şu şekildedir:

“Mısır gazetelerinde okunduğuna nazaran Adana vuku'ât-ı müessesefesi üzerine Kahire'de bulunan erbabi hamiyet Türklerden bir heyet teşkil ederek Ermeni kilisesine gitmiş, Rüesay-ı Ruhaniye tarafından bir suret-i samimiyede istikbâl olunmuştur. Rüesay-ı rahaniye mezkûr heyete beyan-ı teşekkür etmek istemişler ise de heyet reisi beyânât-ı atiyede bulunmuştur:

<<Biz size beyan-ı taziyat için gelmedik teşekkür de mahal yoktur. Vuku'ât-ı müessefe sizi nasıl mahzun ve müteessir eylemiş ise bizi de aynı mahzuniyet ve tesire müstegark eylemiştir. Çünkü hepimiz Osmanlıyız. Vatanımız birdir. Aynı elem ve teessüf ile mütehassız. Yalnız şu ciheti izah etmek isteriz ki din-i Mübin-i İslam o gibi ahval-i müessesefeden bilkülliye münezzehtir.

Birçok vakayı tarihe din-i İslam'ın bir din-i Ali'ye insaniyet ve ref'et ve adalet olduğunu ispat eylemiştir. Fakat ve esefâ ki bugün birçok cehle-i nas ulema

¹⁶⁶ “Dâhiliye”, *Şanlı Ordu*, S. 20, 2 Mayıs 1325 (15 Mayıs 1909), s.3.

¹⁶⁷ “Dâhiliye”, *Şanlı Ordu*, S. 21, 3 Mayıs 1325 (16 Mayıs 1909), s.2.

¹⁶⁸ *Şanlı Ordu*, S. 23, 6 Mayıs 1325 (19 Mayıs 1909), s.2.

şekil ve kıyafetine girerek halkı ifale çalışıyorlar. Fakat emin olunuz, bu gibi cahilenin mesaisini hükümsüz ve tesirsiz bir halde bırakacak efâzıl ulemamız var. Neşr-i envâriyle o zülmeti izaleye kadirler. Şimdilik elimizden gelen şey iktizâ edenlere telgraflar çekmek, biçâregana serian iane cem vasıl etmektir. Birincisini derhal icrâ ettik. İane toplamak için can-ı gönülden çalışıyoruz.>>

Rüesay-ı ruhani'ye kemâl samimiyetle beyan-ı teşekkür etmişler, yaşasın Osmanlılık, yaşasın vatan, nidalarını tekrar eylemişlerdir¹⁶⁹.” Samimi bir hareketle memleketindeki insanları kucaklayan Osmanlılar’ın bu tavırlarından sonra bazı Ermeni kadınların Müslüman olmak istediği Adana valiliğine çekilen bir telgrafla bildirilmiştir¹⁷⁰.

Adana ile ilgili yazılan haberler orada bir katli ve iğtişâş yaşanması sebebiyle idare-i örfî ilan edildiği ile ilgilidir¹⁷¹. Adana ile ilgili hemen her gazetede Adana’daki kargaşa, Ermeniler, din adamlarının Adana Ermenileri hakkındaki fikirleri, iğtişâşta ölenler için taziyeleri, mağazaları yağma olan Avruzdibak mağazası müdürünün hükümetten 18.000 lira tazminat talep ettiği¹⁷² gibi konulardan bahsedilmiştir. Buradaki hukuku sağlamak için Dîvân-ı Harp Mahkemeleri kurulmuştu. Bu Dîvân-ı Harb mahkemelerinde yargılanan Ermeniler de vardır. Bu Ermeniler’i yargılayan veya tehcir eden İttihâd ve Terâkki Cemiyeti bölge sorumlu sekreterlerinin Ermeni soykırımı gerçekleştirdiği iddiası bazı Ermeni kaynaklarda mevcuttur. Yaklaşık on yıl sonra bölge sorumlu sekreterlerinin yargılanması için kurulan mahkemelerde görülen davalar sonucunda, “İttihad’ın eski bir av köpeği” olup, şifre görevlisi olarak 1909 yılındaki Adana katliamında da bulunduğu söylenen Cemal Oğuz’un tutuklanması meselesi¹⁷³, bu iddiaların Ermeni cephesindeki yansımalarıdır. O günkü Dîvân-ı Harb kararlarının doğruluğunu sorgulama veya tamamen aydınlatılması gerektiği fikrini uyandırmaktadır.

Adana Olayları sırasında Adana Murahhası olan Muşeng Efendi’nin iğtişâşta Ermenileri tahrik edip desteklediği yönünde iddialar olduğu için Adana’ya girmesi yasaklanmıştır. Muşeng Efendi Mısır’da iken “*Dersaadet süferâ-yı*

¹⁶⁹ “Osmanlı Vatanperverliği”, *Şanlı Ordu*, S. 14, 26 Nisan 1325 (9 Mayıs 1909), s.2

¹⁷⁰ *Şanlı Ordu*, S. 25, 7 Mayıs 1325 (20 Mayıs 1909), s.2.

¹⁷¹ *Şanlı Ordu*, S. 5, 17 Nisan 1325 (30 Nisan 1909), s.1.

¹⁷² *Şanlı Ordu*, S. 6, 18 Nisan 1325 (1 Mayıs 1909), s.3.

¹⁷³ Meline Anumyan, “Osmanlı İmparatorluğu Dîvân-ı Harp Mahkemesinde (Dîvân-ı Harb-i Örfî) Görülen İttihâd ve Terâkki Partisi Bölge Sorumlu Sekreterleri (Kâtib-i Mesuller) Davaları”, <https://akunq.net/tr/?p=21467>, (07.05.2019).

ecnebiyyeye telgraflar keşide ederek Adana katillerinin derdesti ve muhakemeleri için teşkil olunan muhakemede düvel-i muazzama tarafından dahi birer murahhas bulundurulmasını istirhâm eylemiştir¹⁷⁴” Muşeng Efend’nin dış devletlerden yardım isteyen telgrafları Osmanlı Devleti’nin adaleti sağlama konusuna güvenmediğini göstermektedir.

Adana’da sükûnetin sağlandığı Adana Valisi Mustafa Zihni tarafından sadrâzama gönderilen;

“Huzur-ı Sâmi-i Sadrâzamîye

Lehü’l-hamd son yirmi dört saat zarfında gerek merkez ve gerek mülhakât-ı vilayette muhill-i asayiş bir gûnâ vukûât olmayup emniyet ve selamet-i umûmiyyenin ber kemal bulunduğu mahallerinin işârı ve polis ve zabita idarelerinin jurnali üzerine ma’rûzdur.

Fî 2 Mayıs sene 325¹⁷⁵” şeklindeki bir telgraf ile bildirilmiştir. Gazete bu telgrafi iki gün sonra yayınlatabilmiştir.

¹⁷⁴ *Şanlı Ordu*, S. 23, 6 Mayıs 1325 (19 Mayıs 1909), s.2.

¹⁷⁵ *Şanlı Ordu*, S. 22, 4 Mayıs 1325 (17 Mayıs 1909), s.2.

İKİNCİ BÖLÜM

ŞANLI ORDU GAZETESİ VE ORDU

2.1. Şanlı Ordu Gazetesinde Hareket Ordusu ve Siyaset İlişkisi

Osmanlı Devleti'nin ordu ve askeri gücünden hiçbir zaman vazgeçemediği ve ordusunun da devleti sınırlarını var eden en güçlü unsurlarından biri olduğu açık bir gerçektir. Devlet hükümdar-ordu-halk üçgenini destekleyici unsurlardan ekonomi, bilim, sosyal hayatta refah ile ayarlayabildiği sürece ilerleme ve güç doğal olarak ortaya çıkmıştır. Ancak devlet yönetsel anlamda bir sıkıntıya girdiği zaman erk etme konusunda tüm gücü ve hakkı kendinde bulunduran asker derhal hükümeti değiştirmek veya sarsıp kendine getirmek için vaziyet almıştır. Yeniçeri isyanlarından itibaren 'ordu ve asker' Osmanlı Devleti için hem güven hem korku unsuru olmuştur.

Şanlı Ordu gazetesinde 31 Mart Olayı'nın tertip ve yürütücüsü olarak, vatanın selametine ve Osmanlılık fikrinin tüm dünyaya duyurulmasına hizmet eden, bu yolda can veren askerler için yönetimde söz sahibi olmak bir nevi bu fedakârlığın doğal sonucu olarak ifade edilmiştir. Devleti için ölmeyi kimler göze almışsa, devleti yönetmek de onun hakkıdır mantığında ilerleyen askerlerin, hürriyeti ve meşrutiyeti inşa etmeleri Meclis-i Mebusân tarafından da takdir görmüştür. Öyle ki her bir asker Osmanlılık fikri ve vatanın selameti için hizmet eden birer kahraman olarak nitelendirilmiştir. Bu askerler "meşrutiyetin bir takım vatan ve din düşmanları tarafından zehirli tırnaklarla tırmalandığını hissedince 31 Mart darbesini yapmıştır. 33 seneden beri mezalim altında inleyen aslan yüreklerin ve milletin artık uyandığını yeniden böyle zalim bir düzeni kabul etmeyeceğini" gazete ifade etmiştir¹⁷⁶. Şanlı Ordu gazetesinde, 'Hareket Ordusu, Hürriyet Ordusu, Hürriyet Askeri, Şanlı Ordu, Mücahidin-i Hürriyet' şeklinde ifade edilen askeri grup hep aynı gruptur. II. Abdülhamid'in istibdadını ve irticâ'yı ateşler içinde bırakarak tüm cihanın dikkatini üzerine çeken bu kahraman askerler için gazetede birçok şiir ve türkü yazılmıştır.

Şanlı Ordumuzun Türküsü

Bir taraftan Anadolu bir taraftan Rumeli

¹⁷⁶ Şanlı Ordu, S. 4, 16 Nisan 1325 (29 Nisan 1909), s.2.

Hürriyete nişanlıdır on Temmuz'dan beri

Düğünümüz var Osmanlılar gelmeli

&

Hürriyettir nişanımız dokunmayın vururuz

Biz Osmanlı evladınız hürriyeti koruruz

&

Anadolu anamızdır Rumeli de babamız

Biz onların evladınız hürriyetle yaşarız

Onun için karalardan denizlerden aşarız

&

Hürriyettir nişanımız dokunmayın vururuz

Biz Osmanlı evladınız hürriyeti koruruz

&

Osmanlılar er oğludur bütün dünya bilmeli

Osmanlıdan köle olmaz bunlar izlemeli

Türk ilinden haksızlığı bir hamlede silmeli

&

Yavuklumuz hürriyettir dokunmayın vururuz

Biz vatan evladınız hürriyeti koruruz

&

Osmanlılar, arkadaşlar bizi vatan bekliyor

Düğün kurmuştur bugün bizi davet ediyor

Onun için, vatan için gitmemizi söylüyor

&

Hürriyettir nişanımız dokunmayın vururuz

*Hak yeridir toprağımız hürriyeti koruruz*¹⁷⁷.

Dâhiliye Mektubi Kaleminden Nazım'ın yazdığı bir başka şiirde askerler vatana şan ile imdat eyleyen kahramanlar olarak gösterilmiş, vatana eziyeti layık görenlerin cezasını bulacağı konusunda da tehdit içerikli kelimeler kaleme alınmıştır¹⁷⁸.

Şanlı Ordu gazetesi yazarlarından, İzmir Nizamiye neferlerinden Mehmed Fevzi, Hareket Ordusu askerlerinin İstanbul'a girişinin, adeta Uhud ve Bedir Savaşları gibi bir mukaddeslik kazandığını düşünmektedir. II. Abdülhamid'in halkı mahvettiğini söyleyen ve onu Timur, Cengiz ve Haccac'a benzeten, Hareket Ordusu'nu öven Mehmed Fevzi'ye göre "Böyle bir mutî millet, sabur halk, ağûş sahabet vezir cenah siyanette yakışır ki: himayet, himayet şöyle dursun bir şimşir-i siyasetle keser, bir lâtme-i dehşetle ezer, nefy eyler, mahv eylerdi!

İşte bu ejderha sâdpare-i mehuf elinden kurban-ı milleti tahlis ettiğinizden dolayı bütün ervah-ı şüheday-ı hürriyet-i ruhu enbiya ve ulvîye ile yek kuvvet olarak sizlere beyan tehniyet ve memnuniyet ediyor.

Sizler nas-ı celiline tebe'an, nam-ı şehide-i hürriyeti andıkça bizler Allah'a karşı ağladık, millet için muvaffakiyet, devlet için bekâ diledik. Elhamdülillah ordunuz İstanbul'u aldı gazanız gazve-i Uhud kadar mübarek vakay-ı Bedir kadar mukaddestir. Hallettiğiniz Hamid, Allah'ı unutan gafil, masumları boğduran katil, Cengiz kadar gaddar, Timur kadar hunhar, Haccac kadar zalim idi.

Ey millet-i muazzama-i Osmaniye! Artık istikbâliniz emin, tuluğ-ı afitab ikbâlleriniz pek karindir. Nusret-i Hûda, inayet-i Mustafî [salimi] daima sizinle beraberdir.

¹⁷⁷ "Şanlı Orduya Selâm", *Şanlı Ordu*, S. 1, 13 Nisan 1325 (26 Nisan 1909), s.1.

¹⁷⁸ "Hürriyet Ordusuna", *Şanlı Ordu*, S. 2, 14 Nisan 1325 (27 Nisan 1909), s.2.

Ol meleksirat, pare-i hürriyet elde, hab-ı vatan gönülde, bu ittihad bu milletde oldukça öyle bir takım tezelzülât cihan, tevellûlat danaye ve hattı hiçbir saika-i siyasiye-i hâriciye bile bu millet müttefika-i Osmaniye'yi sarsamayacaktır. Bin kere müjdeler ki: devletiniz âzim bir devlet, milletiniz müterakki bir millet olacaktır. Baki bütün şehidey-i hürriyet, hâdimin meşrutiyete arz-ı tahiyet ederler¹⁷⁹.

Jamanak gazetesinden aktarılan bir habere göre Ermeniler'in Hareket Ordusu askerlerine karşı tutumu takdir doludur. Ermeni Patrik kaymakamı Ohannes Efendi hürriyet ordusu askerlerinden yaralıları ziyaret etmiş ve onların yaptıkları kahramanlıktan dolayı ebediyen vicdan azabı çekmeyeceklerini ifade etmiştir¹⁸⁰. Ermenilerin ve Arnavutların Hareket Ordusu'na karşı destekçi tutumları gazetede hürriyeti övdükleri bahsiyle yazılan haberlerdendir. Aynı zamanda yaralıları ziyaret edenler arasında Avusturya Sefiri, Flemenk Sefiri ve Avusturya Ateşemiliteri ve madamları ile Mithat ve Ahmet Rasim Paşaların kerimeleri ve hanımları da bulunmuş yaralılara sigara, elbise gibi hediyeler vermişlerdir¹⁸¹.

31 Mart Olayı'nda şehit düşen askerler için mevlüd okutulduğu gazetede belirtilmiştir, bu mevlüdlar bazen Sultan Mehmed Reşad'ın oğlu Mehmed Ziyaeddin Efendi himayesinde bulunan müessesler (Darül Muallimin-i Osmani gibi) devlet erkânı tarafından, bazen de camilerde gönüllüler tarafından okutulmuştur.

2.2. Şanlı Ordu Gazetesinde İdare-i Örfiye (Sıkıyönetim)

Osmanlı Devleti'nde yaşanan irticâ' faaliyetini bastırmak için gelen Hareket Ordusu asayiş ve düzeni bir an önce sağlamak adına sıkıyönetim ilan edildiğini *Şanlı Ordu* gazetesi halka duyurmuştur. Ülkede ne olup bittiğini tam olarak anlayamayan halk bir anda askeri idarenin nüfuzu altına girerek Üçüncü Ordu ve Hareket Ordusu Kumandanı Birinci Ferik¹⁸² Mahmut Şevket Paşa'nın emirlerine uymak durumunda kalmıştır. 31 Mart 1325 (13 Nisan 1909) tarihinden sonra ilk ilan edilen idare-i örfiyenin sebebini gazete şu şekilde yayınlamıştır:

¹⁷⁹ *Şanlı Ordu*, S. 13, 25 Nisan 1325 (8 Mayıs 1909), s.2.

¹⁸⁰ *Şanlı Ordu*, S. 4, 16 Nisan 1325 (29 Nisan 1909), s.2.

¹⁸¹ *Şanlı Ordu*, S. 5, 17 Nisan 1325 (30 Nisan 1909), s.2.

¹⁸² Osmanlı Ordusu'nda tümgeneral rütbesine denk gelen rütbe.

“Meşrutiyet meşruay-ı idaremizin mükemmelen teyit ve takviyesi ile beraber âtiyen ednâ mertebe duçar za’f ve tezezzül olmaması ve vatan-ı mukaddesimizle mevcudiyet-i milliyeye Osmaniyemizin temin-i selâmet ve bekâsı esyabânın istikmali zimmında bu kere mübaşeret olunan harekât-ı askeriye avn ve inayeti hakla rehin muvaffakiyet olmuş ve bunun netayic-i hasene ve hayriyesinin iktidaf-i meşrutiyeti mukaddesimizin metin bir surette tesis ve takviyesi fevkalâde hâiz-i ehemmiyet olan payitaht asayişinin istihsal ve idamesine mensud ve mevkuf bulunmuş olduğundan, bugünden itibaren İstanbul ve bilâd-ı selase¹⁸³ ile İzmit ve Çatalca sancaklarında ve Adalar ve Beykoz ve Kartal ve Gökboza kazalarında idare-i örfiyenin ilan ve tatbikine karar verildiği ve binaenaleyh bu sırada mahalli asayiş en ufak bir hareketin idarey-i örfiyece pek ağır mücazaat-ı müstelzim olacağından herkesin ona göre kemal-i basiret ve intiba üzere hareket eylemesi luzûmü ilan olunur.”

Mithad Paşa'nın bu idare-i örfiye beyannâmesinden sonra Dersaadet Umûm İnzibat Dairesi bir ilan-ı resmî yayınlamıştır. 11 Nisan 1325 (24 Nisan 1909) tarihli Dersaadet Jandarma Polis Müfettiş-i Umûmisi Miralay Galip imzalı bu ilan-ı resmî Şanlı Ordu gazetesinde 4 madde şeklinde belirtilmiştir:

Madde 1- *Hükümetin bağilere ve mürtecilere karşı izhar sadvet ettiği şu zamanda herkesin kavlen fiilen son derecede muhafaza-i sukûnu ve itidal etmesi ve heyecan-ı ahaliye sebep olacak her türlü ahval ve hareketten mesela fesadamız yazılar yazmayı, müheyyiç sözler söylemek, sokaklarda koşmak gibi hareketten bigayet içtinab etmesi.*

Madde 2- *Gayet seri bir surette temin inzibat memleket için karakollar ve devriyeler Hareket Ordusu'nun istihdam edildiği askere ve Selanik'ten celb edilen jandarma ve polislere mevdu olduğu ve memurun mümiileyhim vazifelerinin hüsnü ifası yolunda canlarını fedaya hazır bulduklarından emirlerine derhal itaat ve inkıyâd mecburiyet-i katiyesinde bulunduğu şu aralık ikâyı vazifenin fevkalâde nezaketi hasebiyle gece saat birden sonra fenerli fenersiz bir semtten diğer semte gitmek ve sokaklarda dolaşmak katiyen gayr-ı caiz bulunduğundan ahval-i mezkkureden dahi tevkif olunması ve fevkalâde mazereti zuhur edeceklerin buldukları mevkiinin polisine müracaat eylemeleri. Dışarı çıkma yasağı 29 Nisan*

¹⁸³ Bilâd-ı Selase; Eyüp Sultan, Galata ve Üsküdar.

1909 tarihindeki gazetede yayınlanan ilan-ı resmîde saat bire kadar olan yasak saat gece 3 buçuğa kadar uzatılmıştır, buna uymayanlar için ise daha önceki ilan-ı resmînin kurallarının uygulanacağı aşağıdaki şekilde belirtilmiştir.

“Bugünden itibaren geceleri saat üç buçuğa kadar ahalinin sokakta gezmelerine müsaade edilmiştir. Vakt-i mezkûrdan sonra dışarda bulunanlar haklarında ilan-ı sâbık vechle muamele ifâ kılınacaktır.

Fi 16 sene 325 Jandarma Polis Müfettiş

Umûmisi Miralay Galib”

Madde 3- *Kuvve-i askeriye ile inzibatta memur olanlardan gayri kimsenin silah taşınması katiyyen ve şediden memnu bulunduğu.*

Madde 4- *İğtişâşa iştirak eden askerlerin terk-i silah ile teslim-i nefsi etmekte ve temini asayiş için fevkalâde sarf-ı mesai edilmekte bulunduğundan ve bağilerin bir kısmı küllisi derdest olunarak bakiyesi de icrây-ı melanet edemeyecek derecede zebun ve mahzur kaldığından ahalinin ve alelumûm tüccar ve esnafın ticaretgâhlarını açarak iş ve güçleriyle iştigal eylemeleri ilan olunur¹⁸⁴.*

İdare-i örfiyenin, Matbuat Nizamnâmesi, Serseri Nizamnâmesi ve İçtima Nizamnâmesi düzenlenip Meclis-i Mebusân tarafından kabul edilene kadar uzatılacağı bunun da yaklaşık 14 gün süreceği gazete tarafından *Osmanişer Loyd* gazetesinden aktarılan bir haberle halka duyurulmuştur¹⁸⁵.

Hareket Ordusu'nun askerlerinin gücü ve siyasetteki etkinliği arttıkça kendilerine destek veren kişiler ve yabancı devletlere mensup şahısların da ordunun yanında olduklarını göstermek amacıyla, orduya birtakım yardımlarda bulunduğu gazetede görülmektedir. *Servet-i Fünûn* gazetesinden nakledilen habere göre bir İngiliz tüccar Hürriyet Ordusu kıtaatında kullanılmak üzere iki adet taşınabilir telefon takımını orduya hediye etmiştir¹⁸⁶.

¹⁸⁴ “Dersaadet Umûm İnzibat Dairesi'nin İlan-ı Resmîsi”, *Şanlı Ordu*, S. 1, 13 Nisan 1325 (26 Nisan 1909), s.4.

¹⁸⁵ “İdare-i Örfiye”, *Şanlı Ordu*, S. 3, 15 Nisan 1325 (28 Nisan 1909), s.3.

¹⁸⁶ *Şanlı Ordu*, S. 1, 13 Nisan 1325 (26 Nisan 1909), s.4.

2.3. Şanlı Ordu Gazetesinde Kışlalar

2.3.1. Selimiye Kışlası

Selimiye Kışlası III. Selim döneminde Üsküdar'da inşa ettirilmiş askeri bir kışladır. Nizam-ı Cedid askeri düzenlemesinin eşleştiği mekân Selimiye Kışlası'dır. Yapıldığı günden itibaren (1800-1803) asker ile hükümetin sürekli muhalefet halinde olduğu, devletin kararlarında rol oynayan bir kışla özelliğindedir. 1807 Kabakçı Mustafa İsyanı tahripleri ve 1808'de Yeniçeri askerleri tarafından tamamen yakılan kışla 1826'da tekrar inşa edilmiş ve hükümetin tasarrufuna geçmiştir¹⁸⁷. Görüldüğü üzere genellikle hükümet asker çekişmesinin bir mekânı olarak varlığını korumuş olan Selimiye Kışlası bu tarihsel özelliğine sadık kalarak 31 Mart Olayı'nda bir kez daha asker ve hükümetin güçlerinin sergilendiği yer olmuştur. *Şanlı Ordu* gazetesinde 31 Mart Olayı sırasında Selimiye Kışlası'nın ne durumda olacağını halk tarafından merak edildiği yazılmaktadır. Gazetede belirtildiğine göre, Hareket Ordusu'nun hürriyet ve vatanın selametini temin etmek, irticâ fikrini kökünden kazımak amacıyla İstanbul surlarına gelmesiyle Selimiye Kışlası'ndaki asker müdafaa için hazırlanmış ve kışlanın etrafına toprak dizmiştir. Hareket Ordusu bir yeri teslim almak istediği zaman oraya 1-2 müfreze¹⁸⁸ gönderirdi. Selimiye Kışlası'na gönderilen müfreze, kışla kumandanı ile yapılan görüşmeler sonucunda bir karara varmıştır. Her iki bölükten iki nefer Ayestefanos'a gönderilmiştir. Bu elçi askerler, geri geldiklerinde Selimiye Kışlası'ndaki askerlerin teslim olacaklarını ve kışlanın önündeki toprakların kaldırılacağını belirtmişlerdir. Bu konuda Hareket Ordusu askerlerinin, teslim olmayıp kendilerine karşılık verenlere dahi yumuşak muamele gösterdikleri gazetede özellikle belirtilmiş, okurların sempatisi Hareket Ordusu askerlerine yöneltmek istenmiştir. Haberin devamında; teslim olunacağını anlayan itfaiye ve diğer askerlerden iki yüz kadar kişinin silahlanarak firar ettikleri belirtilmiştir. Cumartesi günü yaşanan bu olay Pazar günü firarilerin yakalanıp Harbiye Nezareti'ne gönderilmeleriyle son bulmuştur. Bu olaydan sonra da Yıldız'ın hiçbir dayanağı kalmadığından bahseden gazete sonunda onun da aman dilemeye mecbur olacağını belirtmiştir¹⁸⁹. Tüm firarilerin birer birer yakalandığını ifade ederek bir nevi Hareket Ordusu'na karşı konulamayacağı mesajını vermiştir. Aynı şekilde

¹⁸⁷ M. Gözde Ramazanoğlu, "Selimiye Kışlası", TDV İslâm Ansiklopedisi, s. 436.

¹⁸⁸ Müfreze; birkaç alayın toplamıdır. Bir alay 1300-3000 arası askerden oluşmaktadır. Gazetede Selimiye Kışlası'nı kuşatmaya gelen askerlerin sayısı tam olarak belirtilmemiştir.

¹⁸⁹ "Selimiye Kışlası'nın Zabtı", *Şanlı Ordu*, S. 2, 14 Nisan 1325 (27 Nisan 1909), s.3.

300 kişi ile Şile Bahriye İdaresi'ni basarak sandal çalma teşebbüsünde bulunan firari askerlerin de haberleri gazetede bulunmaktadır¹⁹⁰. Silahları ile firar eden askerlerin Alemdağı civarında toplandığı, eşkıyalık yapmalarına izin verilmemesi ve yakalanıp silahlarının toplattırılması için tedbirler alınması emredilmiştir¹⁹¹. Firarilerin kaçtıkları yerler belirtilse de kişiler eğer Dîvân-ı Harb'te yargılanmamış ise akıbetlerinin tam olarak nasıl sonuçlandığı her haberde yoktur.

31 Mart Olayı'ndan sonra İstanbul'da ne kadar asker kalacağı konusunu gazete *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinden naklettiği şu haberiyle aydınlatmıştır:

“Harekât ordusu başkumandanı Mahmut Şevket Paşa Hazretleri'nin beyanına göre İstanbul'daki asâkirin kâfesi terhis edilecektir. Şehirde ancak bir fırka-i askeriye kalacak o da Davut Paşa kışlasına taksim edilecektir. Şehirde bir tek asker bile görülmeyecektir. Şehrin muhafazasına jandarma ve polisler memur olacaktır¹⁹². Alaylı zabıtlardan da 50 kişi tutuklanarak Davut Paşa Kışlası'na gönderilmiştir¹⁹³. Bu durumda İstanbul'da görevleri sadece II. Abdülhamid'in siyasetten çekilmesini sağlamak olan askerlerin görevlerinin bittiği halka bildirilmek istenmiştir. Bu durumda saraydan gönderilenlerin kaç kişi oldukları; zabitan, tüfenkçi veya hafiye oldukları haberlerde belirtilmiştir ancak bunların nereye nakledildiği hakkındaki bilgi bazı haberlerde yazılmış bazı haberlerde yazılmamıştır. 31 Mart Olayı'ndan sonra 16 gün içinde İstanbul'dan Rumeli'ye 7 bin kadar asi asker sevk edilmiştir, bu askerlere asi İstanbul askeri denilmesinin sebebi 31 Mart Olayı'nda Hareket Ordusu'na direnç göstermeleri sebebiyledir. Ayrıca Yıldız Sarayı'ndaki toplar buradan alınmış ve İstanbul tarafına geçirilmiştir¹⁹⁴.

Şanlı Ordu gazetesinin askerin karakteri ve ordunun tüm faaliyetleri hakkında halkı olumlu yönlendirmeye gayret ettiği bir gerçektir. Gazete, her askerin kusursuz bir kahraman ve ordunun yaptığı her hareketin geçerli bir sebebi olduğunu anlatmaya çalışmıştır. Dördüncü Ordu'nun¹⁹⁵ istibdadı savunduğuna dair birtakım haberlerin yayıldığına dair bilgi aldıklarını ancak bunların yanlış fikirler olduğunu ifade etmiştir. Bu haberleri destekleyen bir durum, Selimiye Kışlası Piyade Kolağası

¹⁹⁰ *Şanlı Ordu*, S. 4, 16 Nisan 1325 (29 Nisan 1909), s.2.

¹⁹¹ BOA, Z.B., 628/55, (25 Nisan 1909).

¹⁹² “İstanbul'da Ne Kadar Asker Kalacak?”, *Şanlı Ordu*, S. 2, 14 Nisan 1325 (27 Nisan 1909), s.3.

¹⁹³ *Şanlı Ordu*, S. 2, 14 Nisan 1325 (27 Nisan 1909), s.4

¹⁹⁴ *Şanlı Ordu*, S. 4, 16 Nisan 1325 (29 Nisan 1909), s.2.

¹⁹⁵ Erzincan Ordusu (Erzurum, Elazığ, Harput, Van ve Bitlis kuvvetleri)

Namık Hilmi Efendi'nin 31 Mart Olayı'nı kutladığına dair gazetelere ilan vermesi sonucu kalebend olunup askerlikten ihraç edilmesidir¹⁹⁶. Bahsedilen durumda meşrutiyeti korumak için Dördüncü Ordu'nun Dersaadet'e gelmesi istibdadı desteklemek amacıyla olduğu zannedilerek heyecana kapılan halkın durumu *Şanlı Ordu* gazetesini üzmüştür. Gazeteye göre daha iki sene önce meşrutiyetin savunucusu, zalim siyasetin şikâyetçisi olan muhterem bir ordunun şimdi istibdadı savunmasını düşünmek sağlıklı bir fikir değildir. Gazete, vatanının sürekli bir istilaya maruz olduğunun farkında olan bu askerlerin meşrutiyet ve hürriyetin kıymetini ve gerekli olduğunu çok iyi bildiklerini ifade etmiştir. Bu gibi haberlerin halkı heyecanlandırmaktan başka bir işe yaramadığı ve bunlara itibar edilmemesini genel menfaat için okurlarından rica etmiştir¹⁹⁷.

2.3.2. Taşkışla

31 Mart Olayı'nın yaşandığı, 13 Nisan 1909 günü Rumeli'den İstanbul Taksim'deki Taşkışla'ya gelen Avcı taburları hareketi ile başlayan kıvılcım, *Şanlı Ordu* gazetesinde irticâ' olarak adlandırılmıştır. Donanma erlerini yanlarına alıp Taşkışla'daki 4. Avcı taburunu da ayaklandıran askerler, burada “şeriat isteriz, padişahım çok yaşa” cümlelerini kurduğu andan itibaren *Şanlı Ordu* gazetesi tarafından hedef gösterilmişlerdir. Gazeteye göre Taşkışla, senelerden beri yüzbinlerce vatan evladına kanlı tırnaklarıyla yırtıcı bir hayvan gibi hücum etmiştir. İrticaiyun tarafından Taşkışla'ya zerk edilen zehirli fikirlerle Taşkışla'yı teslim almak için gelen askerleri hile ve aldatma ile öldürmüştür. *Şanlı Ordu* gazetesi dönemim önemli kışlalarından bir olan Taşkışla hakkında olumsuz yorumlar yapmıştır. Bu kışlayı hain asker yetiştiren kara bir leke olarak lanse etmiştir. Gazetedeki habere göre; Taşkışla'daki askerler, Hareket Ordusu askerlerine teslim olduklarını işaret ettikten sonra askerlerin yürüyüş gösterileri sırasında onları yayılım ateşine tutmuştur. Bu hileli hareketleri ile *Şanlı Ordu* gazetesi tarafından din ve vatan haini ilan edilen Taşkışla askerleri Hareket Ordusu'ndan 200 kadar şehit verilmesine sebep olmuştur. *Şanlı Ordu* gazetesi bu hain hareketten sonra uğursuz Taşkışla'nın harab edildiğini yazmıştır. Bu sebepten dolayı Taşkışla'nın ismi anıldığında vicdanı

¹⁹⁶ BOA, Z.B., 495/37, (27 Mayıs 1909).

¹⁹⁷ “Yanlış Zehâblar”, *Şanlı Ordu*, S. 2, 14 Nisan 1325 (27 Nisan 1909), s.2.

olan herkesin kalbini bir korku hissi sardığı ve bu olayın Osmanlı tarihinde çok acı bir iz bıraktığını ifade etmiştir¹⁹⁸.

Gazetenin Taşkışla'nın durumunu anlatan haberinden sonra Selimiye Kışlası hakkında bilgi verdiği görülmektedir. Taşkışla'da irticâ' olarak ifade edilen olayları bastırmak için uğraşılırken, Selimiye Kışlası'nın karadan Selânik, Yesribe, Lapcictha taburları ile denizden de Mesudiye zırhlısı, Fetih Belind ve Mecidiye kruvazörleri tarafından muhasara edilmesiyle vuku'âtsiz ele geçirildiği ve aman dilemeye mecbur kaldığı ifade edilmiştir. Selimiye Kışlası'ndan firar eden askerlerin Kayışdağı yönünde kaçtıkları ve Selânik askerinin bunları takip ettiği gibi haberler ile her şeyin kontrol altında olduğu, irticâ' faaliyetlerine karışanların asla kurtulamayacağı belirtilmeye çalışılmıştır.

Dönemin nezaketini düşünecek olursak bazı duygusal olayların halk üzerinde çok fazla tesir edebildiği bir gerçektir. *Şanlı Ordu* gazetesi bu durumu iyi değerlendirebilmiş bir gazete olarak, kişisel acıları ve yaşanmışlıkları muhalefet malzemesi olarak kullanmıştır. Gazetede bulunan bir habere göre; Taşkışla aynı zamanda, hürriyet talep edenlerin söyledikleri veya yazdıkları bir söz için devrin hapisanesi olarak işlev görmüştür. Meşrutiyet, hürriyet taraftarlarının uğursuz ilan ettikleri bu yerde Ayazmana'dan Lemeân imzalı yazıda Taşkışla'dan nefretle bahsedilmiştir.

Yazı; “...kahr olsun Taşkışla! Taşındım senelerce devam ettim.

Genç validemle, ihtiyar büyük validemle mini mini kardeşlerimle kapılarında süründüm. Ne için bir hiç için. Söylediği yahut yazdığı bir söz için mahpus olan babacığımı ah zavallı babacığımı göremez idim. Nihayet teb'id edildik, taşraya gittik az geldi. Zulm yine az geldi, babamı aldılar Yemen iğtişası bahane ettiler zalim müştebitler!

Ey askerler ey 3. Ordu kahramanları olan babalarımız! Ah şu benim 12 senelik ömrümü size bahş eylesin. Gazanız mübarek olsun. Ah ne olurdu muktedir olsa idim ben de gönüllü olur o altı şer olan Taşkışla'ya örülen darbe-i tedibin ilk tetiğini ben çekseydim! Elbet ki o genç 30 yaşında hayatını ikmâl eden babacığımın ruhu şad olurdu

¹⁹⁸ “Taşkışla'nın Son Hattı”, *Şanlı Ordu*, S. 1, 13 Nisan 1325 (26 Nisan 1909), s.2.

*İntikam İntikam!...*¹⁹⁹ şeklindedir. Görüldüğü üzere gazetede muhalif yazılarda, II. Abdülhamid, devlet düzeni veya hukuk konularına karşı bir sınır, düzen, seviye yoktur. İstibdad döneminde biriktirilmiş olan tüm öfke, nefret II. Abdülhamid'in hal edildiği gün serbest kalmıştır. Muhalifler intikam hırslarıyla ordunun bu işin üstesinden gelişini sürekli takdir etmiş ve tüm askerlere, komutan ve yöneticilere müteşekkir olmuşlardır. II. Abdülhamid'in ortadan kaldırılması ile devletin, meşrutiyetin tüm meseleleri halledilecek gibi düşünülmüştür. Gazete haberlerinde siyasi sorunlar ortaya koyulmuştur ancak çözüm önerileri yok denecek kadar azdır. Meşrutiyetin sihirli bir değnek olmadığını anlayabilecek karar mekanizmalarını çoğaltmak, devletin meclisinde bulunanların aynı ülküde buluşmasını sağlayabilmek amacıyla herhangi bir teşebbüste bulunulmamıştır. Askeri kurum mensuplarının askerliğin sorunlarına çözüm ararken ülke sorunlarını çözmek için devrimsel nitelikte siyasal görüşler benimsedikleri görülmüştür²⁰⁰. Sütunlarda II. Abdülhamid'e karşı muhalefet kendini en açık şekilde ortaya koymuştur.

2.3.3. Osmanlı Donanması

II. Abdülhamid döneminde kara kuvvetlerinin yanında deniz gücünü de muhafaza etmek önemli bir konu olmuştur. Osmanlı donanması geliştirilemese de varlığı korunmaya çalışılmıştır. Osmanlı donanması hakkındaki bazı haberlerde deniz gücünün o günkü durumunu görmek mümkündür.

Osmanlı donanmasının bir kısmı Ayestefanos cihetindedir ve donanmadaki İstanbul, Feth-i Belind, Mesudiye ve Samsun Torpidolarının Beşiktaş önüne gelip sıralandığı,²⁰¹ bunların Amiral Gambalik kumandasında Marmara açıklarına manevra yaptığı,²⁰² Haliç'ten çıkan torpidoların isimleri (Taşoz torpidosu)²⁰³ birkaç torpidonun Midilli civarına hareket ettiği²⁰⁴ gibi kısa haberler okuyuculara hergün iletilmiştir. Donanmanın nereye kaç askerle hareket ettiğini "*İdare-i Mahsusa'nın Şark vapuru 200 asker ile bir hayli mühimmat-ı harbiye elde ederek dün Hadide'ye*

¹⁹⁹ "Şanlı Ordu İdarehânesi", *Şanlı Ordu*, S. 2, 14 Nisan 1325 (27 Nisan 1909), s.2.

²⁰⁰ Mevlüt Bozdemir, *Türk Ordusunun Tarihsel Kaynakları*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara, 1982, s.69.

²⁰¹ *Şanlı Ordu*, S. 5, 17 Nisan 1325 (30 Nisan 1909), s.4.

²⁰² *Şanlı Ordu*, S. 6, 18 Nisan 1325 (1 Mayıs 1909), s.2.

²⁰³ *Şanlı Ordu*, S. 8, 20 Nisan 1325 (3 Mayıs 1909), s.2.

²⁰⁴ *Şanlı Ordu*, S. 7, 19 Nisan 1325 (2 Mayıs 1909), s. 2.

müteveccihen hareket etmiştir” şeklinde bildiren gazete tahtelbahirin (denizaltı) zırhlılar karşısında fevkalâde başarı sağladığı²⁰⁵ iletilmiştir.

“*Hakan-ı mahlû’un Şirket-i Hayriye’nin bir hayli hisse senedâtı devlete mal olmuş olmağla bundan böyle İdare-i Mahsûsa ile Şirket-i Hayriye’nin tevhîdi hükümetçe kararlaştırılmış olmağla az vakit zarfında Ak ve Karadeniz sevâhiline vapurlar tahsis olunacağı me’mûldür*”²⁰⁶ haberiyle sahillerde II Abdülhamid’in siyasi ve ekonomik kaybını görmek mümkündür. Yine Şirket-i Hayriye’nin talebi üzerine bu sahillerde vapurların yanaşması için kullanılan köprü üzerindeki gereksiz barakalar da yıkılmıştır²⁰⁷. Ayrıca Beşiktaş İskelesi’nin Yıldız Sarayı’nın itibar kaybetmesinden sonra önem derecesinde üçüncü dereceye indiği *Kurye Doryan* gazetesinden aktarılan bilgiler ile okurlara iletilmiştir. Bu durumdan sonra Kabataş İskelesi birinci dereceye çıkarılmış, Boğaziçi’nde işleyen vapurların Kabataş İskelesi’ne uğratılmasının zorunlu olduğu²⁰⁸ ifade edilmiştir.

Bazı dış devletlerin gemileri hakkında haber veren gazetede “*Hamburg nam Alman zırhlısı Yafa’ya az’imet ve bi’l-âhire Mersin’e doğru hareket etmiştir*²⁰⁹” veya “*Bir Osmanlı torpidosu Karaburun civarında eslihâ ve mühimmâtı hâmil bir Yunan yelken gemisini tevkîf etmiştir*²¹⁰” şeklindeki bilgilere rastlamak da mümkündür.

İrtica faaliyetlerine katıldığı iddia edilen bahriyede sübyan tabyaların toplarının söküldüğü ve zaten böyle taburlara ihtiyaç kalmadığı için kaldırılmasına karar verildiği²¹¹ bilgisi de paylaşılmıştır.

Gemilerin yapım, bakım onarım haberleri de okuyuculara bildirilmiştir. “*Mecidiye kuruvazörü bir ay tedhir ve tamir için bir numaralı havuza ithal kılınmıştır*²¹²” şeklindeki haberler ile birkaç havuzun gemi bakım işleri için hizmet verdiği anlaşılmaktadır. Ayestefanos fabrikasındaki Osmanlı donanmasının Dolmabahçe’ye getirildiği,²¹³ Sultan Mehmed Reşad’a özel bir istimbot yapımına

²⁰⁵ *Şanlı Ordu*, S. 15, 27 Nisan 1325 (10 Mayıs 1909), s. 4.

²⁰⁶ *Şanlı Ordu*, S. 27, 9 Mayıs 1325 (22 Mayıs 1909), s.2.

²⁰⁷ *Şanlı Ordu*, S. 28, 10 Mayıs 1325 (23 Mayıs 1909), s.2

²⁰⁸ *Şanlı Ordu*, S. 24, 6 Mayıs 1325 (19 Mayıs 1909), s.3.

²⁰⁹ *Şanlı Ordu*, S. 22, 4 Mayıs 1325 (17 Mayıs 1909), s.3.

²¹⁰ *Şanlı Ordu*, S. 29, 11 Mayıs 1325 (24 Mayıs 1909), s.4.

²¹¹ *Şanlı Ordu*, S. 8, 20 Nisan 1325 (3 Mayıs 1909), s.2.

²¹² *Şanlı Ordu*, S. 9, 21 Nisan 1325 (4 Mayıs 1909), s.3.

²¹³ *Şanlı Ordu*, S. 9, 21 Nisan 1325 (4 Mayıs 1909), s.3.

başlandığı ve bu istimbota “Meşrutiyet” ismi verildiği²¹⁴ belirtilmiştir. Aynı zamanda Sultan Mehmed Reşad’ın binmesi için özel yapılmış “Ertuğrul” vapurunun yeri temizlenerek Haliç’e alındığı²¹⁵ haberi gibi haberler, padişahlara mahsus vapur ve istimbotlara ayrı önem verildiği, isimlerinin siyaseten de özenle seçildiği fikrini oluşturmaktadır.

Gazete Osmanlı donanması ve denizleriyle yakından ilgilenmiştir. Bahr-i Ahmer (Kızıl Deniz) sahilleri için bir vapur şireti kurulması gerektiği hakkında bir makale yazıldığını bildirmiş ancak bahsedilen makale gazetede yayınlanmamıştır. Bu makalenin unutulduğunu ancak bu konuyu tekrar hatırlatmak gerektiğini Hicaz’dan bir haberle bildiren gazete vatanperver kişilerin dikkatini çekmek istemiştir.

Osmanlı Donanması asayişini sağlamak için denize kıyısı olan yerlerde kara ordusuna destek de olmuştur. “*Mersin’deki Hamidiye Kuruvazörüne <<Dörtüyola>> gitmesine ve asayişin sağlanması için 5. Ordu 24. Redif taburunun Mersin’e gitmesine emir verilmiştir*²¹⁶” şeklindeki haberlere rastlamak mümkündür. Aynı zamanda “*Cezayir bahr-i sefidde bulunan sefâ’in-i harbiye-i Osmâniye kaçakçılığının men’i için daima dolaşacaktır. Üç torpido gemileri mütemâdiyen Selanik körfezinde ve bunlardan biri Alâtini şatosu açıklarında bulunacaktır*²¹⁷” şeklindeki haberde asayişin sağlanması için, II. Abdülhamid’in konakladığı Alâtini Köşkü civarında bir güvenlik bölgesi oluşturulduğu anlaşılmaktadır.

Denizlerde boğulan kişilerin haberlerine de “*Dün Sarayburnu civarında gark olan bir yelken gemisinde dört kişi dahi mağrûkan vefat etmiştir*²¹⁸” şeklinde gazetede kısaca yer verilmiştir.

2.3.4. Askeri Erkân Hakkında Haberler

Şanlı Ordu gazetesinde askerlikle ilgili olaylar ve askeri rütbesi olan kişilerin haberleri özenli bir şekilde yayınlanmıştır. Bir şehit veya yaralanma haberleri ayrıca bir başlık açılarak ifade edilmiştir. Örneğin; “*Teessüf-ı Âzim*” başlıklı haberde; “*Topçu kışlası önünde vukû’a gelen müsademe de en güzide*

²¹⁴ *Şanlı Ordu*, S. 10, 22 Nisan 1325 (5 Mayıs 1909), s.2.

²¹⁵ *Şanlı Ordu*, S. 29, 11 Mayıs 1325 (24 Mayıs 1909), s.3.

²¹⁶ *Şanlı Ordu*, S. 11, 23 Nisan 1325 (6 Mayıs 1909), s.4.

²¹⁷ *Şanlı Ordu*, S. 28, 10 Mayıs 1325 (23 Mayıs 1909), s.2

²¹⁸ *Şanlı Ordu*, S. 21, 3 Mayıs 1325 (16 Mayıs 1909), s.2.

zabitanımızdan Binbaşı Muhtar Bey şehit olmuştur. Cenâb-ı Hak gariklice rahmet buyursun. Âmin” şeklinde yayınlanan birkaç satırlık taziye mesajında meydana gelen olayın ne derecede önemli olduğu, askeri niteliği, ölen kişinin rütbesi ve o dönemde fikri olarak muhalif mi yoksa taraftar mı olduğu hemen anlaşılabilir.

2.4. ŞANLI ORDU GAZETESİNDE HUKUK

Şanlı Ordu gazetesi, II. Abdülhamid’in tahttan indirilmesi ve Sultan Mehmed Reşad’ın cülûsu zamanına denk gelen hukuksal yönden birçok yaptırımın ortaya çıktığı bir dönemde yayınlanmıştır. 1909 yılında yeni olanı korumak ve iyi göstermek için eski olanın karalanması politikasını hukuk alanında da görmek mümkündür. II. Abdülhamid’in devlet adamlığını yapmış, hizmetinde bulunmuş, onun taraftarı olan, yanında bulunmuş olan, haremde veya askeri anlamda emirlerini gerçekleştirmiş kişiler bir hukuk sürecinden geçmiştir. Bu kişiler yakalandıktan sonra suçlu oldukları düşünülen durumlara göre yargılanmışlardır. Bu kişiler bazen sadece dinlenmiş, ifadesi alınmış, tutuklanmış veya kurulan Dîvân-ı Harp mahkemelerince idam edilmişlerdir. Ceza alanlar isim isim gazetede belirtilmiştir, gazete bu kişilerden mel’un, lanetli olarak bahsetmiştir.

Şanlı Ordu gazetesinin haberlerinden edinilen bilgilere göre, II. Abdülhamid’in son dönemi ile Sultan Mehmed Reşad’ın tahta çıkışı arasındaki süreçte hukukun nasıl işlediği hakkında fikir sahibi olmak mümkündür. Dîvân-i Harb-i Örfî ve Dîvân-ı Harb Şubeleri, Tahkikat Heyetleri, Cinayet Mahkemeleri, İstinaf (Temyiz) Mahkemeleri, Tahkikat Heyetleri, Heyet-i Mahsusa şeklinde bölünmüş hukuk mercileri ile hukuk kurallarının işletildiği görülmektedir. Durumun nezaketinden dolayı sıkıyönetim ilan edildiğinden oluşturulan özel hukuksal çerçevenin genişliği Mahmut Şevket Paşa’nın iradesine bırakılmıştır. Mahmut Şevket Paşa Harbiye Nezareti, Adliye Nezareti ve Meclisi Mebusân’da en etkin yetkiyi kullanan kişi olarak öne çıkmaktadır. Resmî kanun kanalını Meclis-i Mebusân’ın oluşturduğu hukuk sürecinin yürütücüsü Adliye ve Harbiye Nezaretleri uygulayıcısı Dîvân-ı Harb mahkemeleri olmuştur. Bab-ı Âlî tarafından bir konu hakkında ne karar verildiği genellikle bir gün sonra *Şanlı Ordu* gazetesinde okurlarına iletilmiştir.

2.4.1. Dîvân-ı Harpler

Şanlı Ordu gazetesinde II. Abdülhamid döneminin son günlerinde ve Sultan Mehmed Reşad'ın tahta çıkışının ilk ayında hukuksal süreçte en büyük rolü oynayan yargı organı ve yargının yürütücüsü Dîvân-ı Harp Mahkemeleri olmuştur. Dîvân-ı Harb-i Örfî Mahkemeleri maiyetinde resmî görev ile iş başına gelenlerin²¹⁹ yanında, 31 Mart Olayı'nda isyanın sebeplerini araştırmak ve oluşturdukları raporları Dîvân-ı Harbi Örfî'ye bildirmekle görevlendirilen "Tahkikat Heyetleri" kurulmuştur. Bu heyetler "Birinci Heyet-i Tahkikiye", "İkinci Heyet-i Tahkikiye" ve "Üçüncü Heyet-i Tahkikiye" adıyla belirtilen, üçer kişiden oluşan heyetlerdir. Heyetlerde, Piyade ve Topçu kumandanı kaymakamlar, Erkan-ı Harbiye'den ve Dîvân-ı Harb Mahkemesi'nden binbaşılar, ceza mahkemesi ve İstintak (sorgulama) Dairesinden kâtibler yer almıştır²²⁰. Dîvân-ı Harbi Örfî'nin bu üç tahkik heyeti dışında, ceza mahkemesi başkâtibi, cinayet mahkemesi başkâtibi ve istinaf (temyiz) mahkemesi başkâtibinden oluşan Zabıt Kâtibi Heyeti²²¹ bulunmaktadır.

Şanlı Ordu gazetesi dîvân kararlarını, karar alındıktan bir gün sonra dîvânda olduğu şekliyle bir haber olarak yayınlamıştır. Ayrıca dîvân-ı harblerin tatil günü olsa bile muhakeme için toplandığı gazetede bildirilmektedir²²². II. Abdülhamid'in de Selanik'e gönderilmesinden sonra orada kurulacak Dîvân-ı Harb-i Mahsusa'da yargılanacağından bahsetmektedir. Bu kararın alınmasında "*Harbiye Nezâreti'nde müteşekkil Dîvân-ı Harb-i Örfî'de taht-ı isticvaba alınanlardan birçoklarının ifâdât-ı mazbutası hadisat-ı ahire-i cinayenin doğrudan doğruya Abdülhamid tarafından ikâ*

²¹⁹ Dîvân-ı harb kurulunun resmî görevlileri; Reis: Topçu Farik Saadetlü Hurşid Paşa Hazretleri, Aza: Hareket Ordusu Birinci Fırkası Kumandanı Ferik Hüseyin Hüsnü Paşa Hazretleri, Üçüncü topçu kumandanı Mirlu Hasan Rıza Paşa, Erkan-ı Harbiye Mirlularından Nazif Paşa, Erkan-ı Harbiye Kaymakamlarından Cemal Bey, Bahriye Kaymakamlarından Vasıf Bey, Bahriye Kolağalarından Rauf Bey.

²²⁰ Tahkik heyetlerinde görev alan kişiler şunlardır;

Birinci Heyet-i Tahkikiye; Piyade Dairesi Birinci Şube Müdürü Kaymakam Muhiyiddin Bey, Erkân-ı Harbiye Binbaşısı Sermed Bey, İkinci Ceza Mahkemesi Zabıt Ketebesinden Cemal Bey.

İkinci Heyet-i Tahkikiye; Topçu Altıncı Alay Kumandanı Kaymakam Osman Bey, Dîvân-ı Harb-i Bahri Müddei Umûmisi Binbaşısı Cemal Bey, İstindak Dairesi Ketebesinden Mustafa Efendi.

Üçüncü Heyet-i Tahkikiye; Erkan-ı Harbiye Umûmiye-yi Şube Mahsusasından Kaymakam Mustafa Hami Bey, Erkan-ı Harbiye Kaymakamlarından İhsan Bey, Birinci Ceza Mahkemesi Başkâtib Muavini Reşad Bey.

²²¹ "Dîvân-ı Harb", *Şanlı Ordu*, S. 3, 15 Nisan 1325 (28 Nisan 1909), s. 3.

Zabıt Kâtibi Heyetinde görev alan kişiler şunlardır; İkinci Ceza Mahkemesi Başkâtibi Faik Bey ile Mahkeme-i Cinayet Zabıt Kâtibi Selim ve İstinaf Cenaha Zabıt Kâtibi Selahaddin Beylerden ve Mahkeme-i Cinayet Zabıt Ketebesinden diğer iki zat. Gazete bu iki zatın kim olduklarını yazmamıştır.

²²² *Şanlı Ordu*, S. 5, 17 Nisan 1325 (30 Nisan 1909), s.4.

edildiğini ısbat etmekte olması” şeklinde gazetede ifade edilmiştir²²³. Bir başka haberde;

“Dîvân-ı Harb-i Örfî”den:

31 Mart 325 sene-i vuku’â ihtilaliyle muvasefasının tahtını mucib olacak surette fesadiyette bulunmalarından dolayı Dîvân-ı Harbi Örfî’ce tevkiflerine karar verilip bilmuhabere hal-i firarda buldukları anlaşılan İkdâm ve Independent gazetelerinin sahib-i imtiyazı Cevad ve sermuharrir Ali Kemal Beyler’in derdestle Dîvân-ı mezkûr tevkifhanesine teslimi hakkında işbu âhz ve kerefet-i mezkuresini bilâtanzim ilan olunur

*Fi 21 Nisan 325 sene*²²⁴ şeklindeki haberler ile dîvân kararlarını halka duyurmuştur.

2.4.2. İstintak ve İsticabet (Sorgulamalar)

31 Mart Olayı’ndan sonra hem devlet hem askeri sorgulamalar aynı hızda ilerlemiştir. Hareket Ordusu gerekli gördüğü semtlerde sorgulama başlatmış ve gazetenin haberine göre Fatih civarında müstahdem polis komiseri ve efradından yüze yakın kişi sorgulanmak için alınmıştır. Fatih, Eyüp, Üsküdar, Galata gibi hareketli ve sosyal alanda etkin semtlerde bu sorgulamalar daha yaygındır.

II. Abdülhamid’in özel doktoru Nuraleddin Paşa Dîvân-ı Harb-i Örfî’de oluşturulmuş özel bir komisyonda sorgulanmıştır. Doktorun sorgulamasının nasıl sonuçlandığı gazetede belirtilmemiştir. Gazetede kısa kısa haberlerle sorgulanan kişilerin neden alıkonulduğunu içerir bilgilere rastlanmaktadır. Kişiler hem Dîvân-ı Harb hem de Tahkik Heyeti tarafından sorgulanabilmektedir. II. Abdülhamid’in musahibi Cevher Ağa İkinci Heyet-i Tahkikiye’ce sorgulandığı sırada Dîvân-ı Harb sorgulamaya birkaç dakikalığına ara verip kendisini çağırmış ve bu defa Cevher Ağa’yı Dîvân-ı Harb mahkemesi sorgulamıştır. Ayrıca Cevher Ağa’dan para aldığı iddia edilen Enderunlu Latifi Bey de Dîvân-ı Harbi Örfî’ce sorguya alınmıştır. Bazı durumlarda sorgulanan kişi sorgulandığı kurumdan başka bir mahkemeye nakledilmiştir²²⁵. Sorgulanan kişinin çevresinde bulunan kişilerin de isimleriyle beraber haberlerde verildiği ve o kişi, II. Abdülhamid’e ne kadar yakın ise onunla

²²³ “Abdülhamid’in Muhakemesi”, *Şanlı Ordu*, S. 7, 19 Nisan 1325 (2 Mayıs 1909), s. 2.

²²⁴ *Şanlı Ordu*, S. 10, 22 Nisan 1325 (5 Mayıs 1909), s.2.

²²⁵ *Şanlı Ordu*, S. 10, 22 Nisan 1325 (5 Mayıs 1909), s.4.

ilgili haberlerde detaylandırmanın daha çok yapıldığı görülmüştür, hukuksal sürecin gün gün takip edilmesi mümkündür.

2.4.3. Tevkifler (Tutuklamalar)

Şanlı Ordu gazetesinde tespit edilen haberlere göre; Dîvân-ı Harb sonrası ilan edilen sıkıyönetim halinin başlattığı geniş hukuksal çerçeveye birçok kişi suçu sabitlenmeden tevkif edilmiştir. Tevkif edilenler arasında; Nadir Ağa ve Cevher Ağa²²⁶ gibi II. Abdülhamid'in yakın adamları²²⁷ ve zaptiye nazırı yaverleri, II. Abdülhamid'in kapıcısının oğlu, serkomiserlerin hafiyelerinden bazıları, polis müfettişleri, özel kalem müdürleri, casusluk ettiği düşünülen kişiler, şüpheli görülen evlerin basılmasıyla yakalananlar²²⁸, belediye daireleri eski müdürleri, nüfus idaresi müdür muavinleri, sadaret şifre memurları, Selimiye Kışlası zabitanından binbaşılar, piyade kolağası, zabtiye nazırları gibi askeri sıfatı olan kişiler, *Tercüman-ı Hakikat* gibi bazı gazetelerde çalışan gazeteciler, tutuklamaların gazetecilik ve basın konusunda kasıt olmadığını gösteren *Şuray-ı Ümmet ve Tanin* matbaalarını tahrip eden kişiler de bulunmaktadır. İdare-i örfîyeye aykırı hareket edip saat gece üç buçuktan sonra dışarda olanlar veya halkı heyecanlandırmak amacıyla sokaklarda bağırarak kargaşa çıkaran kişiler²²⁹, ahaliyi fesada teşvik ettiği düşünülen kişiler tutuklanmıştır. “*İstanbul'da şüpheli olan haneler taharri edilmekte ve ekserisinin gümrüklerinde talebe kıyafetteki fesad yüzleri simsiyah olarak bulunmaktadır. Bu fesadeden birçoğunun İstanbul'a Galata ve Beyoğlu'ndaki hanelere ihtifa eyledikleri muhakkaktır. Firar edenlerin hemen derdestle İstanbul'a izamı için her tarafta telgraflar keşide edilmiştir. Düne kadar tevkif edilen talebe kıyafetindeki eşhas üzerinde altun ve banknot olarak 12300 lira bulunmuştur*” şeklindeki kısa haberler gazetede çokça yer almıştır. Dîvân-ı Harb'in tutuklanmasını gerekli gördüğü kişiler eğer Dersaadet'te tutuklanmamış ise, Dersaadet'e nakledilmişler ve Harbiye Nezareti'ne sevk edilmişlerdir. “*Dönemin ileri gelenlerinden sayılan Sakallı Mehmed Paşa ile beraber 30 firari asker ve 2 softa Mudanya'dan; istibdad yadigarlarından*

²²⁶ Nadir Ağa ve Cevher Ağa'lar, II. Abdülhamid'in musahib görevini yapmıştır. Musahib; padişahın özel işlerine bakan çok yakınındaki görevlilerdir, padişahın sohbetinde bulunmuş ve padişahın yakın bir arkadaşı gibi olmuşlardır.

²²⁷ *Şanlı Ordu*, S. 10, 22 Nisan 1325 (5 Mayıs 1909), s.2.

²²⁸ *Şanlı Ordu*, S. 3, 15 Nisan 1325 (28 Nisan 1909), s.3.

²²⁹ *Şanlı Ordu*, S. 6, 18 Nisan 1325 (1 Mayıs 1909), s.3.

İzmir'den alınan bir mektupta beyân edildiğine nazaran pazartesi günü sokaklardan “kapayınız dükkânlarınızı” diye feryad ederek koşan Altıparmak Mehmed ve Giridli İbrahim Yanaraki derdest edilmişlerdir.

Kenan Paşa isimli bir kişi ise Yalova'dan idare-i mahsusa vapuruyla İstanbul'a getirilmiştir” veya “Erzurum fırka kumandanı Yusuf Paşa'nın taht-ı istintaka alınmasına ve Diyarbakır kumandanının azline ve Van kumandanının Dersaadet'e celbine Bab-ı Âlî'ce karar verilmiştir”, “Ser musahib Nadir Ağa'nın köprü üzerinde salbine Dîvân-ı Harb'in karar verdiğini (La Türki) yazıyor²³⁰” şeklinde kısa kısa haberler ile okuyuculara bilgiler verilmiştir. Bu haberler genellikle istibdad taraftarları, II. Abdülhamid'i desteklediği düşünülen softalar, asker devlet adamları veya firar eden askerler, casusluk yaptığı düşünülenler hakkındadır.

Bazı durumlarda hakkında yakalama emri verilmiş kişilerin firar ettiği ve bunların derdest edilip Dîvân-ı Harbe teslim edilmeleri konusunda karar verildiği açıklanmıştır. Bunlar genellikle bir cemiyet üyesi olup fikirlerinin irticâ' olarak nitelendirilebileceği İttihad-i Muhammed-i Cemiyeti azalarıdır²³¹. Gazete “fesad cemiyeti” olarak adlandırdığı bu cemiyet azalarından Ziya Alaaddin Efendi'nin Dîvân-ı Harb-i Örfi'ce sorgulandığını belirtmiştir²³². Ancak diğer haberlerde sorgulanan diğer azaların kimler olduğunu belirtmemiştir. Tutuklandığı bilgisi yayılan kişiler eğer tutuklu değilse başteşrifatçı tarafından bir tekzip yayınlanmıştır. Bu haberlere bir örnek olarak Damad Mahmud Paşa'nın tutuklandığı haberinin yalanlanması gösterilebilir.

Askerlere karşı hakaret etmek de kişilerin tutuklanma sebepleri arasındadır. Tutuklananlar yüksek rütbeli asker veya II. Abdülhamid'e yakın kişilerin çevresinden ise tutuklama sebepleri haberlerde genellikle belirtilmemiştir, ancak irticâ' olarak düşünülen, II. Abdülhamid veya Hassa Ordusu ile ilgisi olduğu belirtilen tutuklamaların sebepleri haberde “irticâ', fesad çıkarma, fitne” gibi kelimelerle yazılmıştır. II. Abdülhamid'in musahibliğini yapmış olan “*Cevher Ağa'nın tutuklanması ile evinde arama yapılmış ve gizli bir yerde saklanmış içinde tahvil ve önemli evrak bulunan ceviz bir sandık bulunmuştur.*” şeklindeki haberler gibi tutuklamaların sebebini açıklayan haberler de mevcuttur.

Gazetede kişilerin nasıl tutuklandığını detaylı bir şekilde anlatan haberlere rastlamak mümkündür. Bu tür haberlerde firari olanların yakalanması için en son

²³⁰ “Dîvân-ı Harb Kararı”, *Şanlı Ordu*, S. 5, 17 Nisan 1325 (30 Nisan 1909), s.3.

²³¹ *Şanlı Ordu*, S. 7, 19 Nisan 1325 (2 Mayıs 1909), s.3.

²³² *Şanlı Ordu*, S. 12, 24 Nisan 1325 (7 Mayıs 1909), s.4.

şehrin hangi muhitinde görüldükleri ve saklandıkları yer, giydikleri kıyafet tarif edilmiştir. Tutuklananların İstanbul'a gönderilmesi gerekliliği her yerde telgraflarla bildirilmiştir. Üzerlerinden çıkan paraların daha sonraki haberlerde II. Abdülhamid veya irticâ'îyun tarafından kendilerine hibe edildiği belirtilmiştir.

II. Abdülhamid'in Osmanlı memleketinde fesad çıkaranlara destek verdiği yönündeki haberler, "mevsuken bir refikimizden, güvenilir bir muhabir tarafından" diye belirtilerek veya La Türki, Osmanişer Loyd gibi farklı gazetelerden alınan bilgilere göre kaynak belirtilerek yazılmıştır.

"La Türki Gazetesi' nden aldığımız malûmata göre Pazar günü tevkif ve Mekteb-i Harbiye' ye sevk edilen fesade meyânında Taksim Kışlası'ndaki asker-i asiyaneye teşvik etmiş olan tüfenkçi zadelerden iki çavuş bulunuyordu. Bunların ceblerinde ellişer lira zuhur etmiştir. Tahkikat icrâsına memur olan zabıt merkulmaları isticvab ederek demiştir ki:

-Benim cebimde elli mecdiye bir yerde bulunmaz nasıl oluyor da cebinizde bu kadar para bulunur.

Müfsidler cevaben:

-Bu parayı bize padişah verdi demişlerdir" şeklindeki haberler ile iddia edilen durumun gerçekliği sonraki haberlerde belirtilmemiştir. Ayrıca sorgulardan sonraki durumun ne olduğu açıklanmamıştır.

"İstanbul'da şüpheli olan haneler taharri edilmekte ve ekserisinin kömürlüklerinde talebe kıyafetindeki fesade yüzleri simsiyah olarak bulunmaktadır. Bu fesadeden birçoğunun İstanbul'a Galata ve Beyoğlu'ndaki hanelere ihtifa eyledikleri muhakkaktır. Firar edenlerin hemen derdestle İstanbul'a izamı için her tarafta telgraflar keşide edilmiştir. Düne kadar tevkif edilen talebe kıyafetindeki eşhas üzerinde altun ve banknot olarak 12300 lira bulunmuştur."

"Bahriye Yüzbaşlarından Hüseyin Efendi namında birinin Kumkapı'da asâkire karşı fesademiz sözler söylediği istihbar edildiğinden mümileyh derdest edilmiştir."

“Balat’da sakin Bahriye yüzbaşlarından Mahir Efendi namında biri derdestle Harbiye Nezareti’ne götürülmüştür.”

“Başkâtib esbâk Tahsin Paşa’nın mensubiyetinden olup irticâ’ya hizmet ettiği anlaşılan Kemal namında biri de Bursa’da derdest edilerek İstanbul’a gönderilmiştir.”

“Kasımpaşa’da irticâ’iyundan Şeyh Mahmud namında biri derdest edilerek Harbiye Nezareti’ne gönderilmiştir²³³.”

“İrticaiyundan Köse Cemil ile pek samimi münasebette bulunan mahkeme-i temyiz azasından beylerbeyinde sakin Arif Bey, idare-i örfiye ilan edildiği halde evvelki gece merhum Cemil ile görüşmek üzere gider iken müşahede eden bir jandarma tevkif etmesini ihtar etmiş ve Arif Bey bu ihtara tahmit vermediğinden jandarma hamil olduğunu mevzari üzerine ateş edip biruh olarak yere sermiştir²³⁴.”

Bu tür kısa haberler ile sıkıyönetim kanunlarının aksamadan uygulandığı, yasaklara uymayanlardan bazılarının suçüstü yapılarak öldürüldüğü görülmektedir. İrtica kelimesinin geniş bir davranış alanını kapsadığı haberlerden anlaşılmaktadır. Öyle ki; 31 Mart Olayı sırasında Hassa Ordusu askerlerine yardım ve kolaylık sağlayan kişiler de tutuklanmıştır. Gazetede, askeri bir isyan olarak tanımlanan Hassa Ordusu’nun faaliyetlerine çarşı esnafının da katıldığı ve bunun bir yardımlaşma isyanı olarak ifade edildiği anlaşılmaktadır, dolayısıyla Hareket Ordusu dışında II. Abdülhamid’in askerlerine de yardımda bulunmak bir suç teşkil etmiştir.

“Eyüb Sultan’da kahveci çırağı Hüseyin, bakkal Rüstem ve terlikçi mecid nam şahısların isyan-ı askeride Hassa Ordusu’na mensub müzika efradının elbiselerini tebdil için sühulet gösterdikleri anlaşıldığından merhumlar derdest edilmişlerdir”²³⁵ şeklindeki haberler ile askerlerin iyi asker kötü asker olarak ikiye bölüldüğü halkın yardım etmesi gereken askerinin Hassa Ordusu askerleri olmadığı anlaşılmaktadır. Aynı şekilde, İzmir gibi bazı şehirlerde, askerlerin firar ettiği o şehrin kumandanı tarafından Harbiye Nezareti’ne çekilen telgrafla belirtilmiştir. Kumandanlar firar eden askerlerin kaç kişi olduğu, ne kadar süre zarfında bu firarileri ve irticâ’ya karışmış olanların tutuklanabileceği konusunda Harbiye Nezareti’ni bilgilendirmiştir. Gazete bu haberi “şehrin temizlenmesi” olarak ifade

²³³ *Şanlı Ordu*, S. 10, 22 Nisan 1325 (5 Mayıs 1909), s.2.

²³⁴ *Şanlı Ordu*, S. 3, 15 Nisan 1325 (28 Nisan 1909), s.2.

²³⁵ *Şanlı Ordu*, S. 9, 21 Nisan 1325 (4 Mayıs 1909), s.3.

etmektedir²³⁶. Dîvân-ı Harb'in verdiği emirlere göre emrin ilanından sonra silahların teslim edilmesi gerekmektedir ve emirden sonra silah bulunduranların tutuklandığına dair haberler gazetede mevcuttur. Kozluçeşme'de yaşayan Kürd'lerin evleri aranmış ve bu evlerde 17 kilo dinamit birçok tüfek, revolver ve çeşitli silahlar ele geçirilmiştir. Haberlerde bazen ele geçirilen mühimmatın sayısı “150 revolver” şeklinde belirtilirken bazı haberlerde de “bomba, dinamit” şeklinde sayısı verilmeden haber yapılmıştır. Silah taşımak ve bulundurmak idare-i örfiyeye göre yasak olduğundan dolayı bu evlerden 17 kişi tutuklanmıştır. Bunlardan ayrı 30 kadar Kürd tutuklanıp Harbiye Nezareti'ne gönderilmiştir” şeklindeki haberlere rastlamak mümkündür. Ayrıca gazetelere doğru haber verilmesi için Harbiye Nezareti'nce bir “İstihbarat Kalemi” kurulmuştur²³⁷.

Şanlı Ordu gazetesi, İstanbul'un asayişini tam anlamıyla sağlamak için çeşitli yerlerde ortaya çıkan irticâ'ya karışmış kişilerin, irticâ'ya hizmet eden evrak ve askerlerin tespit edilmesi için Zabtiye Nezareti'in emirlerini iletmiştir. Buna göre Zabtiye Nazırlığı'ndan özel bir ruhsat almayan kişilere silah satılması yasaklanmıştır. *Osmanişer Loyd* gazetesi İstanbul civarındaki silah tüccarlarının bazılarının bomba sattığını Zabtiye Nezareti'ne bildirmiştir, ancak gazetede bu tüccarlarla ilgili bilgi verilmemiştir.

Silah taşımının yasak olduğu ilan-ı resmî ile gazetede şu şekilde hatırlatılmıştır;

“Eslihâ-ı memnu'anın teslimi için tayin olunan 5 gün müddetin İstanbul ve mülhakatının vüsât ve imtidadı hasebiyle gayr-i kâfi görülmesine binaen müddet-i mezkurenin bu kere 5 gün daha temdîd edildiği ve bu surette cemân 10 güne balığ edilmiş olan müddet zarfında nezdlerindeki eslihâ-i memnu'ayı getirip teslim edecekleri bir güne mesuliyet ve mücazata düçar olmayacakları ve müddet-i mezkurenin hitamında ise her kimin nezdinde eslihâ-i memnu'a zuhur eder ise en ağır ceza ile mücazat edileceği te'kîden ve ilâveten beyan olunur. Üçüncü Hareket

²³⁶ *Şanlı Ordu*, S. 10, 22 Nisan 1325 (5 Mayıs 1909), s.3.

²³⁷ *Şanlı Ordu*, S. 8, 20 Nisan 1325 (3 Mayıs 1909), s.2.

*Ordusu Kumandanı Birinci Ferik Mahmut Şevket*²³⁸” ayrıca halkın elindeki silahların da ortaya çıkarılması için bir düzenleme yapılmıştır.

“*Ahalinin silah taşınması kat’iyyen men olup yalnız hanelerde bulundurulabilecek olan küçük cep revolverlerini herkesin en yakın bulunduğu karakola götürüp numarası ve ne miktar fişenk bulunduğunu kaydettirmesi mukarrar olduğunu ve iş bu karar Zabtiye Nezareti’nden bilcümle polis merkezine de işâr kılınmış olmakla bilcümle merkezce bir defter-i mahsus küşad edilmiş ve efrad-ı ahali karakollara giderek silahlarını kaydettirmeye başlamışlardır*²³⁹”. Gazetede bu ilanlardan sonra silahların teslim edildiği ve silah şahşplerinin genellikle yabancılar olduğu şu şekilde belirtilmiştir. “*Beyoğlu polis idaresine şimdiye kadar beray-ı kaydı ibrâz olunan revolverlerin adedi 63’e baliğ olup bunların yalnız beşi Osmanlı tabiyyesi ve mütebakisi ecnebi-i milli olduğu haber verilmektedir*²⁴⁰”. Gazetede bazı kişilerin yanlışlıkla tutuklandığına dair haberler de mevcuttur. Bu tutuklamaların sehven olduğunu tutuklanan kişi bir gazetede yayınladığı ve îade-i itibar için çalışıldığı görülmektedir. Örneğin; Şeyh el Selam, Cemaleddin Efendi ve Muhtar Bey denilen zatlar *La Türki* gazetesine yazdıkları birer mektupla tutuklanmalarının yanlışlıkla olduğunu ve tahliye olduklarını ilan etme gereği duymuşlardır. Ayrıca gazete, bir tutuklama haberi diğer gazetelerde yazılmış olsa bile tutuklamanın aslı yok ise, o haberin bir rivayet olduğunu belirtmiştir. Bu durumlarda kişilerin mektupla iletmelerine gerek olmadan haber yalanlanmıştır. İdare-i örfiyenin yaptırımlarına rağmen, konsoloslukların bir suç durumu için araya girmesi kuralları esnetebilmiştir.

7. Sayılı gazetede okunan bir habere göre; Fransız bir gazete muhabiri, Atina’da ikamet eden İsmail Kemal Bey isimli bir mebus ile görüşmesi sırasında İsmail Bey’in İttihâd ve Terâkkî Cemiyeti aleyhinde kelimeler kullanmasına sinirlenmiş ve buldukları odadaki sandalyelerden birini İsmail Kemal Bey’in kafasına geçirmiş ve tutuklanmıştır. Muharriri kurtarmak için Fransız Konsolosluğu araya birilerini koyarak tahliyesini sağlamıştır. İttihâd ve Terâkkî Cemiyeti’nin yabancı muharrirler tarafından da desteklendiği bu haberden anlaşılmaktadır, kendisini savunan bir muharrir İttihâd ve Terâkkî Cemiyeti tarafından bağışlanmıştır.

²³⁸ *Şanlı Ordu*, S. 13, 25 Nisan 1325 (8 Mayıs 1909), s.1.

²³⁹ “Cep Revolverleri”, *Şanlı Ordu*, S. 13, 25 Nisan 1325 (8 Mayıs 1909), s.3.

²⁴⁰ *Şanlı Ordu*, S. 14, 26 Nisan 1325 (9 Mayıs 1909), s.2.

2.4.4. İdamlar

Şanlı Ordu gazetesinde hukuk sürecinde idamla sonuçlanan vakalar da okuyucular ile paylaşılmıştır. “*Ahıran ika edilen harekât-ı irticâ’îyeye ön ayak olanlar meyanında bulunup Dîvân-ı Harb-i Örfî’ce idam cezasına mahkûm olan 69 kişiden ilk kafilesi dün sabah ceza-i sezalarına mazhar olmuşlardır. Dün merkulardan beşi Meclis-i Mebusân önündeki Ayasofya meydanına, beşi Bayezit meydanına üçü Yeni Köprüye yakın Eminönü’nde asılmışlardır. Dün idam olunanların cümlesi asâkir-i âsîyeden idi. Asılanların göğüslerinde künyelerini ve derece-i cürümlerini mâbeyn birer levha bulunuyordu. Müttehimler sabahleyin tahtelhıfz siyasetgahlara götürülmüşler ve salb edilmişlerdir. Mahkûmiyet kararları kıraat edildiğinden sonra tabur imamları tarafından telkinat lazıme ifa edilmiştir. Dün saat yediye kadar binlerce halk bu manzara-i feciayı temâşâ ederek ibret almışlar ve vatan hainlerine lanet hân olmuşlardır. Asılanlar şunlardır:*

Köprüde

Köprü cihetinde

1- Enis onbaşı mülazım İlyas Bey’in katili

2- Ali, boruzan

3- Ali, üçüncü avcı taburunun kunduracısı

Ayasofya’da

Adliye cihetinde

1- Hazım- Dördüncü avcı taburunun ikinci bölümünde çavuş Nazım Paşa’nın katili

2- Hamdi bin Yaşar- Dördüncü avcı taburunun üçüncü bölümünde çavuş Nazım Paşa’nın ve Arslan Bey’in katili

3- Yusuf, yedinci alın birinci taburu binbaşı â’yândan munfasıl mebusânda askerin müşevviki

4- Ârif, dördüncü avcı taburunda tiftikçi ustası

5- Mahmud oğlu İrfan, dördüncü avcı taburunun ikinci bölüğünde birinci çavuş

Beyazıt'da

Kağıtçılardan

1- Salim bin Veli, dördüncü avcı taburu birinci bölükten dokuzuncu onbaşı

2- Refet bin Ömer, dördüncü avcı taburunun ikinci bölüğünde birinci onbaşı

3- Hamid bin İslam, dördüncü avcı taburunun ikinci bölüğünün dördüncü onbaşı

4- Amir bin Destan, dördüncü avcı taburunun üçüncü bölüğünden üçüncü çavuşu

5- Zenci Âli bin Abdullah, dördüncü avcı taburunun ikinci bölüğünün baş çavuşu” şeklinde asılan kişilerin kimler olduğu, görevlerinin veya suçlarının neler olduğu bildirilmiştir. Asi askerlerden olanların idam cezaları ‘hak ettiği cezayı bulması’ şeklinde yansıtılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞANLI ORDU GAZETESİNDE DÖNEMİN DİĞER HABERLERİ

3.1. Şanlı Ordu Gazetesi'nde İsmi Geçen Gazeteler

Gazete yayınladığı haberlerin bir kısmında belli gazete isimlerini vererek haberin hangi gazeteden aktarıldığını veya hangi istihbarat veya muhabir ile iletildiğini yazmıştır. Bu gazetelerin başında *Osmanişer Loyd*, *Servet-i Fünûn*, *La Türki*, *İkdam*, *Jamanak*, *Tulugus*, *İstanbul*, *Seyyah*, *Zaman*, *Neyyir-i Hakikat*, *Mizan*, *Matin*, *Levante Herald*, *Yeni Asır*, *Serbesti*, *Siper-i Saika-i Hürriyet*, bir Taşnak Sütyun Cemiyeti gazetesi olan ve Meclis-i Mebusan ile Hürriyet Ordusu'nu tebrik eden *Troşak*²⁴¹, *Kalem*, *Tan*, *Papağan*²⁴², *Siper-i Sâ'ika-i Hürriyet*, *Köylü* gazeteleri gelmektedir. Bazı gazetelerden sadece haber aktarılmıştır. Ancak bazı gazetelerden ve gazete sahiplerinden detaylı bilgiler de verilmiştir. Bu tür gazetelerin genellikle *Şanlı Ordu* gazetesinin muhalif gördüğü gazete ve kişiler olduğu anlaşılmıştır. Hemfikir olunan gazetelerin durumlarıyla ilgili bilgiler de verilmiştir. Muhalif gazetelerin imtiyaz sahiplerinden genellikle irticâ'î faaliyetleri desteklediği, meşrutiyet düşmanı oldukları gibi haberler ile bahsedilmiştir. Bu dönemde vilayet gazetelerinin yanında, matbuat faaliyetlerinde bulunmak için izin ve ruhsat talep eden kişilerin gazetelerine de rastlanmaktadır. Bu gazeteler; haftada iki defa olmak üzere Darûlmuallimin Edebiyat Şubesi mezunu Mehmed Raif Efendi tarafından neşriyat ruhsatı istenen resimli *Tekâmül* gazetesi²⁴³, haftalık olarak siyaset, edebiyat ve ilimden bahsetmek üzere Mehmed Ömer Ebu Lime Efendi tarafından neşriyat müsaadesi istenen Arapça *Darülhilafe* gazetesi²⁴⁴, yine siyaset, maliye, edebiyat, ticaret gibi konulardan bahsetmek üzere Ali Nizami tarafından izin alınan günlük resimli *İtidâl* gazetesi²⁴⁵, Dâhiliye Mektubi Kalemi Müdür Muavini Varnek Şükrü Bey tarafından neşrine müsaade istenen *Edebiyat* gazetesi²⁴⁶, fen, edebiyat ve siyasetten bahsetmek üzere Kirkor veled-i Ohan tarafından neşrine müsaade istenen

²⁴¹ *Şanlı Ordu*, S. 12, 24 Nisan 1325 (7 Mayıs 1909), s.3.

²⁴² *Şanlı Ordu*, S. 23, 6 Mayıs 1325 (19 Mayıs 1909), s.2.

²⁴³ BOA, DH. MKT., 1274/46, (2 Ağustos 1908).

²⁴⁴ BOA, DH. MKT., 1274/55, (2 Ağustos 1908).

²⁴⁵ BOA, DH. MKT., 1274/58, (2 Ağustos 1908).

²⁴⁶ BOA, DH. MKT., 1279/85, (13 Ağustos 1908).

Ermenice haftalık resimli *Kanar* gazetesidir²⁴⁷. Fikir hareketlerinin en yoğun yaşandığı merkezlerden biri olan Selanik'te edebiyat, ticaret ve fenden bahsetmek üzere tüccarlardan Yusuf Şinasi Efendi tarafından neşriyat için izin istenen günlük resimli Türkçe *Arkadaş* gazetesi²⁴⁸, İzmir'de haftalık bir ya da iki defa çıkarılmak üzere edebiyattan bahsetmek üzere *Tovelist* gazetesi sahibi Yakova Nakrati Efendi tarafından neşriyat ruhsatı istenen resimli ve Musevice *Lagoar tode Colares* gazetesi²⁴⁹ gibi gazetelere Matbuat Nizamnamesine göre ruhsat verilmiştir.

Gazetede bir tür iş ilanı şeklinde yayınlanan haberler de mevcuttur. Fakat ilanlar bugünkü anlamda iş ilanı olmaktan çok gazetenin kendi ihtiyacı olan muhabirlik ve memurluk vazifesi için;

“Vilayetten mühim şehirlerde gazetemizin muhabirlik hizmetini deruhte etmek arzu eden zevatın şiraetimizi eklemek üzere mektupla müracaatta bulunmaları tavsiye olunur”

“Taşrada gazetemizi satmak üzere müracaatta bulunarak kitapçılarla müvezzilere teshilat-ı lazıme ve ehven-i şerait gösterileceği beyan olunur” veya

“İdarehanemizin fazlaca 1 muharrir 4 seyyar memur, 3 muhbire lüzumu olduğundan talib olanların Pazar günü sabahleyin saat 3'ten evvel idarehaneye müracaat etmeleri ilan olunur”²⁵⁰ şeklinde verilen hususi ilanlarıdır.

3.1.1. İkdam

Şanlı Ordu gazetesi, *İkdam* gazetesi idarehanesinin çalışmalarının engellendiğini ve sermuharriri Ali Kemal Bey'in 22 Nisan 1909 Perşembe günü İstanbul'dan hareket eden Mesajeri Vapuruyla Avrupa'ya gittiğini²⁵¹ yazmaktadır.

3.1.2. Mizan

Şanlı Ordu gazetesinin kendisine fikri olarak yakın gördüğü gazetelerin başında *Mizan* gazetesi gelmektedir. *Mizan* gazetesi sahibi Mehmet Murat, 1854 Dağıstan doğumlu olup babası, Tolstoy'un Hacı Murat romanına konu olan Hacı

²⁴⁷ BOA, DH. MKT., 1282/41, (21 Ağustos 1909).

²⁴⁸ BOA, DH. MKT., 1282/76, (21 Ağustos 1909).

²⁴⁹ BOA, DH. MKT., 2678/58, (10 Aralık 1908).

²⁵⁰ *Şanlı Ordu*, S. 12, 24 Nisan 1325 (7 Mayıs 1909), s.4.

²⁵¹ *Şanlı Ordu*, S. 2, 14 Nisan 1325 (27 Nisan 1909), s.4.

Murat'tır. Siyaset ve tarihle ilgilenen Mehmet Murat Bey, Osmanlı Devleti'nde gazeteciliğin nasıl olması gerektiği konusunda fikirleri olan bir Jön Türk'tür. Büyük bir İslam İmparatorluğu kurulması gerektiğini düşünmektedir. Aynı zamanda İttihâd ve Terâkki Cemiyeti'nin liderlerindedir. *Mizan* gazetesini 21 Ağustos 1886'da İstanbul'da, 1896'da Kahire'de daha sonra da Cenevre ve Paris'te çıkarmıştır. Gazetesini hürriyet fikirlerini yaymak ve II. Abdülhamid'e hakaret etmek için kullanmış 'Memleketi yöneten artık bir sultan değil, şeytandır' diyecek kadar ileri gitmiş bir kişidir. Mizancı Murat'ın fikirlerinde ve yazılarında birtakım tutarsızlıklar bulunmaktadır ve bu durum hayatı boyunca devam etmiştir. II. Abdülhamid'in aleyhindeki yayınları yaptığı dönemde bir şekilde hükümet tarafına geçtiği ve Danıştay'a üye olduğu, İttihâd ve Terâkki Cemiyeti'nin aleyhinde yazılar yazdığı da bilinmektedir²⁵². Ancak *Şanlı Ordu* gazetesinin haberine göre "*Mizan gazetesi sahib-i imtiyazı Murat ve Behçet Paşazade Hakkı ve Nazif Sururi Beyler harekât-ı ahire-i irticâ'da* (31 Mart Ayaklanması,1325) *zîmedhâl oldukları için tevkîf edilmişlerdir.*" Mizancı Murat bir süre Kafkasya'da bulunduktan sonra Rusya'dan himaye talep etmiş ancak Rusya'dan bir cevap alamamıştır²⁵³. *Mizan* gazetesinin 12 Nisan 1909'da kapatıldığı haberi iki hafta sonra *Şanlı Ordu* gazetesinin ilk sayısında duyurulmuştur²⁵⁴. Gazetesi kapanıncaya kadar Mizancı Murat Bey muhalefet yapmaya devam etmiştir.

3.1.3. *Volkan*

Şanlı Ordu gazetesi, *Volkan* gazetesinin müdürü Derviş Vahdeti'nin varlığını meşrutiyet için bir tehdit, onun tüm fikirlerini de muhalefet olarak görmüştür. Vahdeti'yi bir irticâ'cı ve hain olarak göstermiş her haberinde kendisine nefret dolu ithamlarda bulunmuştur. Gazetenin haberine göre; Kıbrıslı Derviş Vahdeti 31 Mart Olayı'na dâhil olmuştur. Bu sebeple kaçmak ve izini kaybettirmek istemektedir. Gazete "İzmir'de Rusya vapurunda Derviş Vahdeti'yi yakalamak için Rusya konsolosluğu ile irtibata geçildiğini ancak konsolos başarılı olamadığı için Vahdeti'nin Kıbrıs'a kaçmaya muvaffak olduğunu²⁵⁵ belirtmiştir. Ertesi günkü haberinde Vahdeti'nin nasıl kaçtığını, Beyrut'ta vapurdan çıktığı sırada İttihâd ve

²⁵²İnuğur, a.g.e., s.295.

²⁵³ *Şanlı Ordu*, S. 5, 17 Nisan 1325 (30 Nisan 1909), s.3.

²⁵⁴ *Şanlı Ordu*, S. 1, 12 Nisan 1325 (26 Nisan 1909), s.2.

²⁵⁵ *Şanlı Ordu*, S. 2, 14 Nisan 1325 (27 Nisan 1909), s.4.

Terâkkî azası ve mahal zabıtasının kendisini yakaladığını detaylı bir şekilde anlatmıştır.

Şanlı Ordu, istihbarat ve haber aldığı kaynakların güvenilir olduğundan sıkça bahsederek verdiği haberleri detaylandırmıştır. Vahdeti'nin kaçtığı Cuma günü saat 3'te Rus Kumpanyası Çikaçof vapurunda olduğu belirtilmiştir. Yanında *Serbesti Ceride*'si sahibi Mevlanzade Rıfat, 15-16 yaşlarındaki oğlu Halid, kıyafet düşkünü Abdullah isimli bir uşığı, tercümanı ve sürekli kendisi ile konuşan bir arkadaşı vardır. Gazetenin yazarının tarifine göre Derviş Vahdeti, orta boylu, kara saç ve kaşlı, iri kara gözlü, kara bıyıklı, kara sakallı esmer benizli, kırk yaşlarında, kurşuni renkte satrançlı yeni bir pardesü o renkte bir ceket ve pantolon giymiştir. Yazar kendisi ile görüşmek istese de Vahdeti kendisinin Derviş Vahdeti olduğunu hissettirmemeye çalışmış ve Mısır'a gideceğini söylemiştir. Vapurun kaptanı Vahdeti'nin konuşmasına izin vermemiş, onu ve Mevlanzade Rıfat Bey'i kollarından tutarak vapurdaki kamaralarına girmelerini sağlamıştır. Rus Çikaçof vapuru kaptanı tercüman vasıtasıyla iletişim kurmuştur. Gazete Vahdeti'den bahsederken “*Volkan* paçavrasının müdürü, serseri, hain, bîdin, neşriyat mel'unu, rezil, mürteci, vatan haini gibi sıfatlar kullanmıştır²⁵⁶.

3.1.4. Tercüman-ı Hakikat

Şanlı Ordu gazetesinde irticâ' faaliyetlerine dâhil olduğu düşünülen gazetelerden birisi de *Tercüman-ı Hakikat* gazetesidir. Gazetenin irticâ' faaliyetine dâhil olup olmadığı haberin içeriğinden tam olarak anlaşılmasa da haberin başına “İrticâ'îyun” kelimesi eklenmiştir. *Tercüman-ı Hakikat*'ten tutuklanan kişinin Kara Tahsin Paşa'nın özel kâtibi Aziz Bey olduğunu belirtmiştir. Bu gibi kısa haberler ile muhalif gazetelerin irticâ' taraftarı olduğu fikri okuyucular ile paylaşılmıştır.

3.1.5. Osmanlı Gazetesi

Şanlı Ordu gazetesinde tatil edilen gazetelerin haberi yapılmıştır. Bu haberlerde resmî tebligata aykırı yayın yaptığı ifade edilen gazetelerden birisi de *Osmanlı* gazetesidir.

²⁵⁶ *Şanlı Ordu*, S. 3, 15 Nisan 1325 (28 Nisan 1909), s.4.

“Osmanlı gazetesi tebligât-ı resmîyeye mugayyir olunarak tahaddüs izahını mucib olunacak neşriyatta bulunduğundan dolayı bâemr nezaretpenâhi mezkûr gazete bugünden itibaren bilâmüddet tatil edilmiştir” şeklindeki haber gazetenin süresiz kapatıldığını göstermektedir²⁵⁷. Osmanlı gazetesinin yazarlarından olan Tunalı Hilmi halka ve askere seslenirken “ihtilal için cesaret verme” şeklinde yazılar yazmıştır, bunlardan biri aşağıda verilmiştir.

“Asker!... Ey Gaziler... Arş... Hükümet konaklarını doldurunuz. Yıldız’ın altını üstüne getiriniz. Ondan yana olan sıçan yürekleri öldürünüz, rüşvetçi memurları hep gebertiniz”²⁵⁸. Bu yazıların Yıldız Sarayı’nın gözünden kaçması mümkün görünmemektedir. Bu gibi yazılardan sonra gazete tatil edilmiştir.

3.1.6. Osmanlı Ziraat ve Ticaret Gazetesi

Şanlı Ordu gazetesinde ismi geçen bir diğer gazete *Osmanlı Ziraat ve Ticaret Gazetesi*’dir. Gazete Sahib-i İmtiyazı Salih Zeki, Osmanlı Devleti’nde yetişmiş ziraat ve ticaret tahsili almış aydın bir kişiliktir. Gazetesinde yine kendi çıkarmış olduğu “*Osmanlı Ziraat ve Ticaret Gazetesi*” nin reklamını yapmıştır. Bu gazete iki sene İzmir’de neşredildikten sonra idarehanesi, Cağaloğlu’nda Ruşen matbaasında Daire-i Mahsusa’ya nakledilmiştir.

Salih Zeki gazetelerini ahalinin taleplerine ve ihtiyaçlarına göre çıkarabilmiş yetenekte bir kişidir ve bunu halkın refahını yükseltecek tüm bilgileri paylaşma niyetiyle yapmakta olduğunu göstermeye çalışmıştır. Halkın her türlü olaydan malumat alabilmesi için bu gazeteye heyet-i idarece sadece aylık değil, 15 günlüğe kadar da abone kaydı uygun görülmüştür.

Millet olarak ilerleme, muasır medeniyetlerden geride kalmama fikirlerinin uygulamaya geçirilmesi için, halkı bilinçlendirmek ve eğitmek için yazılmış olan bu gazete haftalık olarak çıkmaktadır. Tarım, hayvancılık, ziraat, ipek böcekçiliği, zirai ve hayvansal hastalıkların tedavisi, balıkçılık, kuş yetiştiriciliği, zirai ürünlerle basit usul sanayi, ticaret ve kanunları ilgililere aktarmak için hazırlanmış bir gazetedir. Okuyucularının sorularına cevap vereceği belirtilen gazetenin Nisan ayından başlayan ilk sayısı ile bir yıllık aboneli tüm Osmanlı memleketinde posta ücretiyle beraber 3 mecrediye, Dersaadet’te yarım liradır. Nafia Nezareti’nin malumatlarını

²⁵⁷ Şanlı Ordu, S. 10, 22 Nisan 1325 (5 Mayıs 1909), s.2.

²⁵⁸ Şerif Mardin, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s.105.

içeren 1. ve 2. senelik koleksiyonları almak isteyenlere ikişer mecdiye fiyatla gönderilmektedir. Bu nüshalar Dersaadet'te 30 kuruştur ve talep eden kişi Dersaadet'te ise gazetenin bu koleksiyonları ücretsiz gönderilmektedir. *Osmanlı Ziraat ve Ticaret Gazetesi*, *Şanlı Ordu* gazetesinde;

“Vatan-ı ümrân ve servetine, milletin refah ve saadetine hâdim olan bu gazete benbade bir ifade ile makalât-ı müfideyi ve mütenevvi resimleri havi olduğu halde her hafta Dersaadet'te intişar etmektedir. Başlıca meyve, sebze ve çiçek bahçelerinin ve üzüm bağlarının tarh ve tımarından ve alelumûm nebatat hastalıklarının çare-i indifaından, tarla ve bahçelerin ıslahıyla yüksek hasılat almasından ve her nevi nebatatın usul-i zer' ve garsalarından ipek böcekleriyle arıların ve her cins kümes hayvanının usul-i cedide ve beslenmesinden ve hayvanat-ı ahaliyenin ıslah ve teksir cinsiyle istifadelerinin tezyidinden ve her nevi hastalıklarının fenni ve ameli bir suretde usul-i tedavisinden, nehir ve göllerde sınai balık yetiştirilmesinden, kanarya, bülbül, papağan, iskete gibi kafes kuşlarının beslenmesinden ve terbiye edilmesinden ve kuşlara musiki öğretilmesinden, sebze, et, yumurta gibi mekûlatın uzun müddet muhafazaları usulünden, sütlerin hüsnü suretle muhafazasıyla yağ ve her türlü peynir imali sanatından, güllerden ve envai çiçeklerden su ve yağ istihasalı usulünden ve uzmanların fenni dairesinde ıslah ve teksirinden, zerrâ'ın hafz eşhasından, şekerçilik, ispiroculuk, değirmencilik, sirkeçilik gibi umûm sanayi-i ziraiyeden çiftliklerin idaresiyle usul muhasebesinden, ziraat ve ticarete müteallik kuvvenin ve nizamatdan Meclis-i Mebusân'ın mesalikine müteallik müzakeratından, yüzlerce faydeli tecrübelerle küçük malûmattan ve memleketimizde teşkil ve terakkisi elzem olan sanayi-i muhtelifeden ve kafe-i ticaret fen ve kavaidiyle usul-ı muhabere ve muhasebesinden memalik-i Osmaniye ve ecnebiye piyasalarından ve elhasıl ziraat, ticaret ve sanayiye dair her şeyden mafsâl ve amil bir tarzda cihat eder ve aboneleri tarafından mesalikine müteallik sorulan suallere cevab verir ve gazete idarehanesi abonelerinin Dersaadet Daire-i Resmîyesi'nde olan umur ve hususatı muhame imkan ve mücata-ı tesviyeye gayret eder.

Hulasa evinde bir saksı çiçek, bir kanaryası bulunandan, büyük bir çiftlik sahibine, küçük bir dükkâncıdan büyük bir tacire, bir fabrikatöre varıncaya kadar herkese lazım olan bu faydeli gazete” şeklinde tanımlanmıştır²⁵⁹.

1.16. ŞANLI ORDU GAZETESİNDE EKONOMİ, TİCARET, ZİRAAT VE MADEN HABERLERİ

Şanlı Ordu gazetesinde Osmanlı Devleti'nin II. Abdülhamid dönemi boyunca gelişmek ve müreffeh bir hayat sürmekten geri kaldığından bahseden haberler çokça mevcuttur. Gazetede tarım, ziraat, ticaret ve maden haberleri gibi ekonomik konular aynı haber içinde birlikte verilmiştir. Bir haberde ziraatten bahsediliyorsa tarım ve sanayinin de gelişmesi gerekliliğine değinilmiştir. Haberlerin hemen hiçbirinde sadece bir tarım veya ticaret haberi görmek, ayrı ayrı konu başlıkları bulmak mümkün değildir. Bu haberler genellikle istibaddan ve ülke kaynaklarının tam verimlilik ile kullanılamamasından şikâyet eden, II. Abdülhamid'in insanların gömleğine varıncaya kadar aldığı, halkın parasının yabancı devlet bankalarına ve şahsi hazinesine gizlendiği yönündedir.

II. Abdülhamid döneminde oluşmuş bu durumun değiştiği ve Sultan Mehmed Reşad döneminde bir fedakârlığa dönüştüğü, Mehmed Reşad'ın saltanat namına ne kadar emlak, arazi ve mal varsa tamamını millete bıraktığı ifade edilmiştir²⁶⁰.

Osmanlı memleketinin sanayi olmasa da ticaret, ziraat ve her türlü gelişmeye müsait olduğu fikrinde yazılmış bir yazı ile vatanın terâkkiyatı için mesai harcanması hükümetten talep edilmiştir.

“Cenâb-ı Hâlik-i kâinata âzim şükürler olsun ki şu milleti mazlumeyi yar-ı kerân istibdâddan, zincir-i esaretten tahlîs ederek meşrût bir hükümete, hakikî bir hürriyete, adil ve terâkkiperver bir padişaha nailiyetle bekâm buyurdu. Memleketimizde uzun müddet hüküm ferma olan zulüm ve istibdâdın tesirât-ı mazarrası yüzünden bir mamurezar-ı âlem olmak istîdâdını hâiz bulunan zavallı

²⁵⁹ “İlanât”, *Şanlı Ordu*, S. 3, 15 Nisan 1325 (28 Nisan 1909), s.4.

²⁶⁰ *Şanlı Ordu*, S. 4, 16 Nisan 1325 (29 Nisan 1909), s.2.

vatanımız bir harabezara çevrilmiş her türlü terakkiyât-ı medeniyeye kâbiliyetli olan bîçâre milletimiz cehâlet ve atâlete ve fakr-ı sefâlete mahkûm edilmişti.

O dürr-i rezâleti hiç kimse canından malından namusundan emin olamadığı için teşebbüsât-ı naflia icrâsına tevessül edemiyor ve bu yolda bir cesaret gösterenlerden de âzim rüşvet talep edilerek hevesleri kesr ediliyordu. Lehülhamd bugün nail olduğumuz meşrutiyet'i hakikiye sayesinde hürriyet ve emniyet kâmile tahtında yaşamaya muvaffak olacağımızdan ba'de-mâ elbirliğiyle vatanımızın ümrân ve servetine, milletimizin refâh ve saadetine çalışmaklığımız cümlemizin üzerine bir zimmet bir farizadır.

Vatanımızı tecavüz-i iğtadan muhafaza için tezyit ve tanzîmi elzem olan ordularımızın ancak para ile ıslâha muvaffak olabiliriz. Hükümetimizin şan ve sadvetini bilhassa para ile tezyit ve muhafaza edebiliriz. Zaten iliklerine kadar soyulmuş, fakr ve sefalet mahkûm olmuş halkın vergilerini artırıp yoktan vâridât çıkarmak yahut mütemadiyen ecânibden istikraz ederek vatani bir pare keran-ı duyûn altında bırakmak suretiyle hükümetin masrafi kapanmak usûl-ı sekimi artık tatbîk edilemez. Bârî tazikiyle büsbütün azalmış olan millet ba'de-ma artık bu gibi şeylere tahammül edemez. Buna çâresâz olmak için bir taraftan her türlü isrâfata bir sedd-i mümâna' at çekmek diğer taraftan memleketimizi âb-ı zelali medeniyetle ervaa edecek menbağ-ı serveti keşf ve icrâ eylemek iktizâ eder.

Devâir-i hükümette 5,10 memurun görebileceği bir iş için yüzlerce adam istihdâm etmek ve Yıldız'ın tavsiyeleri ile istihkaklarından kat kat fazla maaşlarla devâire kayırılan birçok liyakatsiz, ahlâksız müstebdi memurları, hafiyeleri merhameten hâlâ beslemek, meslekinin devamına şimdiden sonra gözleri açılmış, dilleri çözülmüş olan millet artık sükûnet edemez. Memleketimizin dağlarında, ovalarında binlerce hazâin-i servetin medfûn bastığımız her toprağın altında la yefn-i defâin servet menkûzdu. Bunları keşf ve ihrâc için uzun vakte pek çok nakde hâcet yoktur. Az himmet ve gayreti bunlardan istifadeye kâfidir. Memleketimizin iklim arazisi ziraat ve herasete son derece müsaid. Ahvâl-i coğrafyası ticaret ve sanâyinin terakkiyatına fevkalâde müsait olduğu halde birçok yerlerimiz gayrimeskun bir şurezâr halindedir. Usul-i atika üzere icrâ edilen ziraatımız mahdut, sanayi ve ticaretimiz mefkud hükmündedir. Halbuki bir memleket bu sehpayı medeniyetle yani ziraat, sanayi ve ticaretle memur ve abadan, bir millet ancak bu sayede müreffeh ve

şadan olur. Vatanımız ve saadet-i atıyyesi için genç fikirlere, dinç ellere son derece muhtaç iken mekteplilerimiz gençlerimiz hala mı memuriyet peşinde koşacaklar, terakki ve tefeyyüzlerini hala mı bab-ı hükümette arayacaklardır? Yazık yazık biraz utanalım, yalnız ecneblerden değil hiç olmazsa gayrimüslim vatandaşlarımızdan ibret alalım artık ataleti bırakalım da biraz servet ve saadetimize çalışalım, ba'de-mâ aklımızı başımıza toplayarak şimdiye kadar kıymetini bilemediğimiz arazinin ve müessesat-ı nafianın hepsini külliyetle memleketimize akın edecek Avrupa sermayedarına kaptırmayalım. Birazına da biz sahip olalım. Acı tecrübelerle sabit bir hakikat derki bir memleketin ticaretine kim malik ise o memlekete o sahiptir. Biz yine bu halimizle devam edecek olur isek hiçbir vakit esir bulunmaktan, ecneblerin hizmetkârı, hamalı olmaktan kurtulamayız. Birçok şirketler teşekkülüne, şahsi tesisler icrâsına tevessül ile kendilerine ve memleketlerine hizmet etmeye çalışanlarını vatandaşlarımızdan memleketimizin esbab-ı imarını bir an ol iztihzar buyurmalarını milletvekillerimizle, hükümet-i meşrutamızdan rica ederiz²⁶¹.”

Bu yazı Osmanlı Devleti'nin son döneminde var olan bazı ekonomik ve sosyal sorunların yüz yılı aşan bir zaman diliminde yine değişmediğini göstermektedir.

Memleketimizin ihtiyacı olan iktisâdi ilerleme ve yükselme bazı devletlerle karşılaştırılarak bir farkındalık yaratmak istenmiştir. Sabır ile çalışmak ve metin adımlarla ilerlemek gerektiği yönünde ilmen gelişmiş bazı devletlerin toprakları ve coğrafyası ziraate daha elverişli memleketlere iktisâdi anlamda galebe çaldığı ifade edilmiştir.

“Her milletin, cemiyetin tekmilatı şüphesiz sehpay-ı medeniyet olan ziraat, ticaret ve sanayideki terakkiyatına merbuddur.

Bir memleketin tecdid ve tealli-i sahihi tabiidir ki umranına vabestedir. Memleketimizin ise ancak onda biri gayr-i kabil inbâtdır.

Bir zamanlar cihanın zahir-i ambarı bulunan ve 40 milyon nüfusu besleyen Mezopotamya yani Irak ve El-cezire kıtası Fransa'dan daha büyüktür.

²⁶¹ “İstikbâl-i Millet Parlaktır”, *Şanlı Ordu*, S. 5, 17 Nisan 1325 (30 Nisan 1909), s.1.

Avrupa akvamı içinde bizden pek az ve mahdud araziye malik olan Danimarka, Filemenk, Belçika gibi hükümetler sagır, kudret-i iktisâdiyece bizi fersah fersah geçmişler ve sanayi ve ziraatin şuâbat-ı muhtelifesinde harikulade terakkilere mazhar olmuşlardır.

Mısır kıtası şerait-i iklimiyece bize mümessil ve müşabih ve Fırat aynı Nil tabiiyetinde iken bize nisbetle kilometre hesabıyla bizden kat kat galebelik ve memuriyet ve suruti ziyadedir. Avrupa'nın mamur memleketlerine nazaran ve bilhassa Pers'e nisbeten kudret-i umûmiyeye-i taksim edersek bize yüzde bir isabet eder.

Nihayet payitahtımızda tanzim esvak ve tezyinat-i belediyeye müteallik belli başlı âsâr umran henüz meşhud değildir.

Vesaid nakliyece ise itiraf edelim ki: memleketimiz pek geride kalmıştır. Muntazam yollarımız, şimendiferlerimiz, limalarımız mevcut değildir. Bunun için ziraat ve ticaretimizden layıkıyla istifade edemeyiz. Bereket araziyeden istifade çarelerini bilen ilmen müterakki milletler ise say' ve gayretten bir an hali kalmayarak hem vatanlarının tezyid-i servet ve ümrânına hizmet hemde kendi seay-i hallerini, refahiyyet ve saadetlerini temin ediyorlar.

Bizde memleketimizin istidadat ve mevahib tabiyesinden istifade ederek gerek hükümetimiz ve gerek efrad-ı uhdelerimize mertebe-i vazife-i ifa ile ve ziraat ve ticaret misallü esbab-ı refah-ı ümrâna atf-ı ehemmiyetle bu vatan-ı mukaddesimizin servet ve tealisine çalışarak tarik-i terakkide bir azmi-i kati ve metin adımlarla ilerleyelim²⁶² diyen Kandilzade Şükrü imzalı yazı iktisâdi güçlenmenin her dönemde ne derece önemli olduğunu vurgulamıştır.

Tarım konusunda; memleket her nevi mahsulât yetiştirebilecek münbit bir araziye malik olduğu halde eski usül ziraat tarzından kurtullamadığımız için en verimli arazilerin adı, verimsiz topraklar haline geldiği belirtilmiştir. Bu konuda Rumeli halkı ile Anadolu halkını karşılaştıran yazıda; bu durumun sorumlusunun Anadolu halkı olduğu yazılmıştır. Çünkü Anadolu halkı ve toprakları, Rumeli toprakları sıkıntı içinde iken rahatsız edilmemiştir. Ayrıca halk bir senelik

²⁶² “Memleketimizin İhtiyacat-ı İktisadiye ve Ümrâniyesi”, *Şanlı Ordu*, S. 12, 24 Nisan 1325 (7 Mayıs 1909), s.1.

mamüllerini iyi değerlendirememiş, İstanbul'daki oranların 60-100 katı yüksek oranla faizli işlere girişmişlerdir. Kendilerine tevd'i edilen akçeyi vadesinde ödemeyerek itibar-i şahsiyetlerini kaybedenler, ödeyecekleri miktarın on katını rehin bırakmak zorunda kalıp aileleriyle birlikte rezil ve mahvolmuşlardır. Bu durum taşrada her zaman yaşanan bir haldir ve yapılması gereken iktisâdın ne derecede olduğunu görmek, istikbâl-i millet için çalışmak, müthiş bir maraz haline gelen bu durumun ahlaka tesirini engellemektir.

Ziraat konusunda; aynı şekilde çiftçiliğe olan istidad ve kabiliyete rağmen ziraatin de atıl bir şekilde kaldığı ifade edilmiştir. İstibdad ehlinin herşeyde olduğu gibi ziraati de geliştirmek yerine tahrip ettiklerini ancak kendilerinin meşrutiyet ile mahvolduklarını ifade eden gazete terâkk-i vatan için artık bir manî kalmadığını ve dört elle çalışmak gerektiğini yazmıştır. Gazetede, önceden açılan ziraat mekteplerinin birkaç hainin menfaati için âzim bir masrafla açıldığı ve kışla olmaktan başka işe yaramayacağı fikri mevcuttur. Ziraat mekteplerinin imar ve ıslahı için ne kadar fedakârlık yapılırsa yapılsın, ne kadar iyi muallimler ve zeki talebeler getirilirse getirilsin bunlardan umulan faydaya ulaşamayacağı ve önceden buradan yetişen talebelerden istifade edilemediği gibi memleketin, yenilerinden de hakkıyla faydalanamayacağı belirtilmiştir. Bu konunun çaresi;

“Çare-i yegânesi mektebi hiçbir kıymet-i ziraiyeye haiz olmayan mehalinden kaldırmak. Nereye? Yıldız'a, şüphesiz Yıldız'a. Ziraiyenin her türlü tatbikatını şamil olan Yıldız'a naketmek lazımdır.

Milletin parası ile yapılıp 32 senedir mesakini, müstebidler makamı olan Yıldız'dan o hedaikinden, ormanlarından, sularından, elektriklerinden, hayvanat, nebatat ve maadiniden ve daha bin türlü meziyyât-ı ziraiyesinden ziraat darülfünuna istifade etmek ziraatimiz dolayısıyla da vatanımız için ne teâlidir.

Ziraat Dârülfünunu' nda, Halkalı'nın tadâdı mahalli mehazirinden dolayı hemen tezyid etmeyen talebesi 5-10 misli olacak, kurbiyeti cihetiyle nehâri olarak mebuslardan, memurlardan birçok masraflar tasarruf olunabilecek, her türlü tatbikat-ı fenniye talebeye gösterilebilecek ziraat olanca ihtişamıyla kendini gösterecek, mekteb layık olduğu ecr-i bâlâyâ çıkacak, belki ecanibten bile talebe gelecektir.

Ancak bu sayede melekemizin ziraat memleketi olduğunu, çiftçiliğe olan istidad ve kabiliyetimizi cihan-ı medeniyete gösterebileceğiz. Aynı zamanda fennin ziraate tatbiki ve ziraatin fevâid milel nihayesini görecek, bir taş ile iki kuş vurmuş olacağız” şeklinde gösterilmiştir. Gazete aynı zamanda Sultan Mehmed Reşad’ın ve Meclis-i Mebusân’ın fikirlerinin de bu yönde olması gerektiği yönünde “Sultan Mehmed Reşad’ın da ziraate merakının herkesce bilindiği, Havsala-ı aczinin idrak edemediği daha binlerce fevaid ve muhassesenatı nazar-ı dikkat-i şâhânelerinden kaçmayacağına, Yıldız’ın ziraat Dârülfünunu’na irfâğına müsaade edeceklerine katiyyen ve katiyyen eminiz. Nigehban-ı millet ve meşrutiyet olan muhterem Meclis-i Mebusan’ın da bu hususta muavenet ve müzaheretlerinden şüphe etmeyiz” diyerek Yıldız’ın ziraat mektebi olması konusunda adeta bir telkin vermiştir.

Denizlerde balıkçılık konusunda bir haber de gazetede yerini almıştır. Bu haberden yabancıların bir dilekçe ile izin ve ruhsat talep ettikleri anlaşılmıştır.

“Mösyö Voçito serpmeye ağlar isti’mal etmek üzere Boğaziçi ve Marmara denizinin derin yerlerinde balık tutmaya ruhsat-ı itasını istidâ eylemiştir²⁶³”.

Madenler ve yeraltı kaynaklarının, dönemin ekonomisindeki yerini ve önemini göstermesi bakımından gazetenin maden haberleri de önem taşımaktadır. Madenlerin ülke ekonomisine yıllık gelir miktarı, hükümetin malı olup da işletmesini devrettiği madenler ve bunlardan ne derece istifade edilebildiği gibi konularla ilgili bilgiler görmek mümkündür. Bazı Fransız maden kanunlarıyla düzenlemesi yapılan maden işletme ve imtiyaz konuları, anlaşma süreleri, ruhsat ile ilgili bilgiler de verilmiştir. O dönemde Osmanlı memleketinde bulunan başlıca madenlerin de belirtildiği haber şu şekildedir;

“Devlet-i Aliyye’nin madenlerden ahz eylediği vâridât senevî seksen bin lira iradesindedir. Hükümetin bi’z-zat kendi malı olup emaneten işlettiği Ergani bakır madeni ve Bulgar dağı simli kurşun madeninin vâridâtı da işbu seksen bin lirada dâhildir. Memâlik-i Osmâniye’nin servet-i madeniyesi pek büyük olduğu halde şimdiye kadar bundan hakkıyla istifâde edilmemiştir. Madenlerin işlettilerilememesine; turuk ve meâbirin ve ekser ahvalde mahrûkâtın fukdânı bir sebep-i mühim teşkil etmekte ise de başlı sebep hükümet-i sâbikanın ikâ’ ettiği

²⁶³ Şanlı Ordu, S. 15, 27 Nisan 1325 (10 Mayıs 1909), s. 3.

müşkilâttir. Kırım muharebesi akibinde Avrupalı sermayedârân ve bunlar meyânında birçok kârcılar maden imtiyazı istihsâl etmek üzere memâlik-i Osmâniyeye hücum ettiler. Kefalet akçesi i'tâsı mecburi olmadığından bunlardan bazıları yekden birçok madenlere tâlib oldular. Maksudları bunları işletmek değil; bir miktar kâr ile başkalarına devr etmek idi. Bazıları işe teşebbüs etmişlerse de bu da akd olunan mukavelenâmenin hükümete muzır olan bazı ahkâmından istifâde ile devletten bir miktar tazminat kopararak işin içinden çekilmek maksadıyla vâki' olmuştur. Hükümet bu yüzden birçok mütezarrır olmuş ve artık Avrupalı tâliblere karşı adem-i emniyet ve tereddüd göstermeye başlamıştır.

Maâdin hakkındaki ilk nizamnâme 1278;(1861); senesinde tanzim olunmuştur. İşbu nizam mücebince maâdin nihayet on sene müddetle ihale olunabilirdi. Hâsılât-ı gayr-ı sâfiye üzerinden yüzde yirmi beş nisbetinde bir resm istifâsı lazım gelirdi. Tabî'îdir ki bu derece ağır şerâ'it ile iş görmek mümkün olamadığından 1286 senesinde Fransa'daki maâdin nizamnâmesi bazı tadilat ile kabul olundu. Bu nizamnâme bundan yedi sekiz sene evvel tadil olunduysa da yeni nizamnâmenin de kâfi olmadığı anlaşıldığından yakında onun da tadil edileceğinde şüphe yoktur. El-yevm mer'î olan nizam mücebince maden imtiyazı almak isteyen kimse taharriyât icrâsı için bulunduğu mahallin valisinden ruhsat talep etmeye mecburdur. Vilayet tâlib olan kimsenin ahvâli ve iktidar-ı mâlîsi hakkında tahkîkât-ı lazime icrâ ettikten sonra mahallî maden mühendisi ile meclis idare-i hükümet azasından birini madenin bulunduğu mahalle bi'l-azîme tedkîkât icrâsına memur eder ve bunların tanzim ve i'tâ ettiği zabıt varakasını orman ve maâdin ve ziraat nezâretine irsâl ederek bir ruhsatnâme istihsâl ile tâlibine tevdi' eder. İşbu ruhsatnâme mücebince bir sene zarfında nihayet yüz ton kadar cevher ihrâcına me'zûniyet verilir. Ve bunun için sahibi beş liradan on beş liraya kadar ruhsata resmî i'tâ etmeye mecburdur.

İşbu ruhsat-ı muvakkatenin kat'î bir imtiyaza tahvîli için elli liradan iki yüz liraya kadar ferman harcı i'tâsı lazımdır. Maâdin işletenler resm-i maktû' ve resm-i nisbî i'tâsıyla mükelleftir.

Memâlik-i Osmâniyede el-yevm işletilmekte olan başlıca madenler şunlardır:

Hüdavendigâr vilayetinde ve Karasi sancağında balya kara Aydın madeni; senevî 60 bin ton kadar simli kurşun ihrâc eder. Mancılık karyesindeki linyit madenlerinden istifâde ederek orada hâsıl etmekte olduğu kuvvet-i elektirikayı on sekiz kilometre mesafede kâ'in maden ocaklarına îsâl etmektedir.

Selanik vilayetinde kesendire maden şirketi (Manganz, simli kurşun, antimuan) dan ibaret olmak üzere senevî 70 bin ton kadar ihrâcâtı vardır.

Hüdavendigâr vilayetinde Sultan Çayırı civarındaki borasit madenlerini işletmekte olan Amerika'dan İngiltere sermayedârânından müteşekkil bir şirkettir. Senevî 15 bin ton ihrâc eder.

Yanya vilayetinde Avlonya kazasında Sevinçe'de bir Fransız şirketi tarafından işletilmekte olan (bitom – kara sakız – zift) madeni vardır.

Anadolu'da İzmit sancağında Kandere kazasında (Karasu) namıyla işletilmekte olan simli kurşun ve çinko madeni; Drama sancağındaki Manganez madeni senevî (30 – 40) bin ton; Selanik, Kosova ve Aydın vilayetindeki krom madenleri senevî (25-30) bin ton, Aydın vilayetindeki zımpara madeni senevî (12-15) bin ton; Ergani ve Gümülcene'deki bakır madenleri senevî 7-8) bin ton; Sakız Adasındaki antimuan madeni 1000-1500 ton; Anadolu'nun bazı taraflarında çıkan ak tütüya madenleri 2000-2500 ton; Eskişehir'deki Lületaş 150 ton kadar ihrâc eder.

Memâlik-i Osmâniye'de bulunan maâdinin en mühimmi Ereğli'deki kömür madenleridir:

İşbu madenler emlâk-i emîriyyeden ma'dûd olup iki ay evvelisine kadar idaresi Bahriye Nezâretine muhavvel idi. Bu kere ticaret ve nâfi'a nezâretine tevdi edildi. Bahriye Nezâreti bu madenlerin bir kısmını kendi hesabına işletirdi ve kısm-ı azamını ruhsat tezkiresiyle efrâda ihâle etmişlerdir. Ruhsat tezkiresi el-ân kimse kendisine ihâle olunan madeni oradaki ocak kâmilten hitâm buluncaya değin işletmek hakkını hâ'izdir. Yalnız ameliyatı üç aydan ziyade tatil edemez. Aksi halde işletmekte olduğu ocak hükümete rücû' eder. Ocak sahipleri çıkardıkları beher ton başına beş kuruş resm-i maktû' i'tâ etmeye ve toz halinde bulunan kömürün onda birini meccanen devlete terke mecburdur. 1313 senesinde Ereğli maden şirketi teşkil olunup işbu şirket Zonguldak'ta ve Ereğli madenlerinin bulunduğu sevâhilde bir

liman ve bir rıhtım vücuda getireceği gibi madenlerinin icrâatının sahile isâli için bir de demiryol inşa edecekti. İşbu şirket bazı ocak sahiplerinin tezkirelerini elde etmiştir. Ve bugün orada en ziyade kömür ihrâc eden bu şirkettir. Beher ton başına hükümete beş kuruş vermekle beraber kömür tozlarından istifade hakkı da munhasıran kendisine aiddir. Buna mukabil şirket tersane-i âmireye beher tonsunu 30 kuruş hesabıyla senevî 40 bin ton kömür ihrac etmeye mecburdur. Hükümet-i seniyye istediği vakit şirketin ihraç ettiği kömürün yüzde altmışını kendisi iştirâ edebilir. Fakat bu takdirde piyasa fiyatı mûcibince ve lâ-ekall elli kuruş fiyatla iştirâyâ mecburdur. İşbu maden şirketi 1907 senesinde (520,000) ton kömür ihraç etmiştir. Madenin mecmû'-i ihracâtı gelecek sene için sekiz yüz bin tondur²⁶⁴. Gazetede böyle bir maden haritası çıkarılması sahip olunan kaynakların farkında olduğunu gösterir. O dönemlerde basının tüm bu bilgilere sahip olması, devletin tüm verilerinin basının elinde olması dikkat çekicidir. Ekonomik konulardaki bu şeffaflık Şanlı Ordu gazetesinin gücünü göstermektedir.

1.17. ŞANLI ORDU GAZETESİNDE EĞİTİM VE SAĞLIK

1.17.1. Eğitim Haberleri

Şanlı Ordu gazetesinde II. Abdülhamid'in istibdad yönetiminde milletin cehaletinden faydalanıp kendi hükümlerini işlettiğinden bahsedilmiştir. Eski zor günlerin sebebinin eğitimsizlik, liyakatsizlik olduğundan bahsedilen gazetede, terakkiyat için mektepsiz tek bir köyün dahi kalmaması gerekliliğine dikkat çekilmiştir. Avrupa eğitim ile sürekli ilerler iken Osmanlı ülkesinin hevesi olmasına rağmen engellendiğinden bahsedilmiştir. Sultan Mehmed Reşad gibi kıymetli bir padişaha ve meşru bir meşrutiyeye sahip olduğuna göre eğitim hüneriyle ilerlemek gerekmektedir²⁶⁵. Eğitim ile ilerlemeyen milletlerin, haklarını bilmek veya talep etmek konusunda eksiklikleri bir gerçektir. Bu konuda yönetilenler yönetenin her türlü istek ve yönlendirmesini peşinen kabul etmiş görünmektedirler. Bu durum karşısında yöneticinin seviyesi yönettiği milletin bilinç seviyesi ile paralel ilerlemektedir. Gazetede, Islahat Fermanı, Nizamı-ı Cedit, Kânûn-ı Esâsî, Tanzimat Fermanı gibi Osmanlı Devleti'nde yapılan ıslahatların başarısız olmasında yöneticinin ve halkın cehaletinin ve taassublarının sebep olduğu fikri ile

²⁶⁴ “Memleketimizde Maâdin Hakkında Bazı Malumat-ı Nâfi'a”, Şanlı Ordu, S. 20, 2 Mayıs 1325 (15 Mayıs 1909), s.3.

²⁶⁵ “Terâkki Maârif ile Kaimdir”, Şanlı Ordu, S. 5, 17 Nisan 1325 (30 Nisan 1909), s.2.

Montesquieu'nun şu sözü hatırlatılmıştır; “her millet layık olduğu hükümete mazhar olur.” Bu fikirle beraber kendini geliştirmenin, azmetmenin milletin de görevi olduğu gerçeği ortaya konulmuştur.

Nazım imzalı yazıda;

“Marifet, levh-i tâbân-ı ezelde müncelî, âlem-i bî-payan-ı ebede müntehî bir nur-i cevâl-i ilahidir.

Bu âlem-i sa‘d eîşâna iktirân edenler mesut ve bahtiyar olur.

Marifet, envâr-ı cihan ârâsıyla hayat-ı faniye bir hayat-ı sâni ifâza eyleyen mühr-i lâ-yezâl-i ilahidir. O mühür feyyâz-ı semavîden ahz-i feyz-i ulvî edneler nâ‘il-i şeref ve itibar olur.

Sirâc-ı mu‘allâ-yı irfân, lem‘a-i bedî‘a-i müsteân ile firûzân olduğu için daimiyyü‘l-lemândır, şaşaaazây-ı nigâh-ı emândır.

Cevâhir gûnâ gûn füyûzât ile mâlâmâl olan hazâ‘in-i lâ-tefnâ-yı marifetin derûn-i meâlî nümüvvünde bulunanlar istihsâl-i gevher-i edeb ve kemal, istikmâl-i esbab-ı aksa‘l-âmâl ederler.

Marifet, bahar güzîn-i terakkînin nigâr-ı behîn-i sermedîsi, tâb tâyâb-ı nakîzin cilvegâh-ı ebedîsidir.

Marifet, ecell-i ihsân-ı hudâ, pîrâye-i cevher-i akl ve zekadır.

Sermaye-i marifetleri mükemmel olanların kâşâne-i emelleri, saray-ı umrân şeklinde tecessüm eder.

Sema-yı fikirleri zîver-i marifetle münevver bulunanların likâ-yı ibtihâclarında nur-i dilârâ-yı saadet tebessüm eder. Bize bu hususta feyz-i bahş-i sânihât olan edîb-i azam bî-hemal merhûm Namık Kemal'in şu:

“Marifet, hakkın ecell-i lütf-i sübhânîsidir izzetin hâmîsi, ma‘mûriyetin bânîsidir daim eyler zâhir ve bâtında taklîb-i umûr sanki ahkâm-ı şu‘ûnun sâni-i sânişidir” neşîde-i güzîde-i bedâyi‘ iştimâldir. Cenab-ı Hak revân-ı esmânîsini pür server, âşiyân-ı câvidânîsini tecellîgâh-ı nur buyursun.

Cehalet, insanı zindan-ı hüsranda tevkîf eden bir zincir-i tahammül fersâ-yı felakettir ki zîr yâr-ı şedîdinde zebûn-ı ızdırab olanlar, zaman zaman vakfegîr ihtizâr, mecbur ah ve zâr olurlar.

Cehalet, bir şeb-i muzlim-i nâ-mütenâhîye benzer, saye-i siyah-ı daimîsinde kalanlar için, sabah-ı felah tecellî etmez. O zulâm-ı kesâfet efzâ içinde bir misbâh-ı inşirâh görülse bile şu 'lesi anidir şevki teâlî etmez.

Cehalet bina-yı refah-ı âlemi harab, envâ'-ı mesâ'ib ve âlâmı tevlîd ve isticlâb eyleyen bir kuvve-i müdhişe-i şe'met nişandır.

El-hâsıl cehalet, gâyeti bulunmaz bir kıssa-i ibret, bir nakîsa-i insaniyettir, kisvet-i cehaletten taarrî edemeyenler, kendilerini hiçbir vakit şâ'ibe-i hacâliyetten kurtaramazlar” şeklinde cehalet ve marifet arasındaki fark ortaya konulmuştur²⁶⁶.

Gazetede dönemin okullarını görmek ve eğitim sistemi hakkında fikir sahibi olmak da mümkündür. Bazı haberlerde okulların başlangıç tarihleri, öğrencilerinin ve öğretmenlerinin okulda bulunmaları gereken zaman “*Mühendishane-i Berri Osmanî Harbiye ve Sunuf-ı Mahsusa şakirdaniyla Mühendishâne-yi mezkûra mülhak Hendese-i Mülkiye talebelerinin mâh hâl-i Rumi'nin 17. Cuma akşamı ve mekteb-i mezkûra muallimlerinin onu mütakib Cumartesi günü saat 4'te mektepte ısbatı mevcut eylemeleri ilan olunur²⁶⁷*” şeklindeki haberlerle okuyuculara duyurulmuştur.

Gazete'de ayrıca talebelerin imtihanları hakkında “*Hiçbir medreseye kayd olunmamış olan talebe-i ulumun imtihanlarına mübaşerat bulunduğu makam-ı meşihattan resmen ilan olunmuştur*” şeklinde bilgiler de verilmiştir.

Talebelerin mezun olduğu okullardan mezuniyet derecesine göre hangi görevi üstlenebilecekleri ve tayin olabilecekleri memuriyetler ilan edilmiştir.

“Mekteb-i Hukuk'tan alıyyülâlâ şahadetnâmeyi haiz olanların 1. ve Âlî derecede şahadetnâmesi bulunanların 2. Komiserliğe ve Mekteb-i İdâdî' den

²⁶⁶ “Marifet ve Cehalet”, *Şanlı Ordu*, S. 27, 9 Mayıs 1325 (22 Mayıs 1909), s.2.

²⁶⁷ *Şanlı Ordu*, S. 5, 17 Nisan 1325 (30 Nisan 1909), s.4.

Aliyyülâlâ şahadetnâme ile neşet edenlerin de komiser muavinliğine tayin edilmeleri takrîr etmiştir²⁶⁸”.

Şanlı Ordu gazetesi maârif kulüpleri kurarak eğitimde en büyük ihtiyaç olan cehaleti yenme görevini, bu kulüblere yüklemek fikrindedir. “Kulübler bütün manasıyla seviye-i irfânın irtika ve iğtilasına hâdim birer meşher-i ilmidir, en saf bir menbağdır. Hulasa bir mekteb-i ilmi ve fazilettir.

Bir taraftan hükümet mekteb-i umûmiye küşad etsin, tahsil mecburi kılsın, maârifi temin etsin diğer taraftan da biz aramızda maârif klüpleri tesis ederek teavün ile tahsil-i umûmiyeyi daha vasiğ mikyasta ve daha muntazam bir surette teşvik ve tergîb edelim bu o kadar gayr-i mahsus ve katii bir surette tatbik olabilir ki kimseye yorulmadığı gibi herkese de şerefbaş oldu.

Faraza haftada bir kuruluş iane vermeden bugün kim içtinab eder. Bu ianeler kulübün veya cemaatin bir heyet-i muzafası tarafından teraküm ettirilerek fukara-i etfal mekteplere iktidaf olunur. Genç ve her türlü tuhm-ı fesad ve fitnenin taşınmasına müsaid dimağlara ilim ve marifet telkih edilir, âti ve selamet-i umûmiye böylelikle temin ve tahkim edilirse ihya bu muvaffiyet-i medeniyet önünde kim müteşebbislerini hayırhahlıkla, vatanperverlikle alkışlamaz. Şüphesiz herkes²⁶⁹” şeklindeki haber ile maârif kulüplerinin memleketin geleceğini temin edecek bir kabiliyette olduğu fikri açık bir şekilde görülmüştür.

Meşrutiyet döneminden önce eğitim için düzenli bir bütçe yapılmazken her nezaret istediği harcamayı sadece bir irade alarak yapabilmektedir²⁷⁰. Ancak meşrutiyet döneminde yapılan harcamaları da takip etmek mümkündür. Gazetede eğitim ve mektepler için yapılan yatırımlardan da bahsedilmiştir.

“Dersaadet’te tesisi oluncak Jandarma mektebi için 100.000 lira tahsis olunmuştur²⁷¹”.

²⁶⁸ Şanlı Ordu, S. 15, 27 Nisan 1325 (10 Mayıs 1909), s. 3.

²⁶⁹ Şanlı Ordu, S. 12, 24 Nisan 1325 (7 Mayıs 1909), s.1.

²⁷⁰ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2010, s.287.

²⁷¹ Şanlı Ordu, S. 13, 25 Nisan 1325 (8 Mayıs 1909), s.4.

1.17.2. Sağlık Haberleri

Şanlı Ordu gazetesinde sağlık alanında faaliyet gösteren cemiyetlerle ilgili ilk haber Hilâl-i Âhmer Cemiyeti hakkındadır. Bu cemiyet 1868 yılında Abdülaziz döneminde oluşturulmuş ve kuruluş mantığında Osmanlı Devleti'nin hasta ve yaralı askerlerine yardım etmek vardır. II. Abdülhamid döneminde de Hareket Ordusu'na yaptığı yardımlardan dolayı *Şanlı Ordu* tarafından "*Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Hareket Ordusu'na karşı hizmet-i fevkalâdesi görülmüştür*" denilerek cemiyet takdir edilmiştir. Günümüzde "Kızılay" ismini alan cemiyet, ihtiyaç sahiplerine her türlü sosyal yardımda öncülük etmektedir²⁷². Hilâl-i Âhmer Cemiyeti dışında bazı ilaçların reklamı da gazetede yer almıştır. Osmanlı Devleti'nde ilaçların temini ilaç depozito şubelerinden sağlanmaktadır ve ilaçların bir genel depozito şubesi bir de çeşitli şehirlerdeki yerel şubeleri bulunmaktadır. İlaça ulaşmak isteyenler, ilaçları umûmi satış yerinden alacak ise belirlenmiş bir *eczaneden*; yerel şubelerden temin edecek ise *yazıhaneler* vasıtasıyla satın alabilmektedirler.

Şanlı Ordu gazetesinde Perdimanin isimli bir ilacın reklamı yapılmıştır.

"Her doktor tarafından bünyevi ve en mukavvi bir ilaç olmak üzere tavsiye olunuyor. Bu ilaç, kanda bulunan tabîi albümin ve çelik maddeleriyle mürekkep olup sinir hastalığı, fakru'd dem ve zaif-i umûmiye gibi hastalıklar için birinci deva olduktan başka çehreye kırmızılık ve vücuda dinçlik verir.

Umûmi depozitosu: İzmir'de Muroşer Kilsî'nin Lundero eczahanesidir.

Depozito şubeleri, İstanbul'da Peridiçe, Selanik'te Marko Şer Kilsî, Kavala'da Kuplu yazıhaneleridir" şeklindeki haberle okuyuculara tavsiye edilmiştir.

Gazete dönemin önemli hastalıklarından verem hastalığı hakkında Fransa'da hazırlanmış detaylı bir haritanın varlığından bahsetmiştir. Bu haritada ispiroto kullanılan yerlerde verem hastalığının daha az olduğu, alkol kullanılan yerlerde ispirotonun etkisini azalttığı için verem hastalığını tetiklediği, ispiroto kullanımı ayarlanırsa verem hastalığının tedavisinde yardımcı olabileceği ifade edilmiştir. Haber gazetede şu şekilde paylaşılmıştır;

²⁷²"*Şanlı Ordu'nun Şehre Duhûlü*", *Şanlı Ordu*, S. 1, 13 Nisan 1325 (26 Nisan 1909), s.3.

“Paris umûr-i istatistika müdürü Mösyö Bertilyon tarafından Paris tıp akademisine i'tâ olunan bir raporda verem hastalığına duçar olanlar meyanında ke'ül isti'mâl edenlerin büyük bir yekûn teşkil ettiği gösterilmektedir.

Tabib-i mûmâ-ileyhe akademi azasına iki Fransa haritası ibrâz etmiştir ki birisi ispirto ve diğeri vereme müte'allıktır. Birincisinde Fransa'nın şimâlinde bulunan vilayetlerde cenûbî vilayetlere nispeten daha ziyade ispirto sarf olunduğu görülmektedir. Şimâlde adam başına isabet eden ispirto miktarı 9-10 litreye bâliğ olduğu halde cenûb taraflarında 1-2 litreyi tecavüz etmemektedir. Şu halde elma şırayı ve bira isti'mâl olunan havalide ispirto i'mâli şarap sarf olunan yerlerden daha ziyadedir. Binâ'en aleyh doktor Bertilyon'un kavlince şarap ispirtonun düşmanıdır.

İkinci haritada köylerde verem hastalığının derece-i şiddet ve daire-i tevessu'u gösterilmektedir. Fransa'nın şimâlinde bulunan vilayetlerin kâffesinde bu müthiş hastalığa duçar olanlar büyük bir yekûn teşkil etmektedir.

Şark taraflarında nispeten daha az ve cenûb vilayetlerinde ise hemen ehliyetsiz bir miktardadırlar.

Etubbâ-yı meşhûrenin kavlince ispirto verem hastalığı için güzel bir vasat gayet müsaid bir yatak teşkil ve tertib ediyor. İspirto verem hastalığının zuhuru için yegâne bir vasıta değil ise de en esaslarından biridir.

Mösyö Bertilyon'un tedkîkâtına nazaran 35 ile 45 yaşları arasında bulunan meyhanecilerde vereme musâb olup da vefat edenler yüz bin nüfusda 579 nüfus olduğu halde sair dükkâncılarda ancak 245'tir. Şu halde evvelkinin nısfı kadardır. Paris'te erkeklerde verem hastalığı kadınlara nispeten iki üç misli ziyade olduğu da ispirtonun isti'mâline atfolunabilir.

Mösyö Bertilyon akademiye i'tâ ettiği işbu raporun nihayetinde hastalıkların en müthiş olan verem hastalığına musâb olanların adedini tenkîs etmek için mü'essir çare ispirto sarfıyyâtını tenzil etmek olacağı beyan ediyor²⁷³”.

²⁷³ “Verem Hastalığı ve İspirto”, Şanlı Ordu, S. 22, 4 Mayıs 1325 (17 Mayıs 1909), s.2.

1.18. ŞANLI ORDU GAZETESİNDE EĞLENCE, SOSYAL HAYAT VE GÜNDELİK HABERLER

Şanlı Ordu gazetesinde dönemin eğlence hayatını ve kültürel etkinliklerini gösteren haberlere de rastlanılmaktadır.

“Önümüzdeki Pazar günü Avenue Fransız Salonu’nda Ermeni kızları cemiyeti tarafından mükemmel bir konser tertib olunup hasılatı fakir kızların melbûsâtına tahsis edilecektir²⁷⁴” şeklindeki haber ile bazı eğlence faaliyetlerinden elde edilen kazançlar ile sosyal yardımlaşma faaliyetleri yürütüldüğü anlaşılmıştır. Tiyatro saatleriyle ilgili olarak “Beyoğlu’nda vaki tiyatro ve gazino sahipleri tarafından vuku’ bulan müracaat üzerine Mahmut Şevket Paşa tarafından yarı geceye kadar müsaade olunmuştur²⁷⁵” şeklindeki bir haber, idare-i örfîyenin devam ettiği zamanlarda Mahmut Şevket Paşa’dan izin alınıp o yönde hareket edilebileceğini göstermektedir.

Gazetede kadınlarla ilgili bazı haberler de mevcuttur. Bu haberlerden biri “Zabtiye Nezaretinden:

Muhaderat-ı İslamiye’nin mesirelere ve çarşı ve pazarlarda tesettüre riayet etmeyerek açık saçık gezmeleri şeyir-i İslamiye’ye mugâyir ve binaenaleyh memnu’ bulunduğundan muhaderatın mugayir edeb-i hal ve kıyafette bulunmaları ilan olunur²⁷⁶” şeklindedir. Bazı haberler gazetede yazılmış olmasına rağmen haberin altına “hanımlara mahsus gazetedeki yayınlanmıştır” şeklinde not eklenmiştir. Bu not daha mahrem olduğu düşünülen ilaç ile cenin düşürme veya kürtaj konusu ile ilgilidir.

Şanlı Ordu gazetesi bir piyango tertip ederek bunu okurlarına duyurmuştur. Bu piyangoda vatanın terakkisine nacizane bir hizmet ifa edebilmek için okurlara kur’a ile çeşitli hediyeler verileceği duyurulmuştur. Kur’aya dâhil olmak için gazetenin 30 nüshasını muntazaman aldığını ıspat etmek gerektiği belirtilen haber;

“Vatanımızın terakkisine naçizane bir hizmet ifa edebilmek niyetiyle ve Şanlı Ordu’muzun namına izafetle neşriyata teşebbüs ettiğimiz gazetenin devam intişarı ve

²⁷⁴ Şanlı Ordu, S. 12, 24 Nisan 1325 (7 Mayıs 1909), s.4.

²⁷⁵ Şanlı Ordu, S. 13, 25 Nisan 1325 (8 Mayıs 1909), s.4.

²⁷⁶ “Kadınlara Dair”, Şanlı Ordu, S. 11, 23 Nisan 1325 (6 Mayıs 1909), s.2.

temin-i revacı için kâğıdının tebdili ve havadislerinin tezyîdi gibi islahata mübaşeret ettik. Biraz sonra hacminin ve münderecatının tevsi'ne de gayret edeceğiz. Bununla beraber gazetemiz kârîlerine kur'a ile bazı mükâfat ve hediyeler tevzi' ederek tecrübât-i tâlime teşvik ve kendilerine maddeten de bir istifade temin etmek tarikini düşündük. Bazı kıymetli eşyadan mürekkebe bir piyango tertip ettik. Mayıs'ın 25'ine kadar Dersaadet'e gazetemizin 30 nüshasını muntazaman mübayaâ ettiğini idarehanemize gösterip esmalarını kaydettiren zevat ile vilayetteki abonelerimiz esamisi mahalli mevzularından işar olunan taşra kârîlerimiz bu piyangoya dâhil olacaklardır. Mayıs Piyangosu Haziran'ın 1. Günü idarehanede ilan-ı keşide kılınacak ve na mana kur'a ispat edenlerin esamisi gazetemizde neşr olunacaktır.

Hediye olarak kur'aya dâhil olacak eşyanın cins ve adeti buruca atidir:

Adet Cins-i Eşya

1 Altın Saat

1 Gümüş “

1 Nikel “

1 Altın saat kordonu

1 Dürbün

1 Fotoğraf makinesi

1 Altın gözlük (0 Numara)

1 İpekli yazlık şemsiye

1 Büyük cep elektrik feneri

1 Barometre

2 Şık para çantası

2 “evrak cüzdanı

3 Hatırat-ı Niyazi (Mücellit)

3 Mürekkepli kalem (Çiçekli)

4 İngiliz Çakısı

1 Yazı Takımı” şeklindedir. Hediyeler toplam 20 parça eşyadan oluşmaktadır²⁷⁷. Hediyeelik eşyalar gazetede yazıldığı şekline sadık kalınarak belirtilmiştir. Gazete 25 Mayıs’ta yayınlanacak olan 30. nüshayı piyangoya dâhil etmesine rağmen sadece 29 sayı yayınlanabilmiştir ve 24 Mayıs’ta kapatılmıştır. Bu sebepten dolayı piyangoonun sonuçlanamadığı düşünülmektedir.

Sultan Mehmed Reşad’ın himayesinde Bursa’da bir sergi düzenlendiği ve vilayet dâhilinde eğlence ve şenliklerin düzenleneceği haberi gazetede;

" Ziraî, sînâ ‘î ve ticarî

10 Temmuz 31 Ağustos 1325 şubeleri

1 sanâyi ‘-i nefîse ve vesâ ‘it-i âlât-ı dersiyeye

2 sanâyi ‘-i muhtelif [mobilya, çini halıcılık, bıçakçılık, kuyumculuk, atariyât, dericilik, âlât ve edevât-ı muhtelif ve makineler]

3 orman ve maâdin

4 mensûcât [ipek, yün, keten, kenevir pamuk]

5 ziraat

6 mahsûlât-ı gıdaiye

Mükafat: birincisi müzehheb gümüş ikincisi gümüş madalyalar ile takdirnâme ve mükafat-ı nakdiye. Muhtelif eğlenceler: şenlikler, vilayet dâhilinde seyahatler, piyangozüvvâr: şehrimizdeki otellerde ikameti arzu edecek zevâta sühûlet olmak üzere sergi idaresine müracaat eyledikleri takdirde tahrîren cevap verilir. Sergi yalnız vilayât mahsûlât ve ma ‘mûlâtına münhasır ise de menâfi ‘-i umûmiyyeyi müstelzim olacak derecede memâlik-i sâ ‘ireden yalnız âlât-ı zirâ ‘iyye gönderildiği takdirde masrafı kendine aid olmak üzere ma ‘a ‘l-memnuniye kabul ve teşhir olunur.

²⁷⁷ “Şanlı Ordu’nun Piyangosu ve Kârîlerimize Hediyeimiz”, Şanlı Ordu, S. 12, 24 Nisan 1325 (7 Mayıs 1909), s.4.

*Vilayât-ı sâ'ireden masârıfı sahibine aid olmak üzere gönderilecek eşya ve mahsûlât dahi sergide teşhîr olunacaktır*²⁷⁸ şeklinde duyurulmuştur.

1.19. ŞANLI ORDU GAZETESİNDE EDEBİ VE KÜLTÜREL HABERLER

1.19.1. Gezi Yazısı

Şanlı Ordu gazetesinde dönemin şehirlerinin detaylıca tanıtıldığı gezi yazıları da mevcuttur. Bu gezi yazılarından biri, “Ziya” imzasını taşıyan ve Bağdat hakkında bilgiler veren “Sahâif-i Tarihiye-i Hayatiyyeden Bir Yaprak” başlığı ile yazılmış olan gezi yazısıdır. Yazarı Ziya, Harbiye Mektebi son sınıf öğrencisi iken öldürücü bir hastalığa yakalanmış ve bir yıl boyunca istediği bir yerde hava değişikliğinin kendisine iyi geleceği düşünülerek okuldan mezun edilmiştir. Hayatından ümit kesilen Ziya, annesini görmek için gittiği Bağdat’ta gördüklerini detaylı bir şekilde kaleme almıştır. Bağdat’ın coğrafi konumu, Fırat ve Dicle Nehirleri’nin şehre hayat verdiği, gezide geçtiği kasabalar, şehrin mimarisi, ticaret ve ahalisinin sosyal ve ekonomik durumları, tarım ve hayvancılık yapıldığı, mamur bir memleket olduğu²⁷⁹, bu şehrin adeta hastalığını iyileştirip ölüleri dahi canlandırdığından bahsetmiştir. Köylerin arasında kaç saat mesafe olduğunu, arazi ve çiftliklerin durumunu²⁸⁰, bir han, bir telgrafhane, bir jandarmanın varlığını, çimento madeni çıkarıldığı ve kaplıcaların bulunduğunu yazmıştır. Tüccarlarının Avrupa’ ticaret ilmi ile ilgilendiğini ve Arabistan’da makbûl hayvanların yayılım sahasının buradan başladığını ifade eder²⁸¹. Arabistan sınırının başladığı yerde ise bu topraklar için dökülen kanları düşünmek ve buraların o gün harab ve bakımsız bir bedevi yaşama terkedildiğini görmek kendisini hastalığından daha çok üzmüştür²⁸². Fırat Nehri’nin suladığı iki kaya arasına yerleşmiş topraklarda nefis hurmalar, pirinç ve buğday yetiştirildiğinden, nefis tereyağı ve yapağı bulunduğu gibi hayvansal ve tarımsal faaliyetlerden, ahalisinin sağlıklı ve çalışkan olduğundan bahsetmiştir.

²⁷⁸ “Taht-ı Himaye-i Müfahhame-i Hazret-i Padişahi’de Bursa Sergisi”, *Şanlı Ordu*, S. 20, 2 Mayıs 1325 (15 Mayıs 1909), s.4.

²⁷⁹ “Sahâif-i Tarihiye-i Hayatiyyeden Bir Yaprak”, *Şanlı Ordu*, S. 7, 19 Nisan 1325 (2 Mayıs 1909), s.2.

²⁸⁰ “Sahâif-i Tarihiye-i Hayatiyyeden Bir Yaprak”, *Şanlı Ordu*, S. 8, 20 Nisan 1325 (3 Mayıs 1909), s.2.

²⁸¹ “Sahâif-i Tarihiye-i Hayatiyyeden Bir Yaprak”, *Şanlı Ordu*, S. 9, 21 Nisan 1325 (4 Mayıs 1909), s.2.

²⁸² “Sahâif-i Tarihiye-i Hayatiyyeden Bir Yaprak”, *Şanlı Ordu*, S. 10, 22 Nisan 1325 (5 Mayıs 1909), s.1.

Ayrıca “Heyet” ismiyle anılan bir kasabaya gelindiğinde, bu kasabanın medeniyet anlamında gelişmiş olduğundan ve düz bir arazide bulunan deliklerden gökyüzüne doğru siyah bir dönerin fişkırdığından bahsetmiş ve bu zift madeninin konut inşasında kullanıldığını yazmıştır²⁸³. Bu yerden fişkıran dönerin petrol olduğu düşünülmektedir.

“Evlerini kerpiç haline getirdikleri zifilerle inşa ettikleri gibi odaların duvarları bütün zift ile sıvalıdır. Hanelerin merdivenleri dahi ziftten mamuldür. Su içmeye mahsus testi ve bardakları bile ziftten imal etmelerine nazaran bir hayli menbağ-ı servet teşkiline hâdim olan bu madeni ne suretle istihlâk etmekte oldukları anlaşılır. Kasabaya mahreç olabilecek iskelenin bu’diyetinden ve vesadat-ı nakliyenin muvaffakiyetinden dolayı ahali bu yüzden temin edilecek menafiğden mahrum bulunuyorlar. İşte bu yüzdendir ki müteaddid<<petrol>>menfezi dahi mevcut olduğu halde muattal bulunmaktadır. Fırat nehri bu kasabanın vasatından cereyan etmektedir²⁸⁴”.

Bu civarda; Ebu Musaki ve İmam Âzam Ebu Hanife’nin türbelerinin, bir tramvay hattının, kerpiçten yapılmış muntazam evlerin, bir gazino ve sahil hanelerin bulunduğu ve ‘Bağdat’ın bir şehir değil; adeta cennet olduğu’ ifade edilmiştir²⁸⁵. Bağdat gezisinin anlatıldığı bu yazıya gazete 7 sayısında uzunca bir bölüm ayırmıştır. “Mâ bâ’dı var” şeklinde not düşülen gezi yazısı 16. sayıda “Bağdad şehrinde kesretli ve gâyet nefis “hurma” ağaçları bulunup senevî yüz binlerce sandık “hurma” ihrâc eder. Arazisi be-gâyet münbit ve mahsûldâr olup her türlü hubûbât mebzûldür. Meşhur binek atlarıyla beyaz renkteki merkepleri çoktur. Havasının ceyâdeti ve sularının hâzımıyeti sebebiyle ahali zinde ve kârgüzâr adamlardır. Her türlü meyve kesretle bulunduğu gibi portakal ve limon dahi mebzûldür. Portakal nev’inden olup “narenç” tabir olunan meyvesi meşhurdur. Etrafında pek çok dut ağaçları yetiştiğinden ipek ma ‘mûlâtı yevmen fe-yevmen terakkî etmektedir. Ahalinin ekserisi meşgul olup bir kısmı ziraat ve sanâyi’ ile temin-i maişet ederler. Şehirde başka cârî su olmadığından ahali sırf “Dicle” şehrinin suyunu isti’ mâl ederler.

²⁸³ “Sahâif-i Tarihiye-i Hayatiyyeden Bir Yaprak”, *Şanlı Ordu*, S. 11, 23 Nisan 1325 (6 Mayıs 1909), s.4.

²⁸⁴ “Sahâif-i Tarihiye-i Hayatiyyeden Bir Yaprak”, *Şanlı Ordu*, S. 12, 24 Nisan 1325 (7 Mayıs 1909), s.2.

²⁸⁵ “Sahâif-i Tarihiye-i Hayatiyyeden Bir Yaprak”, *Şanlı Ordu*, S. 12, 24 Nisan 1325 (7 Mayıs 1909), s.2.

Köprüye uzak olup karşıdan Bağdad'a geçmek isteyenler nısıf portakal şeklinde olarak "Kufe" tesmiye edilen ve bir kürekle pek mâhirâne sevk edilmekte olan kayıklarla nakl edilir.

Bağdad'dan bi'l-mürûr Basra'da denize münsab olan Dicle nehri üzerine şirket-i hayriye vapurları gibi küçük kıt'ada vapurlar seyr ü sefer ederler. Bağdad'dan Basra'ya Basra'dan Bağdad'a işleyen beş altı vapur vardır ki bunların içinde İngiliz kumpanyalarından birinin malı olarak iki üç vapur olup bi'l-ımtiyâz seyr ü sefer etmekte ve hayliden hayliye temin-i ticaret eylemektedirler.

Dicle nehri, Fırat nehri gibi geçtiği vilâyâtı ve hususiyle Bağdad'ı ihyâ etmektedir.

Tarihin en mühim sahifelerini işgâl eylemekte olan bu şehir-i şehîr her nokta-i nazardan terakkîye, iktisam-ı ümrâniyet ve mükemmeliyete pek müsaid ise de şimdiye kadar mahrum kaldığı himmete tevakkuf eder.

Şimendüfer hattının buraya temdîdi halinde her türlü terakkiyât az zaman zarfında cilve ârâ-yı husûl olacaktır. Birkaç Belçikalara ve hatta Fransalara muadil olacak derecede arazi-i vesî'aya mâlik olan Bağdad şehri vâridât-ı hazineyi tezyîde hâdim olacak vilâyâtın en başlıcasıdır. Hâsılı bu şehir-i dil ârâ bundan sonra tarih-i âlemde ihrâz ettiği bâlâtirin mevki'yle mütenâsib terakkiyât-ı medeniyyenin bir meşher-i meâlîsi olacaktır²⁸⁶” şeklinde son bulmuştur.

1.19.2. Dergiler

Osmanlı Devleti'nde yaşayan halkı her konuda bilgilendirmek ve onların tüm dünyayla yarışabilecek kabiliyette olduğunu düşünen Salih Zeki, halkın faydalanması için çıkarılacak dergi ve risalelerin duyurusunu *Şanlı Ordu* gazetesinde “*Yakında adâb, ilmi, felsefe, makâlât, nafiây-ı hari <<Devr-i Cedid>> namıyla bir risale intişar edecektir*” şeklindeki haberleriyle ilan etmiştir. Aynı zamanda dönemin tiyatro meraklılarını ilgilendirecek “*gayet mükemmel aylık musavvir bir*

²⁸⁶ “Sahâif-i Tarihiye-i Hayatiyyeden Bir Yaprak”, *Şanlı Ordu*, S. 16, 28 Nisan 1325 (11 Mayıs 1909), s.2.

tiyatro mecmuasının klişelerinin Avrupa'ya sipariş verildiği ve yakında neşredileceği"²⁸⁷ haberi de gazetede duyurulmuştur.

1.19.3. Şiirler

Şanlı Ordu gazetesinde bulunan edebi nitelikteki yayınlarda genellikle siyasi şiirler yer almaktadır. Bazı şiirlerin çok açık anlaşılır bir dille yazıldığı görülürken, bazılarında dil ağır, anlatılmak istenen konu sabit fikirli ve geniştir. Düşünceden çok duygu içermesi gereken şiirler Şanlı Ordu gazetesinde edebi bir tür olmaktan çıkmıştır. Yazılan şiirlerde genellikle isim veya imza yoktur, şiirin altında yazılan isimlerin de genellikle mahlas olduğu düşünülmektedir. Fikirleri iletmek amacıyla yazılmış ve yazarı hakkında bir tartışmaya sebep "Kadid İstibdad yahut Kırmızı İzler" isimli şiirden başlamak yerinde olacaktır.

Kadid İstibdâd yahut Kırmızı İzler

Bir köhne kadid parçası, çehre-i menhus

Zulmetler içinde, müteredit mütelâşi,

Daim mütefekkir görünür, kendine mahsus

Efkâr-ı sakimâne ile âleme karşı

Ateş saçarak etmede her gün bizi tehdid,

Âmâli harisânesi eyledi tezyid...

Gördükçe bu mazlumlarını sinesi mağrur

Tırnaklarını aileler kalbine saplar,

Mağdurlarının her biri köşede ağlar,

Katlandı vatan evlâdını görmeye makhur...

Birçoklarımız mahbus ve menfada süründük

Bir gazi-i mecruh-i vega dideye döndük

²⁸⁷ "Tiyatro Meraklılarına Müjde", Şanlı Ordu, S. 1, 13 Nisan 1325 (26 Nisan 1909), s.4.

*Ey kanlı eliyle vatan âmaline hâil,
Ey enmilei serhi cinayete delâil,
Teşkil eden ey köhne kadid, katil-i efkâr,
Ey katil-i şübbân-ı vatan, katil-i ahrâr,
Ey varlığı bir millet için bâdî-i zillet,
Ey çehresi ifrite veren dehşeti-i haşyet!!
Zindanları, menfâları, mahbusları doldur,
Zincir-i esaretle bütün hisleri dondur,
Tesmim-i nefis, nefy-i ebed, sonra deniz
Her girdiğin evlerde durur kırmızı izler...
Kâbus-ı hiyanetle vatan can çekişirken,
Âtîmizi dendân-ı harisin kemirirken,
Bir gün Rumeli dağları envâra boyandı.
Hürriyetin enfâsı ile herkes uyandı...
-24, Teşrîn-i Evvel: 24.-*

Mustafa Kemal

Görüldüğü üzere bu şiirin yazarı Mustafa Kemal'dir. Burada tartışma konusu olan bu şiiri yazan Mustafa Kemal'in, Mustafa Kemal Paşa (Atatürk) olup olmadığıdır. Çeşitli kaynaklarda bahsedildiğine göre bu şiir 25 Aralık 1905 tarihinde Sinop'ta yazılmıştır ve Atatürk bu tarihte Kurmay Yüzbaşı rütbesinde Şam'dadır. Yer ve zamanın uyuşmaması bu tezi çürütmektedir. Bu şiirin II. Abdülhamid'in kahrından nasibini almış ve Sinop'ta kalebentliğine gönderilmiş Mustafa Kemal isimli bir avukata ait olduğu kendisine sorularak anlaşılmıştır. *Şanlı Ordu* gazetesinde de şiirin *Neyyir-i Hakikat* gazetesinden alındığı görülmektedir. Avukat

Mustafa Kemal de arkadaşının Manastır'da çıkardığı bu gazeteye muhabirlik yapmış ve bu şiiri oraya göndermiştir. Şiir ilk kez *Neyyir-i Hakikat* gazetesinde daha sonra *Şanlı Ordu* gazetesinde yayınlamıştır²⁸⁸.

Şanlı Ordu gazetesinde bir başka şiir de vatan ve askerleri anlatan Antalyalı Ziya'nın şiiridir. Bu şiirde vatan bir anne gibi düşünülmüş ve vatana bir zarar verecek olan olursa bunu def etmek için canlarını hiç düşünmeden feda edebilecek askerlerin olduğundan bahsedilmiştir.

“Vatan için ölürüz kanımızı dökeriz

Anamız şefkatlidir her dem elini öperiz

Ona düşman olanın dişlerini sökeriz

Gelin, gelin kardaşlar anamızı saralım

Hastalıktan kurtardık zevkimize bakalım

&

Biz top tüfek bilmez göğsümüzü gereriz

Ne korkalım hainlerden biz er oğlu erleriz

Vatan düşmanlarını bırakmaz hemen keseriz

Gelin, gelin aslanlar anamızı saralım

Yarasından kurtardık rahat rahat yatalım

&

Hürriyetin yoluna canlar feda ederiz

Bir iş için müstebide boyun eğmeyiz

Alçakların kanlarını dökeriz öyle gideriz

Gelin, gelin kardaşlar anamızı saralım

²⁸⁸ Sadi Borak, *Atatürk'e Ait Sanılan Şiirler*, <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-21/ataturke-ait-sanilan-siirler#> (07.03.2019)

Sevincinden gülüyor gülleri kuralım

&

Beş on paraya karşı satamayız vatani

Hiç sormadan keseriz ona kurşun atanı

Gebertiriz böylece anasını satanı

Gelin, gelin tosunlar anamızı saralım

Bugün bayram biz de eğlenmeye bakalım

Top, tüfek ne imiş böyle korkaklar için

Silah sesleri duyunca dağıldılar büsbütün

Asilerin halini cihan görüyor bugün

&

Gelin, gelin yavrular anamızı saralım

Ne sevinçli bayramdır zevkimize doyalım

Zalim bulur belayı böyle bir güne gelirde

Girer bir gün kafese hiç yok iken fikirde

Ne zalimler var imiş nev' benî beşerde

&

Gelin, gelin askerler anamızı saralım

Yaralardan kurtulduk kederleri atalım²⁸⁹”

Şanlı Ordu gazetesinde Ali Selahaddin imzalı ve asker için yazılmış şiirlerden ikisi şu şekildedir;

²⁸⁹ Şanlı Ordu, S. 3, 15 Nisan 1325 (28 Nisan 1909), s.2.

Şanlı Ordu

Birader-i Vicdanım Nazım Bey'e

Ey şanlı ordu sensin misbâhı kârzârın

Seyfinde müncelîdir âyânı kerdekârın

İstanbul'a girince zincir-i kahrı kırdın

Bir anlı şan kazandı nam-i fütûhkârın

Bazu-yı âhnînin baruy-ı cevri yıktı

Bağdırdı berk-i hunin seyfi kaza medârın

Kurtardığınız bu mülkü ifrît-i cin elinden

Fevka's-sema melekler Allah için nigârın

Rehber idi yanında bir zıll-i adl-i lâyût

Seyyâreler serinde gûyâ ki şu 'le dârın

Dağlar bile dayanmaz haydar gibi hücumu

Şâd oldu ruhu şimdi kirâr zî vakârın

Cebhinde rûşenâdır ikbâl-i sermediyet

Sâfi gönüllerindir mirât-ı tâbdârın

Şimdi bu mülk ve devlet buldu hayat-ı taze

Gûyâ mesîh-i mu 'ciz enfâs-ı rüzgârın

Şehbâl açardı cibrîl arş-ı kemâle doğru

Ma 'tûf iken o arşa enzâr-ı itibarın

Kehvâre-i ümidin olmuştu mevcelerde

Cûşşemâ-yı rûhun ebhâr-ı dilfikârın

İbr-i sihr-i zemîne bir âyet-i hicâbın

Her ibtisâm fecrin bir nâz-ı dilşikârın

Dembestedir önünde bir sîne-i mehâbet

Ol sîne-i mehâbet kehsâr-ı zarzarın

Her bir hitab-ı kalbin müstakbelin lisanı

Bir hâtifi sükûtun şi'ir-i bekâ nesârın

Ey şanlı ordu namın sertâc çâr aktâr

Şadan bugün muhakkak ervâhı çâriyârın

Hakkıyla fahr ederler makberlerinde ecdâd

Ahfâdımız bugün hep evlad-ı bahtiyârın

Ali Selahaddin²⁹⁰

İkinci şiir Fatih Sultan Mehmed için Filorineli Nazım Bey'e bir tahmis olarak yazılmıştır;

Menâkib-i güzîdeden:

Fatih Sultan Mehmed

Filorineli Nazım Bey Efendi'nin manzûme-i edibânelerini tahmîs:

Ey bedrikka-i hâle-i mehpâre-i iclâl

Her kevkeb-i şânın sana bir zerre-i iclâl

Reşk âver idi asrına her devre-i iclâl

Ey devlet için sâbi' seyyare-i iclal

Bir lem'a-i mecdin idi zehre-i iclâl"

&

²⁹⁰ "Şanlı Ordu", *Şanlı Ordu*, S. 23, 6 Mayıs 1325 (19 Mayıs 1909), s.1.

Fethinde olan şa 'şa 'a nemnâl cemâlin

Seyfindeki telmîh ise ebru-yı helâkin

Manzûr-i cihan mâh derhaşân hayalin

“Bir neyyir-i azam gibi ulviydi celâlin

Bir nûr-i cihangir semaviydi kemâlin”

&

Rahsâr-ı mübâhâta celâ gaze-i adlin

Dîdâr-ı tecellî ise dervâze-i adlin

Ulvîyeti şâmil idi endâze-i adlin

“şan âver dünya idi âvâze-i adlin

Halen duyulur şöhret-i mümtâze-i adlin”

&

Mişkât-ı şeriat idi şehrâh sipâhın

Kur'ân ehâdîs idi her müdüngâhın

Tehlîl ile tekbir idi avaz-ı penâhın

“A 'dâyı ki sarsar idi bir sarsarâhın

Zann eyler idi kaplamada dûd-i sipâhın”

&

Ervâc-ı millâtın sana âhenk gibi cûşen

Bir hemzen düşmen yine ol cünd-i mutantan

Seyf ve ilmin doğrusu bir adl ile yelken

“Bir darbe-i harbinle harab eyler idin sen

Bin kal'a-i müstahkeme-i düşmeni birden”

&

Vakt-i gül nesrine müraccâh idi fecrin

Bâ-feyz-i hudâ subh-i tecellî idi asrın

Seyfinde hamâset kanı da girye-i fahrın

“Bin bârikaya fâ'ik idi ateş-i kahrın

Sen olmuş idin fâtih-i fahr âveri dehrin”

&

Her bir sahnın ecmel-i akvâl ve cemeldi

Salim nazarın mantıka bir hüsn-i cedeldi

Suğrâ ile kübrâ sana ihlâs ve ameldi

“Tevfik-i hudâ zatına makdûr-i ezeldi

Bir “fâtihe” bir “fâtih” miftâh-ı emeldi”

&

Harb ve edeb-i ilmîne hayran bu cihanyân

Hikmetle şeriat sana mi'yâr ile mizan

Bir habl-i metînin var ise hazret-i Kur'ân

“Nusretres imiş ki sana bir sûre-i Furkan

Çok sur-ı zafer etmiş idi zatını handân”

&

Mecd ü şerefin câh-ı zaferden oluyordu

Müjden bize şehrah zaferden oluyordu

Mirât ise eşbâh-ı zaferden oluyordu

“Pîşâni-i şanında ferik-i berk örüyordu

Gördükçe adüvv fikr-i kararı kuruyordu”

&

Ummân-ı tefekkür sana bir vasıta-i müsebbih

Her mevce mevce idi dibalekeş nahc

Düşman ise girdâb-ı peyâpey ile bî ruh

“Her yerde doyulmakta idi fatiha-i feth

Âfâka tanin âver idi tantana-i medh”

&

Mehtab-ı safâ oldu o envâr-ı saadet

Her yerde hüveydâ idi âsâr-ı saadet

Pervik-i nigâhın bize enzâr-ı saadet

“Dâr ona merkez olarak dâr-ı saadet

Lütfunla göründü bize didâr-ı saadet”

&

Ya rûy-i metînin bütün âmâc-ı zaferdi

Sertâb-ı kadem bâ'is-i entâc-ı zaferdi

...mu'ciz sana sertâc-ı zaferdi

“Zâten “fele-ni‘me” sana minhâc-ı zaferdi

İstanbul’u fethin ise mirac-ı zaferdi”

&

Ey mülkümüzün sâ'id-i cevzâ-yı vakarı

Bahş etti hudâ zatına bâlâ-yı vakarı

Sen hâ'iz idin üç mu'allâ-yı vakarı

Sen tutmuş idin sidre-i ulyâ-yı vakarı

Ey saltanatın bâ'is-i a'lâ-yı vakarı

&

Fahr etmede ilmin ile allâme-i deverân

Hem elsine-i âlemi etmiş idin îkân

Nehc-i emlek-i şâhire hazret-i Nu'man

“Mişkât-ı fütûhâtın idi Hazret-i Kur'ân

Bundan daha parlak ne olur şanına burhân²⁹¹

Filorineli Nazım Bey'in yazdığı bu şiire tahmis olarak da yine Ali Selahaddin Bey Yavuz Sultan Selim şiirini²⁹² yazmıştır. Bu şekilde tahmisler dâhil olmak üzere gazetede 18 şiir bulunmaktadır.

1.20. ŞANLI ORDU GAZETESİNİN KAPANMASI

Şanlı Ordu gazetesi, 24 Mayıs 1909 tarihinde, 29. sayısında “Arz-ı Veda-ı” şeklindeki yazısıyla okurlarına veda etmiştir. Bu yazıda matbuatın özgürce devam etmesi, *Şanlı Ordu* 'nun yayınına devam etmek arzusunda oldukları belirtilmiştir. Son sayısında da çeşitli haberler veren gazete matbuat ile ilgili fikirlerini;

“Matbûât nizamnâmesi müzâkerâtının meclis-i millîmizdeki tarz-ı cereyâna nazaran serbesti-i matbûât, duçar-ı tahdîdât oluyor demektir.

Matbûât, bir millet için yegâne vasıta-i terakkiyât ve tekemmülât olduğu için daire-i hidemâtının tahdîdini hiçbir akl-ı selim arzu etmez.

²⁹¹ “Fatih Sultan Mehmed”, *Şanlı Ordu*, S. 26, 8 Mayıs 1325 (21 Mayıs 1909), s.4

²⁹² “Yavuz sultan Selim”, *Şanlı Ordu*, S. 29, 11 Mayıs 1325 (24 Mayıs 1909), s.4.

Serbesti-i matbûât, bir memlekete mahz-ı hayat ve fevâ'id ve muhassenâtı tadad edilemeyecek derecede bî-gâyât olduğu cihetle bu hususta vükelâ-yı millete pek mühim vazife-i hamiyet terettüb ediyor. Hürriyet-i kelâm, hürriyet-i efkâr gibi hürriyet-i matbûât da milletin bir hakk-ı sarîhidir. Bunun şiddetle takyîdi kanun-ı meşrûtiyete hürriyet münâfi olmaz mı? Bir adamın elini kolunu bağladıktan sonra sen serbestsin demekle gazetelerin dilini şiddetli cezalarla bağladıktan sonra “matbûât kanun dairesinde serbesttir” demek arasında ne fark vardır?

Matbûâtta hürriyet selb edilmesi hükümetin keyfe mâ yeşâ' bütün icrâatına karşı milletin sükûneti istilzâm etmek değil midir? Meclis-i mebûsânın matbûât aleyhinde bu kadar şiddetli davranması tarihte iyi bir tarzda yazılmayacaktır. Vâkiâ şu son zamanlarda gazete namı altında çıkan bir iki paçavra tarafından serbesti-i matbûât hayli sû'-i isti'mâlâta uğratıldı ise de bunlara layık olan cezayı umûm matbûâta teşmil etmek ve matbûât yüzünden dilecek istifadeleri tahdîd eylemek muvafık-ı hak ve insaf olur mu? Bir memurun vazifesini sû'-i isti'mâl ettiğini görüp dururken tercüman-ı efkâr-ı milleti olan gazeteleri sükûna icbâr etmek o memur hakkında bir şey yazan gazete müdürünü memurînin haysiyetine dokundu diye ittihâm eylemek fikr-i ıslah ve terakkî ile kâbil-i te'lif midir?

Serbesti-i matbuatı muhterem meb'ûslarımız içinde iki üç zattan başka müdafaa eden bulunmuyor. Nizamnâmenin birçok mevâdd-ı mühimmesi tedkîk ve tasdîk olunduğu cihetle bir emr-i vâki' karşısında bulunuyoruz.

Ankara meb'ûs-i muhtereminin buyurduğu gibi hükümet lâ yüs'eldir, hürriyet-i matbûât yoktur demekten başka çare kalmadı. Bari hükümet bir de sansür tayin etse de bazı te'vilat dolayısıyla gazete müdürlerini cezaya çarpılmadan kurtarsa” şeklindeki haberinden²⁹³ bir gün sonra kapanmıştır.

Geçen 11 Temmuz îyd-i millîmizden sonra bir istibdâd, bir pençe-i hûnîn bîdâd ile sarsılan kulûb-i mazlûme-i milleti teskin ve tatmin, muazzez vatanımızın hürriyet-i âtiyesini takrir ve temin eylemek azm-i âlîcenâbânesiyle bir mevkib-i rehâkâr-ı semâvî gibi imdadımıza yetişen (şanlı ordumuz)u bâ-kemal-i şevk-i bâl, o nam-ı güzîne nispetle intişâr eden şanlı ordumuzla istikbâl eylemiş idik.

²⁹³ “Hürriyet-i Matbûât”, *Şanlı Ordu*, S. 28, 10 Mayıs 1325 (23 Mayıs 1909), s.1.

Muzafferiyet-i ahîret-i hayret fermâsıyla çâr aktâr-ı cihanda ve ale'l-husus tarih-i mefharet nişanda ibkâ-yı şan-ı ebedî eyleyen muazzam, şanlı ordumuzun tebcîl-i celâ'il-i menâkıbı için cerîdemizi ale'd-devam neşr etmek tuhbe-i âmâlımız idi.

Fakat fezâ-yı serbesti-i matbûâta âriz olmak üzere bulunan sehâ'ib-i tahdîdât altında kalmamak için bir necm-i âfil hazîn gibi mağrib güzîl olmağı cerîdemiz zaruri gördü; binâ'en aleyh gazetemiz, muzaffer, muvakkar ordumuza aid sermedî tazîmâtı, muhterem kâri'înine müte'allik samimi i'tizârâtı ile bugünden itibaren arz-ı veda ediyor.

Baki:

Hudâ âfâk-ı matbûâtı etsün daima

Tâbân

Temenni-i hâlisânesiyle rufekâ-yı matbûâta dua hân-ı muvaffakiyyâtız²⁹⁴.

Şanlı Ordu muhalif yayın hayatını sürdürmüş bir gazete olmasına rağmen yine basın özgürlüğü olmadığından şikayet ederek kendi isteğiyle yayın hayatından 24 Mayıs 1909'da çekilmiştir.

²⁹⁴ "Arz-ı Veda", *Şanlı Ordu*, S. 29, 11 Mayıs 1325 (24 Mayıs 1909), s.1.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nde iletişim ve medya konusunda özellikle II. Meşrutiyet döneminden sonra ortaya çıkmış bir fikir değişikliği görülmüştür. Demokrasi veya insan haklarıyla ilgilenme konusunda devletin güç kaybetmesiyle hızlanmış fikir ve basın-yayın salgını ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti zayıfladıkça hükümetten talep edilecek eşitlik, adalet, hürriyet gibi kavramlar yüksek sesle söylenmeye başlanmıştır. Bu kavramların ortaya çıkması ve ülkede uygulanması konusunda en büyük görev basın-yayın marifetiyle, muhalif gazetelerce üstlenilmiştir. Kamuoyu oluşturma yolunda büyük kitlelere ulaşılınca çağın modern kavramları insanların sorgulama kabiliyetlerini yönetim ve siyasete odaklamıştır. İletişim konusunda halka en çabuk ulaşılabilen yol olarak askeri nitelikli güçlü gazeteler bu evrensel talepleri açıktan desteklemiştir. *Şanlı Ordu* gazetesi de askeri ve siyasi erki bünyesinde toplamış bir gazete olarak Hareket Ordusu'nun iletişim ve medya kanalı olmuştur.

Osmanlı Devleti'ni koruyan, vatan için canını feda eden askerlerin yönetimde söz sahibi olması gerektiği politikası Mahmut Şevket Paşa tarafından propagandası yapılan ana fikirdir. 31 Mart Olayı ile yapılan askeri ihtilalin, yıkıcı bir darbe olmaktan çok dönemin nezaketine bakıldığında bir gereklilik olduğu görülmüştür. Dış ve iç tehditler ile yenedünya düzenindeki emperyalist devletlerin nasiplenmeyi beklediği bir hale gelen Osmanlı Devleti'nde köklü bir değişiklik gerektiği görülmektedir. Bu değişiklik, dış devletlerin müdahalelerine engel olmayı planlayan İttihâd ve Terâkki Cemiyeti'nin meşrutiyet ve demokrasi kavramlarını yönetimde tam anlamıyla uygulanmak istemesidir. İttihâd ve Terâkki Cemiyeti tüm hataları bir kenara bırakarak, Islahat Fermanı, Tanzimat Fermanı, I. Meşrutiyet gibi büyük değişikliklerin eksikliklerini tamamlayarak emin adımlarla hedefe ilerlemeyi amaçlamıştır. Bu amaç ile yüz yıllık bir süreç düşünce ve hazırlık evresinden geçen fikirler halka mâl edilmek istenmiştir. İmkân var iken gücü kötüye kullanmamak asıl gücün meşrutiyeti, demokrasiyi, özgürlük ve insan haklarını talep edenlerde olduğunun bir göstergesidir. *Şanlı Ordu* gazetesi ile açıkça ortaya koyulmuş fikirlerinden anlaşıldığına göre; istibdad döneminde yaklaşık 33 yıllık bir birikimin oluşturduğu tepkiyle bahsedilemeyen, açıklanamayan fikirler bir anda özgür kalmıştır.

Şanlı Ordu gazetesi, kötü yönetilen devlet ve liyakatsiz hükümete karşı muhalif duruşunu sonuna kadar devam ettirmiştir. Ekonomik, teknik, sosyal konularda ilerlemek, gelişmeyi sağlayacak fikirleri yüceltmek konusunda devletin olanaklarını milli bir karakterle kullanmak farkındalığı ile hareket etmiştir. Bunu sağlayabilecek Osmanlı Devleti'nin hükümdarına ve kadrolarına, Osmanlılık fikri çerçevesinde destek olmuştur. İttihâd ve Terâkki Cemiyeti'ne göre 31 Mart Olayı, bu ayaklanmayı ciddiye almayan, Osmanlı Devleti'ni dünya kamuoyunun gözünde küçük düşürmeye çalışan tüm grup ve dış devletlere bir cevap niteliği taşımıştır. Osmanlı Devleti'nin 50-60 senelik kötü yönetiminin çok kısa süre zarfında düzeltilmesinin mümkün olmadığı bilinciyle hareket eden cemiyet, irticâ'dan tamamen uzak kalınması gerektiği düşüncesi ile Osmanlı memleketine ve Osmanlı halkına eğitim, kültür, fikir anlamında ilerleme, ekonomi, ticaret, ziraat konularında hizmet etmek amacındadır. Bunları halka birinci elden ulaştırabilecek, ayrıca dönemim siyasi havasını da yansıtan gazetelerin faaliyetlerine destek olmuştur.

KAYNAKÇA

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi Belgeleri

BOA, DH. MKT., PRK, 289/124.

BOA, DH. MKT., 2885/56 (30 Mart 1909)

BOA, DH. MKT.,1274/46, (2 Ağustos 1908).

BOA, DH. MKT., 1274/55, (2 Ağustos 1908).

BOA, DH. MKT., 1274 Gömlek: 58, (2 Ağustos 1908).

BOA, DH. MKT., 1279/85, (13 Ağustos 1908).

BOA, DH. MKT., 1282/41, (21 Ağustos 1909).

BOA, DH. MKT., 2678/58, (10 Aralık 1908).

BOA, DH. MKT., 1282/76, (21 Ağustos 1909).

BOA, HR. SFR.04, 835/36, (28 Nisan 1909)

BOA, HR.HMŞ.İŞO., 227/72.

BOA, HR.SYS., 200/6, (11 Mayıs1909)

BOA, Z.B., 495/37, (27 Mayıs 1909).

BOA, Z.B., 628/55, (25 Nisan 1909).

BOA, ZB., 414/66, (27 Mayıs, 1909)

Gazeteler

Şanlı Ordu, 26 Nisan 1909-24 Mayıs 1909.

“İstanbul’da Encümen-i Saadet-i İraniyân Cânib-i Vâlâsına”, *Volkan*, 22 Mart 1909.

Kitap ve Makaleler

- Ahmad, F., (1984), *İttihat ve Terakki 1908-1914*, çev. Nuran Yavuz, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Akyüz, Y., (2010) *Türk Eğitim Tarihi*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara.
- Babacan, H., *Mehmed Talat Paşa 1874-1921*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s.22.
- Bozdemir, M., (1982), *Türk Ordusunun Tarihsel Kaynakları*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara.
- Demir, K., (2017), “Osmanlı Ziraat Dergilerinden Bir Örnek: Ekinci”, *Osmanlı Bilim Araştırmaları*, S.XIX/1.
- Dumont, P., (2000), *Osmanlıcılık, Ulusçu Akımlar ve Masonluk*, çev. Ali Berktaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Iacovella, A., (1998), *Gönye ve Hilal İttihâd-Terâkki ve Masonluk*, çev., Tülin Altınova, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Imbert, P., (2007). *Osmanlı'da Yenilenme ve Türkiye'nin Sorunları*, çev. Hasan Ferhad, Profil Yayıncılık, İstanbul
- İnuğur, M. N., (1982), *Basın ve Yayın Tarihi*, Çağlayan Basımevi, İstanbul.
- Kabacalı, A., (2000), *Başlangıcından Günümüze Türkiye'de Matbaa Basın ve Yayın*, Literatür Yayınları, İstanbul.
- Karal, E. Z., (2011), *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, C.9, Ankara.
- Karaman, M. K., (2014), “Hareket Ordusu'nun Yayın Organı ‘Şanlı Ordu’ Gazetesi”, TTK., Sultan II. Abdülhamid Sempozyumu, Selanik, 20-21 Şubat 2014, C.3, Ankara.
- Karaman, M. A., (2014), “Osmanlı Modernleşmesinde Basın”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.32, (131-142)
- Kırmızı, A., (2009), “Halep-Kosova Hattı, 1909: Arnavutluk'ta Meşrutiyete Karşı Bir İsyân Teşebbüsü”, *Disiplinler Arası Çalışmalar Dergisi*, C.14, S.26, (113-146)

- Kuneralp, S., (1999), *Son dönem Osmanlı Erkân ve Ricali (1839-1922) Prosopografik Rehber*, İSİS Yayınları, İstanbul.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, (1987) *Eski Harfli Türkçe Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu*, C.1, Milli Kütüphane Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Mardin, Ş., (1983), *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Nihat, H., (2002), *Türkiye İçin Necât ve İ'tilâ Yolları*, Tablet Yayınları, Konya.
- Ortaylı, İ., (2009), *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Özaslan, F., (2016), “Asker Mecmuası Üzerine Bir İnceleme”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon.
- Ramsour, E. E., (2001), *Genç Türkler ve İttihat Terakki 1908 İhtilâlinin Hazırlık Dönemi*, çev. Hasan Yüncü, Kayihan Yayınevi, İstanbul.
- Selâhaddin, M., (2006), *Bildiklerim İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Maksad-ı Teessüs ve Suret-i Teşekkülü ve Devleti-i Aliyye-i Osmaniye'nin Sebeb-i Felâket ve İnkisamı Muhalif Hatıralar*, Vadi Yayınları, Ankara.
- Topuz, H., (2003), *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Zürcher, E.J., (1987), *Millî Mücadelede İttihâçılık*, çev. Nüzhet Salihoğlu, Bağlam Yayınları, Ankara.

İnternet Kaynakları

- Anumyan, M., (2013), “Osmanlı İmparatorluğu Dîvân-ı Harp Mahkemesinde (Dîvân-ı Harb-i Örfî) Görülen İttihâd ve Terâkki Partisi Bölge Sorumlu Sekreterleri (Kâtib-i Mesuller) Davaları”, <https://akunq.net/tr/?p=21467>, (07.05.2019).
- Çuluk, S., “Ahmet Vefik Paşa'nın İstanbul'a Çitli Maden Suyu Göndermesi”, <https://2.bp.blogspot.com/>

W57sMTtMVkM/Vrm932B8taI/AAAAAAAAAFKo/2HpxWgs660g/s1600/20.jpg. (12.04.2019).

<https://acikkuran.com/search?q=sebi%C3%BCI+re%C5%9Fad>. (04.04.2019).

Karacakaya, R., “1909 Adana Ermeni Olayları”,

<http://turksandarmenians.marmara.edu.tr/tr/1909-adana-ermeni-olaylari/>,
(11.05.2019).

Seviğ, V.R., <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/341/3503.pdf>. (21.02.2019).

ادارہ عرفیہ بیاتنامہ سی

مشروطیت مشروطیت مشروطیت مشروطیت
 تأیید و توفیق اہل برابر آیتا ادنی
 مرتبہ درچار ضف و تزلزل اولیسی
 و وطن مقدسہ ہر موجودیت ملیہ
 عالیہ مرگ نامہ سلامت و عالی اسبابک
 لشکالی شمنہ پورک مباشرت اولان
 حرکت عسکرہ عون و عنایت حقہ رہین
 موافقت ایش و پونک نتایج حسنہ
 و غیرہ سنک اتلسان و مشروطیت
 مقدسہ مرگ مین بر صورتہ تأسیس
 و توفیق فوق المادہ سار اجبت اولان
 پای تخت آسایتک انتصاف وادامتہ
 منوط و موافقت پونک اولدیشدن
 پوکوندن اعتباراً استابول و بلادک اہل
 ازمد و چنانچہ سنجاقنردہ و الماس
 و بکتوز و قازان و ککیروزہ قضا نردہ
 لیلارہ عرفیہ تک اعلان و نظیتہ قرار
 ویرلدیکی و بنا علیہ بصرہ و داخل آسایش
 التاریقی بر حرکتک ادارہ عرفیہ چہ یک
 امر مجازی سننم اولدیندن مرگک
 اگا کسورہ کل بصیرت و اقباسہ
 اوزرہ حرکت ایلسی لزومی اعلان
 اولور .

اوجنہ ایزد و حرکت
 اردوسی فرماندانی
 برنجی فریق
 محمود شوکت

در سادات عموم انضباط دائرہ سنک
 اعلان رسمیلی

مادہ ۱ - حکومتک بانگیرہ و سر
 بحمارہ قاضی المہار سطوت ایتدیکی
 شو زمانہ مرگک قولاً و فعلاً سوک
 درجہدہ محافظتہ سکون و اعتدال ایشی
 و حیجان اہالیہ سبب اولدینق مر درلو
 احوال و حرکتکدن مثلاً قساد آمیز یازیلر
 یازمی . مہج سوزل سوبھک . سو
 قائلردہ قوشلتن کی حرکتکدن نظایر
 اجتناب ایشی .

مادہ ۲ - ثابت سریع بر صورتہ
 تأمین انضباط ملکت ایچون قرمقوالر
 و دوریہلر حرکت اردوستک استخدام
 ایدیکی عسکرہ و سلائیکندن جلب ایدیلان
 زائدارہ وریولیسرہ مودوع اولدانی
 و تأمورین موسی الیم و تلیفہلر تک حسن
 ایشی یونکہ جانلرنی قدام حاضر
 بولدفیلرندن امرلر نہ در حال اطاعت
 و اتیاد مجبوریت لعلیہ سنہ بواندانی شو
 آردانی ایشی وظیفہ تک فوق المادہ
 زاکتی حسدیہ کیچہ ساعت دردن صکرہ
 غاری قارسز بر سستدن دیگر سنہ
 کیشک و سوقا نردہ طولاشق قطعاً غیر
 جائز بولدیندن احوال مذکورہ سنن دخی
 توفیق اولیسی و فوق المادہ منلوق ظہور
 ایدہ سکارک بولدفیلری موتمک بولیسہ
 مہامت ایلری .

مادہ ۳ - فوج عسکرہ اہل انضباطہ
 مأمور اولانلر دن غیزی کناک صلاح
 طابیبی قلیلاً و شہدایاً منوع بولدی .

مادہ ۴ - انقضائہ لشترک ایدن
 عسکرلر ترک سلاح اہل تسلیم نفس ایتکندہ
 و تأمین آسایش ایچون فوق المادہ صرف
 مسای اہلکندہ بولدیندن و ایچلرک
 بر قسم کلیسی در دست اولدینق قیسی
 نہ اجرائی ملنت ایدیمچک درجہدہ
 زبون و محصور قالمیشدن اہالیتنکو علیہ
 الموم نجار و اسناک نجارتکاملری
 آچیرق ایشی و کوجلرہ لشترک ایللری
 اعلان اولور .

ق ۱۱ نیمان سنہ ۳۳۵
 در سادات زائدارہ پولیس
 مفتش عمومی
 میرلای
 غالب

تأسف عظیم
 طوبیجی قفسلی ارکندہ وقوعہ
 کن مصادمہدہ اک کریدہ ضابطانلر دن
 بیکیانی مختار یک شہید اولدندر .
 جناب حق خریق لعلہ
 رحمت بیورسون
 آیین

قاج پازہ ویرلی ...
 بلغار آزانلری طرفین رسماً
 تحقق ایدیک نظرآ باندیزدن اختلا
 طرازہ نیش یک لرا طلائش و جو
 صورتہ اختلاہ تنویق ایشلرزد
 قاج چوارندہ مستخدم پولیس
 فوہبیری و افرادندن تحت استنجوابہ
 آکن کمان بوز اونی منجاوزد .

سلبہ قفسلی برآ سلائیک
 کسرہ . ناسلیج طاہورری و جمرأ
 مسودہ زہلی و فتح بندہ مجدیہ
 قرووزاری طرفین محاصرہ ایشی
 ویلا و فوجک استیماہ مجبور اولدندر
 اولجہ قایش طانی چہتہ فرار ایدن
 نغرات سلائیک عساکری طرفین
 تعقیب ایشلکندہ .

میزان غزنیسی صاحب استیازی
 مراد و سہجت پنا سازانہ اسحق و نظیفہ
 سروردی بکلر حرکت اخیرہ انجاییہ
 زہد دخل اولدقاری ایچون توقیف
 ایشلرزد .

اولکی کون ایستالوسدہ مجلس
 میہولن صورت خفیہدہ انظاف و انقسام
 اوزری بوزی متجاوز اعضا استابولہ
 معاودت بیورمشدری

[ثروت قون]

بر انکیز تجزی حرکت اردوسی
 قضا تاشدہ قوللائق اوزرہ ایکی عدد
 قابل نکل نکلون طانی خدیہ ایشندر .
 [ثروت قون]

المندن اثن مختلف مکتوبرہ مفاذہ
 نظرآ احوال کب سکونت ایتکندہ

عنائی زراعت و تجارت غزنیسی
 ایکی سنہن بری ازمیردہ نشر
 ایشلکندہ ایکن بالآخرہ درسادہ تن
 ایدیلان « عنائی زراعت و تجارت »
 غزنیسنک پورکہ دردغی لسخسی
 نام معلومان زین المصغر .
 مطالعتق عمر ایزور و انوسہ ایلرزد .

بیوت
 بیوتان امین آستانلوسدک ختارہ
 تقیم ایشلندر . امین رئیس سید ایشا
 انکیز ترجمانک خامسہ . بیوتان
 رئیس احمد دشاک اشدی مجلس
 سارف رئیس سید یک اشدیک خانہ
 سنہ ساکندر .

اعلامت
 قیندہ نشر اولدینق آثار
 قیندہ ادبی . علمی . فلسفی
 مقالات نامہ جلدی « دور جدیدہ »
 نامہ بر رسالہ انتشار ایدہ سکر .

پردہ لہین
 ہم در قور طرفین بیوی واک مغوی
 بر علاج اولوق اوزرہ توصیہ اولدور .
 پو علاج : قائمہ و شان طبیی آلبومین
 و چلیک مادہلرہ مرکب اولوسیکر خستالی
 فقر الدم و ضعف عمومی کی خست لقل ایچون
 برنجی و اولدینق بلنہ بیورمشدری
 و وجودہ بر خاک وور .
 عمومی دیورنوسس زار ایزدہ موزو شرکا
 سنک لوزرہ اجزائتہ سیر .

دیورنوسس لاری . استابولہ بر سنج
 سلائیک سطر قوشکلی . قولادہ اولوق
 جزائتہ سیر .

سارو مرطاب لرسہ مزہ
 قیندہ ثابت تکمل ایلق معور
 بر تیارو مجوعی نشر ایدلہ سکر .
 قلیت لاری اوردویہ سارن ایشلندر .

اہالیہلرک اقدار مالیی نظر
 دقہ الترق و قاج جاریہ حقیدہ
 معلومات الہ بیوری ایچون ہیئت
 ادارہ چہ اون یس سکونکہ قدر
 اوبہ قیدی تلیم قائمشدر .

صالح ذکی
 (روشن مطلبہ سی)

مورمہ شانی انقلابیوں کے
 دان حق کو سزا دی رہا، انہیں سزا کا
 5
 افسانہ کردوں یہ اردو طالب ترمک
 جان دہن خانم سے طالب ترمک
 بدیت زائران کلمہ ناب ترمک

دہستان، دوسلا اور مرد ناب ترمک
 مرتی مہر نشان ماہرہ ترمک

علی صلاح الدین

مناقب کزیدہ محروزی ناظم

صلاح الدین بکارہ:

حقیقتاً جو خوشتر (مناقب کزیدہ) ہوں
 کرانہا ہو گئے لاقی نصیب ہوں
 زمین لٹھی کھنڈن قدم بندوشہ کج
 بیانی بر کوزل کی جاننوز در ہوں
 جہاں قدم بیوک اولان المظلمتانی
 ایچہ شہلار مایان کوزل کوزل شہید ہوں
 بولنگ اشترامی سترمین آج ہوں
 جال دلیرامی شفا من گریہ ہوں
 (سلاطین) بنگہ بہ نلیہ و لشکر اہرم
 ایکستہ سوزاری لطف و بر کزیدہ ہوں
 ہذا ای گرداندم بولک کی مرزبان
 وجد عشق اولان کوزل ارہ آری ہوں
 فتنہ

ای شانی و مناقب کزیدہ
 پرستہ دکن پارک سن
 کوز آرہیلز سٹارٹ کین
 بروخ لٹر شکرک سن

بیوکراک منانی کلامہ ہنہ فروری
 وسای کرین ایچہ مطابک آری ہوں
 بیالی اسیرال السیام اولان دونامراک
 (مناقب کزیدہ) سن منابک آری ہوں
 ضربات عشق لٹری

احباب

اسباب سعادتی
 — ولائیک عزم احابیت —
 حیات نسیبہ، بارہ اولیہ،
 سطلانی آرزو این ہیج بر کیمہ

یوقند واز لہزہ! اولیہ! یوقند
 چالیدہیز، بیلاویز استراحت
 قلبہ و سببہری تون ایچہ لورنار
 شہنیز حہ استقامہ سمولی ہیند
 ابرہن سلطنت ایچون وکیل ۱ یوقند
 شہدہ بانکر کیمک و عمرہ سوزنہ
 اولورسہ اولسون تلمین معینت اجنات
 اولسہ ایدی شو کوز کیمز عالم مدینت
 پارتمیلی آئیندہ کیمسہ لزلزلہ ایدی
 دینک لوزورک مال سلطنت اولوق لیدی
 مرکسہ موجود ہوں۔

السلان! قتل و غلامیہ اعلیٰ
 مالک اولوق ایچون آن بر لہول، تنقہ
 و سطلو تختہ لہہ اینکہ چالیستق
 لازم ہوں۔

تختہ آنتز اولان سلطنت حاکم
 سمولی ۱ حینت اجنات ہمن لوسبتہ
 مناسبت جہہ و سطلوخت متساہتک
 تفریقہ روح انالی اطلاق نشان اولان
 عم و مزینتک ائتشار و توسعہ و ایستہر۔
 بر جمیتک، بر مکتبہ لوروی آریستہ
 حینت و سطلوخت لوزورک۔ نو سطلت، نو
 حینت طاہر اولمک۔ متفقاً حرکت ایچن
 دیگر حینت لوزورک ایچہ لوزورک
 عم اولور، کیمہ۔ مخالف ترمک
 قاریستہ بر لچین۔ دو فتنہ مشہہ نظر
 اسنان ایہ عشق ایچہ کیمک اولورسہ
 شو حقیقت بر وقت دعا کیمک و شوش
 ایچہ، شریعت ہرائی اعدیہ یز اولوزین
 اعلانی و اعلانی زہ اولوزہ ایتکہ امر
 ایچہ کوزک حضرت فخرام اقدس ہوں
 قومی دیگر ہن آیران و ایشور آریستہ
 سو ایچن زمین مکسہ، مالک کیمک، من
 فرق طیس مشاہدہ تہذیب شریعتہ ہم
 نشان و نشان اعلیہ حینت و یون ہوں
 مشانی حینت اسلامیہ من طرفہ ایچہ کوز
 قوشور، شہہ یوقندک دوچار اولان
 اولان بر ملت ہر فتنہ من محروم قلبہ،
 عم و سطلوخت لوزورک ترمک ہوں
 اسی روحا ولسیہ و حینت شریعتہ
 فم سلطنت و سطلوخت ہن صدر اولوزستہ
 یورامک رحمت ولسیہ اولان انقلابی
 صرف اعلیہ حینت ایچون
 اولان صدامتہ انکارن مبارک ہوں۔ یوقند
 تجمعی عدولت شہید ہن منبر اولان
 ماہان لوزورک مکتبہ، طاہر ہوں
 اولوقی کی فرقتہ طرفہ لٹری ہوں

اسلمینن جیتقمرق امراس ختانیہ
 و مناج خیب منہ تظیفاً لہارہ ایدمک
 اولورسہ حق آئیندہ شہوری شہنیز
 اولان نصیرات زہا سہہ یزنا عمر کایہ
 فلاک کیمک، عمرمانکی خصوصہ
 اولوزورک اولسون عسکر ہن متفقہ حرکت
 مورجین سلامت، ہانت سہادتہ،
 لوزورک طوریسی سوقتت ایتقادہ،
 عیان ہوں۔

شو حینت عزمہ اسلامیہ ہوں
 زمان فکر حینت روحی یوقند ہوں
 خصوصہ کی وظافت عزمہ یوقند
 آج ہوں، دکھن، ترقی ہن ایتبات
 اولوزورک، مرزوزرہ، حواجب شہہ
 لوزورک ایتہ لوزورک اسباب جان
 انصار و یوب سطلوخت کیمک ایچہ
 لوزورک، یوقند حال مشکی ماہتبات
 و حیدر ہوں، نوشونم! کندی حاکم
 کندی آدم! ازہ دست سطلوخت
 لوزورک ایچہ ہن شہہ کیمک اولمک۔
 یز مائیس لکلی بر ملت نکار
 اسلامیہ عالم مدینت ایشن اولوقی
 ختانیہ حیدر ایچون یوقند مدینت
 اسلامیہ آنتکیم عالم غولہی سرمدہ
 آرزو ہنر کلنت جہالت آریستہ
 پوزن اولوزورک — جہل و غمائی آری
 اولوقی — اولوزورک سوزورک ایچون
 قز سوزورکی کدیقرت زہر ایتک
 ایچہ کیمک کز آثار حاکم کوزورک
 دی، لوزورک مکتبہ کیمک کی شوک
 وسطلوخت اسباب و تون جہان نوا
 سطلوخت آتہ دعوت ایچہ کوزورک، اجاہن
 ایچہ لوزورک زہر کیمک حینت ایچہ کوزورک
 یچہ نصیر و کوزورک اولوزورک، بر چوقی
 کیمک و کیمک اعلیہ سٹالی لوزورک
 ہوں جہان اولوقی لوزورک و جہان لوزورک
 کیمک اسلامیہ قبول ایتقاد ہوں۔
 ایتہ شوخان اولوزورک زہر
 سطلوخت ترقی بر ملت، زہرہ و ایتک
 صلاحیت ہوں و اردو، اولوقی ایتہ متفقاً
 چالیستق، اسلامیہ جامع ترقی اولوقی
 اولوقی کوزورک ایتک شہہ لوزورک
 آلام، اسباب حصول سطلوخت
 برہنہ ہم و سطلوخت ایتقاد و توسعہ ہوں
 دیچن ایتہ
 قاریستہ بر جمیتک جانی مغلنا

علم و معرفتہ سوزورک، ملک علوقی
 ایچہ حاکمیت و قیود شریعتی آلامی
 ایچون بر عالم ایچہ بر جہلہ سطلوخت
 ر نظر پہلانی کیمک، نام انسانک
 محیوی، باطل ایچہ حینت شہہ کیمک
 مفور ہوں، علم عمرمان امراس فکرہ
 بشرہ کیمک قوی باطل و جہل و غمائی
 ایچہ ترقیات انسانک رسم کایہ ہوں،
 اسباب ختانیہ انقلابی ماہتبات ہوں،

حاکم ذابیل کلمہ ایدن، دعا طوقی
 یس انالکتن اولوزورک ہوں سطلوخت
 قرآن عظیم انسان کیمک، علم لٹری
 اعلان لوزورک کیمک بیانی بیور ہوں،
 بو خصوصہ ہاڑا بر چوقی اسلمین شہہ
 ہنہ موجود ہوں، از اچہ ہوں
 علم فریضہ علی کی مسلم ہوں حینت شہہ
 بیہ بیون اسلام کیمک علم ایتک
 طوبی ہوں، دیگر بر حینت نیوی
 اعدیہ ہوں، طلب علم سفاہت شہہ من
 قیام لیتا طلب علم ہوں ہنہ من صیام
 تلاتہ لٹری ہوں بیور ہوں خصوصہ
 شہہ لوزورک کیمک کیمک کیمک ساعت
 مدینت سوزورک ایدن بر کیمک لٹری
 اولوقی کی قاتی عم و عمرمان ایچہ کیمک
 بر کوزورک ہی اولوقی اولوزورک
 خیر ہوں، و دیگر ہوں

ایچہ اسباب انکسار و تہذیب
 برہنہ ہوں، سطلوخت ہنہ ایتہ ایتہ
 پلمزورک ہوں و طوبی ہوں، کیمک
 کوزورک لکان اسلمہ ہوں ہنہ برہنہ
 لکان ایشن اولوزورک، ہنہ ایتہ لوزورک
 شہہ ایتہ ایتہ ہنہ لوزورک ہوں ہوں
 لوزورک مذکورہ ہوں ہنہ حرکت ایتہ
 مادی دعوی ہنہ لوزورک ہوں
 شو سطلوخت خصوصیات سطلوخت
 اولوقی کی سطلوخت حاکم لکان
 شہہ ایتہ نظر دہا لکان ایتہ
 کتاب ایتہ لکان و طاقند، یوقند
 خلا، و طاقند ہوں ہوں
 یز، مکمل لکان اصلاح حاکم
 لکان و ایتہ لکان خصوصہ کیمک
 سطلوخت و خصوصہ لوزورک چالیستق
 اولوزورک بر قیام سطلوخت، لکان
 لوزورک لکان اولوقی سطلوخت لکان
 ایچہ کیمک ہوں ہوں
 یز دہا کیمک لکان لکان لکان
 لکان سطلوخت ہوں ہوں ہوں

ترکمن دوست اینست -
 آیه لورسک ونلا چتکنکن
 آیم قهران اشکان فر ابلاطودور
 کستملین دو اینه غلاخوزلی این
 فریه مذکور استولی دیگر دقیق
 خاصه یوزک ووانلی ماره نام
 شصتصد لقب مفرزهاری طرفدن
 کوردهکری سنیق اوزرته تسلیم اولتورد
 اناده استبداد فکر منتهیه شکل
 این جیبان ووقته اتقاق ایدر
 حلقه امیری تحفان افک ویا
 حکم ویرمک اوزره شکل این حرب
 عربلرک علم کفای حقیق افک و
 افچس دیوان حرب مرق ناکوایش
 لولکی کورمن ایدرلا اینلره بیا
 ویاشرت اولتورد

بیاتنه وشرارت قسوب اینکدر -
 ۱۱ دون سدر اعظم حضوره
 قول اینکدر -
 ۱۲ دون صباح هود شوک باشا
 سدر اعظم باشا ایه اجرای حلاقت
 ایدر -
 ۱۳ شهر امای علس اینستادن
 توقی و عمره یکه طرزون موی
 مادلین بکار ییزه رمک مایه مد
 رشن دفری تنظم ایه حربیه تقارن
 قدیم اینتورد - بوحراره مکرخی
 واره مدیری توکتجانی بکموکتند

شرطنامه ای باب طریه کورولتند -
 ایکجیسی وراکن بره - قدر اولان
 خط - حرکت شمالی ایه تقارن
 مکارانه بولتور -
 هرز - بوخن طولای کرک پوی
 وکره یانی شایر یکه آرتنر مسور
 نظر - قانون اساسیت اعلان
 ایدیک ایه آبرده مهم اینستاده
 پوی بوزره بر حاتم طاهر وینهدر
 ظهور اینست اینستاده مؤخرأ قیینه
 بحر اترکن کرک اینت وولایده ظهور
 این احراف بطور طولایسه عیس
 کری چکشلرور - خلق منشتر
 مع تأسیف یکه خردور - مراجعت
 ایدرک و بویتری کنه لردن طا
 ایدان ثباتی اولدن قلمدار هر
 ایدورور -

بش تکلیف ظهور ایدر شایر قبول
 شرائطد مسیان اشکاری آده قبول
 ایدر چکنور - نظارت مادمه نشانی
 اسالی لوتی اوزره مطالبه وندقیق
 اینتدر -
 هرز - بندای واطعه اینستاده
 اولان اینتدر تدمامدور -
 نظر - وینولس کچل قدایته
 جالیپور - یلاتری حلقه اینستدر -
 جان ایته اینتلاق اوزره هر - اطاده
 اینتدر ایدر وکستدی - ضلوعوا فلیه
 مهندسوزک بر مین اوردان آریلری
 استرلم اینستدر - مع بایه اطاده
 بیجان و بیجان نوزن لرنی
 متک اسالی عملیانه غنده یکمن
 اینستدر -

آلتیجی دائره بیلدن :

بر حقه نکرده آتسی دائره بیلدن
 داخله جیچک خست لخدن اویو ایت
 دوت مصاب وقرابندن بر وقت اویج
 مصاب وامراس درین دوت وقت
 والیاب مصاب دوتی شوک متولیدن
 بر مصاب وامراسی علیه سارندن
 بگری دوت وقت واولوز ایش مصاب ک
 جمأ اوزر اویو ایت فرق لوج مصاب
 ولوجسولرکی ایکی سیک طنوز یوز
 سکان نوبده تلخ جدی عملی
 اجرا اولدی عیث محمدن ویریلان
 ووقعت صحه جدول اوزرته اعلان
 اوزور مابش ۱۰ مه ۲۲۵

اشطار

قره مزک بوکولدر اشطار این
 لشکری مدرجی توتولت ووزمه
 منصر لویوب اشکار کرده وغلالت
 علیه ایدر مزین بوکولدی ایچسون
 هرور ایا ایه لیت ایدر لاری القلیع
 زان اولدی چندین عیث مجموعتدن
 قواکیون ایقی آرزوستنده وکشان
 خالیپورن لیه بر سوک خصوصه
 اوزره ۲۹ لشکری عیثات نسبی
 منشردی اولر خامه مراجعت ایدر
 قوی ایه مقابله تحارک ایدر بیلور
 شتر من سیدش وقرنده فلسفه
 اوزر ایه بوسته پوی کورده سرفه
 لازم اوزر -

صالح ذک

باب عالی قراوشده و ادب و مطیع

لغنه ناطری ایضالات
 مجلس سواتمسلمندان مشورت
 لغنه نظریه حاکمکة تربیته منلی
 هنوز هیچ بر این کور ایکی ویر
 صورت اعلالی این بوکولدی حقه
 بسط شکلیت ایلری اوزرته قری
 غرضی هرور کمن زی بو اینه لغنه
 نظری توراوونکیان لغنی ایه ملا
 قات اینتدر -
 هرز - بویون عتاریه شدی
 قدر بو ایدر لیتین اجرا ایستدر
 نظر - وکی خصوصت ایکی
 اصنام ایدر - و قسسی طوفردن
 طوفریه حکومتیه اجرا ایدر
 دیگری ایه شهر شاکت حق ایدر
 ملا زامواوز مو سوبالی - فکری
 توری ای کی که بوخره داز ووقیولان
 مراجعتی ایه شریکته سوا ایدر
 هرز - حکومت اقی اینستدر
 سات حاکمورور
 نظر - کوچت لیتیر - لغنی
 لغنی وکسلر دتلو امور لغندور -
 مادی وقری ایدر بودجیز مجلس سوا
 ایه سوز شوک ایدر مصلحت وخره
 داز بری ایش تکی اولسون بایر
 هیچ بر ایش کور بزم -
 محض اینستدر وادری تقارن
 او خصوصه اشازان وری بیلر - مع
 مقیه پستاری ووجیه تلقی ایدر -
 فرضا نصیبالی وکمیالتر ایه حق
 خطوط حدیقه کی زم قنول نشا
 انک اینه کیز خطوط شوخترید -
 قریباً ایکی یوز کلو موزولده اولان
 ایدر معصوما خلق - فریبیایک

۱۴ ایران - در کلامه وارد اولان
 خیریه کور ایران مدونک عتارده
 عالین قوی ایدر متیوه اولوب عتار
 مذکور - رؤسایسایرین ایران مدویه
 کبرک بر قاج فری ایضا ایدرکی لوسا
 اینتر لوب غرضی - بایرور
 ۱۵ هرور وطرجه ماره ودره دست
 حربیه نظارنده ایلوکسی حرکت
 ایدر سنجه نایب ایدر امر ونایه
 کن قوی ایدر کلمی اجرا ایدر
 متالیسی - بی مدی نمایه ایدر چکنور
 ۱۶ بر عتاق طوری مدوی قروون
 چسولرند اسلمه ویهالی حمل بر
 بوکولرکن کیه من توقیف اینتدر
 [فرای رسه]
 آولخر بزرگ شریه مطولای ایدر
 قشندور -
 ۱۷ ذات شهادت مدونک کون
 مدیجر هنوز استظفار ایدر لغش
 اولندن خستاری زاری بر قاج کون
 تأخیر ایدرور -
 ۱۸ عسلر محمود پوی نظاری
 کسکلیت وکسلیت دفری ایاک
 ایدرور - علیه کوردهدر -
 ۱۹ دون مجلس وکلاه نظارنتک
 دفری اولان مسویه بر سفارت
 تأیس تاکر ایدرور -
 ۲۰ دون مجلس وکلاه وکلاک
 مدیوکه وکون عتاری مدور
 اولمندن ووجیه جیاتنه حلقه
 حلا کره جیران ایش و تنظیم اولان

Ek 3. 1795-1912 Yılları arasında Osmanlı Devleti'nde Yayımlanan Gazete ve Dergiler

	Yıl	Gazete- Dergi	Matbaa	Basıldığı yer	Dili	İlgili kişiler
1.	1795	Bulletin de Nouvelles			Fransızca	
2.	1796	Gazette Française de Constantinople			Fransızca	
3.	1798	Le Courier d'Egypte- Decade Egyptienne		Mısır	Fransızca	Napolyon
4.	1798	Avertissement-Tambih		Mısır	Fransızca-Arapça	Napolyon
5.	1821	Le Spectateur Oriental		İzmir	Fransızca	
6.	1824	Le Smyrneên		İzmir	Fransızca	
7.	1828	Le Courier de Symrne		İzmir	Fransızca	Alexandre Blacque
8.	1828	Vakayi-i Mısıriye	Bulak Matbaası	Mısır	Türkçe-Arapça	M. Ali Paşa
9.	1 Kasım 1831	Takvîm-i Vakayi' İlk Türkçe gazete	Takvîmhane-i Âmire (Esad Efendi) + Dârü't-Tıbbatü'l-Âmire (Saib Efendi)	Üsküdar-Bayezit	Türkçe	Serasker Mehmet Hüsrev Paşa-II. Mahmut Alexandre Blacque
	5 Kasım 1831	Le Moniteur Ottoman (Takvîm-i Vakayi')	Takvîmhane-i Âmire	Bayezit	Fransızca	
	13 Ocak 1832	Haydarar Kir Lıro Medz-i Derutyann Osmanyann	Takvîmhane-i Âmire	Bayezit	Ermenice	

		(Takvîm-i Vakayi')				
	1832	Ottomanikos Minitor (Takvîm-i Vakayi)	Takvîmhane- i Âmire	Bayezit	Rumca	400 alıcı
	1832	Takvîmü'l- Vakayi' (Takvîm-i Vakayi')	Takvîmhane- i Âmire	Bayezit	Arapça Farsça	
	20 Ocak 1840	(Takvîm-i Vakayi')	Arabyan Matbaası		Ermeni harfleriyle Türkçe	Pars Tuğlacı 141 alıcı
10	31 Temmuz 1840	Ceride-i Havadis	Bahçekapı Takvîmhane- i Âmire	Bahçeka pı	Türkçe	William Churchill Hâriciye (sonra) Dâhiliye Nazırı Akif Pertev Paşa
	1842- 243. Sayısındaki İrade	Ruzmane-i Ceride- i Havadis (Alfred Black Churchill) Rûznâme İlk özel ilan İlk ölüm ilanı	Ceridehane (İlk özel matbaa)			
	6 Mart 1849	Vakayi-i Tıbbiye İlk Türkçe dergi Resim basan ilk Türkçe süreli yayın		Bâbîâli	Türkçe	Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne
	1857 Basmahane Nizamnâmesi					
	1857 Elifba cüzü	İlk Türkçe alfabe				
	1858 Kanun-ı Ceza	ilk ceza yasası				
	1858 Kitap Tab'ı hakkındaki İnhisar	Kitap ve yazarlara özgürlük				

	Maddesini ilga eden Nizamnâme					
	1858 Matbuat Müdürlüğü	Hâriciye Nezaretine bağlı				
	1859 ilk çeviriler	Tiyatro eserleri ve çeviri romanlar				
	1859	Tercüme Manzumesi Racine, Gilbert Lamartine, Fenelon La Fontaine			Fransızca	Şinasi
		Fontenelle Voltaire Fenelon çevirileri	Muhaverat-ı Hikemiye			Münif Efendi
11	21 Ekim 1860	Tercüman-ı Ahval İlk özel gazete Resmî ve Özel İlanlar İlk posta pulu uygulaması	Bahçekapı	Bahçekapı	Türkçe	Çapanzade Agâh Efendi (Hersek Meclisi geçici reisi-Posta Nazırı-Yeni Osmanlılar) Şinasi
12	27 Haziran 1862	Tasvir-i Efkâr 1908 Yeni Tasvir-i Efkâr Tasvir-i Efkâr Tenvir-i Efkâr	Bâbiâli'de Giritli Cemal'in evi	Bâbiâli	Türkçe (Çince, Uygurca, Sanskritçe levha çalışmaları)	Şinasi 260. sayı Namık Kemal 469. Sayı Recaizade Mahmut Ekrem 830. Sayı

		İntihab-ı Efkâr Tevhid-i Efkâr Harfleri ayrı yazma yöntemi				
		Fenelon Tercüme-i Telemak	Telemaque			Yusuf Kâmil Paşa
		Victor Hugo Sefiller (Les Misarables) Rûznâme-i Ceride- i Havadis'te çevrildi.	Mağdurîn Hikayesi			Münif Paşa
	2 Şubat 1862	Matbuat müdürlüğü Ahmet Cevdet Mehmet Vefik Ahmed Kemal				Maârif-i Umûmiye Nezaretî'ne bağlı
	Mart 1864	Daniel Defoe Robinson Crusoe Hikâye-i Robenson			Arapça'dan Türkçe'ye	Ahmet Lütfi
	Temmuz 1862 Ocak 1883	Mecmua-i Fünun Bir Yıldız Böceği ile Bir Yolcu makalesi Baticılık İkinci Türk dergisi	Takvîmhane- i Âmire Taş mekteb	Çiçek Pazarı	Türkçe İsteğe göre Fransızca Rumca Ermenice basılabilir	Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye Münif Paşa Sadrâzam Fuad Paşa
	1862	Mecmua-i İber-i İntibah				
	1863	Ceride Askeriye				
	1864	Mecmua-i Askeriye				

1864	Matbuat Nizamnâmesi İlk Basın Yasası – ruhsat-					
	Eyalet sisteminden vilayet sistemine geçiş- vilayet gazeteleri				Ermenice, Rumca harflerle Türkçe gazeteler	
1865	Tuna Niş+Silistre+Vidin		Tuna Ruscuk (1865)	Türkçe Bulgarca	<i>Vilayet Gazetesi</i> Mithat Paşa vali Ahmet Mithat Efendi	
1865	Salnâme-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye (1847)				Ahmet Vefik Paşa	
	Salnâme-i Askeri Salnâme-i Bahri Salnâme-i Nezaret- i Umur-ı Hâriciye Salnâme-i Maârifi- i Umûmiye Rasathane-i Amire Salnâmesi İlmiye Salnâmesi				Sadrâzam Mustafa Reşit Paşa	
1866	Salnâme-i Vilayet-i Bosna İlk Vilayet salnâmesi			Arapça Türkçe Boşnakça Rumca		
1867	Kararnâme-i Âli Dergi ve gazeteler				Âli Paşa	

		buna göre kapatıldı				
		Muhbir, Ulûm, Hürriyet Abdülaziz ve Ali Paşa' ya muhalefet				Yurtdışına giden Yeni Osmanlılar
13	1 Ocak-27 Mayıs 1867	Muhbir		İstanbul Londra	55+50 sayı Yeni Osmanlıların yayın organı	Filip Efendi Ali Suavi Ziya Paşa
	Ocak 1867	Vatan –Ayine-i Vatan İlk Resimli gazete (Rûznâme -i Ayine-i Vatan) (1868 İstanbul Gazetesi) Türkçe basında ilk karikatürler İstanbul gaz Abdülaziz'in Avrupa gezisi Paris'te trende				Eğribozlu Mehmet Arif
	1869	Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesi				
	1869	Zevra Bağdat vilayeti'nin resmî gazetesi		Bağdat	Türkçe Arapça	Vilayet Gazetesi
	1869	Terakki Gazetesi Silvio Pellico (Le Mie Prigoni) Hapisteki Hayatım Hakayikü'l				Ali Raşit Filip Efendi Recaizade Mahmut Ekrem

		Vakayi'de Chateaubriand Atala İlk kez kadın ve mizah ekleri verdi. 1870 Terakki Eğlence (mizah)				
	12 Kasım 1870-13 Ocak 1873	Diyojen İlk Türkçe mizah dergisi Dergideki ilk karikatür 1871 Çıngıraklı Tatar dergisi T. Kasap Letaif-i Âsâr, Şarivari, İbretnüma-yı Âlem, Hayal, Latife, Şarivari Medeniyet, Tiyatro, Kahkaha, Geveze, Kara Sinan, Çaylak, Meddah Ermeni mizah basını da vardır				Theodor Kasap Yazarı Ali Bey Namık Kemal
	1870	Telif Veyahut Tercüme Olunacak Kitaplara Dair Nizamnâme				
14	22 Ocak 1870-1878 Çırağan Olayında bir mektuptan	Basiret (En ileri teknolojiye sahip gazete) 1870-71 Almanya- Prusya savaşı	Tatyos matbaası Papazyan	Vezir Hanı Beyoğlu- Basma altı		Basiretçi Âli (Almanya'dan çıkartılan ilk gazeteci) Ahmet Mithat

	dolayı kapatıldı.					
15	1871	Türkiye Gazetesi İlk özel salnâme		Paris		Ali Suavi
	1872	Meclis-i Vükela (Bakanlar kurulu)				
	1873	Salnâme-i Hadika <i>Hadika</i> gazetesinden makaleler				Ebuzziya Tevfik
16	13 Haziran 1872-5 Nisan 1873	İbret Yeni Osmanlılar	Tasviri-i Efkâr Matbaası (yetersiz)			Namık Kemal Reşad, Nuri Ebuzziya Tevfik
			Kırkambar Matbaası			Ahmet Mithat Efendi
17	10 Ekim 1874	Musavver Medeniyet İlk fotoğraf yayınlandı				
18	9 Ağustos 1875	İstikbal Dönemin siyaseti ve ciddi makaleler içerir				Teodor Kasap
	23 Aralık 1876	Kânûn-ı Esâsî Takvîm-i Vekayi' ile ek verildi (19x27 boyutlarında)				II. Abdülhamid
19	1876	Neretva		Hersek	Türkçe Sırpça	<i>Vilayet</i> Gazetesi

20	9 Mart 1876	Sabah Fransızcadan tercüme hikâye ve romanları bedava dağıttı.				Papadopulos sahibi Şemsettin Sami Başyazarı Mihran Efendi Diran Kelekyan Ahmet Rasim Mahmut Sadık Abdullah Zühtü
21	1877	San'a		San'a	Türkçe Arapça	<i>Vilayet</i> Gazetesi
	19 Mart 1877	Meclis-i Mebusân toplandı				II.Abdülhamid
22	1877-1888	Kosova		Priştine- Üsküp	Türkçe Sırpça	<i>Vilayet</i> Gazetesi
23	1878	Sivas		Sivas	Türkçe	<i>Vilayet</i> Gazetesi
24	10 Ekim 1878	Musavver Medeniyet İlk kez fotoğraf basmıştır				Eğribozlu Mehmet Arif (Ayine-i Vatan, İstanbul)
25	8 Temmuz 1878-1992	Tercüman-ı Hakikat Gazete bir okuldur	Ebu-suud caddesi matbaası			Ahmet Mithat Efendi Kâmil Yazgıç
	1882	Salnâme-i Türkî		Bahçesar ay		
26	1890	Servet		Galata		Nikolaidi Efendi
	27 Mart 1891	Servet-i Fünun				Ahmet İhsan Tokgöz (Umran dergisi)

	7 Şubat 1896-91	Edebiyat-ı Cedide Servet-i Fünun Edebiyatı				Tevfik Fikret (Yazı İşleri Müdürü)
27	22 Şubat 1894	Malumât				Artin Asadoryan Mehmet Tahir (Baba Tahir)
28	5 Temmuz 1894	İkdam Siyasi Türk Gazetesi İlk Rotatif				Ahmet Cevdet Oran
29	1894-97	Musavver Nevsal-i Servet-i Fünun				Ebuzziya Tevfik Ahmet İhsan Tokgöz
30	1906	Salnâme-i Gayret		Saraybos na		
31	1910	Nevsal-i Ziraat ve Ticaret				
		Musavver Salnâme-i Servet-i Fünun				Ahmet İhsan Tokgöz
32	1912	Musavver Eczacı Nevsali Özel Salnâme				

Ek 3. Şanlı Ordu Gazetesinin Fihristi (26 Nisan 1909-24 Mayıs 1909)

Tablo 4: Şanlı Ordu Gazetesi 1. Sayı – 26 Nisan 1909 Pazartesi		
	6 Rebi’u’l-Âhir 1327	13 Nisan 1325
Sayfa	Haber Başlığı	Yazarı
1	Şanlı Ordu’ya Selâm	Antalyalı Ziya
1	Şanlı Ordumuzun Türküsü (Şiir)	Belirtilmemiştir
1	Fasıla-i Hilafet	Mithad
1	Rûznâme-i Hâdisat	Müneccim
2	Taşkışla’nın Son Hattı	Belirtilmemiş
2	Ruh-ı Mithad Şâd Olsun	Ethem Ruhi
2	Muhterem Ahalimize	Ziya
3	Şanlı Ordu’nun Şehre Duhulü	Belirtilmemiştir
3	Şehrimizin Evvelki Günkü Hali	<i>Nîr Neyyîr Hakikat</i>
3	Kadid İstibdâd yahut Kırmızı İzler (Şiir)	Mustafa Kemal
4	İdare-i Örfiye Beyannâmesi	Üçüncü Ordu ve Hareket Ordusu Kumandanı Birinci Ferik Mahmut Şevket
4	Dersaadet Umûm İnzibat Dairesinin İlan-ı Resmîsi	Dersaadet Jandarma Polis Müfettiş-i Umûmisi Miralay Galib
4	Teessüf-i Âzim	Belirtilmemiştir
4	(İhtilalcilere) Kaç Para Verildi?	Belirtilmemiştir
4	Kısa Haberler	<i>Servet-i Fünûn</i>
4	Beytütet	Belirtilmemiştir
4	İlanât-Yakında Neşr Olunacak Âsâr	Belirtilmemiştir
4	Perdinamin (İlaç Reklamı)	Belirtilmemiştir
4	Tiyatro Meraklılarına Müjde	Salih Zeki

Tablo 5: Şanlı Ordu Gazetesi 2. Sayı – 27 Nisan 1909 Salı		
	7 Rebî’u’l-Âhir 1327	14 Nisan 1325
Sayfa	Haber Başlığı	Yazarı
1	Osmanlı Tarihine Şanlı Bir Sayfa İlavesi	Belirtilmemiştir
1	Ruznâme-i Hadisât	Müneccim
2	“Hürriyet Ordusuna” (Şiir)	Dâhiliye Mektubi Kaleminden Nazım
2	Lem’a-ı Hürriyet	Meclis-i Mebusân Heyet-i Tahririyesi’nden Ziya
	Şanlı Ordu İdarehanesi	Ayazmana’dan Lemân
2	Yanlış Zehâblar	Belirtilmemiştir
2	Selimiye Kışlası’nın Zabtı	Belirtilmemiştir
3	Telgraflar (Viyanâ)	<i>Ajans Dö Konstantinapol</i>
3	Manzume-i Efkâr Rus Acem Üzerine Yürüyor	Belirtilmemiştir
3	İran Ahvali	Encümen Eyaleti
3	Mevkufin	<i>Sabah</i>
3	Kısa Haberler (31 Mart Olayı)	<i>La Türki-Zaman</i>
4	İstanbul’da Ne Kadar Asker Kalacak?	<i>Tercüman-ı Hakikat</i>
4	Asâkir-i Âsî Üzerinden Çıkan Paralar	Belirtilmemiştir
4	Asker Vürudu	Belirtilmemiştir
4	Kısa Haberler (Kabine, Adana)	Belirtilmemiştir
4	Ahmet Rıza Bey	Belirtilmemiştir
4	Miktar-ı Telefât	<i>La Türki</i>
4	Kısa Haberler (31 Mart Olayı)	Belirtilmemiştir
4	Niyazi ve Enver Beyler (Mülakât)	Belirtilmemiştir
4	İlanât (Devr-i Cedid Risalesi)	Belirtilmemiştir
4	Perdinamin (İlaç Reklamı)	Belirtilmemiştir
4	Kısa Haberler (Abone Kaydı)	Salih Zeki

Tablo 6:	Şanlı Ordu Gazetesi 3. Sayı – 28 Nisan 1909 Çarşamba	
	8 Rebi’u’l-Âhir 1327	15 Nisan 1325
Sayfa	Haber Başlığı	Yazarı
1	Sureti Feteva-i Şerife Bab-1 Fetava-i Daire-i Meşihât	Ketebhel Efkir Esseyid Muhammed Ziya Alaadin Afi Anh
1	Meclis-i Umûm-i Milli Karamânesidir	Belirtilmemiştir
1	Sultan Mehmet Reşad Hazretleri’nin Cülûs-ı Hümayûnları ve Resm-i Biât	Belirtilmemiştir
1	Resm-i Bîatın Suret-i İcrası	Belirtilmemiştir
2	13 Ağustos ve 14 Nisan Sultan Mehmed Reşad	Elif. Mim.
2	Vatan İçin Ölürüz (Şiir)	Antalyalı Ziya
2	Hurşid-i Mesret	Meclis-i Mebusân Heyet-i Tahririsinden Ziya
3	Dîvân-ı Harb	Belirtilmemiştir
3	1. 2. ve 3. Heyet-i Tahkikiye	Belirtilmemiştir
3	<i>Volkan ve Serbesti</i> Müdürlerinin Sûret-i Firârları	Belirtilmemiştir
3	Mehmed Cavid ve Hüseyin Câhid Beyler	Belirtilmemiştir
3	İdâre-i Örfiye	<i>Osmanişer Loyd</i>
3	Kısa Haberler (II. Abdülhamid ve Sultan Mehmed Reşad’ın Hangi Saraylarda İkâmet Edecekleri)	Belirtilmemiştir
3	Vahdeti Mel’unu	Halil
4	<i>Tercüman-ı Hakikatten</i> Tevkif Olunanlar-İrticaiyun	Belirtilmemiştir
4	İlanât (Gazete Reklamı)	Belirtilmemiştir
4	Yakında Neşr Olunacak Âsâr (Devr-i Cedid)	Belirtilmemiştir

Tablo 7: Şanlı Ordu Gazetesi 4. Sayı – 29 Nisan 1909 Perşembe		
	9 Rebî'ü'l-Âhir 1327	16 Nisan 1325
Sayfa	Haber Başlığı	Yazarı
1	Neşide-i Hürriyet	Meclis-i Mebusân Heyeti Tahririyesi'nden Ziya
1	Avrupalılar ve Biz	Belirtilmemiştir
1	Millet Artık Uyanmıştır	Belirtilmemiştir
1	Rûznâme-i Hadisat	Müneccim
2	Abdülhamid-i Sâni'nin Gafleti	<i>Jamanak</i>
2	Kısa Haber (Ermeni Patriklerin Hareket Ordusu'na Tavrı)	Belirtilmemiştir
2	Haric-i Telgraflar (Paris-Roma-Sofya)	Belirtilmemiştir
3	Yıldız'da Kaht ü Galâ'	Belirtilmemiştir
3	El-Halet-i Haza	Belirtilmemiştir
3	Karar (Dîvân-ı Harb Reisinin Kararı Olmadan Hareket Edilemeyeceği)	Belirtilmemiştir
3	Sofya 14 Nisan	Belirtilmemiştir
3	Yıldız'ın İnhisâfi	<i>La Türki</i>
4	Kısa Haberler (İttihâd ve Terâkki Cemiyeti'ne İngiltere'den Mektup)	<i>Standart</i>
4	Becâyış	Belirtilmemiştir
4	Hakimedaranın Tebrikatı	Belirtilmemiştir
4	İlan-ı Resmî	Jandarma Polis Müfettiş Umûmisi Miralay Galib
4	Mühr-i Humayûn	Belirtilmemiştir
4	Fetvayı İmza Eden Kalem	Belirtilmemiştir
4	Hazine-i Hassa Mâlîye'ye Geçmiş	Belirtilmemiştir
4	Yıldız'daki Toplar	Belirtilmemiştir
4	Yakında Neşr Olunacak Âsâr (Devr-i Cedid Risalesi)	Belirtilmemiştir
4	Perdinamin (İlaç Reklamı)	Salih Zeki

Tablo 8: Şanlı Ordu Gazetesi 5. Sayı – 30 Nisan 1909 Cuma		
	10 Rebî'ü'l-Âhir 1327	17 Nisan 1325
Sayfa	Haber Başlığı	Yazarı
1	İstikbal-i Millet Parlaktır	Belirtilmemiştir
1	Terakki Maârif ile Kaimdir	Meclis-i Mebusân Heyeti Tahririsinden Ziya
2	Her Millet Layık Olduğu Hükümete Mazhar Olur	Elif. Mim
2	Kısa Haberler (Tanzimat Fermanı Neden Başarısız Oldu?)	Belirtilmemiştir
2	Tekzîb (Sadr-ı Esbâk Kâmil Paşa'nın Fırarını Yalanlama)	<i>Servet-i Fümûn</i>
2	Ermeni Delikanlılarının Jandarma Silkine Duhûlü	Belirtilmemiştir
2	Başmâbeynci	Belirtilmemiştir
3	Üsküdar Jandarma Kumandanlığına	Belirtilmemiştir
3	Tebrik Telgrafları (Fransa'nın Tebrikâtı)	Belirtilmemiştir
3	İran Şahı'nın Telgrafı	Belirtilmemiştir
3	Dîvân-ı Harb Kararı	Belirtilmemiştir
3	Gazi Ahmet Muhtar Paşa	Belirtilmemiştir
3	Haric-i Telgraflar (Lizbon-Kalbiryâ-Petersburg- Kahire)	Belirtilmemiştir
3	Hilmi Paşa'nın Beyânâtı	Belirtilmemiştir
3	Abdülhamid' in Emvâli	Belirtilmemiştir
3	Ey Şahan-ı Mehmed Reşad (Şiir)	Nazım
4	İlanât- <i>Osmanlı Ziraat ve Ticaret Gazetesi</i>	Belirtilmemiştir
4	Yakında Neşr Olunacak Âsâr (Devr-i Cedid)	Salih Zeki

Tablo 9: Şanlı Ordu Gazetesi 6. Sayı – 1 Mayıs 1909 Cumartesi		
	11 Rebî' u'l-Âhir 1327	18 Nisan (Tarih Gazetede Belirtilmemiştir)
Sayfa	Haberin Başlığı	Yazarı
1	Hutbelerde Nam Nâmi ve Unvan	Mahkeme Teftişi ve Aklef
1	Çare-i Terakkî	Ziya
1	İlk Vazife (Osmanlılık)	Elif. Mim.
1	Rûznâme-i Hadisât	Belirtilmemiştir
2	İstanbul'da Muharebe	<i>İkdam</i>
2	Selamlık Resmîn Âlisi	Belirtilmemiştir
3	Mevlûd-i Nebevi Kırâati	Belirtilmemiştir
3	Kısa Haberler (Tayin, Adana, Journaller)	<i>Jamanak</i>
4	Câdû-i İstibdat İçin (II. Abdülhamid'e Hakaret İçerikli Şiir)	Eşref
4	Kısa Haberler (Matbuat, Ordu)	Belirtilmemiştir
4	Hârici Telgraflar (Sofya-Tahran-Sen Petersburg-Berlin)	Belirtilmemiştir
4	Dâhili Telgraflar (Selanik)	Belirtilmemiştir
4	Hakan-ı Sâbıkın Son Veda-ı (Yıldız Sarayı'ndaki Bir Zabitin, II. Abdülhamid'in Saray'dan Götürülmesini Anlatan Bir Röportajı)	<i>Jamanak</i>
4	Kısa Haber (Abone Kaydı)	Salih Zeki

Tablo 10: Şanlı Ordu Gazetesi 7. Sayı – 2 Mayıs 1909 Pazar		
	12 Rebî’u’l-Âhir 1327	19 Nisan (Tarih Gazetede Belirtilmemiştir)
Sayfa	Haberin Başlığı	Yazarı
1	Suret-i Hatt-ı Hümâyûn	Belirtilmemiştir
1	Zât-ı Şâhâne’nin Niyazi Bey’e Hediyesi	Belirtilmemiştir
1	Sahâif-i Tarihiye-i Hayatiyeden Bir Yaprak (Bağdat Gezisi)	Ziya (Mâ Bâ’dı Var)
2	Zât-ı Şâhâne’nin Mercuhini Ziyareti	Belirtilmemiştir
2	Kardeşim Midhat Cemal’e-Üçüncü Ordu (Şiir)	Dâhiliye Mektubu Kaleminden: Filorineli Nazım
2	Hârici Telgraflar (Lahey-Berlin-Londra-Paris-Sen Petersburg-Sofya-Tahran-New York)	Belirtilmemiştir
2	Osmanlı İhtihâd ve Terakkî Cemiyeti Manastır Merkezinden Utbe-i Şâhâne’ye Telgraf	Belirtilmemiştir
2	Abdülhamid’in Muhakemesi	Belirtilmemiştir
3	Tebrikât	Belirtilmemiştir
3	Sultan Mehmed Han-ı Hâmis-İngiltere Kralı	Belirtilmemiştir
3	Marzuvan’ nın Muhasarası (Ermeniler ve Âni)	Belirtilmemiştir
3	Yıldız’da Neler Bulunmuş (Dürbün)	Belirtilmemiştir
3	Avdet (Gönüllülerin Geri Dönüşü)	Belirtilmemiştir
3	Sevkiyât (Meşrutiyet Muhalifleri)	Belirtilmemiştir
3	Sabahaddin Efendi	<i>Lavante Herald</i>
3	Aydın’da Büyük Bir Harîk	Belirtilmemiştir
3	Kısa Haberler (Funder Golç- (Von Der Goltz) Paşa ve Mahmut Şevket Paşa)	Belirtilmemiştir
3	Tedhirat	Belirtilmemiştir
4	Hattı Hümâyûn ve Yeni Heyet-i Vükela	Belirtilmemiştir
4	Kısa Haberler	<i>La Türki-Manzume-İ Efkâr</i>
4	İlanât-Osmanlı Ziraat ve Ticaret Gazetesi	Salih Zeki

Tablo 11: Şanlı Ordu Gazetesi 8. Sayı – 3 Mayıs 1909 Pazartesi		
	13 Rebî'ü'l-Âhir 1327	20 Nisan (Tarih Gazetede Belirtilmemiştir)
Sayfa	Haberin Başlığı	Yazarı
1	Edib-i Âzam Merhum Kemal'e (Şiir)	Şair Şerafettin, Ali Selahattin Beyefendi
1	Tarih-i Cülûs-ı Hümâyûn (Mehmed Reşad'ın Cülûsu)	Elmedal Sahib ve Muharriri Mehmed Sefa
1	Kahraman Bir Hanım	Belirtilmemiştir
2	Vazifeyi İfâ ve Adem-i Tecavüz	Elif. Mim.
2	Sahâif-i Tarihiyeden Bir Yaprak (Bağdad Gezisi)	Ziya (Mâ Bâ'dı Var)
2	Yeni Teşekkül Edecek Kabine İçin Bazı Mahâfilece Zevat Atiye Namzed Gösterilmektedir	Belirtilmemiştir
3	Hârici Telgraflar (Berlin-Viyana-Paris-Londra- Tanca)	Belirtilmemiştir
3	Hal-i Hamid-i Sâni 1325 Rumi Gaza-yı Enver 1325 Rumi	Zaman- A.Ş.
3	Tashih ve İ'tizar (Askeri Bilgiler)	Belirtilmemiştir
3	Eslihâ Ticareti	Belirtilmemiştir
3	Kısa Haber (Ermeni Kilisesi'nde Enver ve Niyazi Beylerin Davet Edildiği Miting)	Hınçakist Rafurama Cemiyeti Dersaadet Şubesi
4	Kısa Haberler (Yıldız'dan Beşiktaş Sarayı'na Eşya Nakli-İstihbarat Kalemi)	Kurye Doriens (Kurye Doryen) Osmanîşer Loyd
4	Abdülhamid'in Hafiyeliği	Belirtilmemiştir
4	Selanik Ahalisinin Efkârı (II. Abdülhamid'in Selanik'e Gelişinden Halkın Rahatsız Olması)	Yeni Asır
4	Kısa Haberler (Mısır Konusu)	Kurye Doriens

Tablo 12: Şanlı Ordu Gazetesi 9. Sayı – 4 Mayıs 1909 Salı		
	14 Rebî’u’l-Âhir 1327	21 Nisan (Tarih Gazetede Belirtilmemiştir)
Sayfa	Haberin Başlığı	Yazarı
1	Enzâr-ı İbrete (31 Mart Olayı)	Nazım
1	Enîn-i Hürriyet...	M. Hayrullah
1	Sahâif-i Tarihiyeden Bir Yaprak (Bağdad Gezisi)	Ziya (Mâ Bâ’dı Var)
2	Yeni Kabine	Fransızca <i>İstanbul</i>
2	Abdülhamid ile Ser-kâtib Cevad Bey	Belirtilmemiştir
3	Abdülhamid Selanik’te Nasıl Yaşıyor!	<i>Yeni Asırdan</i>
3	Kısa Haberler (II. Abdülhamid’in Selanik’e Gitmeden Önce İmhâ Etmek İstedığı Evrâk)	<i>La Türki</i>
3	Burhaneddin Efendi	Belirtilmemiştir
3	Tevkîfat	Belirtilmemiştir
3	Dâhiliye Nazırı	Belirtilmemiştir
3	Donanma-i Osmanî	Belirtilmemiştir
3	Abdülhamid Kıbrıs’a Gitmek İstemiş	Belirtilmemiştir
3	Birinci Dersaadet Ordusu	İstanbul
3	Çatalca Mutasarrıfı	<i>La Türki</i> ’den Naklen <i>Türkiye</i>
3	Fotoğrafçı Âli Sami	Belirtilmemiştir
3	Kılıç Alayı	Belirtilmemiştir
4	Üçüncü Mâbeynci (Mehmed Reşad 3. Mâbeynciliğine Rum veya Ermeni Bir Zatın Tayin Olmasını İstemiş.)	<i>Osmanişer Loyd</i>
4	Ceza-i İdam (Eminönü’nde, Köprüde, Ayasofya’da, Bayezid’de Asılanların İsimleri)	Belirtilmemiştir
4	İran’da İlan-ı Hürriyet	Belirtilmemiştir
4	Şanlı Ordu (İran Bağımsızlığını Tebrik)	Belirtilmemiştir
4	Vuku’ât-ı Zabita	Belirtilmemiştir
4	Hârici Telgraflar (Petersburg-Cettina-Paris)	Salih Zeki

Tablo13: Şanlı Ordu Gazetesi 10. Sayı – 5 Mayıs 1909 Çarşamba		
	15 Rebî' u'l-Âhir 1327	22 Nisan (Tarih Gazetede Belirtilmemiştir)
Sayfa	Haberin Başlığı	Yazarı
1	Beyannâme	Birinci Ferik Mahmud Şevket
1	Nevhâ-i Vicdan (Şiir)	Âli Selahaddin
1	Sahâif-i Tarihiyeden Bir Yaprak (Bağdad Gezisi)	Ziya (Mâ Bâ'dı Var)
2	Yıldız Ziraat Dârülfünunu Olmalı...	Müntesibin Ziraat Namına Esad Mahlas
2	Kısa Haberler (Tayin ve İdare-i Örfiye, Dîvân-ı Harb-i Örfî)	<i>La Türki</i>
3	Tatılname Suretidir (<i>Osmanlı</i> gazetesinin Tatil Edilmesi)	Belirtilmemiştir
3	Mahzuziyyet-i Şâhâne	Belirtilmemiştir
3	Kısa Haberler (Dîvân-ı Harb-Nadir Ağa'nın Evrâk İmha Teşebbüsü-Af Talebi)	<i>Osmanişer Loyd</i>
3	Kıyâm-ı Asâkirinin Tarihçesi	Macar Telgraf Ajansı
3	Kısa Haberler (Asker Nakliyatı İçin 1400 Vagon- Altın Saat İhatası- Doche Urian Bank-İttihâd ve Terâkki ile Ordunun İrtibatı Olmadığının Resmî Açıklaması- Jandarma Mektebi-İslam ve Hristiyan Ahalinin Barışı- Nadir Ağa, Cevher Ağa, Dinar Bey-İttihâd ve Terâkki Cemiyeti'nin Heyet-i Ulemâ'ya Teşekkürü)	<i>Zaman-Osmanişer Loyd-La Türki</i>
4	3. Ordu ve Hareket Ordusu Kumandanı Şevket Paşa Hazretlerine	Bölük Emini Reşad
4	Meclis-i Mebusân Müzakeratı	Belirtilmemiştir
4	Kısa Haberler (Sadrâzam ve Devlet Erkânı)	Salih Zeki

Tablo 14: Şanlı Ordu Gazetesi 11. Sayı – 6 Mayıs 1909 Perşembe		
	16 Rebî'ü'l-Âhir 1327	23 Nisan 1325
Sayfa	Haberin Başlığı	Yazarı
1	Suret-i Hatt-ı Hümâyûn	Mahmud Reşad
1	Heyet-i Vükela	Belirtilmemiştir
1	Hükümetlerin Vazifesi	Elif. Mim.
1	6. Daire-i Belediyeden	Belirtilmemiştir
2	Hükümete İade	<i>Saadet</i>
2	Kısa Haberler (Niyazi Bey, Donanma)	Belirtilmemiştir
2	Rumeli Kahramanları	Belirtilmemiştir
2	Siper-i Saika-i Hürriyet	Belirtilmemiştir
2	Kadınlara Dair (Tesettüre Riayet)	Belirtilmemiştir
2	Kısa Haberler (Tayin, Adana Olayı, Kabine)	Belirtilmemiştir
3	Son Telgraflar (Viyana-Roma-İtalya-Napoli-Petersburg)	Belirtilmemiştir
3	Kısa Haberler (Tutuklama, İdam, Mizancı Murat, Maliye)	Belirtilmemiştir
3	Tekzîb (Hal Günü Askerlere 4 Saat Öncesinden Hazır Olunmasına Dair Emir Verildiği Haberi)	Belirtilmemiştir
3	Hârici Telgraflar (Paris-Viyana-Berlin)	Belirtilmemiştir
4	Sahâif-i Tarihiyeden Bir Yaprak (Bağdad Gezisi)	Ziya (Mâ Bâ'dı Var)
4	İğtizar	Belirtilmemiştir
4	Kısa Haberler (<i>Mizan</i> , Tutuklama, Güvenlik Asayiş)	Belirtilmemiştir
4	Sadarettin Umûm Vilayete Çekilen Telgrafnâmedir	Sadrâzam Hüseyin Hilmi
4	<i>Osmanlı Ziraat ve Ticaret Gazetesi</i>	Salih Zeki

Tablo 15: Şanlı Ordu Gazetesi 12. Sayı – 7 Mayıs 1909 Cuma		
	17 Rebî'ü'l-Âhir 1327	24 Nisan 1325
Sayfa	Haberin Başlığı	Yazarı
1	Maârif Kulüpleri	Belirtilmemiştir
1	Memleketimizin İhtiyacât-ı İktisâdiye ve Ümrâniyesi	Kandilzade Şükrü
2	Sahâif-i Tarihiyeden Bir Yaprak (Bağdad Gezisi)	Ziya (Mâ Bâ'dı Var)
2	Ali Kemal Bey'in Jurnal-i Sureti	Ali Kemal
2	Kısa Haberler (Matbuat Nizâmnâmesi)	<i>La Türki</i>
3	Hârici Telgraflar (Berlin-Roma-Paris-Petersburg- Tahran)	Belirtilmemiştir
4	Şikâyet (Şanlı Ordu'nun Kapatılmasına Sebep Olan Divriği Kaymakamı ile İlgili Haber)	Belirtilmemiştir
4	Dîvân-ı Harb-i Örfî (<i>Volkan</i>)	Belirtilmemiştir
4	Adliye Nezareti	<i>Osmanişer Loyd</i>
4	Kılınç Alayı	Belirtilmemiştir
4	Şanlı Ordu	Belirtilmemiştir
4	Şanlı Ordu'nun Piyangosu ve Kâri'lerimize Hediyeimiz	Belirtilmemiştir
4	Hususi İlan	Salih Zeki

Tablo 16: Şanlı Ordu Gazetesi 13. Sayı – 8 Mayıs 1909 Cumartesi		
	18 Rebî'ü'l-Âhir 1327	25 Nisan 1325
Sayfa	Haberin Başlığı	Yazarı
1	Zabıta ve Ahali	Belirtilmemiştir
1	Selanik Resm-i Âlîsi	Belirtilmemiştir
1	İlan-ı Resmî (Silahların Teslim Edilmesi)	3. Hareket Ordusu Kumandanı Birinci Ferik Mahmut Şevket
1	Ruh-ı Midhat Şöyle Hitab Ediyor	İzmir Nizamiye Neferlerinden Mehmed Fevzi
2	Kısa Haberler (Matbuat, Kabine, Maliye, Tayin)	Belirtilmemiştir
2	İstibdad Döküntüleri	Belirtilmemiştir
2	Yıldız Canileri	<i>Osmanişer Loyd</i>
3	Sikke Kalıbları	Belirtilmemiştir
3	Cep Revolverleri	<i>Osmanişer Loyd</i>
3	Heyet-i Mahsusa	Belirtilmemiştir
3	Kerkük Mutasarrıfı	Belirtilmemiştir
3	Kısa Haberler (Ordu, Ermeniler, Tebrik, Tutuklama)	Belirtilmemiştir
3	Hârici Telgraflar (Cenevre-Paris-Petersburg- Londra- Tahran-Viyana-Leh)	Belirtilmemiştir
4	Kısa Haberler (Kabine, Tutuklama, İdam, Tayin, Jurnal, Tiyatro, <i>Matin</i> , Eğitim)	Belirtilmemiştir
4	Şanlı Ordu'nun Piyangosu ve Kâri'lerimize Hediyemiz	Belirtilmemiştir
4	Hususi İlan	Salih Zeki

Tablo 17: Şanlı Ordu Gazetesi 14. Sayı – 9 Mayıs 1909 Pazar		
	19 Rebî'ü'l-Âhir 1327	26 Nisan 1325
Sayfa	Haberin Başlığı	Yazarı
1	Milletin Âmâli	Ziya
1	Bir Asker Lisanından (Şiir)	A. Rahim
1	Kısa Haberler (Meşrutiyet)	İzmir Muharririnden
2	Mevlûd-i Nebevi Kıraati	Belirtilmemiştir
2	Adana Muhtacini İçin	Belirtilmemiştir
2	Kısa Haberler (Tayin, Derdest, Askeri Marş)	<i>Osmanişer Loyd</i>
3	Hârici Telgraflar (Londra-Paris-Petersburg-Sofya-Tahran)	Belirtilmemiştir
3	Dâhili Telgraflar (Selanik)	Belirtilmemiştir
3	Osmanlı Vatanperverliği	Belirtilmemiştir
3	Muzır Adamlar	Belirtilmemiştir
3	Yıldız'da Çıkan Paralar	<i>Servet-i Fünûn</i>
3	Dîvân-ı Harb-ı Örfi	Belirtilmemiştir
3	Zât-ı Şâhâne'nin Mebusânı Teşrifleri	Belirtilmemiştir
3	Meclis-i Mebusân Müzakeratı	Belirtilmemiştir
4	Mühim Bir Mütalaâ (Kişilerin Silah Taşıma Durumu)	Belirtilmemiştir
4	Dîvân-ı Harb-i Örfi-Birinci Şubesi	Belirtilmemiştir
4	İkinci Dîvân-ı Harb, Üçüncü Dîvân-ı Harb	Belirtilmemiştir
4	Kısa Haberler (Hukuk)	Belirtilmemiştir
4	Tahliye	Belirtilmemiştir
4	Kısa Haberler (Hükümet)	Belirtilmemiştir
4	Osmanlı Matbaacılar Cemiyet-i Meclisi	Belirtilmemiştir
4	Kısa Haberler (Amerika, Almanya Haberleri)	<i>Matin</i>
4	Hususi İlanât	Salih Zeki

Tablo 18: Şanlı Ordu Gazetesi 15. Sayı – 10 Mayıs 1909 Pazartesi		
	20 Rebî'ü'l-Âhir 1327	27 Nisan 1325
Sayfa	Haberin Başlığı	Yazarı
1	Kılınç Alay-ı Resm-i Güzin Münasebetiyle	Belirtilmemiştir
1	Şiir	Nazım
1	Menakıb-ı Güzideden	Ali Selahaddin
2	Sendikalar (Sosyalizm Fikri)	Nuri Receb
2	Hürriyet Ordusu Kumandanı (Mahmud Şevket)	Belirtilmemiştir
2	Hârici Telgraflar (Roma-Viyana-Paris-Londra-Sofya-Berlin)	Belirtilmemiştir
3	Abdülhamid'in Bir Tablosu	Belirtilmemiştir
3	Kısa Haberler (Tayin, İran'da Meşrutiyet)	Belirtilmemiştir
3	Meskûkât-ı Cedide	Belirtilmemiştir
3	Kısa Haberler (Ordu, Abdülhamid'in Odası)	Belirtilmemiştir
3	Kılıç Alayı Vâlâsı	Halid Ziya
4	Dîvân-ı Harb-i Örfî	Belirtilmemiştir
4	Kısa Haberler (Ali Kabûli'nin Katilleri)	Belirtilmemiştir
4	Birinci Heyet-i Tahkikat	Belirtilmemiştir
4	Adliye Nazırı Hakkı Bey	Belirtilmemiştir
4	Kısa Haberler (Mısır, Hukuk, Rusya, İran, Karadağ, Belgrad, Paris, Donanma Haberleri)	Belirtilmemiştir
4	Şanlı Ordu'nun Piyangosu ve Kâri'lerimize Hediye	Belirtilmemiştir
4	Hususi İlan	Salih Zeki

Tablo 19: Şanlı Ordu Gazetesi 16. Sayı – 11 Mayıs 1909 Salı		
	21 Rebî'ü'l-Âhir 1327	28 Nisan 1325
Sayfa	Haberin Başlığı	Yazarı
1	Kıta-yı Fâhire	Nazım
1	Düinkü Sûr-ı Pür-Sürûr	Belirtilmemiştir
1	Kılınç Alay-ı İhtişam Vâlâsının Sûret-i İcrâsı	Belirtilmemiştir
2	Mebusân Pişgâhında	Belirtilmemiştir
2	Sahâif-i Tarihe-i Hayatiyeden Bir Yaprak (Bağdad Gezisi)	Ziya (Evvelki Nüşadan Mâ Bâ'd)
3	Kısa Haber (Tahran'dan Telgraf)	Belirtilmemiştir
3	Hârici Telgraflar (Paris, Atina, Tahran, Roma)	Belirtilmemiştir
3	Abdülhamid'in Ecnebî Bankalarında Olan Nukûdu Haciz Olunabilir Mi?	<i>Berlin Tagbelat</i>
3	Şamlı İzzet Maaşlarını Taleb Ediyor!	<i>Matin</i>
3	Kısa Haberler (İngiltere'nin Türkiye'ye Tavrı, Resmîgeçit, Arjantin'in Tebrik Telgrafı)	Belirtilmemiştir
4	Dîvân-ı Harb (Ali Kabûli'nin Katilleri)	Belirtilmemiştir
4	Abdülhamid'in Hayat-ı Mâziyesinden	<i>La Türki</i>
4	Kısa Haberler (II. Abdülhamid ve Napolyon Karşılaştırması Karikatürü)	Belirtilmemiştir
4	Kurbağa Yağmuru	Belirtilmemiştir
4	Şanlı Ordu'nun Piyangosu ve Kâri'lerimize Hediyemiz	Belirtilmemiştir
4	Hususi İlan	Salih Zeki

Tablo 20: Şanlı Ordu Gazetesi 17. Sayı – 12 Mayıs 1909 Çarşamba		
	22 Rebî’u’l-Âhir 1327	29 Nisan 1325
Sayfa	Haberin Başlığı	Yazarı
1	Şair Yektâ-yı Zaman Abdülhak Hamid Bey Efendi Hazretlerine “Şanlı Ordu” (Şiir)	Filorineli Nazım
1	Mukaddime-i a (Matbûât)	Ebu’l-Ziya Tevfik Bey Efendi
2	Hârici Telgraflar (Tahran-Londra-Tanca ‘Fas’- Tebriz)	Belirtilmemiştir
3	İrticâdan Bir Yaprak	Belirtilmemiştir
3	Havâdis-i Dâhiliye Yıldız Evrakı	Belirtilmemiştir
3	Heyet-i Vükelâ Hakkında Fransa Matbûatının Efkârı	Belirtilmemiştir
3	Beyânât-ı Şâhâne	<i>Servet-i Fünûn</i>
3	İsmail Kemal Bey’in Telgrafnâmesi	<i>Servet-i Fünûn</i>
3	Dersaadet Su Şirketi	Belirtilmemiştir
3	Cemiyet-i Umûmiye-i Belediye	Belirtilmemiştir
3	Miyârî Bir Terazi	Belirtilmemiştir
3	Havâdis-i Hâriciye (Fransa-Rusya-Viyana- İtalya- Almanya-Brezilya)	Belirtilmemiştir
4	Mâbeyn Kitabet Dairesi Maaşı	Belirtilmemiştir
4	Üçüncü Heyet-i Tahkîka	Belirtilmemiştir
4	Heyet-i Mahsûsadan	Belirtilmemiştir
4	Birinci Heyet-i Tahkîkiyyeden	Belirtilmemiştir
4	İkinci Dîvân-ı Harbî Örfî	Belirtilmemiştir
4	Meskûkât Darbı	Belirtilmemiştir
4	Şanlı Ordu’nun Piyangosu ve Kâri’lerimize Hediyemiz	Belirtilmemiştir
4	Hususi İlân	Salih Zeki

Tablo 21: Şanlı Ordu Gazetesi 18. Sayı – 13 Mayıs 1909 Perşembe		
	23 Rebî'ü'l-Âhir 1327	30 Nisan 1325
Sayfa	Haberin Başlığı	Yazarı
1	Vatan Muhabbeti	Belirtilmemiştir
1	Birinci Dîvân-ı Harb-i Örfî	Belirtilmemiştir
1	Tahliye	Belirtilmemiştir
1	İkinci Dîvân-ı Harb-i Örfî Müebbed Kürek	Belirtilmemiştir
1	Heyet-i Mahsûsa	Belirtilmemiştir
1	İkinci Heyet-i Tahkikiyye	Belirtilmemiştir
1	Üçüncü Heyet-i Tahkikiyye	Belirtilmemiştir
2	Kısa Haberler (Adana Haberleri, Hamallar-Esnaf, Meclis-i Mebusân)	Belirtilmemiştir
2	Abdülhamid'in Havâdisi	Belirtilmemiştir
2	Mahmud Şevket Paşa	Belirtilmemiştir
3	Bir Eser-i Hamiyet	Belirtilmemiştir
3	Yeni İhdâs Olunacak Müsteşarlıklar	Belirtilmemiştir
3	Meclis-i Mebusân Müzâkerâtı	Belirtilmemiştir
3	Adana'da Hasârât	Belirtilmemiştir
3	Serseri Nizâmnâmesi	Belirtilmemiştir
4	Kısa Haberler (Tayin, Telefon Hattı, Adana Haberleri)	Belirtilmemiştir
4	Osmanlı Etfâl Hastahanesi	Belirtilmemiştir
4	Havâdis-i Dâhiliye (Hassa Ordusu Askerlerinin Yol Yapım Çalışmalarında Çalıştırılması)	Belirtilmemiştir
4	Havâdis-a Hâriciye (Amerika-Almanya-Karadağ- Rusya-Bulgaristan)	Belirtilmemiştir
4	Haricî Telgraflar (Londra-Petersburg-Belgrad- Roma)	Belirtilmemiştir
4	Şanlı Ordu'nun Piyangosu ve Kâri'lerimize Hediyeimiz	Salih Zeki

Tablo 22: Şanlı Ordu Gazetesi 19. Sayı – 14 Mayıs 1909 Cuma		
	24 Rebî'ü'l-Âhir 1327	1 Mayıs 1325
Sayfa	Haberin Başlığı	Yazarı
1	Fatih'i Ziyaret (Şiir)	Abdülhak Hamid
1	Ey Dâhi-i Azam-ı Zaman!	Filorineli Nazım
1	Matbuat	Ziya
2	Tevcîhât (Tayin)	Belirtilmemiştir
2	İlân-ı Resmî	Belirtilmemiştir
2	Havâdis-i Dâhiliye (Patriklik)	Belirtilmemiştir
2	Ferid Paşa ile Mülâkat	<i>Matin</i>
2	Abdülhamid'in Ecnebide Olan Serveti (Hacz İşlemleri)	Belirtilmemiştir
3	Meclis-i Mebusân Müzâkerâtı (Adana'ya Gidecek Heyet)	Belirtilmemiştir
3	Zât-ı Şâhâne'nin Hazine-i Humayûnu Ziyaretleri	Belirtilmemiştir
3	Haricî Telgraflar (Berlin-Viyana-Paris-Budapeşte-Tahran-Petersburg)	Belirtilmemiştir
4	Şark Demiryolları	Belirtilmemiştir
4	Rüsûmât Emanetinden	Belirtilmemiştir
4	Birinci Dîvân-ı Harb-i Örfî	Belirtilmemiştir
4	İkinci Heyet-i Tahkîka	Belirtilmemiştir
4	Üçüncü Heyet-i Tahkîkiyye	Belirtilmemiştir
4	Havâdis-i Mütferrika	Belirtilmemiştir
4	Kısa Haberler (Tren Yolu, Tayin, Maliye)	Salih Zeki

Tablo 23: Şanlı Ordu Gazetesi 20. Sayı – 15 Mayıs 1909 Cumartesi		
	25 Rebî'u'l-Âhir 1327	2 Mayıs 1325
Sayfa	Haberin Başlığı	Yazarı
1	Kaht-ı Ricâle Çare	Belirtilmemiştir
1	Memleketimizde Meadin Hakkında Bazı Malumat-ı Nâfia	Cağaloğlu'nda M.N.
2	Maaş Meselesi	Belirtilmemiştir
2	Hârici Telgraflar (Berlin-Paris-Roma-Setersburg)	Belirtilmemiştir
2	Kısa Haberler (Japonya'da Seferberlik)	Belirtilmemiştir
2	Havâdisât-ı Hâriciye (Paris, İran, Avusturya)	Belirtilmemiştir
3	Dâhiliye (Mahmud Şevket Paşa'ya Nobel Ödülü, Adana Haberleri, Tayin, İdare-i Örfiye, Hukuk, Ermeniler)	Belirtilmemiştir
4	Derdest	Belirtilmemiştir
4	Taht-ı Himaye-i Müfahhame-i Hazret-i Padişahî'de Bursa Sergisi	Belirtilmemiştir
4	Abdülhamid'e Dair (Fırar Eden Askerleri Teşvik İçin 13.320,90 Liralık Altın Dağıttığı İddiası)	Belirtilmemiştir
4	Şanlı Ordu'nun Piyangosu ve Kâri'lerimize Hediye	Salih Zeki

Tablo 24: Şanlı Ordu Gazetesi 21. Sayı – 16 Mayıs 1909 Pazar		
	26 Rebî'u'l-Âhir 1327	3 Mayıs 1325
Sayfa	Haberin Başlığı	Yazarı
1	İstanbul'da Meşher-i Umûmî Ziraat ve Sanayi Sergileri	Belirtilmemiştir
1	Abdülhak Hamid Bey Efendi Hazretlerine Eski Şeyler “Terane-i Âşıkâne” (Şiir)	Filorineli Nâzım
2	Dâhiliye	Belirtilmemiştir
2	Kısa Haberler (Bursa Sergisi, Yahudi Ayaklanması, İttihâd ve Terâkki Cemiyeti, Adana'ya Yardım, Ermeniler)	<i>Levant Herald, Manzûme-İ Efkâr, Loyd Ottoman</i>
3	Mahmud Şevket Paşa	Belirtilmemiştir
3	Sandanski	Belirtilmemiştir
3	Ermeni Heyet-i Mahsûsiyyesinin Huzur-i Padişahî'ye Kabulü	Belirtilmemiştir
3	Havâdisât-ı Hâriciye (İran)	Belirtilmemiştir
3	Abdülhamid'e Dair (II. Abdülhamid'in 1.100,000 Lira Kadar Serveti Bulduğuna Dair Haber)	Belirtilmemiştir
3	İntihar	Belirtilmemiştir
3	Garib Bir Tesadüf (Meşrutiyet'in 9 Ay 10 Günde Doğması)	İzmir'den <i>İbiş</i>
4	Hârici Telgraflar (Paris- Sofya- Madrid- Çetine 'Karadağ'- Viyana)	Belirtilmemiştir
4	Birinci Dîvân-ı Harb-i Örfî- İkinci Dîvân-ı Harb-i Örfî	Belirtilmemiştir
4	Birinci Heyet-i Tahkîkiyye- İkinci Heyet-i Tahkîkiyye	Belirtilmemiştir
4	Meclis-i Mebusân Müzâkerâtı	Belirtilmemiştir
4	Şanlı Ordu'nun Piyangosu ve Kâri'lerimize Hediyeimiz	Salih Zeki

Tablo 25: Şanlı Ordu Gazetesi 22. Sayı – 17 Mayıs 1909 Pazartesi		
	27 Rebî'ü'l-Âhir 1327	4 Mayıs 1325
Sayfa	Haberin Başlığı	Yazarı
1	Âlem-i Siyâsiyyâta Bir Nazar	Kalfayan
2	Ali Kemal Bey'in Bir Jurnalı Daha	Ali Kemal Kulları
2	Jurnalın Sureti	Ali Kemal Kulları
2	<i>Tayms (Times)</i> Gazetesinin Hareketi	Belirtilmemiştir
2	Efrâd-ı Gayr-i Müslimenin Askerliği	Belirtilmemiştir
2	Huzur-ı Sâmi-yi Sadrâzamîye	Mustafa Zihni
3	Verem Hastalığı ve İspirto	Belirtilmemiştir
3	Zât-ı Şâhâne'nin Hereke'yi Ziyareti	Belirtilmemiştir
3	Dolmabahçe Sarayı	Belirtilmemiştir
3	Tenkîl-i Eşkîya	İttihâd Refiki
3	Yıldız Jurnalleri	Belirtilmemiştir
3	<i>Tanin</i>	Belirtilmemiştir
3	Niçin Şah Hal Olunmuyor	<i>Saadet</i>
3	Tayin	Belirtilmemiştir
4	Hârici Telgraflar (Berlin-Petersburg-Madrid- Viyana- Londra)	<i>Dayli Telgraf'ın (Daily Telegraph)</i>
4	Meclis-i Vükelâ Mukarrerâtı	Belirtilmemiştir
4	İtimadnâme Takdîmi	Belirtilmemiştir
4	Birinci ve İkinci Dîvân-ı Harb-i Örfî	Belirtilmemiştir
4	Heyet-i Mahsûsa	Belirtilmemiştir
4	Birinci Heyet-i Tahkîkiyyece İsticvâb Olunanlar	Belirtilmemiştir
4	İkinci Heyet-i Tahkîkiyye	Belirtilmemiştir
4	Şanlı Ordu'nun Piyangosu ve Kâri'lerimize Hediyeimiz	Salih Zeki

Tablo 26: Şanlı Ordu Gazetesi 23. Sayı – 18 Mayıs 1909 Salı		
	28 Rebî'ü'l-Âhir 1327	5 Mayıs 1325
Sayfa	Haberin Başlığı	Yazarı
1	Âti-i Millet	İbrahim Raşid
1	Şanlı Ordu (Şiir)	Ali Selahaddin
1	Meclis-i Ayân ve Mebusân ile Kabinenin Enzâr-ı Dikkatine	Belirtilmemiştir
2	Havâdis-i Dâhiliye	Belirtilmemiştir
2	Tatılname Suretidir	Belirtilmemiştir
2	<i>Servet-i Fünûn</i> Gazetesi Müdüriyet-i Behiyyesine	Sadr-ı Esbâk Kâmil
2	İntihar	Belirtilmemiştir
3	Kararnâme	Belirtilmemiştir
3	Dünkü Asılanlar	Belirtilmemiştir
3	Tahrîr-i Nüfus	Belirtilmemiştir
3	Mizancı Murad Bey	Belirtilmemiştir
3	Ziyafet	Belirtilmemiştir
4	Mahmud Şevket Paşa	Belirtilmemiştir
4	İtimadname Takdimi	Belirtilmemiştir
4	Abdülhamid'e Dair	Belirtilmemiştir
4	Tensîkât	Belirtilmemiştir
4	Havadis-i Hâriciye	Belirtilmemiştir
4	Birinci Dîvân-ı Harb-i Örfî	Belirtilmemiştir
4	Hârici Telgraflar (Tahran-Hile Berhayim-Paris-Parakalson-Kalabri-Karlser-Roma)	Salih Zeki

Tablo 27: Şanlı Ordu Gazetesi 24. Sayı – 19 Mayıs 1909 Çarşamba		
	29 Rebî’u’l-Âhir 1327	6 Mayıs 1325
Sayfa	Haberin Başlığı	Yazarı
1	Ziraat Mühim Bir Ticarettir	Ziya
1	“İkinci Rafres İçin” (Şiir)	Belirtilmemiştir
1	Vahdetî	<i>Neyyir-i Hakikat</i>
2	Havâdis-i Dâhiliye	Belirtilmemiştir
2	Yıldız Bahçesini Temâşâ	Belirtilmemiştir (Mâ bâ’dı Yarın)
3	Birinci Dîvân-ı Harb-i Örfî	Belirtilmemiştir
3	İkinci Dîvân-ı Harb	Belirtilmemiştir
3	Tahliye	Belirtilmemiştir
3	Heyet-i Mahsûsa	Belirtilmemiştir
3	Birinci Heyet-i Tahkîkiyye	Belirtilmemiştir
3	İkinci Heyet-i Tahkîkiyye	Belirtilmemiştir
3	Üçüncü Heyet-i Tahkîkiyye	Belirtilmemiştir
3	Dördüncü Heyet-i Tahkîkiyye	Belirtilmemiştir
4	Havâdis-i Hâriciye (Petersburg-Fransa-Londra-Almanya-İtalya)	Belirtilmemiştir
4	Hârici Telgraflar (Paris-Roma-Madrid-Koloni)	Belirtilmemiştir
4	Kısa Haber (Şişli’de Hürriyet Şehitleri İçin Yapılacak Müsabaka Haberi)	Belirtilmemiştir
4	Şanlı Ordu’nun Piyangosu ve Kâri’lerimize Hediye	Salih Zeki

Tablo 28: Şanlı Ordu Gazetesi 25. Sayı – 20 Mayıs 1909 Perşembe		
	30 Rebî'u'l-Âhir 1327	7 Mayıs 1325
Sayfa	Haberin Başlığı	Yazarı
1	Ticarette Kıstü'l-Yevm Meselesi	Belirtilmemiştir
1	Bedîa-yı Belagat Pîrâ-yı Edîbâneleri (Şiir)	Ali Selahaddin Bey Efendi
1	Havâdis-i Dâhiliye	<i>Jamanak</i>
2	Kısa Haberler	<i>Naye Fraye Prese</i>
2	Çanakkale'den Yazılıyor	Belirtilmemiştir
3	Yıldız Bahçesini Temâşâ	Belirtilmemiştir (Mâ bâ'd)
3	Abdülhamid'e Dair	Belirtilmemiştir
3	Kısa Haberler	<i>La Türki</i>
4	Zât-ı Şâhâne'nin Meclis-i Mebusânı Teşrifleri	Belirtilmemiştir
3	Mahzûziyet-ı Şâhâne	Belirtilmemiştir
3	Meclis-i Vükelâ	Belirtilmemiştir
3	Haricî Telgraflar (Viyana-Paris-Petersburg-Tahran)	Belirtilmemiştir
3	Dîvân-ı Harb-i Örfî	Belirtilmemiştir
4	Birinci Dîvân-ı Harb-i Örfî	Belirtilmemiştir
4	Kısa Haberler	Salih Zeki

Tablo 29: Şanlı Ordu Gazetesi 26. Sayı – 21 Mayıs 1909 Cuma		
	1 Cemâziyelevvel 1327	8 Mayıs 1325
Sayfa	Haberin Başlığı	Yazarı
1	Matbuat-ı Dâhiliye İdare-i Aliyyesinden	Belirtilmemiştir
1	Fazilet, Diploma, Kıdem	M. İzzet
1	Zât-ı Şâhânenin Meclis-i Mebusâna Teşrifleri	Belirtilmemiştir
2	Zât-ı Şâhâne Meclis-i Mebusânda	Belirtilmemiştir
2	Şanlı Ordumuza	K. Mesud
3	Fatih Sultan Mehmed (Şiir) (Tahmis)	Ali Selahaddin
3	Havâdis-i Dâhiliye Tebrikât-ı Umûmiye	Belirtilmemiştir
4	Dîvân-ı Harb Heyet-i Mahsûsa	Belirtilmemiştir
4	Birinci Heyet-i Tahkîkiyye	Belirtilmemiştir
4	Birinci Dîvân-ı Harb-i Örfî	Belirtilmemiştir
4	Üçüncü Heyet-i Tahkîkiyye	Belirtilmemiştir
4	Halkalı Ziraat Mektebi Talebesi	Belirtilmemiştir
4	Abdülhamid'e Dair	Belirtilmemiştir
4	İtizâr	Belirtilmemiştir
4	Harcî Telgraflar (Roma-Petersburg-Sofya Tahran)	Belirtilmemiştir
4	İhtilâl ve İnkılâb-ı Osmânî	Salih Zeki

Tablo 30: Şanlı Ordu Gazetesi 27. Sayı – 22 Mayıs 1909 Cumartesi		
	2 Cemâziyelevvel 1327	9 Mayıs 1325
Sayfa	Haberin Başlığı	Yazarı
1	Marifet ve Cehalet	Nazım
1	Şanlı Ordumuza (Şiir)	Zekai
1	Tasfiye-i Rütbe Hakkında	Receb Ragıp
2	Havâdis-i Dâhiliye Selamlık Resm-i Âlîsi	Belirtilmemiştir
2	Kısa Haberler (Tayin, Adana Olayları, Çanakkale’de Şehitler İçin Konser, Ekonomi)	Belirtilmemiştir
3	Yafa Ahvali	Belirtilmemiştir
3	Van Ahvali	Belirtilmemiştir
3	Polis Mektebi	Belirtilmemiştir
3	Osmanlı Etfâl Hastahanesi	Belirtilmemiştir
3	Tahsisat-ı Şâhâne	Belirtilmemiştir
3	Defterdarlıkların Lağvı	Belirtilmemiştir
3	Tebrik-i Umûmî Resm-i Âlîsi	Belirtilmemiştir
3	Telefon Hattı	Belirtilmemiştir
3	Posta Telgraf Nezâreti	Belirtilmemiştir
4	Tevcîhât	Belirtilmemiştir
4	Tevcîhât-ı Askeriye	Belirtilmemiştir
4	Abdülhamid’e Dair	<i>Osmanişer Loyd</i>
4	İşkât-ı Cenîn ve Cinayet	Salih Zeki

Tablo 31: Şanlı Ordu Gazetesi 28. Sayı – 23 Mayıs 1909 Pazar		
	3 Cemâziyelevvel 1327	10 Mayıs 1325
Sayfa	Haberin Başlığı	Yazarı
1	Hürriyet-i Matbûât	Belirtilmemiştir
1	Abdülhak Hamid Bey Efendi Hazretlerine	Filorineli Nazım
1	Rumeli Ahvalı	<i>Osmanişer Loyd</i>
1	Rus Entrikaları	<i>Osmanişer Loyd</i>
2	Havâdis-i Dâhiliye	Belirtilmemiştir
2	Kısa Haberler (Sefirler, Adana Haberleri, Sağlık, Asayiş, Ekonomi)	<i>Aravlık, La Türki</i>
2	Arnavudluk Havâdisi	<i>Osmanişer Loyd</i>
3	Abdülhamid'e Dair (Aleyhinde İkâme-i Dava)	<i>La Türki</i>
3	Dünkü Resm-i Kabul	Belirtilmemiştir
3	Meclis-i Mebusân Müzâkerâtı	Belirtilmemiştir
3	Meclis-i Ayân	Belirtilmemiştir
3	Dîvân-ı Harb-i Örfî	Belirtilmemiştir
3	İkinci Dîvân-ı Harb-i Örfî	Belirtilmemiştir
4	Üçüncü Heyet-i Tahkîkiye	Belirtilmemiştir
4	Hâriciye Tensîkâtı	İmzalar Postada
4	Haricî Telgraflar (Paris- Dunkerque 'Fransa' Sofya- Londra)	Belirtilmemiştir
4	Şanlı Ordu'nun Piyangosu ve Kâri'lerimize Hediyemiz	Salih Zeki

Tablo 32: Şanlı Ordu Gazetesi 29. Sayı – 24 Mayıs 1909 Pazartesi		
	4 Cemâziyelevvel 1327	11 Mayıs 1325
Sayfa	Haberin Başlığı	Yazarı
1	Arz-ı Vedâ	Belirtilmemiştir
1	(Yavuz Sultan Selim) (Tahmis)	Ali Selahaddin
2	Menâkıb-ı Güzîde Muharrirleri Nazım ve Selahaddin Beyler'e – Kıt'a	İhya
2	Esbab-ı Saadetimiz	Ünyeli Hasan Fahri
3	İsmail Kemal Bey'in Telgrafnâmesi	Müfid İsmail Kemal
3	Havâdis-i Dâhiliye	Belirtilmemiştir
3	Kısa Haberler (Maliye, Ekonomi, Hukuk, Tayin)	<i>Feraye Prese</i>
4	Nâfia Nâzırı İle Mülâkat	Belirtilmemiştir
4	Altıncı Daire-i Belediyeden	Belirtilmemiştir
4	İhtar	Salih Zeki

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı ve Soyadı: Elif AÇIKGÖZ

Doğum Yeri: Bayburt

Medeni Hali: Bekâr

Eğitim Durumu:

Lisans Öğrenimi: Gazi Üniversitesi- Gazi Eğitim Fakültesi- Tarih Öğretmenliği

Yüksek Lisans Öğrenimi: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü- Tarih Anabilim Dalı

Yabancı Dil(ler) ve Düzeyi:

İngilizce: Okuma (Orta), Konuşma (Orta), Yazma (Orta)

İş Denevimi:

Yurtmer Mermer San. ve Tic. Ltd. Şti: İhracat Departmanı ve Ön Muhasebe 20 Ay (2017-2019)

Burdur Cumhuriyet Anadolu Lisesi: Tarih Öğretmeni 9 Ay (2016-2017)

Çözüm Özel Öğretim Kursu: Tarih Öğretmeni 22 Ay (2016-2018)

Makû Sağlık Kültür ve Spor Dairesi Başkanlığı: Kısmi Zamanlı Öğrenci 4 Ay (2016)

Bodrum Ayşegül Sevim-Ali Rüştü Kaynak Anadolu Lisesi: Tarih Öğretmeni 8 Ay (2013)

Bilimsel Yayınlar ve Çalışmalar:

İMASES 2019-19/21 Nisan III. Uluslararası Multidisipliner Akademik Çalışmalar Sempozyumu, Bildiri Özetleri Kitabında (ISBN: 978-605-031-094-8) "II. Abdülhamid Döneminde Yayınlanmış 'Şanlı Ordu' Gazetesi Hakkında Bir Araştırma" başlıklı bir bildiri hazırlamıştır. (sf.115)